

AKADÉMIA POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE
Katedra kriminálnej polície

**ORGANIZOVANÝ ZLOČIN V STREDOEURÓPSKOM
REGIÓNE – „Pozícia a rola kriminálneho spravodajstva v
systéme identifikácie aktivít kriminálnych skupín“**

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

Jakub JAGNEŠÁK
Adrián VAŠKO
(eds.)

**Bratislava
2019**

Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne – „Pozícia a rola kriminálneho spravodajstva v systéme identifikácie aktivít kriminálnych skupín“

Medzinárodná vedecká konferencia sa pod záštitou rektorky Akadémie Policajného zboru v Bratislave Dr. h. c. prof. JUDr. Lucie Kurilovskej, PhD. uskutočnila dňa 04. júna 2019.

Recenzenti:

doc. JUDr. Antonín NESVADBA, PhD.
JUDr. Ladislav IGENYES, PhD.

Vedecký výbor konferencie:

Dr. h. c. prof. JUDr. Lucia KURILOVSKÁ, PhD.
prof. Elena Rafailovna ROSSINSKAYA, DrSc.
prof. JUDr. Mojmir MAMOJKA, PhD.
prof. JUDr. Jaroslav IVOR, DrSc.
prof. Ing. Jozef STIERANKA, PhD.
plk. prof. JUDr. Mgr. Jana VIKTORYOVÁ, PhD.
doc. PhDr. Marian BRZYBOHATÝ, PhD.
plk. Mgr. et Ing. Patrik JURÍK
gen. JUDr. Jana MAŠKAROVÁ
prof. JUDr. Ing. Viktor PORADA, DrSc.

Odborní garanti konferencie

prof. Ing. Miroslav LISOŇ, PhD.
plk. Mgr. Branislav ZURIAN
plk. Mgr. Stanislav ŠPANKO
plk. JUDr. Martin SAMEK, PhD.
plk. doc. Ing. Stanislav ŠIŠULÁK, PhD.
mjr. doc. JUDr. Marek KORDÍK, LL. M, PhD.
plk. Ing. Ivan BÁTOVSKÝ
Dr. h. c. doc. JUDr. Štefan KOČAN, PhD.

Organizačný výbor konferencie

mjr. JUDr. Michal MARKO, PhD.
por. Mgr. et Bc. Jakub JAGNEŠÁK
JUDr. Adrián VAŠKO, PhD.
plk. Ing. Patrik LIŠKA

Za obsahovú, gramatickú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú ich autori. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Editori si vyhradili právo formálnej úpravy príspevkov, aby sa dosiahla ich jednotnosť.

ISBN 978-80-8054-829-2

EAN 9788080548292

Obsah

Jana MAŠKAROVÁ

OTVÁRACÍ PRÍHOVOR 1. VICEPREZIDENTKY POLICAJNÉHO ZBORU5

Mojmír MAMOJKA

OTVÁRACÍ PRÍHOVOR PROREKTORA PRE VEDU A ZAHRANIČNÉ VZŤAHY
AKADÉMIE POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE.....8

Branislav ZURIAN

OTVÁRACÍ PRÍHOVOR RIADITEĽA NÁRODNEJ KRIMINÁLNEJ AGENTÚRY
PREZÍDIA POLICAJNÉHO ZBORU10

Jozef STIERANKA

EURÓPSKY MODEL KRIMINÁLNEHO SPRAVODAJSTVA.....12

Miroslav LISOŇ, Peter DUBEŇ

UPLATŇOVANIE SYSTÉMOVÉHO PRÍSTUPU PRI IDENTIFIKÁCIÍ AKTIVÍT
KRIMINÁLNYCH SKUPÍN24

Michal MARKO

AKTIVITY KRIMINÁLNYCH SKUPÍN NA ÚSEKU DROGOVEJ KRIMINALITY35

Adrián VAŠKO

SPRAVODAJSKÁ INFORMÁCIA – VÝZNAMNÝ ZDROJ POZNANIA PRE TRESTNÉ
KONANIE44

Jakub JAGNEŠÁK

TERORIZMUS VS. ORGANIZOVANÝ ZLOČIN52

Monika HULLOVÁ

ANALÝZA ÚROVNE KONTROLY (PREVENCIE, PROFYLAXIE, ODHAĽOVANIA,
OBJASŇOVANIA, VYŠETROVANIA A TRESTNOPRÁVNEHO POSTIHU
PÁCHATEĽOV) TRESTNÉHO ČINU KUPLIARSTVA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ
REPUBLIKY69

Martin KLOUBEK, Luděk MICHÁLEK

PROSTŘEDKY OPERATIVNĚ PÁTRACÍ ČINNOSTI A SPECIFICKÉ PROSTŘEDKY
ZÍSKÁVÁNÍ INFORMACÍ V OBLASTI ORGANIZOVANÉ KRIMINALITY – AKTUÁLNÍ
ZMĚNY V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ ČESKÉ REPUBLIKY77

Oksana DYAKONOVA SÚDNA EXPERTÍZA A PREDBEŽNÉ SKÚMANIE V RUSKOM TRESTNOM PROCESE	94
Александр ЧУЧАЕВ, Юлия ГРАЧЕВА, Сергей МАЛИКОВ ORGANIZOVANÉ FORMY TRESTNEJ ČINNOSTI V PODMIENKACH DIGITALIZÁCIE: NOVÉ HROZBY	106
Serhii BALABAN HLAVNÉ OBLASTI ŠKOLENIA JEDNOTIEK KRIMINÁLNEJ POLÍCIE UKRAJINY.....	113
Elena I. GALYASHINA POUŽÍVANIE ŠPECIÁLNYCH VEDOMOSTÍ NA URČENIE POZÍCIE OSOBY V HIERARCHII ZLOČINECKEJ ORGANIZÁCIE PRI TELEFONICKEJ KOMUNIKÁCIÍ.....	117
Елена ИВАНОВА, Оксана ЖУРАВЛЕВА OBCHODOVANIE S DROGAMI A PSYCHOTROPNÝMI LÁTKAMI. AKTUÁLNE VÝZVY A PRÁVNA ÚPRAVA	124
Анастасия СЕМИКАЛЕНОВА MOŽNOSTI SÚDNEJ POČÍTAČOVO-TECHNICKEJ-EXPERTÍZY V RUSKU VO VYŠETROVANÍ TRESTNÝCH ČINOV ORGANIZOVANÝCH SKUPÍN	129
Vitalii RADIONOV, Viktoriia MOZGHOVA ŠPECIFIKÁ VYŠETROVANIA MEDZINÁRODNÝCH ZLOČINOV SPÁCHANÝCH NA DOČASNE OKUPOVANOM ÚZEMÍ AUTONÓMNEJ REPUBLIKY KRYM A MESTA SEVASTOPOĽ.....	138
Елена Александровна ЗАЙЦЕВА RUSKÁ PRÁVNA ÚPRAVA FORIEM VYUŽITIA ŠPECIÁLNYCH ZNALOSTÍ V BOJI S ORGANIZOVANOU KRIMINALITOU.....	145
Giorgi SVIANADZE KRÁDEŽ A JEJ PROTIPATRENIA V GRUZÍNSKU	155
Oleh KYRYCHENKO REFORMA KRIMINÁLNEJ POLÍCIE PODĽA SÚČASNÝCH HROZIEB Z KRIMINÁLNEHO PROSTREDIA NA UKRAJINE	158

OTVÁRACÍ PRÍHOVOR 1. VICEPREZIDENTKY POLICAJNÉHO ZBORU

Jana MAŠKAROVÁ

Prezídium Policajného zboru

Vážená pani rektorka,
vážení členovia vedeckého výboru,
odborní garanti, členovia organizačného výboru,
Vážení hostia,

V prvom rade mi dovoľte poďakovať za pozvanie **byť súčasťou medzinárodnej vedeckej konferencie a spolupodieľať sa pri hľadaní spôsobov eliminácie hrozieb a rizík organizovaného zločinu.**

Ako som si prečítala na pozvánke, cieľom konferencie je

- **analyzovať trendy súvisiace s aktivitami kriminálnych skupín** operujúcich v stredo európskom regióne,
- **identifikovať aktivity kriminálnych skupín** a charakterizovať ich inovatívne prístupy, prostredníctvom kriminálneho spravodajstva
- **identifikovať problémy** v procesoch odhaľovania, objasňovania a vyšetrovania trestných činov páchaných členmi kriminálnych skupín.

Z výsledkov analýzy bezpečnostnej situácie Slovenskej republiky o. i. vyplýva, že v jednotlivých znakoch, ktoré tvoria kriminálny obsah spôsobu páchania trestných činov, sú najčastejšie identifikované znaky : **organizovanosť, agresívnosť, brutalita a čoraz častejšie prvky medzinárodného prepojenia.**

Organizovaný zločin nie je nový jav a jeho pôvod siaha do samotného vzniku organizovaných spoločenstiev. Neskôr v jednotlivých krajinách nadobudol rôzne formy, pričom sa vždy prispôboval zmenám v spoločnosti. **S nárastom organizovanej trestnej činnosti sú konfrontované všetky štáty medzinárodného spoločenstva** a možno ho považovať za jeden z najzávažnejších problémov. **Je to fenomén, ktorý predstavuje primárnu existenčnú hrozbu**, ktorá okrem obrovských sociálnych a ekonomických dôsledkov **môže mať až politické dôsledky**, pričom s prehlbujúcou sa globalizáciou sa neprejavuje len na lokálnej úrovni, ale aj na medzinárodnej úrovni, v rôznych podobách ako sú organizovaná ilegálna migrácia, obchodovanie s ľuďmi s cieľom ich zneužívania, nedovolené obchodovanie s omamnými a psychotropnými látkami, so zbraňami, pranie špinavých peňazí a iné.

Aby bol boj proti organizovaným kriminálnym skupinám úspešný je potrebné ho realizovať koordinovane a to nielen na národnej úrovni ale aj na medzinárodnej.

A preto vítam tému konferencie, pretože táto situácia si vyžaduje hľadanie a realizáciu nových riešení, ktorých podstata súvisí s aktivitami vedeckých autorít. Vedecké zdôvodnenie týchto riešení musí byť samozrejmosťou. Totižto nie je možné, aby policajná prax a vedeckí pracovníci nechali bez povšimnutia celý rad existujúcich kriminálnych, trestno-procesných a policajných problémov. Zjednodušene povedané, na to, aby príslušníci polície plnili svoje poslanie (pomáhať a chrániť) musia byť stále zdokonaľované zodpovedajúce legislatívne, organizačno-riadiace, taktické a technické predpoklady pre ich konanie.

Prax permanentne potvrdzuje, že bez kvalitne spracovaného vedeckého poznania tieto požiadavky nie je možné splniť. Vedecké poznanie zaujíma významné miesto v samotnom systéme policajného konania. Výstupy z aplikovaného výskumu sú predpokladom úspešnej realizácie policajných činností.

V daných súvislostiach za adresné je možné označiť hľadanie odpovedí na otázky: „**Aké výsledky dosahujú príslušníci polície na úseku boja proti organizovanej kriminalite?**“, „**Čo určuje identitu potreby vedeckého poznania?**“, „**Je v policajnej praxi akceptované vedecké poznanie?**“, „**Aká je úroveň transferu vedeckého poznania do policajnej praxe?**“, „**Aké sú identifikované rezervy v policajnej teórii a praxi?**“.

Som presvedčená, že na prvú formulovanú otázku hľadá odpoveď predovšetkým občianska verejnosť, občan, ktorý hodnotí prácu príslušníkov polície z pohľadu osobného pocitu bezpečnosti (ochrana života zdravia, majetku, slobody...). Výsledky tohto hodnotenia sú prezentované prejavmi jeho dôvery ku konaniu, ktoré realizujú príslušníci polície na úseku zabezpečovania ochrany práv a slobôd. V ostatnom období registrované zvýšené percentá prejavov dôvery zo strany občana sú dostatočným záväzkom a motívom pre všetkých príslušníkov polície, ktorí pri napĺňaní svojho poslania konajú zodpovedne. V danom smere výsledkami svojej práce presvedčujú občana o svojej akcieschopnosti, resp. pravdivo a aktuálne ho informujú, prečo nie sú dosahované požadované úspechy a pod.

Niet pochyb, že na ďalšie otázky sme povinní hľadať odpovede predovšetkým my, v konkrétnej jednote - pracovníci praxe a vedy. Je tomu tak preto, lebo vytýčené ciele v procesoch vedeckého poznania musia rešpektovať požiadavky konkrétnych subjektov, pre ktoré je vytvárané. V daných súvislostiach si dovoľujem uviesť, že súčasnou úlohou vedeckého poznania nie je len podpora policajnej praxe, ale predovšetkým objektívne skúmanie, hodnotenie a vysvetlenie jej účelovej akceptácie.

Predovšetkým eliminácia aktivít kriminálnych skupín si vyžaduje zo strany policajných subjektov aplikáciu nových metód prevencie, odhaľovania trestných činov a vykonávanie dôkazov. Základnou vlastnosťou týchto postupov je práca s informáciami. **Sú to informácie predovšetkým z ekonomického sektora** (o pohybe peňazí a tovaru, daňové podklady, zámery), **d'alej informácie pochádzajúce predovšetkým z okruhu kriminálnej skupiny** (o hierarchickej štruktúre organizácie, najdôležitejších osobách, stykoch, informácie o pohybe a kontaktoch určitých kľúčových osôb doma i v zahraničí, o ich hobby, zvykoch, štýle života) **a iné.**

Týmito skutočnosťami som sa rozhodla zvýrazniť, že zrýchľujúca sa dynamika spoločenského rozvoja vyvoláva nové policajné potreby, ktoré korešpondujú so spoločenskými (občianskymi).

Vzhľadom na dynamickú zmenu aspektov policajnej praxe systém vedeckého poznania musí byť otvorený. Vytváraný a budovaný tak, aby jeho prvky boli schopné reflektovať na existujúce, resp. vznikajúce bezpečnostné situácie, v ktorých sú realizované procesy policajného konania.

Ako predstaviteľka policajnej praxe som uvítala organizáciu tohto medzinárodného vedeckého podujatia. Osobitne vítam **zahraničných účastníkov**, ktorých prítomnosť prispeje nielen k dosiahnutiu vedeckých cieľov, ale aj významnou mierou k budovaniu vzájomnej dôvery potrebnej k úspešnej spolupráci na úseku boja proti medzinárodnej organizovanej kriminalite.

Želám tomuto podujatiu úspešný priebeh a účastníkom príjemne strávený čas v priebehu odbornej diskusie. Som presvedčená, že publikované závery z tohto podujatia budú prínosom pre policajnú prax a teóriu.

gen. JUDr. Jana MAŠKAROVÁ

1. viceprezidentka Policajného zboru

OTVÁRACÍ PRÍHOVOR PROREKTORA PRE VEDU A ZAHRANIČNÉ VZŤAHY AKADÉMIE POLICAJNÉHO ZBORU V BRATISLAVE

Mojmír MAMOJKA

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Vážené dámy, vážení páni, kolegyne, kolegovia,

dovoľte, aby som Vás v mene Akadémie Policajného zboru v Bratislave, ako jedného zo spoluorganizátorov tohto podujatia, srdečne privítal na medzinárodnej vedeckej konferencii „**Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne – Pozícia a rola kriminálneho spravodajstva v systéme identifikácie aktivít kriminálnych skupín**“. Zvlášť vítam zahraničných účastníkov z Českej republiky, Ukrajiny a Ruskej federácie, ktorí sa prišli s nami podeliť so svojimi skúsenosťami a názormi.

Mnohé výsledky výskumov ale i poznatky z policajnej praxe potvrdzujú, že formy a spôsoby páchania organizovaného zločinu sa v ostatnom období významne menia. Kriminálne subjekty ich prispôsobujú aktuálnym spoločensko-ekonomickým podmienkam a to aj za využitia moderných IT a iných technológií.

Právo ochraňujúce orgány sú konfrontované s novými bezpečnostnými výzvami, ktoré súvisia s aktivitami kriminálnych skupín. Pre ne je typická konšpirácia, prepracovaná úroveň kvality riadenia a v neposlednom rade využívanie stále sofistikovanejších metód pri dosahovaní kriminálnych cieľov. V ich realizačnom obsahu je čoraz frekventovanejší registrovaný medzinárodný aspekt, ktorý negatívne ovplyvňuje procesy kriminálno-policajného poznania. Bez potreby ďalšej objektivizácie, na tomto vedeckom fóre, je možné uviesť, že v tomto bezpečnostnom prostredí je zabezpečovanie kontroly kriminality využitím klasických metód sťažené a málo efektívne. V súlade s požiadavkami policajnej praxe a teórie (*spoločnosti*) je možné vysloviť záver, že v reálnom čase je potrebné identifikovať a riešiť rozpory medzi dynamicky sa meniacou bezpečnostnou situáciou a relatívne stabilnými (*niekedy aj zastaranými*) spoločenskými prístupmi pri jej riešení. Som presvedčený, že uvedené skutočnosti sú Vám, účastníkom tohto vedeckého podujatia, známe a zrejmé a preto vo svojich vystúpeniach budete hodnotiť a posudzovať relevantné skutočnosti, osobitne pri eliminovaní aktivít kriminálnych skupín. „*Prečo hodnotenie a posudzovanie?*“ Pri zodpovedaní na takto formulovanú otázku je vhodné uviesť, že hodnotenie je aplikované pri skúmaní ľudskej činnosti. Posudzovanie pri skúmaní technických parametrov vymedzených entít, ktorými je možné vymedziť identitu organizovaného zločinu, resp. kriminálnych aktivít v konkrétnych formách. Vzhľadom na to, že teoretické súvislosti oboch týchto prístupov sú veľmi blízke, predpokladám, že frekventovanejšie budete prezentovať výstupy z Vami vykonaného hodnotenia. Je tomu tak preto, lebo pozornosť venujete predovšetkým ľudským súvislostiam, v ktorých riešená problematika, stanovuje ju názov tohto vedeckého podujatia, sa prejavuje a je ostatne aj aktuálnejšia.

Aj napriek tomu, že v danej oblasti nie som špecialista, zastávam názor, že bez vytvorenia vhodného právneho prostredia a podmienok pre rozvoj medzinárodnej koordinácie nie je možné adekvátne tieto všeobecne deklarované odporúčania realizovať.

V tejto súvislosti vítam aktivitu Prezídia Policajného zboru. Konkrétne iniciatívu pani 1. viceprezidentky Policajného zboru gen. JUDr. Jany Maškarovej a riaditeľa Národnej kriminálnej agentúry P PZ plk. Mgr. Branislava Zuriana, ktorí oslovili pracovníkov katedry kriminálnej polície Akadémie PZ v Bratislave s návrhom zorganizovať vedecké podujatie, na ktorom účastníci načrtnú možné riešenia v procesoch kontroly organizovaného zločinu.

Osobitne oceňujem, že pri realizácii tohto medzinárodného vedeckého podujatia je vytváraný priestor na prepojenie policajnej teórie a praxe. Dôkazom toho je aj zloženie účastníkov dnešnej konferencie, na ktorej sú prítomní nielen vedecko-pedagogickí pracovníci z vysokých škôl v SR, ČR, Ukrajiny a Ruskej federácie, ale aj príslušníci policajnej praxe, ktorí špeciálne pôsobia na úseku identifikovania trestných činov páchaných subjektmi kriminálnych skupín.

Vážené dámy, vážení páni,

na záver mi dovoľte vyjadriť moje osobné presvedčenie, že prezentácia Vašich názorov a myšlienok, či už v rámci oficiálnych vystúpení prednesených v pléne, alebo v následnej neformálnej diskusii v priestoroch SUZA prispeje nielen k výmene skúseností, ale aj k transferu vedecko-teoretických poznatkov do policajnej praxe.

Verím, že názory a myšlienky prezentované na tejto medzinárodnej vedeckej konferencii budú nielen pre nás účastníkov inšpiratívne, ale aj rozšíria obzor poznania tým, ktorí ho potrebujú v súlade s existujúcou praktickou a teoretickou potrebou.

prof. JUDr. Mojmír MAMOJKA, PhD.

prorektor pre vedu a zahraničné vzťahy
Akadémie Policajného zboru v Bratislave

OTVÁRACÍ PRÍHOVOR RIADITEĽA NÁRODNEJ KRIMINÁLNEJ AGENTÚRY PREZÍDIA POLICAJNÉHO ZBORU

Branislav Zurian

Národná kriminálna agentúra Prezídia Policajného zboru

Vážené dámy, vážení páni, kolegyne, kolegovia,

z výsledkov analýzy bezpečnostnej situácie Slovenskej republiky o. i. vyplýva, že v obsahu aktivít kriminálnych skupín, sú frekventovane registrované sofistikácia v systéme ich organizácie a riadenia, agresivita, brutalita a čoraz častejšie prvky medzinárodného prepojenia. Občan od príslušníkov polície oprávnene očakáva, že na túto situáciu dokážu adekvátne reagovať, riešiť ju.

Z pozície príslušníka polície, praxe, si dovoľujem aj pred týmto fórom konštatovať, že bez objektívne spracovaného a poskytnutého vedeckého poznania, tieto očakávania občana sú plnené viac menej na náhodu. Historicky je preukázaný význam vedeckého poznania v samotnom systéme kontroly kriminality. V praxi, výstupy z aplikovaného výskumu sú pomôckou pri úspešnej realizácii policajných činností. Je tomu tak preto, lebo v ich obsahu sú frekventovane identifikované relevantné skutočnosti pre konkrétneho adresáta. Tým sú príslušníci polície, ktorí sú zodpovední za prijímanie stratégie a taktiky a nachádzanie účinných a efektívnych špecifických postupov, ktorými je možné plniť stanovené úlohy v prospech spoločnosti, občana. Práve teoretici, osobitne právnych a policajných vied, svojou činnosťou významným spôsobom prispievajú k napĺňaniu princípov slobody, demokracie a práva v súlade s jednotlivými funkciami právneho štátu.

Osobne zastávam názor, že súčasťou úlohou vedeckého poznania nie je len podpora policajnej praxe, ale predovšetkým objektívne skúmanie, hodnotenie a vysvetlenie jej spoločenskej akceptácie. Je tomu tak preto, lebo teoretické poznanie vypracované z empirie svojím informačným potenciálom (*arzenálom*) pozitívne ovplyvňuje možnosti a schopnosti subjektov, ktorí sa podieľajú na účelovom plnení špecifických policajných úloh. Základnou vlastnosťou týchto postupov je práca s ľuďmi a informáciami.

Spoločenská policajná práca je založená na koncepcii, že kreatívna komunikácia príslušníkov polície s občanmi výrazne prispieva k riešeniu existujúcich spoločenských problémov, ktoré sa týkajú kriminality, strachu z nej a pod. Vo vzťahu k úspešnému odhaľovaniu a objasňovaniu trestných činov je dôležité, aby príslušníci polície boli „blízko“ pri občanovi, aby ich občania „videli“, aby mali pocit istoty a aby im boli pomocníkom a radcom v krízových situáciách. Príslušníci polície musia občanom preukázať, že sú pre nich zásadne dosiahnuteľní, a potom môžu počítať s tým, že im občania budú svojou všímavosťou a svojimi informáciami pomáhať pri zabezpečovaní úloh.

V daných súvislostiach si dovoľujem k uvedenému dodať, že príslušníci polície sú povinní motivovať občana k spoločnému plneniu úloh na úseku kontroly kriminality. Pre túto činnosť občana získavajú svojím nekompromisným postojom ku kriminalite, ktorý sa musí

adekvátne odrážať v dosahovaných výsledkoch. Príslušníci polície občana objektívne informujú o kriminálno-polícajnej situácii a o problémoch tejto reality. Je tomu tak preto, lebo túto realitu nevytvárajú len protispoločenské aktivity, ale aj činnosti, ktorými je možné tieto aktivity eliminovať a pod. Prax permanentne preukazuje, že sila verejnosti v procesoch kontroly kriminality spočíva predovšetkým v jej širokej znalosti osôb, miestnych podmienok (*pracovných i životných*), znalosti faktov najrôznejšieho druhu, ktorých okruh je prakticky neobmedzený.

Bez ohľadu na úplnosť, vo vzťahu k informáciám, je to práca, ktorou je spracovaná identita kriminálneho prostredia, v ktorom sú páchané trestné činy korupcie, v ekonomike, drogovej kriminality, extrémizmu a terorizmu, osobitne identita aktivít kriminálnych skupín - *hierarchia štruktúry organizácie, pozícia a rola subjektov kriminálnej skupiny, ich vzťahy, mobilita a kontakty (doma i v zahraničí), zvyky, štýl života a iné.*

Podľa môjho názoru, týmito skutočnosťami som dostatočne zvýraznil, že zrýchľujúca sa dynamika rozvoja spoločnosti determinuje vznik nových policajných potrieb. Aj preto systém vedeckého poznania a prístupy k jeho akceptácii musia byť otvorené.

Ako predstaviteľ manažmentu Policajného zboru som rád, že vedecko-pedagogickí pracovníci mojej „*alma mater*“ - Akadémie PZ v Bratislave zorganizovali toto medzinárodné vedecké stretnutie, na ktorom osobitne vítam zahraničných účastníkov z Českej republiky, Ukrajiny a Ruskej federácie. Vážení zahraniční partneri, vyjadrujem presvedčenie, že práve Vaša účasť prispeje nielen k dosiahnutiu vytýčených vedeckých cieľov, ale aj významnou mierou prispeje k budovaniu vzájomnej dôvery potrebnej k úspešnej spolupráci na úseku boja proti medzinárodnému organizovanému zločinu.

Želám tomuto podujatiu úspešný priebeh a účastníkom príjemne strávený čas v priebehu odbornej diskusie.

Som presvedčený, že Vami vykonaná práca, jej výstupy na tomto vedeckom podujatí budú prínosom pre policajnú prax a teóriu.

plk. Mgr. Branislav ZURIAN

riaditeľ Národnej kriminálnej agentúry Prezídia Policajného zboru

EURÓPSKY MODEL KRIMINÁLNEHO SPRAVODAJSTVA

Jozef Stieranka

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminálnej polície

Abstrakt

Príspevok v základných rysoch charakterizuje Európsky model kriminálneho spravodajstva (ECIM) a zároveň poukazuje na jeho rozdiely oproti právnej úprave kriminálneho spravodajstva v zákone č. 171/1993 o Policajnom zbore v Slovenskej republike. Detailnejšia pozornosť je venovaná procesu tvorby a realizácie ECIMU-u na strategickej úrovni, vrátane schválených priorít Európskej únie v oblasti boja proti organizovanej kriminalite na roky 2018-2021. Druhá časť príspevku charakterizuje operačnú úroveň ECIM-u, ktorá obsahovo a metodologicky predstavuje proces odhaľovania konkrétnej trestnej činnosti. Príspevok je čiastkovým výstupom vedecko-výskumnej úlohy „Národný model kriminálneho spravodajstva“ riešenej na Akadémii PZ v Bratislave (VYSK č.231).

Kľúčové slová

Kriminálne spravodajstvo, Európsky model kriminálneho spravodajstva, stály výbor pre operačnú spoluprácu v oblasti vnútornej bezpečnosti Rady EÚ – COSI, SOCTA – analýza hrozieb organizovanej kriminality, Empact projekty.

Abstract

This paper deals with the possibilities and conceptual base of the European model of criminal intelligence service, along with the differences of legal regulations of the criminal intelligence service according to the 171/1993 act (Police force of the Slovak Republic). Closer attention is focused on process of creation and implementing of ECIM at the strategic level, including approved priority of the European union fight against organized crime in a timeframe of 2018-2021. Second part of the paper characterizes ECIM operational level, which represents content-methodological process of concrete crime detection. This paper is partial output of the research project „national model of criminal intelligence service“ solved at the Academy of the Police Force in Bratislava.

Keywords

Criminal intelligence service, European model of criminal intelligence service, standing committee for operational cooperation in the field of internal EU Safety Council – COSI, SOCTA – analysis of organized crime threat, Empact projects.

Úvod

Kriminálne spravodajstvo je v súčasnej právnej úprave v Slovenskej republike explicitne vymedzené v § 39a zákona č. 171/1993 o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov **ako jeden s prostriedkov OPČ**. V súlade s týmto ustanovením sa **kriminálnym spravodajstvom** rozumie činnosť, ktorou sa utajeným spôsobom získavajú, sústredujú a vyhodnocujú informácie o trestných činoch a ich páchatel'och a vytvárajú sa podmienky na použitie agenta. Na plnenie úloh na úseku kriminálneho spravodajstva možno použiť policajta-legalizanta, ktorý koná pod trvalou legendou alebo dočasnou legendou. Policajt, ktorý koná pod trvalou legendou alebo dočasnou legendou, môže byť pri plnení úloh na úseku kriminálneho spravodajstva, za podmienok ustanovených v osobitnom predpise, použitý ako agent.¹ Kriminálne spravodajstvo je vykonávané len úzkym okruhom policajtov, ktorí sú zaradení na špecializovanom pracovisku – Odbore špecializovaných služieb Prezídia Policajného zboru, ktorý najmä:

- plní úlohy na úseku kriminálneho spravodajstva a použitia agenta,

¹ Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov, § 39a

- plní úlohy v oblasti zabezpečovania osobitostí súvisiacich s výkonom služby spravodajských dôstojníkov, vytvára a zabezpečuje potrebnú dočasnú alebo trvalú legendu,
- zabezpečuje priamy výkon operatívno-pátracej činnosti v oblasti odhaľovania organizovanej trestnej činnosti, korupcie a terorizmu,
- získava, zhromažďuje, vyhodnocuje, analyzuje a postupuje informácie súvisiace s odhaľovaním organizovanej trestnej činnosti, korupcie a terorizmu príslušným útvarom Policajného zboru,
- spolupracuje s orgánmi činnými v trestnom konaní.²

Vychádzajúc z takto koncipovanej právnej úpravy je kriminálne spravodajstvo v policajnej praxi v Slovenskej republike využívané len obmedzeným okruhom policajtov a jeho aplikácia je minimálna. Naopak Európska únia a Europol kriminálne spravodajstvo nechápu len ako prostriedok na zavedenie agenta do kriminálneho prostredia, ale ako „**súbor činností zameraných na poznávanie kriminality**“. Chápu kriminálne spravodajstvo ako špecifický druh spravodajstva zameraný na poznávanie kriminality, najmä medzinárodnej organizovanej kriminality. Takto vymedzené kriminálne spravodajstvo je označované ako európsky model kriminálneho spravodajstva (ďalej len „ECIM“). ECIM je definovaný ako štandardizovaný systém práce s informáciami, súvisiaci s ich zberom, spracovávaním, analyzovaním a s ich využívaním v boji proti kriminalite, najmä organizovanej a nadnárodnej. ECIM predstavuje de facto súbor činností, ktoré **sú zamerané na odhaľovanie trestných činov a ich páchatel'ov** a tiež ako „informačná podpora“ pri objasňovaní trestnej činnosti a kontrole kriminality. Európska únia spolu s Europolom tento všeobecný model kriminálneho spravodajstva - ECIM mienia zaviesť do policajnej praxe vo všetkých krajinách Európskej únie. Systém, na základe ktorého je budovaný ECIM, sa v minulosti osvedčil v niekoľkých členských štátoch Európskej únie a preto je predpoklad, že zavedenie rovnakého modelu bude v rámci boja s organizovanou trestnou činnosťou akcie schopné aj na úrovni celej Európskej únie. ECIM spája v sebe strategickú úroveň a operačnú úroveň.

1. Strategická úroveň ECIM-u

Strategická úroveň ECIM-u je zameraná na poznávanie všeobecného objektu, ktorým je kriminalita a jej hrozby, najmä nadnárodná organizovaná kriminalita. Na strategickej úrovni je ECIM tiež označovaný ako cyklus politik Európskej únie. Pri jeho tvorbe má významné postavenie **Stály výbor pre operačnú spoluprácu v oblasti vnútornej bezpečnosti Rady Európskej únie** (Committee on Operational Cooperation on Internal Security – ďalej „COSI“). COSI má multidisciplinárnu právomoc na uľahčenie a zabezpečenie účinnej operačnej spolupráce. Zabezpečuje koordináciu aj v oblastiach, na ktoré sa vzťahuje policajná a colná spolupráca alebo ktoré podliehajú orgánom zodpovedným za kontrolu a ochranu vonkajších hraníc. Výbor koná aj v prípadoch justičnej spolupráce v trestných veciach, ak vec súvisí s operačnou spoluprácou v oblasti vnútornej bezpečnosti.³ Strategická úroveň ECIM-u sa realizuje v štvorročnom cykle politik Európskej únie, čo znamená, že každé štyri roky sa určujú nové priority v boji proti kriminalite, ktoré sa na konci tohto obdobia vyhodnocujú a následne sa určia nové priority. Celý proces tvorby cyklu politik Európskej únie prebieha v štyroch základných krokoch - etapách:

² Nariadenie Prezídia Policajného zboru č. 53/2015 o organizačnom poriadku Prezídia Policajného zboru v znení neskorších predpisov, čl.38

³ STIERANKA, J, MARKO, M. a kol. 2018. *Aktuálne otázky aplikácie kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2018, s. 30 – 34

- V prvom kroku sa na základe podrobnej analýzy identifikujú najzávažnejšie hrozby organizovanej kriminality v Európskej únii. Analýzu hrozieb tzv. SOCTA (Serious and Organised Crime Threat Assessment) – posúdenie hrozieb závažnej a organizovanej kriminality koordinuje v spolupráci so všetkými členskými štátmi EÚ Europol. Na spracovávaní SOCTU sa podieľajú členské krajiny EÚ a európske agentúry, inštitúcie a orgány.
- V druhom kroku COSI schváli z identifikovaných hrozieb (SOCTA) prioritné oblasti kriminality, ktoré predstavujú najzávažnejšie hrozby v príslušnom štvorročnom cykle. Pre každú prioritu je následne vytvorený 4-ročný strategický plán (tzv. MASP) s cieľom dosiahnuť multidisciplinárny, integrovaný a integrálny prístup k účinnému riešeniu tej danej prioritnej hrozby. MASP obsahuje konkrétne strategické ciele. Ku každému strategickému cieľu v konkrétnej prioritnej hrozbe je vypracovaný ročný operačný akčný plán (OAP) tak, aby bol zosúladený so strategickým cieľom a zároveň integroval aktivity do národných plánov. MASP a OAP-s spracovávajú zástupcovia zúčastnených členských krajín EÚ a inštitúcie a agentúry EÚ (Eurojust, Frontex, CEPOL a ďalšie) a formálne ich schvaľuje COSI. OAP-s v sebe obsahujú jednak spoločné aktivity, ale aj samostatné činnosti členských krajín a agentúr.
- V treťom kroku prebieha realizácia ročných operačných akčných plánov OAP-s prostredníctvom EMPACT projektov - European (európska) Multidisciplinary (multidisciplinárna) Platform (platforma) Against (proti) Criminal (kriminálnym) Threats (hrozbám), v ktorých sa vykonávajú konkrétne činnosti a akcie. Príslušný EMPACT projekt riadi a koordinuje vedúci projektu a jeho zástupca z niektorého členského štátu. Na plnenie úloh vyplývajúcich z daného plánu na vnútroštátnej úrovni dohliada národný EMPACT koordinátor (NEC). Každý členský štát vymenúva národného EMPACT koordinátora v rámci svojej vnútroštátnej právomoci a v závislosti od štruktúry orgánov činných v trestnom konaní. Mal by ním byť starší dôstojník so strategickým riadením, ktorý má právomoc zabezpečiť implementáciu cyklu politik Európskej únie v tej danej krajine. Táto osoba musí zostať plne informovaná a mať celkovú zodpovednosť za záväzok členského štátu voči Cyklu politik Európskej únie.⁴ V podmienkach PZ v SR je EMPACT koordinátorom 1. viceprezident Policajného zboru.
- Na konci štvorročného cyklu politik sa vykonáva komplexné hodnotenie, ktoré slúži ako podklad pre ďalší cyklus politik.

Postup tvorby cyklu politik Európskej únie ako strategickej úrovne ECIM-u je znázornený na obrázkoch číslo 1 a číslo 2 :

⁴STIERANKA, J, MARKO, M. a kol. 2018. *Aktuálne otázky aplikácie kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2018, s. 30 – 34

Prvý skráteneý cyklus politik Európskej únie, ktorého priority boli vypracované na základe OCTA 2011 (predchodca SOCTA) a schválené Radou ministrov v júni 2011, prebiehal v rokoch 2011 – 2013. Členské štáty sa v rámci tohto cyklu zamerali na operatívnu spoluprácu v 8 prioritných hrozbách, a to:

1. Západná Afrika - cieľom tejto priority bolo oslabiť schopnosť organizovaných a zločineckých skupín, ktoré pôsobia alebo majú ústredie v západnej Afrike, pašovať kokaín a heroín do Európskej únie a obchodovať s nimi v rámci Európskej únie.
2. Západný Balkán – cieľom bolo obmedziť úlohu západného Balkánu ako kľúčovej tranzitnej a skladovacej zóny nelegálnych komodít určených pre Európsku úniu a ako logistického strediska organizovaných a zločineckých skupín, vrátane albánsky hovoriacich organizovaných zločineckých skupín.
3. Nelegálna migrácia – cieľom tejto priority bolo oslabiť schopnosť organizovaných a zločineckých skupín uľahčovať nelegálne prisťahovalectvo do Európskej únie, najmä cez južnú, juhovýchodnú a východnú Európu a najmä na grécko-tureckých hraniciach a v krízových oblastiach Stredozemného mora v blízkosti severnej Afriky.
4. Syntetické drogy - cieľom bolo znížiť výrobu a distribúciu syntetických drog v Európskej únie, vrátane nových psychoaktívnych látok.
5. Pašovanie v kontajneroch – cieľom takto formulovanej priority bolo narušiť dodávky nelegálnych komodít vrátane kokaínu, heroínu, konope, falšovaného tovaru a cigariet do Európskej únie, a to najmä dodávky formou kontajnerových zásielok.
6. Obchodovanie s ľuďmi – cieľom tejto priority bolo bojovať proti všetkým formám obchodovania s ľuďmi a pašovania ľudí, a to zameraním sa na organizované a zločinecké skupiny, ktoré túto trestnú činnosť vykonávajú v južných, juhozápadných a juhovýchodných oblastiach Európskej únie.
7. Mobilné organizované skupiny – cieľom priority bolo znížiť všeobecné schopnosti mobilných (migrujúcich) organizovaných a zločineckých skupín zapájať sa do trestnej činnosti Európskej únie.
8. Počítačová kriminalita – cieľom tejto priority bolo zintenzívniť boj proti počítačovej kriminalite a trestnému zneužívaniu internetu organizovanými a zločineckými skupinami.

V júni 2013 Rada schválila priority pre cyklus politik Európskej únie na roky 2014 – 2017. Priority boli opäť stanovené na základe OCTA 2013 na elimináciu:

1. Nelegálneho prisťahovalectva najmä v zdrojových krajinách, hlavných vstupných bodoch do EÚ, na hlavných trasách, alternatívnych cestách a súvisiace zneužívanie zákonných kanálov migrácie.
2. Obchodovania s ľuďmi najmä na účely vykorisťovania práce a sexuálneho vykorisťovania a súvisiaceho využívania legálnych obchodných štruktúr.
3. Výroby a distribúcie falzifikátov, ktoré porušujú predpisy týkajúce sa zdravia, bezpečnosti a potravín a tovar s nižším štandardom.
4. Podvodov podliehajúce spotrebnej dani a MTIC (Missing Trader Intra Community).
5. Výroby a obchodovania so syntetickými drogami v EÚ.
6. Obchodovania s kokaínom a heroínom do EÚ a ich distribúcie v EÚ.
7. Počítačovej kriminality, najmä online podvodov a podvodov s platobnými kartami, online sexuálneho zneužívania detí a počítačových útokov, ktoré postihujú kritickú infraštruktúru a informačné systémy v EÚ.
8. Nezákonného obchodovania so strelnými zbraňami.

9. Organizovanej majetkovej trestnej činnosti spáchanej mobilnými (migrujúcimi) skupinami organizovaného zločinu.⁷

V roku 2016 bola spracovávaná SOCTA, ktorá bola začiatkom roka 2017 oficiálne vydaná a distribuovaná. Na základe hrozieb stanovených SOCTA, ako aj na základe záverov nezávislého hodnotiaceho mechanizmu predchádzajúcich cyklov politík Európskej únie, boli v máji 2017 na Rade Európskej únie schválené priority pre nový cyklus politík Európskej únie na roky 2018 – 2021. Išlo o nasledovné priority:

1. Boj proti počítačovej kriminalite a to:

- narušovaním trestnej činnosti, ktorá sa týka útokov na informačné systémy, najmä trestnej činnosti podľa obchodného modelu „zločin ako služba“ (z angl. Crime-as-a-Service) a trestnej činnosti, ktorá funguje ako sprostredkovateľ internetovej trestnej činnosti,
- prostredníctvom boja proti sexuálnemu zneužívaniu a vykorisťovaniu detí vrátane produkcie a šírenia materiálu obsahujúceho zneužívanie detí a
- zameraním sa na páchatel'ov trestných činov v oblasti podvodov a falšovania pri bezhotovostných platobných prostriedkoch vrátane rozsiahlych podvodov s platobnými kartami (najmä podvody, pri ktorých karta nie je fyzicky prítomná, tzv. card-not-present), nových hrozieb pre iné bezhotovostné platobné prostriedky a umožňujúcich trestnú činnosť.

Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom troch operačných akčných plánov:

- (1) Útoky na informačné systémy,
- (2) Sexuálne vykorisťovanie detí a
- (3) Podvody páchané bezhotovostnými platobnými prostriedkami.

2. Narúšať činnosť organizovaných a zločineckých skupín, ktoré sú

- zapojené do veľkoobchodného obchodovania s marihuanou, kokaínom a heroínom v EÚ,
- bojovať proti zločineckým sieťam zapojeným do obchodovania s rôznymi typmi drog na trhoch EÚ a ich distribúcie,
- znížiť výrobu syntetických drog a nových psychoaktívnych látok v EÚ a odstrániť organizované skupiny zapojené do ich výroby, distribúcie a obchodovania s nimi.

Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom dvoch operačných akčných plánov:

- (1) Marihuana, kokaín, heroín a
- (2) Nové psychoaktívne látky a syntetické drogy.

3. Narúšať činnosť organizovaných a zločineckých skupín, ktoré uľahčujú nelegálne prísťahovalectvo, poskytovaním pomocných služieb neregulárnym migrantom pozdĺž hlavných migračných trás prechádzajúcich cez vonkajšie hranice EÚ a v rámci EÚ, a to najmä zameraním sa na organizované a zločinecké skupiny, ktorých metódy ohrozujú životy ľudí, a ktoré ponúkajú svoje služby online a ako súčasť svojho obchodného modelu používajú podvody v oblasti dokladov. Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom jedného operačného akčného plánu.

⁷ EU. 2014. *The EU Policy Cycle to Tackle Organised and Serious International Crime*. [online]. Brusel: Publications Office of the EU, 2014. 6 s. [cit 11.04.2019]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/media/30232/qc0114638enn.pdf>

4. Bojovať proti organizovanej majetkovej trestnej činnosti so zameraním na narúšanie vysoko mobilných organizovaných a zločineckých skupín, ktoré páchajú organizované krádeže a vlámnia v celej EÚ. Malo by to zahŕňať aj organizované a zločinecké skupiny, ktoré používajú nové technológie alebo zdokonalené protiopatrenia, pri ktorých sa zneužíva nedostatočná interoperabilita nástrojov cezhraničného sledovania. Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom jedného operačného akčného plánu.
5. Bojovať proti obchodovaniu s ľuďmi v EÚ, pokiaľ ide o všetky formy vykorisťovania vrátane sexuálneho a pracovného vykorisťovania, ako aj všetky formy obchodovania s deťmi. Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom jedného operačného akčného plánu.
6. Narúšať spôsobilosti organizovaných a zločineckých skupín a odborníkov zapojených do podvodov v oblasti spotrebnej dane a podvodov v rámci Spoločenstva založených na chýbajúcom obchodnom subjekte (podvody MTIC). Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom dvoch operačných akčných plánov:
 - (1) Podvody v oblasti spotrebnej dane a
 - (2) podvody MTIC.
7. Narúšať činnosť organizovaných a zločineckých skupín, ktoré sa zúčastňujú na nezákonnom obchodovaní so strelnými zbraňami, ich distribúcií a používaní. Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom jedného operačného akčného plánu.
8. Narúšať činnosť organizovaných a zločineckých skupín, ktoré sa zúčastňujú na trestných činoch proti životnému prostrediu, konkrétne na nezákonnom obchodovaní s voľne žijúcimi druhmi a nezákonnom obchodovaní s odpadom. Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom jedného operačného akčného plánu.
9. Bojovať proti finančnej kriminalite a praniu špinavých peňazí a uľahčovať vymáhanie majetku v záujme efektívnej konfiškácie ziskov organizovaných a zločineckých skupín z trestnej činnosti, najmä so zameraním na kriminálne gangy aktívne v oblasti prania špinavých peňazí a ponúkajúce služby v oblasti prania špinavých peňazí iným organizovaným a zločineckým skupinám. Tiež na tie organizované a zločinecké skupiny, ktoré na pranie príjmov z trestnej činnosti v rozsiahlej miere používajú nové platobné metódy. Táto priorita sa bude vykonávať prostredníctvom jedného operačného akčného plánu. Okrem toho sa bude vykonávať aj ako spoločný horizontálny minimálny strategický cieľ prostredníctvom plánov MASP a OAP pri všetkých ostatných relevantných prioritách boja proti trestnej činnosti. Je nadmieru dôležité vyhnúť sa duplicitě a zabezpečiť koordináciu medzi týmto OAP a všetkými ostatnými OAP. Na vykonávanie strategických cieľov jednotlivých OAP preto budú vymenovaní príslušní expertní lídri pre každú prioritu.
10. Bojovať proti podvodom v EÚ v oblasti dokladov a zamerať sa pri tom na organizované a zločinecké skupiny, ktoré sú zapojené do výroby a zabezpečovania falošných dokladov a dokladov získaných podvodným spôsobom iným zločincem. Táto priorita sa zrealizuje ako prierezová priorita v rámci hlavného pracovného seminára venovaného MASP, ktorého cieľom bude určiť minimálne horizontálne spoločné strategické ciele, ako aj prostredníctvom OAP pre relevantné priority v oblasti trestnej činnosti.⁸

⁸Rada EÚ. 2017. *Návrh záverov Rady, ktorými sa stanovujú priority EÚ v oblasti boja proti organizovanej a závažnej medzinárodnej trestnej činnosti na roky 2018 až 2021*. [online]. [cit 12.04.2019]. Dostupné na internete:<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8654-2017-INIT/sk/pdf>

Slovenská republika je v súčasnosti zapojená do všetkých priorít, okrem priority „organizovaná majetková kriminalita“.

2. Operačná úroveň ECIM-u

Operačná úroveň ECIM-u je chápaná ako **odhaľovanie konkrétnych trestných činov** realizovaný pomocou EMPACT projektov. Predstavitelia Európskej únie chcú využívať ECIM, ktorý bude založený na využívaní národného kriminálneho spravodajstva v jednotlivých krajinách Európskej únie pre plánovanie spoločných operácií v boji proti najzávažnejšej trestnej činnosti. Nadnárodný organizovaný zločin sa stal v európskom priestore vzrastajúcou hrozbou. Pre zločinecké skupiny, v súvislosti s dostupnosťou komunikačných a informačných technológií sa množia príležitosti pôsobiť nadnárodne. Vplýva na to aj zvýšenie mobility osôb, pohyb tovaru a služieb cez hranice členských štátov. Zločinecké skupiny v súčasnosti predávajú zbrane, pašujú migrantov, obchodujú s ľuďmi a drogami a zameriavajú sa na páchanie podvodov v ktoromkoľvek európskom štáte. Vytvorenie „konceptie“ európskeho modelu kriminálneho spravodajstva je jedným z hlavných dôvodov tohto nového spravodajsky orientovaného prístupu v boji proti organizovanému zločinu na úrovni Európskej únie, ako aj v jednotlivých členských štátoch.

Operačná úroveň ECIM-u je obsahovo a metodologicky chápaná ako odhaľovanie konkrétnej trestnej činnosti, ktoré má obdobne ako spravodajstvo (spravodajská činnosť) nasledovné základné charakteristiky:

- povahu poznávacej činnosti,
- prácu s informáciami,
- procesuálny charakter,
- obdobné princípy a zásady,
- cyklickosť,
- využívanie špecifických foriem, metód a prostriedkov.

Povaha poznávacej činnosti (poznávacieho procesu) znamená vykonávanie takých činností, kde sa zo štádia neznalosti postupuje ku konkrétnemu poznaniu. Pri poznávaní je veľmi dôležité zachytiť zmeny, ktoré trestný čin alebo hrozby zanechali resp. vyvolali vo svojom okolí, to znamená zachytiť indikátory trestnej činnosti ako hrozieb. Metodologický základ odhaľovania ako operačnej úrovne ECIM-U sa odvíja od teórie odrazu. Podstatou odrazu trestného činu je spôsobilosť jedných materiálnych systémov a objektov odrážať sa v inej forme vlastnosti druhých materiálnych systémov a objektov. V odrážajúcom systéme vznikajú pod vplyvom odrážaného systému zmeny. Tieto zmeny v istej miere ukazujú, reprodukujú vlastnosti odrážaného systému. Výsledkom vzájomného pôsobenia je odraz v podobe zmien v materiálnom prostredí (materiálne stopy) a zmien vo vedomí ľudí (pamäťové stopy).⁹

Práca s informáciami tvorí obsahovú stránku odhaľovania ako operačnej úrovne ECIM-U. V samotnej podstate ide o získavanie a prácu s informáciami, ktoré majú charakter indikátorov trestnej činnosti. Ide o aktívnu činnosť smerujúcu k zisteniu neznámych informácií,

⁹ PORADA, V., STRAUS, J. 1999. Kriminalistická stopa. In.: *Kriminalistika* č. 3/1999, s. 187

ktoré do tej doby neboli poznané a ktoré charakterizujú kriminálnu udalosť, resp. ohrozené chránené záujmy. V danom prípade kriminálna udalosť je synonymum policajnej relevantnej udalosti.¹⁰ Ide o plnenie celého radu samostatných, avšak vzájomne zladených, logicky na seba nadväzujúcich a dopĺňujúcich činností. Týmito činnosťami je poznávaná kriminalita za účelom jej kontroly, pričom kontrolou kriminality možno chápať plnenie úloh pri ochrane občanov pred kriminalitou. Zahŕňa všetky spoločenské stratégie a sankcie, ktorých cieľom je dosiahnutie konformity správania občanov v súlade s normami práva.¹¹⁾

Procesuálny charakter odhaľovania ako operačnej úrovne ECIM-U zdôrazňuje, že tieto činnosti nie sú jednorazovým aktom, ale predstavujú súbor činností, ktoré sú vykonávané v určitej postupnosti. Pri ich realizácii je veľmi dôležité hneď na začiatku (*v prvej etape*) *zachytiť zmeny*, ktoré trestný čin vyvolal vo svojom okolí. Znamená to zachytiť indikátory trestnej činnosti. Indikátor predstavuje prvotný poznatok o možnej, pripravovanej, páchanej alebo spáchanej trestnej činnosti, resp. porušovaní chránených záujmov. Pojem indikátor má viacdimenzionálny charakter. V prvom rade ide o prvotný poznatok o nejakom jave, na základe ktorého sa začína proces jeho poznávania. Rovnako ho možno chápať ako signál nasvedčujúci vzniku určitej udalosti, vyvolávajúci záujem alebo podozrenie zo strany pozorovateľa, prípadne ako „odchýlku od normálnej situácie, ktorú dobre poznáme a ktorá zodpovedá dodržiavaniu zákonov, nariadení a iných spoločenských noriem.“¹² Okrem toho môže predstavovať aj konkrétnu formu prejavu určitého javu navonok, to znamená, že o predmetoch a javoch sa dozvedáme prostredníctvom ich vonkajších prejavov, čo platí aj naopak.

V ďalšom kroku (druhej etape) sa indikátory trestnej činnosti a hrozieb dopĺňujú *zberom a získavaním ďalších informácií* so zameraním na všetky stránky skutočnosti, ktoré potvrdia, alebo vyvrátia prvotné signály o spáchaní resp. páchaní trestnej činnosti. K tomuto sa využívajú hlavne existujúce informačné systémy a poznatkové fondy spracovávané Policajným zborom SR a inými bezpečnostnými zborami (napr. spravodajskými službami). Získavať doplnujúce informácie je možné aj s využitím špecifických metód a prostriedkov.

Všetkým získaným informáciám je nevyhnutné *určovať hodnovernosť a pravdivosť*. V priebehu odhaľovania ako operačnej úrovne ECIM-U príslušníci polície získavajú veľké množstvo informácií rôznej kvality z mnohých informačných zdrojov. Preto je nevyhnutné, aby informácia po jej získaní bola ihneď vyhodnotená. Správne vyhodnotenie si však vyžaduje samostatne hodnotiť spoľahlivosť zdroja informácie a samostatne hodnotiť pravdivosť obsahu informácie. Hodnotenie informácií je veľmi dôležité predovšetkým z hľadiska následnej analýzy získaných informácií a tvorby logických záverov. Preto je vypracovaný štandardizovaný systém hodnotenia informácií, čo umožňuje porovnávanie rôznych informácií a zároveň ich rovnaké rozpoznávanie aj nezainteresovanými osobami. Zistené informácie je potrebné podľa ich kvality triediť a fixovať (uchovávať). Uvedené platí predovšetkým pre tie informácie, ktoré môžu byť v súlade so stanovenými cieľmi využité. Fixáciou vytvárajú dokumentačný odraz (dokumentáciu) všetkých podstatných skutočností, ktoré charakterizujú samotný priebeh a výsledky odhaľovania.

Samostatnou etapou odhaľovania ako operačnej úrovne ECIM-U je analýza získaných informácií. Analyzovanie informácií vo všeobecnosti predstavuje činnosť, pri ktorej sa skúmajú

¹⁰ ŠIMOVIČEK, I. a kol. 1997. Závěrečná správa z výskumu – Konstituovanie policajno-bezpečnostnej vedy. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 1997, s. 68.: „Policajná relevantná udalosť je jav, dej, ktorý sa pripravuje, vzniká, má svoj priebeh a zaniká a ktorý vyvoláva a podmieňuje vznik policajnej situácie, na riešenie ktorej je oprávnená a spôsobilá polícia“.

¹¹⁾ NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. 2011. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2011, s. 18-19.

¹² LÁTAL, I. 1996. Příznaková analýza a možnosti jejího užití v policejní praxi. In: *Kriminalistika, 1996, roč. XXIX, č. 1*, s. 73.

vzťahy medzi vyhodnotenými informáciami. Kriminálna analýza je súbor činností zameraný na ciele výber informácií z dostupných informačných zdrojov, poznávanie, skúmanie ich vzájomných vzťahov a súvislostí a ich interpretácia v podobe integrovaného analytického produktu za účelom zefektívnenia kontroly kriminality s cieľom poskytnúť žiadateľovi analytický produkt.¹³ Je procesom dôsledného poznávania vzájomných vzťahov a súvislostí medzi získanými informáciami. Tým, že zobrazuje predmetnú trestnú činnosť v čo najväčšej šírke jej vlastností a vzťahov, umožňuje preniknúť do jej podstaty a objasniť skryté súvislosti. Základným cieľom analýzy získaných informácií je vytvoriť a „otestovať“ logické závery, ktoré by odrážali kto, kedy, kde, prečo, ako a s čím spáchal trestný čin. Využívajú sa rôzne štruktúrované analýzy, ktorých cieľom je vizualizovať sled udalostí, aktivít, resp. komodít v čase a v priestore. V praxi sú to analýzy, ktoré sa zameriavajú na trestný čin, alebo na páchatel'ov. Využívajú sa hlavne prípadové analýzy, porovnávacie prípadové analýzy, analýzy skupiny páchatel'ov, analýzy špecifického profilu páchatel'a, analýzy vyšetrovaní a pod. Ak čiastkové výsledky realizovaných analýz nadobudnú taký charakter, že je možné vytvoriť logické závery, ktoré by odrážali spáchanie trestnej činnosti, pristúpi sa k spracovaniu celkových záverov (interpretácii záverov), pričom je potrebné rešpektovať zásady teórie analytickej činnosti.

Významnými črtami odhaľovania ako operačnej úrovne ECIM-U je jeho etapizácia (fázovitosť) a **cyklickosť**. Odhaľovanie trestnej činnosti ako operačnej úrovne ECIM-U je proces, v rámci ktorého sú vykonávané vyššie uvedené činnosti, ktorý prebieha v jednotlivých fázach v cykle. V určitom okamžiku môžu byť vykonávané naraz viaceré etapy. Zároveň v tomto procese sa môže poznávanie vrátiť aj do predchádzajúcej etapy. Proces odhaľovania trestných činov ako operačnej úrovne ECIM-U prebieha v **informačnom cykle** obdobne ako je tomu pri spravodajskom cykle.

¹³ Nariadenie Prezídia PZ č. 11/2019 o kriminálnych analýzach

Obrázok č. 3 : Proces realizácie cyklu politík EU na operačnej úrovni¹⁴

Zoznam bibliografických odkazov

EUROPOL. *The EU Policy Cycle Steps*. [online]. [cit 16.03.2019]. Dostupné na internete: <https://www.europol.europa.eu/empact>

EU. 2014. *The EU Policy Cycle to Tackle Organised and Serious International Crime*. [online]. Brusel: Publications Office of the EU, 2014. 6 s. [cit 11.04.2019]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/media/30232/qc0114638enn.pdf>

LÁTAL, I. 1996. Příznaková analýza a možnosti jejího užití v policejní praxi. In: *Kriminalistika, 1996, roč. XXIX, č. 1*, ISSN 1210-9150

Nariadenie Prezídia Policajného zboru č. 11/2019 o kriminálnych analýzach,

Nariadenie Prezídia Policajného zboru č. 53/2015 o organizačnom poriadku Prezídia,

NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. a kol. 2011. *Kriminologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2011, ISBN

PORADA, V., STRAUS, J. 1999. Kriminalistická stopa. In.: *Kriminalistika č. 3/1999*, ISSN 1210-9150

¹⁴ Zdroj obrázku: autor

ŠIMOVČEK, I. a kol. 1997. Závěrečná správa z výskumu – Konštituovanie policajno-bezpečnostnej vedy. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 1997,

Rada EÚ. 2017. *Návrh záverov Rady, ktorými sa stanovujú priority EÚ v oblasti boja proti organizovanej a závažnej medzinárodnej trestnej činnosti na roky 2018 až 2021*. [online]. [cit 12.04.2019]. Dostupné na internete: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8654-2017-INIT/sk/pdf>

STIERANKA, J, MARKO, M. a kol. 2018. *Aktuálne otázky aplikácie kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii*. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2018, ISBN: 978-80-8054-760-8

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Autor:

prof. Ing. Jozef STIERANKA, PhD.,
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminálnej polície
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
email: jozef.stieranka@minv.sk

UPLATŇOVANIE SYSTÉMOVÉHO PRÍSTUPU PRI IDENTIFIKÁCIÍ AKTIVÍT KRIMINÁLNYCH SKUPÍN

Miroslav Lisoň

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminálnej polície

Peter Dubeň

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminálnej polície

Abstrakt

Autori v príspevku prezentujú čiastkové výstupy poznania z realizovaného výskumu. Na základe poznania policajnej praxe obhajujú akceptáciu systémového prístupu pri realizácii objektovej, resp. systémovej identifikácie, ktorej objektom sú fragmenty aktivít kriminálnych skupín.

Kľúčové slová

Aktivity kriminálnych skupín (organizovaná skupina, zločinecká skupina, extrémistická skupina, teroristická skupina), identifikácia (identifikácia objektov, identifikácia systému), systémový prístup, kriminálno-policajné poznanie, spravodajská činnosť, operatívno-pátracia činnosť, vyšetrovanie.

Abstract

The authors of the paper presents particular outcomes of the knowledge of conducted research. On the base of the knowledge of the police practise defends the acceptance of the system attitude by conducting object or system identification that is composed of fragment of activities of the criminal groups.

Keywords

Activity of criminal groups (organized group, criminal group, extremist group, terrorist group), identification (identification of the objects, identification of the system), system attitude, criminal-police knowledge, criminal intelligence, operative-searching activity, investigation.

1 Systémový prístup

Nielen v teórii, ale aj v praxi rešpektovanie systémového prístupu pri poznávaní javov je obhájené komplexnosťou, organizovanosťou a zložitnosťou podstaty a prejavom ich vnútornej aktivity a dynamiky. Systémový prístup sa aplikuje tak, že javy sa odhaľujú, skúmajú, hodnotia a vysvetľujú ako systém. To znamená, že tieto formy poznávania sú konštruktívne orientované na genézu systému, jeho prvky, vzťahy medzi nimi, ich vzťahy k okoliu a vzťahy okolia k nim (napríklad vzťahy personálne, organizačné, sociálne, ekonomické, kriminálne technické, ..., politické a pod.). V daných súvislostiach konštruktívna orientácia, týchto komponentov (základ posudzovania) systému je vymedzovaná predovšetkým účelom a cieľom poznávania. Zjednodušene povedané, akceptáciou systémového prístupu je možné identifikovať vlastnosti prvkov a vzťahov skúmaných javov a ich synergiu k naplneniu účelu a dosahovaní stanovených cieľov. Z tohto aspektu „prístup“ určuje základné hľadiska skúmania, hodnotenia a vysvetľovania javu. Vo vzťahu k postupu, od metódy sa odlišuje tým, že „prístup“ je všeobecnejší, menej presný, obsahuje najvšeobecnejšie princípy a nemusí sa viazať iba na jednu metódu. Je to možnosť pri dosahovaní cieľa.

Realizátor pri uplatňovaní systémového prístupu pri skúmaní, hodnotení a vysvetľovaní javu vychádza z nasledovných predpokladov:

- je ho možné definovať ako systém,
- systém môže byť rozdelený do logických podsystémov resp. na elementárne prvky – (genéza, prvky, vzťahy medzi prvkami, ...)

- jednotlivé podsystémy resp. elementárne prvky systému majú svoje rozhrania,
- existujú vzťahy medzi podsystémami a ich elementárnymi prvkami a to aj v súvislosti s okolím,
- existujúce vlastnosti podsystémov resp. ich elementárnych prvkov v dynamike prejavu sú súčasťou zmysluplného celku,
- problémy, ktoré v systéme existujú, majú variantné riešenie, pričom existuje optimálny variant riešenia.

Systémovým prístupom v procesoch skúmania, hodnotenia a vysvetľovania javu sú aplikované metódy založené na logickej analýze. Pritom logika tvorí prostriedok (*nástroj*) pri nachádzaní riešení, je metodológiou pri formulovaní (*ujasnení a usporiadaní úloh*) metodiky postupov v poznávaní javu, ktorej štruktúrovanú osnovu tvorí: *dekompozícia – analýza – ciele, účel – syntéza*. To potvrdzuje, že konkrétny prejav systémového prístupu určujú metódy skúmania.

Podstata systémového prístupu je založená na tom, že postup pri skúmaní javu zahŕňa nielen jeho rozklad na elementárne podsystémy a prvky, ale aj na ich vlastností a to z hľadiska ich funkčného pôsobenia. Základnou koncepciou pri systémovom prístupe je rozčlenenie zložitej poznávacej úlohy na časti.

Z výsledkov realizovaného aplikovaného výskumu vyplýva, že policajná prax (*príslušníci polície*) systémovým prístupom pri identifikácii aktivít kriminálnych skupín cielene a účelovo využívajú celú plejádu vedeckých metód. Najfrekvencovanejšie využívajú známe teoretické a praktické poznatky tých vedných oborov, ktoré sú využiteľné z hľadiska zabezpečenia vytýčených cieľov tohto špecifického poznania - *trestného práva, kriminológie, ekonómie, kriminalistiky, forenzných vied (súdne lekárstvo, súdna psychológia, antropológia, fonoskopia, balistika, forenzná toxikológia, ... vedy, ktoré poskytujú dôkazy pre súdne konanie)* a v neposlednom rade *policajných vied*. To potvrdzuje, že príslušníci polície uplatňovaním systémového prístupu pri aplikácii tejto účelovej identifikácie sú povinní klásť dôraz na tímovú koordináciu - *akceptovať výstupy zo systémového myslenia*. Je tomu tak preto, lebo syntézu týchto výstupov, ktorá je založená na komplexnom chápaní vnútorných a vonkajších súvislostí (*proporcionálnom skúmaní, hodnotení a vysvetľovaní celku a jeho detailov*) skúmaného systému, je možné využiť pri určovaní identity javu.

2 Systém aktivít kriminálnych skupín

Zmeny v prostredí, ktoré sú vyvolané páchatel'mi kriminálnych aktivít, je možné identifikovať podľa konkrétnych príznakov, resp. ich súborov. V tomto prípade platí celý rad princípov, resp. zákonitostí, ktoré rozpracovala najmä teória kriminálno-policajného poznania a kriminalistika (*napríklad teória odrazu*).¹⁵ Z uvedeného poznania vyplýva záver, kriminálna aktivita je ontologická a gnozeologická kategória (*existuje, je poznateľná*), ktorej identitu obligatórne určujú znaky skutkovej podstaty trestného činu.

Z charakteru nami skúmaných káuz v procesoch aplikovaného výskumu vyplýva, že objektmi identifikácie aktivít kriminálnych skupín môžu byť osoby, veci a javy, ich fragmenty a pod.¹⁶ Konštruktívnu orientáciu pri realizácii identifikácie určuje kompetentný

¹⁵ LISOŇ, M. – A. VAŠKO a kol. Teória kriminálno-policajného poznania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, ISBN 978-80-8168-838-6 2018, 389 s.

¹⁶ LISOŇ, M. a kol. Odhaľovanie a dokazovanie trestných činov v ekonomike, Projekt vedecko-výskumnej úlohy, Akadémia PZ v Bratislave: 2012 Výsk. 177

príslušník (*realizátor identifikácie*) formulovaním identifikačnej úlohy. V tomto postupe rešpektuje potrebu identifikácie (*absencia poznania*) a možnosti jej saturácie (*legislatívne, organizačno-riadiace (časopriestor), strategické, taktické, metodiky*). Napríklad, ak objektom identifikácie (*záujmovým, preverovaným*) sú subjekty kriminálnych aktivít, kompetentní príslušníci sa pri ich analýze a hodnotení predovšetkým sústreďujú na:

- dôsledne vyhodnotenie ich sociálneho statusu (*spoločenská akceptácia*),
- určenie ich vzťahu k poznávanej kriminálnej udalosti (*hmotno i procesno-právny*),
- kriminálnu a psychologickú charakteristiku,
- postoj a pozíciu, ktorú môžu zaujať počas realizácie identifikácie, k jej priebehu a výsledkom (*bude - kooperovať s cieľom poznania skutočného stavu veci; - kooperáciu predstierať s cieľom získania informácií, ktoré doteraz reálne nemá a následne ovplyvňovať priebeh a objektivnosť výsledkov aplikácie metódy; sa stavať k realizácii identifikácie negatívne s cieľom znemožniť poznanie skutočného stavu veci*),
- zistenie, či existujú iné skutočnosti, ktoré tvoria subjektívne alebo objektívne prekážky pri realizácii identifikácie, aj keď ich použitie sa javí ako užitočné a pod.

Ak objektom identifikácie sú veci, kompetentní príslušníci šetrením a preverovaním zisťujú informácie, na základe ktorých môžu:

- určiť ich realizačnú funkciu a identifikačnú rolu (*záujmový objekt, preverovaný objekt*),
- modelovo vytvoriť ich systémovú identitu (*alternatívy*),
- stanoviť možnosti ich dispozície (*miestna a časová existencia, vlastnícke vzťahy a pod.*),
- rozhodnúť o metódach ich identifikácie a pod.

Z pragmatického hľadiska uvádzané názory je možné analógiou akceptovať aj pri modelovaní systému aktivít kriminálnych skupín, resp. jeho fragmentov (*genéza, prvky, vzťahy*), stanovení parciálnych cieľov identifikácie:

- princípy, podmienky, okolnosti a formy vzniku kriminálnych skupín – *zakladajúce subjekty; doba; prostredie, situácie; spolčenie, zoskupenie*,
- funkčná existencia – *doba, príčiny a podmienky latencie; počet kriminálnych subjektov – stále účastníctvo, externisti – jednorazoví, využití vo viacerých kriminálnych aktivitách; kriminálna a spoločenská expanzia; kriminálna a spoločenská akceptácia*,
- identifikácia vnútorných interakcií v skupine – *hierarchia, privilégia, povinnosti, vnútorná ochrana*,
- interakcia skupiny s okolím (*vnútroštátne, medzinárodné*) - *upevňovanie akceptácie vo vzťahu k občanom, iným kriminálnym subjektom, politikom, novinárom; používanie korupcie, násilia a iných prostriedkov; prezentácia na verejnosti*,
- motívy – *preto lebo - vnútorná „emocionálna“ pohnútku subjektu - jej individuálnosť, pri vstupe do skupiny (eventuálna transformácia motívov), expanzii; vyskytujúce sa aj v systéme iných kriminálnych aktivitách*,
- ciele aktivít – *čo sa má dosiahnuť – zisk, zabezpečiť ochranu skupiny*,

- účel aktivít - *prečo sú vykonávané – preto, aby: - utajil systém organizácie a riadenia; vykonal transformáciu príjmu (jeho legalizáciou) na zisk; odstránil konkurenciu, svedkov; zabezpečenie realizácie aktivít,*
- realizované postupy – *kriminálne (trestný čin), legálne; situácie – objektívne existujúce a účelovo vytvorené,*
- komunikácia – *vnútorná, resp. vonkajšia, postavenie subjektov v skupine – štruktúrálna pozícia a rola, poškodení, obeť; pred spáchaním, v priebehu páchania, po spáchaní trestného činu; existencia, forma, smer, frekvencia, obsah,*
- postup a systém rozloženie skupiny – *aktivity orgánov zabezpečujúcich ochranu práva,*
- dôvody zániku funkcionality skupiny - *ukončenie, rozpad, kontinuita aktivít novo vzniknutých kriminálnych skupín a ich funkcionality, a pod.*

Prax potvrdzuje, že táto konštruktívna systémová orientácia príslušníkov polície výrazne determinuje konkrétnosť, cieľavedomosť a objektivitu v systéme organizácie a riadenia práce (*súčasťou je manažment a automanažment*) pri poznávaní aktivít kriminálnych skupín. Je tomu tak preto, lebo uvedené komponenty sú povinní príslušníci polície identifikovať v konkrétnom čase a priestore (*akceptácia vecnej a miestnej príslušnosti, ktorá je spájaná s prijatím zodpovednosti; pôsobenie - vnútroštátne, medzinárodné a pod.*).

3 Identifikácia v procesov poznávania aktivít kriminálnych skupín

Realizačným obsahom identifikácie je poznávať (*zistiť, skúmať, hodnotiť a vysvetľovať*) vzťahy, ktoré existovali, resp. existujú medzi rôznymi druhmi prejavu určitého objektu, s cieľom tento objekt individualizovať. Z hľadiska účelovej identifikácie, táto činnosť musí predstavovať systém, ktorý je charakterizovaný predpokladanými, alebo konkrétne existujúcimi prvkami záujmového (*identifikovaného*) a preverovaného (*identifikujúceho*) objektu.

Príslušníci polície pri plnení úloh, ktoré predovšetkým súvisia s poznávaním aktivít kriminálnych skupín (*ich fragmentov, prvkov, vzťahov*), cieľavedome a systematicky využívajú identifikáciu. Pri identifikácii aktivít kriminálnych skupín obvykle vychádzajú z formulovaných domnienky, že porovnaním súhrnu identifikačných znakov (*vlastností*) preverovaného objektu dôjde k zisteniu alebo vylúčeniu identity záujmového objektu.¹⁷ Prax potvrdzuje, že je vhodné ak v tomto postupe (*proces, forme*) aplikujú metódy a používajú prostriedky OPČ a ITP. Je tomu tak preto, lebo týmto prístupom je možné eliminovať faktory, ktoré negatívne ovplyvňujú dosiahnutie neodvratnosti trestného postihu za páchaný a spáchaný trestný čin. Osobitne sa jedná o trestné činy,:

- ktoré majú latentný charakter, pre policajné orgány sú skryté (*absentuje podnet pre začatie trestného stíhania*),
- u ktorých páchatel' nebol zistený (*nie je možné vzniesť obvinenie, resp. trestné stíhanie musí byť prerušené*),

¹⁷ *Záujmový objekt (odrážaný, stotožňovaný, identifikovaný)* je objekt, ktorý je na základe faktov (*indície alebo podnetu*) potrebné aplikovaním vhodných metód a prostriedkov identifikovať.

Preverovaný objekt (odrážajúci, stotožňujúci, identifikujúci), je objekt, ktorý je poznaný (*skúmaním, preverovaním*) s predpokladom, že odráža znaky (*vlastnosti*) identity záujmového objektu.

- ktoré sú páchané subjektmi kriminálnych skupín,
- u ktorých pri dokazovaní sú zhromaždené rozporné, pochybné, neúplne relevantné informácie (*napríklad dôkazy*), čo vedie k rozhodnutiu o zastavení trestného stíhania alebo k zamietnutiu obžaloby pre nedostatok dôkazov) a pod.

Z výstupov z aplikovaného výskumu je zrejmé, že pokiaľ samotná realizácia identifikácie má z hľadiska svojej základnej štruktúry relatívne stálu systémovú podobu, jednotlivé spôsoby, prostriedky a operácie a taktika ich uplatňovania sú značne variabilné. Variabilnosť obsahu identifikácie aktivít kriminálnych skupín je výrazne determinovaná úrovňou poznania preverovaného a záujmového objektu a situačnými okolnosťami pôsobiacimi pri plnení identifikačnej úlohy (*informačnou dispozíciou*). Z uvedeného dôvodu pred vlastným identifikačným skúmaním sú povinní kompetentní príslušníci polície realizovať celý rad opatrení a úkonov. Analyticky spracujú relevantné informácie, na základe ktorých môžu vyhotoviť informačné charakteristiky objektov pre potreby realizácie identifikácie. V prípade ak nedisponujú potrebným poznaním o objektoch identifikácie vyhodnocujú dostupné informačné siete, ktorých vyťažením môžu tento identifikačný handicap odstrániť. Pri realizácii identifikácie môžu skúmať objekty, ktorých identitu určujú vlastnosti v podobe:

- reálnych informácií,
- analytických informácií,
- apriórnych (*transferových*) informácií,
- kombinácie reálnych, analytických a apriórnych informácií.¹⁸

Ak majú reálne k dispozícii záujmový a preverovaný objekt (*resp. dva preverované objekty*) realizujú „*objektovú identifikáciu*“. V prípadoch ak identifikačné skúmanie je realizované len izolovanou analýzou jedného z týchto objektov, pretože pre druhý objekt (*preverovaný, resp. záujmový*) nie je k dispozícii, realizujú tzv. „*identifikáciu systému*“.

K uvedenému je vhodné dodať, že praktickú realizačnú opodstatnenosť identifikácie potvrdzujú výsledky a efekty, ktoré príslušníci polície dosahujú pri plnení stanovených úloh na úseku poznávania aktivít kriminálnych skupín. Ich analýzou je možné dospieť k záveru, že systémová realizácia identifikácie (*využívaním kompetencií - právna regulácia + zodpovednosť*) pozitívne ovplyvňuje úroveň objektivity, účinnosti a efektivity pri poznávaní trestných činov. Je tomu tak preto, lebo za určitých situácií v tomto postupe príslušníci polície:

- získavajú informácie, na základe ktorých môžu v trestnom konaní začať trestné stíhanie a vzniesť voči konkrétnym osobám obvinenia a vykonávať dokazovanie,
- zhromažďujú informácie o kriminálnej scéne a dôkladnou analytickou prácou vypracovávajú podklady potrebné na systematické, ofenzívne, cieľavedomé pôsobenie proti kriminalite,
- prenikajú do organizačnej štruktúry kriminálnych skupín (*organizované, zločinecké, extrémistické, teroristické*), predovšetkým neobmedzujú sa len na zisťovanie informácií o páchatel'och bezprostredne vykonávajúcich trestný čin, ale predovšetkým o osobách, ktoré stoja v pozadí, riadia trestnú činnosť, o finančníkoch a

¹⁸ LISOŇ, M., VAŠKO, A. a kol. Teória kriminálno-polícijného poznania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 201 – 205.

právnych poradcov, ktorí zabezpečujú ich ochranu,

- kontrolujú a deštruujú logistiku kriminálnych skupín a zisťujú zámery a plány súvisiace s páchaním ďalšej trestnej činnosti skôr, než je spáchaná
- vymedzujú identitu „série“ páchaných a spáchaných trestných činov a pod.¹⁹

Analógiou uvedeného je možné konštatovať, že príslušníci polície realizáciou identifikácie aktivít kriminálnych skupín plnia informačné, sociálne, právne, výchovné, preventívno-represívne, bezpečnostné, policajné, spravodajské, operatívno-taktické, v neposlednom rade procesno-právne funkcie. V daných súvislostiach táto forma policajných činností predstavuje:

- saturáciu potrieb (*spoločenských, občianskych, policajných, operatívnych, procesných, praktických, teoretických, základných, aplikačných*),
- špecifický podsystem činností (*má svoju osobitú genézu, prvky, vnútorné vzťahy medzi prvkami, vzťahy prvkov k okoliu, je model...*),
- svojou podstatou riešenie problému (*definovanie otázok, východísk, cieľov, postupov, výstupov, hodnotení*)...),
- selekciu nových informácií a vytváranie informačných sietí (*zdroje, zber, uchovanie, triedenie, interpretácia – vo vzťahu k využitiu*),
- adekvátnu aplikáciu právom regulovaných postupov (*na základe už skôr spracovaných informácií*),
- špecifický prejav aktivít, ktoré vykonávajú kompetentné orgány štátnej správy (*ich obsah a štruktúru tvoria opatrenia a úkony*),
- prejav účelovo a cieľavedome aplikovaných aktivít (*pri realizácii sa plnia konkrétne úlohy*),
- riadené aktivity (*intencionálna činnosť, na jej aplikáciu sú vytvárané podmienky uľahčujúce sebarealizáciu jej subjektov*) a pod.

K uvedeným tézám je vhodné dodať, že základný predpoklad úspechu pri realizácii tejto špecifickej policajnej činnosti určuje úroveň koordinácie. V praktickej rovine jej význam možno zdôvodniť využitím analytickej a funkcionalistickej (*konštruktivistickej*) charakteristiky realizačného systému identifikácie. V súlade s potrebami teórie, následne takto spracované poznanie je možné využiť pri skúmaní koordinačných vzťahov, hodnotení ich prínosov a projektovaní identifikácie a pod.

4 Výstupy z procesov identifikácie aktivít kriminálnych skupín

Máme zato, že aj z už nami prednesenej prezentácie (*analógiou*) je zrejmé, že túto účelovú identifikáciu je možné realizovať pred začatím trestného stíhania, alebo v rámci trestného konania. V daných súvislostiach my si uvedomujeme, že uvedená konštatácia má osobitný význam pri určovaní identifikačnej zhody a jej následnej akceptácii v procese riešenia konkrétnej identifikačnej úlohy. Je tomu tak preto, lebo kritéria zhody predovšetkým určujú individualizovaný vzťah medzi preverovaným a záujmovým objektom (*odrazeným a jeho odrazom*). Pri určovaní kritérií zhody kompetentní príslušníci vychádzajú z axióm, ktoré

¹⁹ MUSIL, J. *Použití operativní techniky k důkazním účelům v trestním řízení*. In. Trestní právo č. 4-5/1999, s. 19.

tvoria základný predpoklad pre akceptáciu a objektivizáciu výsledkov identifikácie, ako aj z akceptácie indukčného, resp. deduktívneho prístupu pri práci s informáciami.

V procese aplikovaného výskumu sme dospeli k záveru, že príslušníci polície v prípade plnenia zadanej identifikačnej úlohy komponenty (*fragmenty*) systému aktivity kriminálnych skupín individualizujú zistením rovnorodých vlastností. Vo všeobecnosti zisťujú, skúmajú, hodnotia a fixujú údaje (*fakty*) o objektoch identifikácie, ktoré súvisia s:

- udalosťou trestného činu (*kritériá zhody z hľadiska teritória, času, prvkov spôsobu kriminálneho konania, motívov, cieľov, účelu a pod.*),
- účasťou konkrétnych osôb na kriminálnom konaní (*v štádiu prípravy, páchania, resp. po odchode z miesta činu*), resp. pri legálnom konaní,
- charakteristikou osobností potenciálnych páchatel'ov, podozrivých (*rozpracovaných*), obvinených a obžalovaných,
- povahou a rozsahom spôsobeného následku (*škody, obeť*),
- poľahčujúcimi a priťažujúcimi okolnosťami,
- prostriedkami používanými k spáchaniu trestného činu (*nástroje, zbrane, jedy, ...*),
- vecami získanými trestným činom (*samozrejme príjem z trestnej činnosti, ...*),
- inými predmetmi, objektmi (*napríklad používané pri komunikácii, ...*),
- objektmi a miestami, v ktorých sa môže nachádzať majetok a iné hodnoty získané trestnou činnosťou (*kriminálny zisk*),
- faktormi, ktoré umožňujú alebo uľahčujú páchať trestnú činnosť a pod.

Napríklad z celkového množstva vlastností aktivít kriminálnych skupín vyčleňujú toto identifikačné pole:

- vonkajšie a vnútorné prejavy interakčných vzťahov medzi členmi kriminálnej skupiny,
- systém organizácie a riadenia pri realizácii aktivít kriminálnych skupín,
- systém znakov, ktoré tvoria kriminálnu charakteristiku spôsobu páchania trestného činu,
- systém znakov, ktoré charakterizujú legálne realizovanú činnosť členmi kriminálnej skupiny, a pod.

Z rozboru týchto záverov vyplýva aj význam uplatňovania systémového prístupu v procese tejto účelovej identifikácie. Najfrekvencovanejšie účinne napomáha (*neskoršie alebo súbežne*) realizovanému trestnému konaniu, pri plnení úloh súvisiacich s vytváraním predpokladov pre ďalšie rozvoj možnej realizácie procesov kriminálno-polícijného poznania a pod. Osobitne však, príslušníci polície touto štruktúrovanou formou konania (*napríklad vo forme modelu*) na príslušnej rozlišovacej úrovni, konštruujú funkcionalitu kriminálnej skupiny a to najmä z hľadiska:

- existencie – naplnenia znakov skutkovej podstaty trestného činu, *ich identifikačné vlastnosti, identita, rešpektujúc trestnoprávnu charakteristiku obligatórnych a fakultatívnych znakov skutkovej podstaty trestného činu,*

- súdržnosti, ktorá zabezpečuje aj jej kompaktnosť. Napríklad sú riešené otázky – „*či sa objekt správa ako kompaktný systém*“; „*ako je možné charakterizovať genézu jeho existencie, väzby medzi jeho prvkami (sila, čas vzniku, trvania, rozchodu a opätovného vytvorenia)*“; „*či poznávaný objekt nevykazuje tendencie rozpadu (zániku)*“; „*či nie je v štádiu vytvárania*“; „*aká je jeho kompaktnosť*“; „*aké sú jeho väzby v prostredí pôsobenia*“; „*aké sú jeho väzby (vzťahy) k policajnému prostrediu*“ a pod.,

- cieľového správania, ktoré je definované vlastným usporiadaním prvkov a to ich vlastnosťami a vplyvmi do jeho vnútra a do vonkajšieho prostredia. *Je to preto, lebo týmito faktormi je determinované správanie sa objektu. Na základe poznania tejto determinácie sú určované motívy, účel, cieľ spáchania trestného činu a iné znaky spôsobu páchania a spáchania trestného činu. Samozrejme je to optimálna skutočnosť, totiž v praxi realizáciou procesov identifikácie môže dôjsť k zisteniu rozporu s očakávaným správaním objektu. Z týchto dôvodov je potrebné (predovšetkým) využívaním verzii poznávať vlastné správanie objektu, rešpektujúc možné alternatívy, ktoré sú konfrontované objektivizovaním platnosti vyslovených domnienok. Pri nezhode je potrebná ich korekcia v súlade s už spomenutými alternatívami. Rieši na napríklad otázka: „v akom štádiu je realizovaná kriminálna aktivita (pred spáchaním, v príprave, v štádiu dokonania trestného činu, ide o pokračujúci trestný čin, po spáchaní trestného činu)“ a pod.,*

- dynamickej stability a adaptácie skupiny, *reakcie a schopnosti reagovať na okolnosti, ktoré vznikli, resp. môžu vzniknúť v konkrétnej situácii. To predpokladá predovšetkým úspešne absorbovať neočakávané a nepredpokladané vplyvy okolia, ktoré môžu mať aj charakter extrémnych hodnôt. Osobitne sa to odráža pri poznávaní reálnych informácií. („Aké faktory pôsobili v čase a mieste realizácie kriminálnej aktivity?“; „Ktoré okolnosti pôsobili za existujúcej situácie?“; „Ktoré vlastnosti charakterizujú extrémnosť pôsobenia na objekt?“; „V akom časovom intervale pôsobili?“; „Ktoré vlastnosti a ako ovplyvnili?“; „Aké odrazy mohli spôsobiť?“ atď.).*

Prax potvrdzuje, že vplyvom extrémnych prejavov okolia v konkrétnych situáciách vznikajú (*sú vytvárané*) nové štruktúry systému kriminálnej skupiny, ktoré sú schopné transformovať tieto vplyvy. Príkladom sú kriminálne aktivity, ktoré akceptuje občan, komunita a pod. Na základe výsledkov analýz vyšetrovacích spisov si dovoľujeme uviesť, že toto pôsobenie má konkrétne prejavy, ktoré nemusia vykazovať špecifické odchýlky od normálu. Napríklad pri zisťovaní, skúmaní a hodnotení:

- zmien súvisiacich s vývojom kriminálnej skupiny (*dispozícia kriminálnych skúseností a zručností, kapacitné vlastnosti, finančná disponibilita... kriminálna kariéra, ...* . Tieto zmeny môžu viesť k posilneniu cieľov („*s jedlom rastie chuť = kriminálna expanzia*“), *k zmene cieľov alebo k deštrukcii objektu (jeho vývoja), resp. jeho prvkov, zmena postojov k ochrane a pod.*

- ochrany kriminálnej skupiny a záujmov jej subjektov (*vnútorná, vonkajšia; spoľahlivosť prvkov a väzieb, ktoré zabezpečujú realizáciu trestných činov, na naplnenie vnútorných a najmä vonkajších cieľov (legálnych a nelegálnych) a pod.*),

- organizácie práce a riadenia kriminálnej skupiny (*pácha trestný čin sám alebo v spolupáchateľstve, princípy – spolenie, zoskupenie), schopnosť vybrať a presadiť také procesy v systéme, ktoré vedú k splneniu cieľov v potrebnom čase,*

- účinnosti a efektívnosti aktivít kriminálnej skupiny a dosahovaných efektov (*ich status, rola v kriminálnom prostredí, prečo sú jej subjekty akceptované, prečo dosahujú kriminálne a iné ciele, ako a čo využíva a pod.*).

Týmto zistením sme sa rozhodli poukázať na význam aplikácie objektívneho hodnotenia predovšetkým pri právnom, personálnom, ekonomickom posúdení informačnej hodnoty dosiahnutého poznania (*procesmi identifikovania*). Predovšetkým v procese identifikácie od manažérov polície sa očakáva, že pri plnení svojej funkcie dokážu (*konštruktívne kriticky*) hodnotiť osobnú akceptáciu kompetencií (*zodpovednosti*) pri plnení stanovených úloh a to zo strany kompetentných realizátorov identifikácie. Toto hodnotenie je základným predpokladom pri dosahovaní stanovených informačných cieľov. Z praktického poznania vyplýva, že delegovanie zodpovednosti za účinnú a efektívnu realizáciu identifikácie (*realizáciou spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti, vyšetrovaním*) má širokospektrálny význam. Ten sa odráža najmä v účinnosti, efektívite, kvalite a v neposlednom rade v novej kontrole realizácie tejto špecifickej policajnej činnosti, ako aj pri spracovaní a prezentácii výstupného informačného produktu z procesov identifikácie. Analogicky uvedené platí aj pri preberaní a akceptovaní zodpovednosti za samotnú realizáciu identifikácie aktivít kriminálnych skupín kompetentnými príslušníkmi polície. Z ich strany pri uplatňovaní tzv. „*automanazmentu*“, ktorého eminentnou súčasťou je konštruktívna sebakritika.

Záver

Z prezentácie informácií, ku ktorým sme dospeli v procese aplikovaného výskumu (*štúdiom odbornej literatúry, obsahovými analýzami správ, hlásení, cieľavedomou diskusiou s policajnými odborníkmi*) je zrejmé, že v praxi je identifikácia frekventovane realizovaná pri poznávaní kriminálnych aktivít. Vzhľadom na to, že pre určité činnosti v systéme kriminálno-policajného poznania (*spravodajská činnosť, operatívno-pátracia činnosť*) ciele identifikácie sú špecifické, vykazujú aj samotné postupy identifikácie odlišnosti.

Akceptácia systémového prístupu v procesoch identifikácie aktivít kriminálnych skupín je bezprostredne prepojená na systémové myslenie. Jeho charakter spočíva predovšetkým v tom, že predstavuje všeobecný metodický prístup k systému, jeho vysvetleniu a pochopeniu. Príslušníci polície (*realizátor identifikácie*) jeho uplatnením stanovujú aplikačné ciele – konkrétne fragmenty systému aktivít kriminálnych skupín a takto vytvárajú vhodné podmienky k zvládnutiu, zlepšeniu, resp. zdokonaleniu svojej činnosti a pod. Vychádzajú z predpokladu, že skúmaný objekt (*aktivity kriminálnych skupín*) predstavuje zložitý jav, ktorý má mnohostranné väzby s okolím. Mnohé väzby tohto objektu sa nedajú skúmať priamym pozorovaním, preto uplatňujú princíp analógie a na základe známych vlastností systémov hľadajú nové vlastnosti, príčiny ich vzniku a existencie.

Tak, ako sme to uviedli v našom vystúpení, tento prístup umožňuje identifikujúcim subjektom definovať na identifikovanom objekte systémový model vlastnosťami, ktoré charakterizujú jeho správanie. Základným predpokladom naplnenia týchto zámerov a cieľov je dosiahnutie takej úrovne a hĺbky poznania o objekte, aby ho bolo možné systémovo modelovať. Strategická podoba parametrov modelu je vyjadrením zvrchovanej vôle identifikujúceho subjektu dosiahnuť vytýčené zámery a ciele. Ich určovanie je koncentrovaným vyjadrením tejto vôle. Z tohoto dôvodu je potrebné, aby príslušníci polície pri syntéze poznania postupovali konštruktívne (*vo viacerých etapách*). Východiskovou etapou je syntéza štruktúr systému aktivít kriminálnych skupín. Základným pojmom systémovej syntézy je zlučovanie štruktúr

podsystemov. Príslušníci polície zlučovanie vykonávajú pragmaticky a logicky, na základe pozorovaní a vzájomnom odovzdávaní skúseností (*informácií*) skúmajú systémový model. Zlučovaním (*operáciou v procese identifikácie*) pripájajú výstupy jednej zo zlučovaných štruktúr ku vstupom druhej tak, aby sa nenarušila rovnováha systému. Týmto zlučovaním (operáciami) zovšeobecňujú systémové vzťahy.

V súlade s týmto poznaním ukazuje sa ako vhodné, ak príslušníci policajnej praxe, realizátori spravodajskej činnosti, operatívno-pátracej činnosti a vyšetrovania, tieto skutočnosti akceptujú. Najmä pri účelovej realizácii právnych, informačných a taktických opatrení, ktoré vytvárajú predpoklady pre realizáciu identifikácie aktivít kriminálnych skupín systémovým prístupom.

Zoznam bibliografických odkazov

LISOŇ, M. Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2016, s. 81, ISBN 978-80-8054-673-1, 248 s.

LISOŇ, M. Odhaľovanie kriminality páchanej v ekonomike. Bratislava, Akadémia PZ, 2001. ISBN 80-8054-170-1, 158 s.

MUSIL, J. *Použití operativní techniky k důkazním účelům v trestním řízení*. In. Trestní právo č. 4-5/1999, s. 19.

LISOŇ, M. – VAŠKO, A. a kol. Teória kriminálno-policajného poznania. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 233, ISBN 978-80-8168-838-6, 390 s.

Odhaľovanie a dokazovanie trestných činov v ekonomike. Projekt vedecko-výskumnej úlohy. 1. vyd. / Miroslav Lisoň, Štefan Kočan, Ján Palarec, Michal Marko, Jaroslav Rapčan, Jaroslav Ihelka, Marián Geleta, Helena Kaňková, Patrik Kohan. - Bratislava: Akadémia PZ, 2012. - VÝSK. 177.

zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, § 34.

Autori:

prof. Ing. Miroslav LISOŇ, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminálnej polície
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e-mail: miroslav.lison@minv.sk

npor. JUDr. Mgr. Peter DUBEŇ
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminálnej polície
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
e-mail: peter.duben@minv.sk

AKTIVITY KRIMINÁLNYCH SKUPÍN NA ÚSEKU DROGOVEJ KRIMINALITY

Michal MARKO

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminálnej polície

Abstrakt

Autor sa vo svojom príspevku zameriava na aktivity kriminálnych skupín na úseku drogovej kriminality. V tejto súvislosti vymedzuje základné pojmy a vzťahy. Pozornosť zameriava predovšetkým na vymedzenie obsahu pojmov drogová kriminalita a kriminálne skupiny. Následne autor teoreticky klasifikuje drogovú kriminalitu a charakterizuje konkrétne aktivity kriminálnych skupín páchajúcich trestné činy drogovej kriminality. Autor tiež predkladá krátky exkurz vývoja drogovej scény po roku 1989 a zároveň prezentuje výsledky činnosti Národnej protidrogovej jednotky na úseku boji proti aktivitám kriminálnych skupín v roku 2018.

Kľúčové slová

Drogová kriminalita, kriminálne skupiny, aktivity kriminálnych skupín, zločinecká skupina, organizovaná skupina, drogy.

Abstract

The author focuses on the activities of criminal groups in the field of drug related crime. In this context, author defines the basic concepts and relationships. The main attention is focused on the definition of drug related crime and criminal groups. Subsequently, the author theoretically classifies drug related crime and characterizes activities of criminal groups committing drug related crime. The author also presents a brief excursion to the development of the drug scene in Slovak republic after 1989 and at the same time, he presents the results of the National Antidrug Unit in the fight against the activities of criminal groups in 2018.

Keywords

Drug related crime, criminal groups, activities of criminal groups, criminal group, organized group, drugs.

Úvod

Drogy sprevádzajú ľudskú spoločnosť takmer od jej vzniku a postupne sa stali jej integrálnou súčasťou. Kým v minulosti boli drogy problémom najmä pre ich užívateľov, respektíve pre úzky okruh ich blízkych osôb, v súčasnosti je situácia diametrálne odlišná. Obchodovanie s drogami sa stalo jedným z najvýnosnejších odvetví nelegálneho obchodu, ktoré svojou podstatou ovplyvňuje celú našu spoločnosť. Nelegálny obchod s drogami sa vyznačuje vysokou kvalitatívnou úrovňou, ktorú charakterizuje organizovanosť, medzinárodné prepojenie, profesionalizácia a konšpirácia kriminálnych aktivít. V rámci obchodovania s drogami sú každodenne produkované obrovské zisky, ktoré prinášajú ich vlastníkom okrem finančných a iných materiálnych výhod aj možnosť získať moc, resp. zvýšiť svoj sociálny status v rámci spoločnosti. Je preto logické, že profitabilita drogovej kriminality láka k jej páchaniu okrem jednotlivcov aj rôzne kriminálne skupiny. Finančné zisky z obchodovania s drogami sa stávajú nebezpečenstvom pre štát a spoločnosť, pretože sú na jednej strane investované do rôznych legálnych podnikateľských aktivít (legalizácia príjmov z trestnej činnosti) a na druhej strane predstavujú potenciál pre korupciu, terorizmus, extrémizmus ale aj iné druhy trestnej činnosti.

V obsahu nášho príspevku sme sa rozhodli zamerať pozornosť práve na drogovú kriminalitu páchanú rôznymi kriminálnymi skupinami. V tejto súvislosti považujeme za potrebné vymedziť niektoré základné pojmy a následne identifikovať konkrétne činnosti, resp. aktivity kriminálnych skupín pôsobiacich páchajúcich práve drogovú kriminalitu.

1. Všeobecná charakteristika drogovej kriminality

Hoci sa pojem drogová kriminalita využíva relatívne frekventovane, z hľadiska práva ide o právne neurčitý pojem, nakoľko nie je exaktne definovaný v žiadnom právnom predpise. Tak v odbornej literatúre ako aj v bezpečnostnej praxi existuje viacero prístupov a modelov, ktoré sa pokúšajú charakterizovať drogovú kriminalitu. V tejto súvislosti sme tohto názoru, že každý pokus o definovanie drogovej kriminality je nevyhnutne obmedzujúci a nepokrýva množstvo javov, ktoré sa v genéze a existencii tak komplikovaného fenoménu vyskytujú.

Drogovú kriminalitu môžeme v najširšom ponímaní charakterizovať ako súhrn trestných činov pri páchaní ktorých sa vyskytoval drogový prvok a ktoré spáchali trestne zodpovední páchatelia na určitom teritóriu v určitom časovom období.

Vyššie uvedená definícia je veľmi široká, nakoľko drogový prvok (samotná droga, páchatel pod vplyvom drogy, droga ako motív trestnej činnosti) sa vyskytuje u veľkého množstva trestných činov, no nie všetky môžeme označiť za drogové trestné činy.

Podľa nášho názoru možno drogovú kriminalitu najprehľadnejšie definovať a klasifikovať na základe modelu, ktorý vychádza z tripartitného konceptuálneho rámca, ktorý bol navrhnutý Paulom J. Goldsteinom. Podľa tohto modelu vedú drogy k násiliu prostredníctvom integrácie psychofarmakologických, ekonomicky motivovaných a systémových faktorov. Aj napriek tomu, že tento prístup nemusí zahŕňať všetky existujúce vzťahy medzi drogami a trestnou činnosťou, poskytuje užitočný konceptuálny rámec pre analýzu trestnej činnosti súvisiacej s drogami.²⁰

Nami využívaný model klasifikuje drogovú kriminalitu na primárnu a sekundárnu, pričom pod primárnou drogovou kriminalitou rozumieme súhrn trestných činov, ktoré boli spáchané v priamej súvislosti s neoprávneným nakladaním s omamnými, psychotropnými látkami, prekursorami či jedmi alebo s predmetmi určenými na výrobu takýchto látok. Neoprávneným nakladaním zase rozumieme výrobu, prechovávanie, dovoz, vývoz, prevoz, kúpu, predaj, výmenu alebo inú formu zadovažovania vyššie uvedených látok či predmetov. Z uvedeného vyplýva, že v podmienkach Slovenskej republiky sa pod primárnou drogovou kriminalitou rozumie konanie, ktoré napĺňa niektorú zo skutkových podstát trestných činov podľa ustanovení §§ 171 – 173, resp. aj §-u 174 Trestného zákona.²¹

Sekundárna drogová kriminalita predstavuje trestnú činnosť, ktorá bezprostredne nesúvisí s nakladaním s drogami, avšak drogy sú jej bezprostrednou súčasťou alebo príčinou. V tejto súvislosti rozoznávame 3 skupiny protiprávnych konaní a to:

1. Psychofarmakologicky podmienenú trestnú činnosť
2. Ekonomicky motivovanú kriminalitu
3. Systémovú kriminalitu

Psychofarmakologicky podmienená trestná činnosť. Podľa definície komisie expertov Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) pre drogovú závislosť sa drogou rozumie „akákoľvek látka, ktorá po vstupe do živého organizmu je schopná pozmeniť jednu alebo viac jeho funkcií.“²² Z uvedeného vyplýva, že droga je spôsobilá ovplyvniť aj myslenie, cítenie

²⁰ bližšie pozri CARPENTIER, CH. 2007. *Drogy a trestná činnosť – složitý vzťah*. Lisabon: EMCDDA. 2007, s. 1

²¹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“)

²² WHO. 1969. *WHO Expert Committee on Drug Dependence, 16th Report*. [online]. Ženeva: WHO. 1969. [cit. 11. 05. 2019]. Dostupné na internete:

a v konečnom dôsledku aj konanie jej užívateľa. Vplyv drogy na užívateľa je v každom prípade individuálny a závislý od množstva rôznych faktorov. V niektorých prípadoch sa môže osoba pod vplyvom drogy dopustiť trestnej činnosti. Významnými determinantmi sú v takomto prípade okrem drogy aj ďalšie skutočnosti a to najmä osobnosť jedinca, jeho predpoklady k páchaniu trestnej činnosti a nemenej významnú úlohu zohrávajú aj vplyv prostredia či spoločenskej skupiny v rámci ktorej sa osoba pohybuje. Súhrn takýchto trestných činov, ktorých páchatel' bol v čase ich páchania pod vplyvom drogy označujeme ako psychofarmakologicky podmienenú trestnú činnosť. Ide o široké spektrum trestnej činnosti rôzneho charakteru. U niektorých užívateľov sa po užití drogy strácajú morálne zábrany alebo sa zvyšuje ich agresivita či sexuálna túžba. Pod vplyvom drogy sa následne dopúšťajú rôznych trestných činov najmä násilnej, majetkovej či mravnostnej kriminality (napr. ublíženie na zdraví, vražda, poškodzovanie cudzej veci, krádež, znásilnenie a pod.). Uvedený výpočet trestných činov je iba demonštratívny a do skupiny psychofarmakologicky podmienenej trestnej činnosti možno zaradiť v podstate akýkoľvek trestný čin, ak jeho páchatel' bol v čase jeho spáchania pod vplyvom drogy a existuje predpoklad, že práve užitie drogy malo vplyv na spáchanie skutku.

Ekonomicky motivovaná trestná činnosť. Užívanie drogy je finančne náročné a postihuje nielen samotného konzumenta ale aj jeho blízkych. Ekonomicky motivovaná trestná činnosť priamo súvisí s nedostatkom finančných prostriedkov na zaobstaranie si drogy. Tento druh trestnej činnosti sa spravidla vyvíja spolu so vzrastajúcou potrebou užitia drogy za súčasného nedostatku finančných prostriedkov. Postupom času, kedy už osoba vyčerpala všetky dostupné - legálne zdroje príjmov prichádza často k tomu, že začne páchať trestnú činnosť s cieľom zaobstarat' si drogu, resp. prostriedky na jej zaobstaranie.²³ V tejto súvislosti sú páchané predovšetkým trestné činy majetkovej kriminality (napr. krádež, podvod a pod.) ale vyskytujú sa aj trestné činy násilnej kriminality (predovšetkým lúpeže).

Systémová kriminalita. Tento druh kriminality býva označovaný aj ako pridružená kriminalita a predstavuje súhrn trestných činov, ktoré neboli spáchané v súvislosti s drogami ako takými ale, ale boli spáchané v rámci fungovania jednotlivcov alebo kriminálnych skupín na drogovej scéne. Najväčšou mierou sa na páchaní takýchto trestných činov podieľajú členovia kriminálnych skupín, ktoré sa zaoberajú nelegálnym nakladaním s drogami. Typickým príkladom systémovej kriminality je legalizácia príjmov z trestnej činnosti, ktorá predstavuje proces premeny príjmov pochádzajúcich z nelegálnej činnosti na legálne majetkové hodnoty využitím legálneho finančného systému. Ďalšie trestné činy systémovej kriminality sú páchané príslušníkmi kriminálnych skupín pri ochrane záujmov skupiny či z dôvodu snahy o expanziu. V tomto prípade sú páchané rôzne trestné činy, no príkladmo možno uviesť trestné činy korupcie, vydieranie, ublíženie na zdraví, vražda a pod.

2. Kriminálna skupina ako prvok organizovaného zločinu

Rovnako ako pojem droga, tak ani pojem kriminálna skupina nie je v podmienkach SR definovaný v žiadnom právnom predpise a je preto považovaný za mimoprávny pojem. K vymedzeniu tohto pojmu možno pristúpiť rôzne, no pre potreby nášho príspevku vymedzíme kriminálnu skupinu veľmi jednoducho a široko, ako *skupinu skladajúcu sa z viac ako dvoch osôb, ktoré sa spolupodieľajú na páchaní úmyselnej trestnej činnosti*. Ide teda o skupinovú

https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/40710/WHO_TRS_407.pdf;jsessionid=9FC6281A3E124D953545740DB2427CDB?sequence=1, s. 6

²³ MARKO, M. 2016. Súčasný trendy na drogovej scéne v Slovenskej republike, In: *Posolstvo Jána Pavla II. 2016. "Súčasný výzvy a trendy v ..."*, Ružomberok: VERBUM - vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2016, s. 718

páchanie úmyselnej trestnej činnosti. Počet zainteresovaných osôb, páchaná trestná činnosť, pôsobnosť či profesionalita variuje v závislosti od konkrétnej skupiny. Pre potreby bezpečnostnej praxe je možné skupiny páchajúce trestnú činnosť teoreticky klasifikovať na základe ich kvalitatívnej stránky do štyroch typových modelov:

- a) **Príležitostná skupina.** Vzniká v dôsledku vzniknutej situácie, často krátko pred alebo v priebehu páchania trestnej činnosti. Navonok je anonymná, s malou úrovňou del'by práce. Dá sa identifikovať momentálny vodca.
- b) **Partia.** Je stabilnejšia v čase, vznikla s cieľom páchania konkrétnej trestnej činnosti. Má istú hierarchickú štruktúru na čele s vodcom. Plánovanie činnosti je na nízkej úrovni, zahľadzovanie stôp často primitívne.
- c) **Organizovaná kriminálna skupina.** Je vyšší typ skupinovej trestnej činnosti. Stupeň organizovanosti je vysoký, skupina sa vyznačuje prísnou hierarchizáciou, páchanie trestnej činnosti je plánované, del'ba úloh jasne vymedzená, zahľadzovanie stôp dôkladnejšie.
- d) **Zločinecká organizácia.** Je najvyšší a najnebezpečnejší typ skupinovej trestnej činnosti, so zameraním na dlhodobé a sústavné páchanie trestnej činnosti. Trestná činnosť je veľmi plánovitá, motivovaná vysokým ziskom, ale aj získaním vplyvu vo verejnom a politickom živote. Štruktúra organizácie je hierarchická s pevnými organizačnými vzťahmi a prvkami konšpirácie.²⁴

*Z hľadiska práva sú v podmienkach SR v Trestnom zákone definované a charakterizované 4 skupiny a to organizovaná skupina, zločinecká skupina, teroristická skupina a extrémistická skupina.*²⁵

Organizovanou skupinou sa na účely Trestného zákona rozumie spoločenie najmenej troch osôb na účel spáchania trestného činu, s určitou del'bou určených úloh medzi jednotlivými členmi skupiny, ktorej činnosť sa v dôsledku toho vyznačuje plánovitosťou a koordinovanosťou, čo zvyšuje pravdepodobnosť úspešného spáchania trestného činu.

Zločineckou skupinou sa na účely Trestného zákona rozumie štruktúrovaná skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej zločinov, trestný čin legalizácie príjmu z trestnej činnosti alebo niektorý z trestných činov korupcie na účely priameho alebo nepriameho získania finančnej alebo inej výhody.

Teroristickou skupinou sa na účely Trestného zákona rozumie skupina najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia na účely spáchania niektorého z trestných činov terorizmu, ktorej činnosť sa vyznačuje koordinovanosťou. Takáto skupina nemusí mať formálne vymedzené úlohy svojich členov, stálu členskú základňu ani rozvinutú štruktúru.

Extrémistickou skupinou sa na účely tohto zákona rozumie spoločenie najmenej troch osôb na účely spáchania trestného činu extrémizmu.

Slovenský Trestný zákon pozná tiež pojem **nebezpečné zoskupenie**, ktorý sa rozumie organizovaná alebo zločinecká skupina.

Prístupov k vymedzeniu kriminálnych skupín je v medzinárodnom meradle nespočetne veľa. Vzhľadom na fakt, že SR je členom EÚ, rozhodli sme sa pre potreby nášho článku prezentovať prístup Europolu k vymedzeniu kriminálnych skupín. Europol, tak ako aj iné

²⁴ HERETIK, A. 2010. „Stádo bielych koní“ – pokus o forenznú psychologickú analýzu marginalizovanej skupiny. In: Česká a slovenská psychiatrie. č. 5/2010. s. 318 -321

²⁵ § 129 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

medzinárodné inštitúcie, využíva pri charakteristike kriminálnych skupín definíciu z roku 2000, ktorú obsahoval Dohovor OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu. V tomto dohovore bola definovaná „**organizovaná zločinecká skupina**“ ako štruktúrovaná skupina troch alebo viacerých osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia a koná koordinovane s cieľom spáchať jeden alebo viacej závažných trestných činov alebo trestných činov ustanovených podľa tohto dohovoru na účely získania finančnej alebo inej materiálnej výhody priamo alebo nepriamo.

Organizované zločinecké skupiny podieľajúce sa na páchaní trestnej činnosti v priestore EÚ sú značne rôznorodé. Ich charakter sa pohybuje od veľkých „tradičných“ organizovaných zločineckých skupín cez menšie skupiny až po voľné zločinecké siete podporované jednotlivými páchatel'mi, ktorí sú najímaní na spoluprácu ad hoc. V súčasnosti je viac ako 5000 organizovaných zločineckých skupín operujúcich na medzinárodnej úrovni objektom vyšetrovania v rámci EÚ.²⁶

3. Aktivity kriminálnych skupín na úseku drogovej kriminality

Aktivity kriminálnych skupín je možné charakterizovať ako systém samostatných avšak vzájomne zladených, logicky na seba nadväzujúcich a doplňujúcich sa legálnych a nelegálnych činností, ktorých realizáciou dosahujú jednotliví členovia kriminálnych skupín spoločný cieľ.

Aktivity kriminálnych skupín sú teda reálne činnosti, ktoré môžu byť za použitia vhodných metód a prostriedkov identifikované a skúmané ako objekt poznávania. Skúmaním týchto aktivít môžeme dosiahnuť nielen odhalenie či objasnenie konkrétnej trestnej činnosti ale ich dôkladná analýza môže prispieť k poznaniu samotnej kriminálnej skupiny – jej cieľov, členov používaných prostriedkov, metód, teritoriálnej pôsobnosti a pod.

Do nelegálnych aktivít na úseku drogovej trestnej činnosti môžu byť zapojení jednotlivci ale aj rôzne iné subjekty, avšak pravdou zostáva, že dominantné postavenie na nelegálnom trhu s drogami zastávajú kriminálne skupiny. Podľa výročnej správy SOCTA 2017 viac ako jedna tretina všetkých kriminálnych skupín pôsobiacich v EÚ vyvíja aktivity v oblasti výroby, obchodovania či distribúcie drog. Takéto vysoké zastúpenie má svoje logické opodstatnenie v samotnom charaktere tejto nelegálnej činnosti. Výroba a obchodovanie s drogami vytvárajú každoročne miliardové zisky a sú podľa mnohých výskumov najziskovejším odvetvím „čiernej ekonomiky“. Z tohto dôvodu nie je prekvapením, že práve toto odvetvie vytvára živnú pôdu pre existenciu a činnosť kriminálnych skupín.

Fenomén nelegálneho obchodovania s drogami v sebe zahŕňa celý komplex vzájomne prepojených činností od zadovažovania vstupných surovín, cez výrobu a distribúciu až po predaj konečnému užívateľovi. Kriminálne skupiny sú prirodzene aktívne vo všetkých fázach tohto procesu. V obsahu nášho článku sa preto zameriame na charakteristiku vybraných parciálnych činností realizovaných v oblasti nelegálne obchodovania s drogami, no predovšetkým na organizáciu činnosti, výrobu drog a ich distribúciu.

Trh s drogami je rovnako ako legálny trh s inými komoditami determinovaný predovšetkým prostredníctvom ponuky a dopytu. Tam kde existuje dopyt po drogách, no ponuka nedokáže uspokojiť potreby „zákazníkov“ vzniká na trhu priestor pre vznik a fungovanie nového „podnikateľského subjektu“ – kriminálnej skupiny. Rovnako ako na legálnom trhu však funguje aj proces konkurencie, kde sa stretávajú záujmy rôznych subjektov pôsobiacich na trhu (kriminálnych skupín), pričom každý z nich sa snaží získať dominantné postavenie. Rozdiel medzi legálnym trhom a trhom s drogami je však v tom, že kým pri

²⁶ EUROPOL. 2017. *SOCTA 2017*. Haag: Europol, s. 17

legálnych obchodných aktivitách sú v rámci konkurenčného boja využívané zväčša zákonné prostriedky (napr. zníženie ceny, vernostné programy, starostlivosť o zákazníka a pod.), tak pri nelegálnom obchode sú využívané všetky možnosti, vrátane trestnej činnosti, s cieľom zbaviť sa konkurencie (napr. vydieraním, vyhrážkami, ublížením na zdraví, vraždou).

V tomto zložitom trhovom prostredí je potrebné plánovanú drogovú trestnú činnosť dôkladne zorganizovať tak, aby boli vytvorené vhodné podmienky pre samotnú činnosť skupiny ako aj odbyt drog. V tejto etape existencie kriminálnej skupiny zastávajú významné postavenie organizátori, ktorých činnosť spočíva najmä v plánovaní, organizovaní a koordinácii činnosti kriminálnej skupiny s cieľom jej efektívneho fungovania a dosahovania čo najvyššieho zisku. V rámci svojej činnosti organizátori nadväzujú styky s inými skupinami či jednotlivcami, ktorí pre potreby skupiny vykonávajú parciálne úkony, zabezpečujú bezpečnosť či beztrestnosť členov skupiny (napr. zabezpečia zdroj vstupných surovín, priestory a technické vybavenie na produkciu, zabezpečia odbyt drog ale aj ochranu napr. prostredníctvom korumpovania príslušníkov polície či orgánov činných v trestnom konaní a pod.).

Pred samotnou výrobou, resp. produkciou drogy je potrebné zabezpečiť vstupné suroviny pre produkciu drogy (napr. prekurzory, katalyzátory, pomocné látky, semená rastlín a pod.). Produkcia každej drogy je individuálna a preto sú nároky na vstupné suroviny do značnej miery odlišné. Aj pri predaji vstupných surovín platí, že len zriedkavo sú predávané priamo producentmi. Vo väčšine prípadov existujú rozvinuté distribučné siete, cez ktoré sa takéto látky dostávajú od ich producentov k spotrebiteľom.

Vzhľadom na povahu výrobného procesu drog sa využívajú najmä poznatky a postupy z oblasti chémie. Produkcia je vykonávaná v priestoroch vybavených špecifickými technológiami a zariadeniami určenými, prípadne prispôbenými pre takúto produkciu. Jednotlivé prevádzky sa od seba odlišujú v závislosti od druhu vyrábanej drogy, množstva vyrábanej drogy ako i finančných možností a odborných znalostí producentov. Technologická úroveň prevádzok sa v praxi významne líši. Na jednej strane spektra vystupujú vysoko výkonné a moderne zariadené prevádzky a na strane druhej sú malé prevádzky s často nedostatočným alebo zastaraným vybavením, ktoré sú schopné produkovať len obmedzené množstvo drog, často pochybné kvality.

Distribúcia a predaj drog predstavujú relatívne samostatný parciálny proces. V samotnej podstate ide o proces, ktorého cieľom je distribuovať drogu od producenta k jej užívateľovi. V praxi však táto cesta drogy nie je priamočiara, ale droga sa k spotrebiteľom dostáva cez zložitú sieť distribútorov a dílerov, ktorá má neraz medzinárodný charakter. V tejto súvislosti sme radi zvýraznili, že pre potreby nášho príspevku považujeme za potrebné odlišiť funkciu distribútora, resp. priekupníka od funkcie dílera. Dílerom rozumieme osobu, ktorá predáva drogu koncovému užívateľovi-konzumentovi, resp. mu drogy iným spôsobom sprostredkuje (napr. vymení). Díler sprostredkováva konzumentom drogy spravidla v menších množstvách, zodpovedajúcim jednorazovej dávke, resp. iba malému množstvu takýchto dávok. Na rozdiel od dílerov distribútori sa zameriavajú na predaj drog vo väčšom množstve, ktoré následne predávajú buď ďalším distribútorom alebo samotným dílerom. Je teda zrejme, že distribútori spravidla neprichádzajú do kontaktu s užívateľmi drog, čím sa zároveň minimalizuje riziko odhalenia zo strany bezpečnostných orgánov.

Okrem vyššie uvedených činností sú v rámci fungovania kriminálnej skupiny páchajúcej drogovú trestnú činnosť sú samozrejme vykonávané aj iné aktivity s cieľom zabezpečiť bezproblémové fungovanie skupiny. Ide napríklad o aktivity v oblasti logistiky (preprava tovarov a osôb), fyzickej ochrany členov skupiny (napr. dílerov na ulici) či aktivity spojené s utajovaním trestnej činnosti a expanziou skupiny (nadväzovanie spolupráce s inými aj zahraničnými skupinami, eliminácia členov konkurenčných skupín a pod.)

4. Aktivity kriminálnych skupín páchajúcich drogovú trestnú činnosť v SR.

Aktivity kriminálnych skupín sa na území SR sa po spoločenských zmenách, ktoré sa udiali v roku 1989 zásadne zmenili. Kým pred týmto obdobím boli drogy na území dnešnej SR skôr výnimkou, po otvorení hraníc sa naša krajina stala najmä tranzitným územím pre obchodovanie s drogami. Aj táto situácia sa však rýchlo zmenila a ako konštatuje správa Národnej kriminálnej agentúry Prezídia Policajného zboru z roku 2015, tak už v roku 1992 sa skladba drog na drogovej scéne priblížila ponuke v západoeurópskych krajinách a na prelome tisícročí bol stav v oblasti drog v podstate totožný ako v ostatných krajinách EÚ. Po roku 2000 bol zaznamenaný konštantný nárast drogovej kriminality, pričom obchod s drogami bol prevažne v rukách zahraničných organizovaných zločineckých skupín. Od roku 2004 bol zaznamenaný pokles záujmu o dovtedy obľúbený heroín a pozornosť konzumentov sa obrátila na syntetické drogy, čo spôsobilo nárast záujmu o metamfetamín (pervitín), čo znamenalo aj jeho zvýšenú produkciu a dovoz zo strany kriminálnych skupín. Trvale najobľúbenejšou drogou je však od 90. rokov až po súčasnosť marihuana, produkciu ktorej sa venujú tak domáce ako i zahraničné kriminálne skupiny (najmä vietnamské, ale aj iné).²⁷ Slovensku sa nevyhli ani nové syntetické drogy, tzv. dizajnérske drogy, ktoré zaplavili celú Európu a predstavujú vážne riziko najmä pre zdravie konzumentov. Aj pri obchodovaní s týmito látkami sú veľmi aktívne kriminálne skupiny, ktoré sa snažia flexibilne reagovať na situáciu na drogovej scéne a legislatívu jednotlivých krajín tak, aby mohli beztrestne zarábať na ich predaji. Súčasnú situáciu na drogovej scéne v SR možno charakterizovať ako stabilizovanú a z hľadiska jej charakteru je porovnateľná s ostatnými štátmi stredoeurópskeho regiónu.

V roku 2018 došlo v pôsobnosti národnej protidrogovej jednotky Národnej kriminálnej agentúry Prezídia Policajného zboru k rozloženiu 3 organizovaných a 1 zločineckej skupiny. V porovnaní s predchádzajúcim rokom tak došlo k nárastu jednej zločineckej skupiny, ktorá bola rozložená. Konkrétne šlo o jednu zločineckú skupinu pôsobiacu na území Západoslovenského kraja, ktorá tu bola aktívna minimálne od roku 2015. V rámci tohto kraja boli ďalej rozložené 2 organizované skupiny, z toho jedna pôsobila v Trenčianskom kraji. Posledná organizovaná skupina pôsobila a realizovala svoje aktivity na Východnom Slovensku. Záujmové osoby zo štátov bývalej Juhoslávie, resp. albánska komunita, realizujú svoje aktivity v súvislosti s obchodovaním s kokaínom, ale aj pervitínom a heroínom. Osoby slovenskej národnosti vykonávajú hlavne výrobu a distribúciu metamfetamínu a rastlín rodu Cannabis. Predaj heroínu v menších množstvách realizujú rómske skupiny, ktorých dodávateľmi majú byť podľa dostupných informácií osoby z albánskej komunity.²⁸

Záver

Je nesporné, že obchodovanie s drogami je pre kriminálne skupiny lákavou oblasťou „čiernej ekonomiky“ a to najmä vďaka vysokým ziskom ktoré produkuje ako aj vzhľadom na samotný charakter tejto trestnej činnosti. Je pre ňu typické, že v rámci primárnej drogovej kriminality prakticky neexistuje poškodená osoba, resp. obeť. Z tohto dôvodu nie sú vo veľkej väčšine takéto trestné činy oznamované bezpečnostným orgánom a tie sú pri jej odhalovaní do veľkej miery odkázané na vlastnú proaktívnu činnosť.

²⁷ Pozri PPZ NAKA. 2015. *Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2014 (v kontexte s historickým vývojom od roku 1989)*. [online] Bratislava: PPZ. 2015. [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?drogova-scena-na-uzemi-slovenskej-republiky&subor=214466>

²⁸ NPDJ PPZ. 2019. *Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2018*. Bratislava: Prezídium Policajného zboru, 2019. s. 51 – 52

Hoci v súčasnej globálnej bezpečnostnej situácii sú protežované iné, akútnejšie bezpečnostné hrozby ako sú napríklad terorizmus, extrémizmus či nelegálna migrácia, musíme si uvedomiť, že mnohé kriminálne skupiny páchajúce takúto trestnú činnosť často využívajú obchodovanie s drogami ako zdrojovú kriminalitu, prostredníctvom ktorej následne financujú svoje ďalšie aktivity. Bez zdrojov z drogovej kriminality by bola akcieschopnosť takýchto kriminálnych skupín výrazne obmedzená a preto by jedným z cieľov bezpečnostných orgánov mala byť eliminácia takýchto príjmov.

Drogovú kriminalitu však nemožno vnímať izolovane od inej trestnej činnosti. Model, prostredníctvom ktorého sme sa pokúsili vymedziť drogovú kriminalitu v našom príspevku zdôrazňuje, že okrem primárnej drogovej trestnej činnosti spojenej s neoprávneným nakladaním s drogami je v súvislosti s užívaním drog či existenciou a fungovaním kriminálnych skupín pôsobiacich na drogovej scéne páchané celé spektrum trestnej činnosti. Užívanie drog tiež predstavuje riziko pre verejné zdravie, ekonomiku a samozrejme bezpečnosť. Drogy tu boli takmer od počiatku ľudstva, sú súčasťou našej spoločnosti aj v súčasnosti a bolo by iluzórne domnievať sa, že sa ich podarí v budúcnosti úplne eliminovať. Sme presvedčení, že účinný boj s drogami a kriminálnymi skupinami pôsobiacimi na tomto úseku musí byť založený na synergickom pôsobení tak represívnych ako aj preventívnych opatrení. Úloha represie je v tejto oblasti nezastupiteľná, pričom jej cieľom je predovšetkým eliminovať konanie osôb a skupín, ktoré vyvíjajú aktivity na úseku drogovej kriminality a tým znížiť ponuku drog na drogovej scéne. Ako sme už v našom príspevku uviedli aj obchodovanie s drogami sa riadi pravidlami trhu a je teda ovplyvňované predovšetkým ponukou a dopytom. Z tohto dôvodu je potrebné okrem systematickej represie minimálne v rovnakej miere uplatňovať aj preventívne opatrenia, ktoré sa spolupodieľajú na znižovaní dopytu.

Boj s drogovou kriminalitou a kriminálnymi skupinami, ktoré realizujú svoje aktivity v tejto oblasti je nikdy nekončiaci proces. Úlohou bezpečnostných orgánov však je, aby svojim prístupom čo najviac eliminovali hrozby vyplývajúce z tejto protiprávnej činnosti a prispeli tak k riadnemu fungovaniu celej spoločnosti. Na strane druhej však musí aj spoločnosť vytvárať podmienky pre efektívne fungovanie bezpečnostných orgánov a zároveň ich v tejto činnosti aj primerane podporovať.

Zoznam bibliografických odkazov

CARPENTIER, CH. Drogy a trestná činnosť – složitý vzťah [online]. In: 16. číslo informačného bulletinu „Drug in focus“. EMCDDA. 2007 [cit. 16. 10. 2014]. ISSN 1725-8480. Dostupné na internete: http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_44774_CS_Dif16CS.pdf.

EUROPOL. 2017. *SOCTA 2017*. Haag: EUROPOL. 60 s. ISBN 978-92-95200-77-7.

HERETIK, A. 2010. „Stádo bielych koní“ – pokus o forenznú psychologickú analýzu marginalizovanej skupiny. In: Česká a slovenská psychiatrie. č. 5/2010. ISSN 1212-0383.

MARKO, M. 2016. Súčasné trendy na drogovej scéne v Slovenskej republike, In: Posolstvo Jána Pavla II. 2016. "Súčasné výzvy a trendy v ...", Ružomberok: VERBUM - vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2016. [elektronický zdroj CD-ROM] : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 21.-22. apríla 2016 v Poprade. -

Ružomberok : Verbum - vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2016. ISBN 978-80-561-0369-2.

MARKO, M. 2015. Možnosti poznávania aktivít kriminálnych skupín na úseku drogovej kriminality: dizertačná práca. Bratislava: Akadémia PZ v Bratislave, 2015. 143 s.

NPDJ PPZ. 2019. Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2018. Bratislava: Prezídium Policajného zboru, 2019.

PPZ NAKA. 2015. *Správa o stave a vývoji drogovej scény na území Slovenskej republiky v roku 2014 (v kontexte s historickým vývojom od roku 1989)*. [online] Bratislava: PPZ. 2015. [cit. 26. 5. 2019]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?drogova-scena-na-uzemi-slovenskej-republiky&subor=214466>.

WHO Expert Committee on Drug Dependence, 16th Report. [online]. Ženeva: WHO. 1969. [cit. 11. 05. 2019]. Dostupné na internete: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/40710/WHO_TRS_407.pdf;jsessionid=9FC6281A3E124D953545740DB2427CDB?sequence=1,

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Autor:

JUDr. Michal MARKO, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminálnej polície
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
email: michal.marko@minv.sk

SPRAVODAJSKÁ INFORMÁCIA – VÝZNAMNÝ ZDROJ POZNANIA PRE TRESTNÉ KONANIE

Adrián VAŠKO

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminálnej polície

Abstrakt

Autor vo svojom príspevku charakterizuje spravodajské informácie ako významný zdroj poznania pre trestné konanie v Slovenskej republike. Význam takýchto informácií vidí v viacerých štádiách trestného konania. Osobitnú pozornosť venuje významu spravodajských informácií pre dokazovanie.

Kľúčové slová

Spravodajská informácia, trestné konanie, dokazovanie.

Abstract

The author characterizes intelligence information as an important source of knowledge for criminal proceedings in the Slovak Republic. He sees the importance of such information in several stages of criminal proceedings. It pays particular attention to the importance of intelligence for the taking of evidence.

Keywords

Intelligence, criminal proceedings, evidence.

Úvod

Reflektujúc na vývoj kriminality z hľadiska jej štruktúry a dynamiky, ako aj aktuálny vývoj v oblasti organizovanej zločinnosti a terorizmu, štáty sveta nevyhnutne prijímajú rôzne nové opatrenia v oblasti prevencie a represie. Tieto opatrenia sa bezprostredne dotýkajú právnej úpravy činnosti policajných a bezpečnostných orgánov ako aj trestného práva. V Trestnom práve sa to prejavuje najmä zvýraznením a prehlbovaním spolupráce orgánov činných v trestnom konaní a súdov s policajnými a bezpečnostnými zložkami v trestnom konaní, v jeho všetkých štádiách. Poskytovanie spravodajských informácií slúži aj ako pomocný prostriedok pri naplňaní ochrannej funkcie trestného práva.

Dosahovanie účelu trestného konania si nevyhnutne vyžaduje, praktické skúsenosti to aj potvrdzujú, spoluprácu orgánov činných v trestnom konaní a súdov aj so spravodajskými službami. Predovšetkým je táto spolupráca zameraná na získavanie informácií dôležitých pre trestné konanie, ktoré nemôžu byť získané orgánmi činnými v trestnom konaní. Spravodajské služby disponujú špecifickými oprávneniami a prostriedkami, ktorých používanie zveruje právna úprava do ich výhradnej kompetencie. Pri ich realizácii je nevyhnutná v určených prípadoch ingerecia súdu, čo je z hľadiska predmetu našej práce významné.

Trestné stíhanie je podmienkach Slovenskej republiky striktne regulované Trestným poriadkom, proces získavania spravodajských informácií nie je v „spravodajských zákonoch“ dopodrobna upravený. V prípade spravodajských služieb Slovenskej republiky (*Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo*) zákonodarca presne stanovil ich úlohy a oprávnenia na používanie špecifických (*osobitných*) prostriedkov. Účelovou realizáciou svojich oprávnení spravodajské služby získavajú informácie, podotýkame, že zákonným spôsobom, ktoré vo vymedzenom rozsahu poskytujú určeným adresátom. V zmysle § 2 ods. 6 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe táto poskytuje informácie o trestnej činnosti útvarom Policajnému zboru a prokuratúry, a to najmä o páchaní organizovanej trestnej činnosti. Nevyhnutné informácie poskytuje aj iným štátnym orgánom, ak ich potrebujú na zamedzenie protiústavnej, resp. protiprávnej činnosti. Takéto informácie poskytuje Slovenská

informačná služba za podmienky, že ich poskytnutím nedôjde k ohrozeniu plnenia konkrétnej úlohy informačnej služby alebo k odhaleniu zdrojov a prostriedkov informačnej služby alebo k odhaleniu totožnosti jej príslušníkov alebo osôb konajúcich v prospech informačnej služby. Uvedené neplatí, ak by bol následok spôsobený neposkytnutím informácií zjavne závažnejší ako následok, ktorý hrozí ich poskytnutím.

Obdobne je koncipovaná platná právna úprava činnosti Vojenského spravodajstva.

Výsledok spravodajskej činnosti vo forme spravodajskej informácie by nemal pre plnenie ochrannnej funkcie štátu význam bez jeho postúpenia do poznatkovej sféry tých, ktorých zákon oprávňuje na prístup k nim. Spravodajské služby svojou činnosťou a jej výstupmi výrazne zasahujú pri napĺňaní svojho zákonného mandátu aj do oblasti ochrany a presadzovania práva. Otázky spojené s ingerenciou spravodajských služieb sú pomerne senzitívne a nenachádzajú jednoznačnú odpoveď ani v právnej teórii, resp. právnej praxi. Predmetom skúmania by mal byť charakter spravodajskej informácie a jej využiteľnosť ako informácie s dôkaznou hodnotou.²⁹

Využitie spravodajských informácií je v súčasnosti často diskutovaná téma v odbornej verejnosti, najmä z pohľadu garancie základných ľudských práva a slobôd. Realitou je, že túto skutočnosť ovplyvňuje viacero rôznorodých faktorov. Napríklad sú to faktory, ktoré izolovane pôsobia v Slovenskej republike, resp. na medzinárodnej úrovni, faktory vyplývajúce z vývoja bezpečnostnej situácie, právneho prostredia a iné. Aj preto hľadanie odpovede na túto otázku nemôže prebiehať izolovane v jednom štáte, ale si vyžaduje minimálne multilaterálne riešenie.

Ako vyplýva z nami prezentovaného poznania tradičné prístupy k riešeniu kriminality, ktoré nachádzajú odraz v aj v Trestnom práve sú v kontexte nových bezpečnostných výziev (*medzinárodná organizovaná trestná činnosť, terorizmus, kyberkriminalita a pod.*) takmer vyčerpané a prekonané. Uvedené sa v plnej miere prejavuje aj v trestnom práve procesnom, osobitne v trestnom konaní. V súčasnosti platná právna úprava v Slovenskej republike v ustanovení § 119 ods. 2 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok uvádza len príkladmo výpočet dôkazných prostriedkov a teda a priori nevyklučuje využitie aj iných za dodržania zákonných požiadaviek. Máme za to, že v súčasnosti nie je možné vždy rekonštruovať a zachytiť priebeh skutkového deja za využitia „tradičných“ dôkazných prostriedkov“. Zabezpečenie neodvratnosti trestného postihu páchatel'ov trestnej činnosti si bezpochyby vyžiada akceptáciu informácií ako dôkazov, získaných aj z výsledkov spravodajskej činnosti – teda spravodajských informácií. Podľa nášho názoru toto tvrdenie má oporu aj v súčasnosti platnej legislatíva v Slovenskej republike. Jedným z míľnikov v tomto smere bolo prijatie zákona č. 166/2003 Z. z., ktorý výslovne zakotvuje možnosť použitia takto získaných informácií ako dôkazov v trestnom konaní.

Na tomto mieste by sme sa chceli dotknúť otázok spojených s akceptáciou v trestnom konaní (*dokazovaní*) informácií získaných podľa iných zákonov. Hľadanie odpovedí si vyžiada intenzívnu diskusiu odbornej verejnosti. Je potrebné nadobudnúť konsenzus v otázke, okrem iných, či je potrebné, aby „*iné zákony*“ vyslovene obsahovali zmienku o tom, že informácie získané procesom realizovaným v súlade s ich ustanoveniami sú použiteľné ako dôkaz v trestnom konaní. Máme zato, že takáto úprava nie je nevyhnutne potrebná.

Je vhodné pripomenúť aj samotný charakter spravodajskej činnosti, najmä jeden z rozhodujúcich princípov a to princíp utajenosti. Príslušné právne predpisy o činnosti spravodajských služieb v Slovenskej republike - zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve boli v čase svojho

²⁹ RULÍŠEK, T.: *Trestné činy proti republike a spravodajské služby, dizertačná práca*, Trnava: Trnavská univerzita, 2013. s. 141-142,

prijatia koncipované ako zákony upravujúce činnosť služieb ako čisto informačných, bez výkonných právomocí. Zákonodarca umožnil za dodržania stanovených podmienok používanie informačno-operatívnych prostriedkov a informačno-technických prostriedkov (zo uvedených zákonov boli príslušné ustanovenia o ITP vypustené v súvislosti so zákonom č. 166/2003 Z. z.). Sám proces používania informačno-operatívnych prostriedkov nie je možné dopodrobna v právnych predpisoch špecifikovať v kontexte zabezpečenia ochrany utajovaných skutočností.

Ako argument potvrdzujúci oprávnenosť nášho záveru, že spravodajské informácie získané použitím informačno-operatívnych prostriedkov sú akceptovateľné ako dôkaz v trestnom konaní, uvádzame prostriedky zavedené do spravodajských zákonov zákonom č. 444/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Konkrétne § 11 ods. 1 písm. d) zámerna veci a písm. e) prestieraný prevod veci v zákone č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe (*obdobne aj v zákone o Vojenskom spravodajstve*)

Pre zákonné použitie týchto informačno-operatívnych prostriedkov je stanovená podmienka - na základe predchádzajúceho písomného súhlasu sudcu súdu príslušného podľa osobitného predpisu. Týmto osobitným predpisom sa rozumie ustanovenie § 4a zákona č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (*zákon o ochrane pred odpočúvaním*) v znení neskorších predpisov. Vzhľadom na ingerenciu súdu do procesu získavania spravodajských informácií sme presvedčení, že tieto informácie spĺňajú požiadavky ustanovenia § 119 ods. 2 Trestného poriadku a sú akceptovateľné ako dôkaz v trestnom konaní.

Spravodajské informácie získané použitím ostatných informačno-operatívnych prostriedkov a to v zmysle § 11 ods. 1 písm. a) – c) sledovanie osôb a vecí, legalizačné dokumenty a legenda a využívanie osôb konajúcich v prospech informačnej služby nie je podľa nášho možné vylúčiť z okruhu dôkazných prostriedkov. Minimálne v prípade použitia sledovania osôb a vecí, kedy sú získané informácie o konaní a osobách na ňom zúčastnených väčšinou fixované technickými prostriedkami a teda sú objektívne zachytené. Podotýkame, že hoci právny režim použitia sledovania v zmysle spravodajských, resp. policajného zákona je odlišný ako je tomu v prípade prostriedku operatívno-pátracej činnosti Sledovanie osôb a vecí v zmysle Trestného poriadku, samotný charakter procesu a ním získané informácie sú svojou podstatou takmer identické.

Pri akceptovaní informácií získaných od osôb konajúcich v prospech informačnej služby je situácia odlišná, avšak podľa nášho názoru riešiteľná. Proces získavania spravodajských informácií je utajovaný a následne spravodajská informácia býva utajovaná aj jeho výsledok – spravodajská informácia. V zmysle ustanovenia § 10 ods. 2 zákona č. 46/1993 Z. z. je Slovenská informačná služba povinná zabezpečiť ochranu osobitných prostriedkov pred vyzradením a zneužitím (*obdobne ustanovenie obsahuje aj zákon o Vojenskom spravodajstve*). V záujme zabezpečenia práva na účinnú obhajobu je možné nájsť riešenie v zákone č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov, inštitút Inej oprávnenej osoby (§ 35 ods. 2):

„S utajovanými skutočnosťami sa môže v rozsahu nevyhnutne potrebnom na jej využitie, bez splnenia podmienok podľa § 10, oboznámiť aj obvinený, jeho obhajca a ďalšie osoby podľa osobitného zákona, ohrozený svedok a chránený svedok osoba konajúca v prospech orgánov podľa osobitných predpisov a agent po podpísaní vyhlásenia o mlčanlivosti a poučení o povinnostiach pri ochrane utajovaných skutočností a možných dôsledkoch ich porušenia. Poučenie tejto osoby vykoná ten, kto ju bude oboznamovať s utajovanými skutočnosťami, o čom vyhotoví písomný záznam.“

U príslušníkov a osôb konajúcich v prospech informačnej služby zasa poukazujeme na § 23 ods. 2 zákona č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe, v zmysle ktorého riaditeľ Slovenskej informačnej služby môže rozhodovať o zbavení mlčanlivosti (*analogicky riaditeľ Vojenského spravodajstva*).

Trestný poriadok obsahuje aj ustanovenia o svedkovi, ktorého totožnosť je utajená, ktoré sú podľa nášho názoru, po splnení zákonných podmienok, použiteľné aj v prípade príslušníkov a osôb konajúcich v prospech spravodajskej služby.

Právny poriadok Slovenskej republiky upravuje problematiku používania Informačno-technických prostriedkov aj v špeciálnom zákone a to zákone č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (*zákon o ochrane pred odpočúvaním*). Predmetný zákon upravuje podmienky použitia informačno-technických prostriedkov bez predchádzajúceho súhlasu toho, komu sa zasahuje do súkromia orgánom štátu, ktorý informačno-technický prostriedok používa. Ide o použitie informačno-technických prostriedkov mimo trestného konania, pre plnenie úloh príslušných štátnych orgánov vyplývajúcich pre ne z osobitného zákona. V praxi policajných a bezpečnostných orgánov sú prípady použitia informačno-technických prostriedkov pomerne frekventované, osobitne v súvislosti s organizovanou kriminalitou a násilnými trestnými činmi.

Informačno-technické prostriedky sú oprávnené používať Policajný zbor, Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo, Zbor väzenskej a justičnej stráže a Colná správa (*rozumej Finančnú správu SR*) rozsahu podľa osobitných predpisov. Používanie informačno-technických prostriedkov pre Zbor väzenskej a justičnej stráže a Colnú správu technicky zabezpečuje Policajný zbor po predložení písomného súhlasu zákonného sudcu udeleného orgánu štátu, pre ktorý sa použitie informačno-technického prostriedku zabezpečuje. Používanie informačno-technických prostriedkov podľa odseku 1 písm. b) zákona pre Vojenské spravodajstvo na základe písomnej žiadosti a po predložení písomného súhlasu zákonného sudcu technicky zabezpečuje Policajný zbor.

Pri odpočúvaní a zaznamenávaní telekomunikačnej služby sa môže použiť len taký informačno-technický prostriedok, ktorý umožní okamžite identifikovať koncové telekomunikačné zariadenie, ktoré bolo použité na odpočúvanie a zaznamenávanie telekomunikačnej služby, ktorý neumožní vymazanie údajov identifikujúcich toto zariadenie a ktorý neumožňuje vymazanie času odpočúvania a zaznamenávania telekomunikačnej služby.

V súlade s ustanovením § 2 ods. 7 zákona č. 166/2003 Z. z. nesmú orgány územnej samosprávy, súkromné bezpečnostné služby ani iné fyzické osoby alebo právnické osoby mať v držbe ani použiť informačno-technický prostriedok.

Informačno-technický prostriedok možno použiť len vtedy, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na zabezpečenie ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a zahraničnopolitických záujmov štátu, bezpečnosti a obrany štátu, získavanie informácií zo zahraničných zdrojov, predchádzanie a objasňovanie trestnej činnosti alebo na ochranu práv a slobôd iných a ak dosiahnutie tohto účelu inak by bolo neúčinné alebo podstatne sťažené; informačno-technické prostriedky možno v pôsobnosti Slovenskej informačnej služby a Vojenského spravodajstva použiť aj mimo územia Slovenskej republiky v rozsahu úloh podľa osobitných predpisov. Údaje získané informačno-technickými prostriedkami možno použiť výlučne na dosiahnutie účelu pri plnení úloh štátu, ktoré spĺňajú podmienky uvedené v zákone.

Domnievame sa, že z hľadiska zamerania nášho príspevku je najvýznamnejšie ustanovenie § 7 ods. 2 citovaného zákona o využití získaných informácií (*podmienky, dôvody*) v trestnom konaní, kedy môžu nadobudnúť kvalitu dôkazu. Takýto postup je napr. v Českej republike na základe nálezů Ústavného súdu Českej republiky neprípustný.

Ústavný súd Českej republiky vo svojom náleze č. I. ÚS 3038/07 zo dňa 29.2.2008 vo veci ústavnej sťažnosti Ing. J. H. proti uzneseniu štátneho zástupcu Krajského štátneho zastupiteľstva v Českých Budějoviciach zo dňa 16.10.2007 spisová značka KZV 48/2007 a proti uzneseniu policajného orgánu Útvaru odhaľovania korupcie a finančnej kriminality SKPV Polície Českej republiky, expozitúry České Budějovice zo dňa 20.8.2007 ČTS: OKFK-22/4-2007, ktorým bolo začaté trestné stíhanie sťažovateľky a proti zaradeniu v týchto uzneseniach spomínaných záznamov odpočúvaní medzi dôkazy, spojenej s návrhom na odstránenie záznamov o týchto odpočúvaniach zo spisu a na ich následné zničenie celkom jednoznačne konštatoval, že použitie spravodajských odpočúvaní je neprípustné, nakoľko sú vykonávané v inom zákonom rámci a nie za účelom získania dôkazu v trestnom konaní. Ako dôkaz v trestnom konaní nie je možné použiť záznamy odpočúvania telefónnych hovorov, ktoré boli realizované akýmkoľvek iným spôsobom ako tým, ktorý ustanovuje § 88 Trestného poriadku Českej republiky.

Spravodajské odposluchy (v zmysle zákona č. 67/1992 Sb. o Vojenskom obrannom spravodajstve, resp. zákona č. 154/1994 Sb. o Bezpečnostnej informačnej službe) a trestnoprávne odposluchy majú celkom odlišný zákonný režim a zákonom vymedzený účel. Účelom trestného konania je náležité zistenie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatel'ov, účelom činnosti spravodajských služieb je zabezpečenie informácií o zámeroch a činnostiach predstavujúcich vojenské ohrozenie Českej republiky, o spravodajských službách cudzích mocí v oblasti obrany, o zámeroch a činnostiach namierených proti zabezpečovaniu obrany Českej republiky, o činnostiach ohrozujúcich štátne a služobné tajomstvo v oblasti obrany Českej republiky.

Zákon o spravodajských službách Českej republiky stanovuje, že: „spravodajské služby odovzdávajú... policajným orgánom informácie o zisteniach, ktoré patria do odboru ich pôsobnosti, to neplatí, ak by poskytnutie ohrozilo dôležitý záujme sledovaný príslušnou spravodajskou službou (§ 8 ods. 3 zákona č. 153/1994 Sb.).

Odlišný zákonný účel limituje paletu použiteľnosti informácií získaných spravodajskými službami Českej republiky.

Podľa súčasného stavu v oblasti využívania spravodajských informácií v trestnom konaní v praxi je možné charakterizovať ich využitie za teoreticky možné, avšak realizované len zriedkavo.

V súčasnosti účinný trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z. z., pripúšťa, podľa nášho právneho názoru, využitie spravodajských informácií v procese dokazovania za dodržania zákonných predpokladov a podmienok. V týchto súvislostiach je potrebné venovať pozornosť otázkam zákonnosti, prípustnosti jednotlivých dôkazov v kontexte vnútroštátnej a medzinárodnej právnej úpravy ako aj judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu.

Trestný poriadok v Slovenskej republike používa pojem zákonnosť. Zákonnosť v danom prípade znamená, že určitý dôkazný prostriedok je prípustný podľa zákona a bol získaný postupom orgánu činného v trestnom konaní a súdu, ktorý je v súlade s právnymi predpismi. Za dôkaz, ktorý bol získaný nezákonným spôsobom, sa považuje nielen dôkaz, pri ktorom bola nezákonnosť spôsobená, ale aj každý dôkaz získaný na základe takého dôkazu. Dôkazy získané nezákonným zásahom do ústavných práv fyzických osôb sú v trestnom konaní nepoužiteľné, pretože nespĺňajú podmienky ustanovené v § 119 ods. 2 Trestného poriadku.³⁰ K uvedenému je vhodné dodať, že v právnej teórii sa uplatňuje aj 5 kritérií hodnotenia zákonnosti dôkazu uvádzaných Repíkom:

³⁰ ZÁHORA, J. a kol.: *Dokazovanie v trestnom konaní*. 1. vydanie. Praha: Leges, 2013, s. 114,

1. či bol dôkaz získaný z prameňa, ktorý stanoví prípadne pripúšťa zákon,
2. či bol dôkaz získaný a vykonaný procesným subjektom k tomu zákonom oprávneným,
3. či bol dôkaz získaný a vykonaný v tom procesnom štádiu, v ktorom je príslušný procesný subjekt podľa zákona oprávnený vyhľadávať a vykonávať dôkazy v procesnom zmysle, t. j. také dôkazy, ktoré môžu byť podkladom pre rozhodnutie v trestnom stíhaní najmä pre rozhodnutie súdu,
4. či sa získaný a vykonaný dôkaz týka predmetu dokazovania v danom procese, t.j. či sa týka skutku o ktorom sa vedie konanie prípadne otázok, o ktorých je potrebné podľa zákona v súvislosti s týmto skutkom rozhodovať,
5. či bol dôkaz získaný a vykonaný spôsobom, ktorý ustanovuje, prípadne pripúšťa zákon.³¹

Z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva okrem iného vyplýva, že Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd dokazovanie ako také neupravuje, pričom sa priamo dotýka len niektorých jeho aspektov. K otázke prípustnosti dôkazov opakovane zdôraznil, že Dohovor neupravuje otázky prípustnosti dôkazov a táto oblasť patrí do pôsobnosti vnútro štátneho práva subjektov.

Európsky súd pre ľudské práva ďalej konštatoval, že znenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru nestanovuje žiadne pravidlá prípustnosti dôkazu a je úlohou súdu stanoviť či konanie ako celok bolo spravodlivé. Avšak možno dodať, že aj napriek tomu, že Európsky súd pre ľudské práva sa odmieta zaoberať otázkou prípustnosti dôkazov, vo viacerých prípadoch vyslovil záver, že použitie určitého dôkazu voči obvinenému porušilo jeho právo na spravodlivý proces.³²

V súlade s cieľmi nášho príspevku je vhodné na tomto mieste príkladom uviesť právne predpisy, ktoré podľa nášho názoru pripadajú do úvahy ako osobitné zákony v kontexte ustanovení § 119 ods. 2 Trestného poriadku a to:

- zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (*zákon o ochrane pred odpočúvaním*),
- zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov,

³¹ REPÍK, B.: *Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení*. In. Bulletin advokacie, 1982, červenec-srpen, s. 122

³² MOLE, N. – HARBY, C.: *Právo na spravodlivý proces*. Sprievodca na aplikáciu čl. 6 európskeho dohovoru o ľudských právach. 1. vydanie, Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy, 2006, s. 49.

- zákon č. 652/2004 Z. z. o orgánoch štátnej správy v colníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, resp. 35/2019 Z. z. o finančnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov,
- zákon č. 236/2017 Z. z. o európskom vyšetrovacom príkaze.

Záver

Význam a využitie spravodajských informácií sú v súčasnosti často diskutovaná téma, najmä z pohľadu garancie základných ľudských práva a slobôd. Sme presvedčení, že otázka využitia spravodajských informácií v trestnom konaní nadobúda na význame a v tomto smere bude potrebné rozvinúť širokú odbornú diskusiu. Domnievame sa, že spravodajské informácie sú a budú významným zdrojom poznania pre trestné konanie a tiež pre proces dokazovania.

Zoznam bibliografických odkazov

IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J.: *Trestné právo procesné 1*, Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2017, 528 s. ISBN 978-80-8168-593-4.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 419. ISBN 9788080783099.

LISOŇ, M. – VAŠKO, A. a kol.: *Teória kriminálno-polícajného poznania*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 392 s. ISBN 978-80-8168-838-6.

MATHERN, V.: *Dokazovanie v československom trestnom práve*. Bratislava: Obzor, 1984,

MOLE, N. – HARBY, C.: *Právo na spravodlivý proces*. Sprievodca na aplikáciu čl. 6 európskeho dohovoru o ľudských právach. 1. vydanie, Bratislava: Informačná kancelária Rady Európy, 2006, 64 s. ISBN 978-80-89141-10-4.

PORADA, V. a kol.: *Bezpečnostní vědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2019, s. 784, ISBN 978-80-7380-758-0,

RAINEY, P.: *Úloha vyšetrovateľa kriminálneho spravodajstva a útvaru kriminálneho spravodajstva*. In. Materiál poskytnutý Kanadskou jazdnou políciou príslušníkom PZ a Akadémii PZ v Bratislave,

REPÍK, B.: *Procesní důsledky porušení předpisů o dokazování v trestním řízení*. In. Bulletin advokacie, 1982, červenec-srpen, s. 122

RULÍŠEK, T.: *Trestné činy proti republike a spravodajské služby, dizertačná práca*, Trnava: Trnavská univerzita, 2013, 185 s.

VAŠKO, A.: *Využitie spravodajských informácií v trestnom konaní, dizertačná práca*. Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2018, 192 s.

VIKTORYOVÁ, J. – PALAREC, J. a kol. *Základy vyšetrovania*. Bratislava: Akadémia PZ. Bratislava, 2009, s. 10, 261 s. ISBN 978-80-8054-472-0.

ZÁHORA, J. a kol. *Dokazovanie v trestnom konaní* . 1. Vydanie. Praha: Leges, 2013. 320 s. ISBN 978-80-87576-76-2.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 166/2003 Z. z. o ochrane súkromia pred neoprávneným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších právnych predpisov,

Zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov,

Zákon č. 122/2013 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov,

Zákon č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov,

Zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov,

Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov,

Nález Ústavného súdu Českej republiky č. I. ÚS 3038/07 zo dňa 29.2.2008.

Autor:

JUDr. Adrián VAŠKO, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Katedra kriminálnej polície

Sklabinská 1

835 17 Bratislava

email: adrian.vasko@minv.sk

TERORIZMUS VS. ORGANIZOVANÝ ZLOČIN

Jakub JAGNEŠÁK

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminálnej polície

Abstrakt

Autor v príspevku skúma fenomén terorizmu. Prezентuje pohľady na terorizmus nielen z právneho hľadiska, ale zo sociologického a politologického prístupu. Následne analyzuje právnu úpravu Slovenskej republiky v súvislosti s terorizmom a upozorňuje na ustanovenia, ktoré sa na boj proti terorizmu vzťahujú a majú praktické využitie v praxi bezpečnostných zložiek Slovenskej republiky. Záverom poukazuje na rozdiel medzi terorizmom a organizovaným zločinom kde poukazuje, že nie je vhodné predmetné pojmy zamieňať aj napriek tomu, že niektoré znaky majú spoločné.

Kľúčové slová

terorizmus, organizovaný zločin, Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo, Policajný zbor, Trestný zákon, Trestný poriadok.

Abstract

Author in the article analyzes a phenomenon called terrorism. He presents terrorism not only from a perspective of law but also sociological and politological site of the terrorism. Furthermore he analyzes legal regulations which can be applied on terrorism and alerts on establishments which have practical usage in activity of the security agencies in the Slovak republic. In the end of the article he points on the differences between terrorism and organized crime and exposes that it is not appropriate to mix those phases although some of their signs are similar.

Keywords

Terrorism, organized crime, Slovak Intelligence Services, Military Intelligence, Police Force, Penal Code, Code of Criminal Procedure.

Úvod

Novodobý fenomén 21. storočia, ktorý je médiami ale aj odborníkmi často pertraktovaný, je terorizmus. Spúšťačom tohto javu boli najmä teroristické útoky z 11. septembra 2001 na World Trade Center v New York-u. Odvtedy každoročne evidujeme spáchanie teroristického útoku. Čo je však významné z hľadiska bezpečnosti každého z nás, počet týchto zavrhnutiahodných činov má stúpajúcu tendenciu, ktorá súvisí hlavne nábožensky motivovaným terorizmom. Keď si pozrieme údaje v rámci Európskej únie zistíme, že v roku 2015 boli evidované 2 nábožensky motivované teroristické útoky, o rok neskôr to bolo už 17, v roku 2016 ich bolo 13 a v roku 2017 na území Európskej únie evidujeme 33 nábožensky motivovaných teroristických atakov.³³ Z uvedeného je aj laik schopný vydedukovať, že terorizmus predstavuje vážnu hrozbu modernej spoločnosti. Z pohľadu štátnych orgánov, ktoré majú výsostné postavenie v súvislosti s bezpečnosťou tej-ktorej krajiny, v rámci ktorej je inkorporovaná aj ochrana štátu a jeho obyvateľov pred terorizmom, je potrebné tento fenomén skúmať a vytvárať predpoklady na jeho elimináciu.

³³ *Terorizmus v EÚ od roku 2015.* [online]. [cit. 07.06.2019] dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/security/20180703STO07127/terorizmus-v-eu-od-roku-2015>

1. Pojem terorizmus

Termín terorizmus³⁴ z hľadiska etymológie má základ v latinčine od slova *terror* (*des, hrôza*), *terreo* (*nahnať hrôzu, vydesiť*).³⁵ Aj napriek tomu, že pojem terorizmus je často skloňovaný v bežnom živote a v odborných kruhoch (napr. v práve, politológii, sociológii), oficiálna definícia pojmu terorizmus neexistuje. Podľa nášho názoru je právne vymedzenie pojmu terorizmus žiaduce pre právnu istotu občanov jednotlivých štátov, aby sa pojem terorizmus vedel odlišiť od legitímneho prejavu nesúhlasu ľudí s určitou spoločenskou situáciou. Ďalším dôvodom jednotného vymedzenia terorizmu je aj to, že terorizmus má zväčša nadnárodný charakter a preto vzniká potreba medzinárodnej spolupráce jednotlivých štátov pri potieraní terorizmu v čoho dôsledku je potrebné, aby krajiny vedeli proti čomu bojujú.³⁶ V tejto súvislosti je potrebné upozorniť na rozdiel definície terorizmu v rovine právnej a z pohľadu ostatných vedných disciplín (napr. sociológia, politológia, kriminológia a pod.), pretože právna veda je signifikantná svojou exaktnosťou. Terminologická presnosť sa obzvlášť vyžaduje na vznik trestno-právnej zodpovednosti jedinca za svoje konanie, pri ktorom platí zásada *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege* (*žiadny trestný čin bez zákona, žiadny trest bez zákona*)³⁷ a analógia, ktorou by sa rozširovala trestná zodpovednosť osoby za určité konanie je neprípustná.

Vznik pojmu terorizmus sa datuje na obdobie francúzskej buržoáznej revolúcie, kedy sa na čele revolučného hnutia jakobínov objavil Maximilián Robespierre. Jakobíni ovládli Národný konvent (zákonodarný orgán) a ten dňa 30. augusta 1793 prijal opatrenie o terore, kedy sa teror stal zákonným nástrojom vlády. Toto opatrenie bolo zamerané na odporcov revolučného hnutia a od prijatia predmetného opatrenia do 27. júla 1794 bolo v krajine uväznených približne 300 000 ľudí z čoho tisícky ľudí skončilo pod gilotínou. Po čase sa aj prívrženci Maximiliána Robespiera začali báť o svoj život a dopadlo to tak, že vodca jakobínov a jeho najbližší spolupracovníci boli obvinení z terorizmu a sami skončili pod gilotínou 17. júla 1794.³⁸ Už vtedy platilo „*akou zbraňou bojuješ, takou zomrieš.*“

Jedným z mnohých autorov, ktorý definoval terorizmus je Deflem, M., ktorý ho označuje ako použitie nezákonných prostriedkov, zväčša násilia, voči civilnému obyvateľstvu na dosiahnutie politicko-ideologických cieľov.³⁹ Definícia terorizmu musí vychádzať nielen z objektívnej stránky trestného činu, ale musí zahŕňať aj jeho subjektívnu stránku vo forme *dolus colaratus*, ktorý predstavuje najvyšší stupeň priameho úmyslu (t.j. spáchanie určitého trestného činu je priamym cieľom, účelom páchatel'a, ktorý však nemusí byť konečným). *Dolus colaratus* dotvára priamy úmysel v podobe zámeru (napr. TČ lúpeže - § 188 TZ⁴⁰).⁴¹ Subjektívna stránka okrem *dolus colaratus* musí zahŕňať aj špeciálny motív⁴² (pohnútku). Pre

³⁴ = použitie donucovacích prostriedkov proti niekomu; výbuch agresívneho správania, najmä v súvislosti s negatívnou spoločenskou zmenou. [online]. [cit. 19.06.2019] dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=terorizmus&s=exact&c=J746&d=kssj4&d=psp&d=sssj&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=bermolak&d=noundb&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>

³⁵ *Web slovník*. [online]. [cit. 19.06.2019] dostupné na: <https://webslovník.zoznam.sk/latinsko-slovensky/?s=terror>

³⁶ BÍLKOVÁ, V. *Mezinárodní právo a terorizmus. Definovat nedefinovatelné?* In: *Trestněprávní revue* 1/2010, s. 11.

³⁷ Zásada vychádza z čl. 49 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov: „*Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.*“

³⁸ *Terorizmus*. [online] [cit. dňa 02.06.2019] dostupné na <https://sk.wikipedia.org/wiki/Terrorizmus>

³⁹ DEFLEM, M. *Terrorism*. In: MILLER, J. M. (ed.) *Twenty-first century Criminology*. Sage, 2009, s. 533.

⁴⁰ Páchatel' použije násilie, resp. hrozbu bezprostredného násilia v úmysle (so zámerom) zmocniť sa cudzej veci.

⁴¹ BOROŠ, M. *O podobách doli (úmyslu) vo vede trestného práva*. In: *Policajná teória a prax*, 3/2017, s. 125.

⁴² Motív je vnútorný podnet, ktorý vedie páchatel'a k rozhodnutiu spáchať trestný čin. Bližšie pozri: IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 172.

teroristické útoky je charakteristický zámer⁴³ páchatel'a/páchatel'ov, a to vzbudiť u ľudí strach, pocit úzkosti, ohrozenia a prostredníctvom týchto faktorov vyvolať destabilizáciu ústavného systému štátu, politického, resp. hospodárskeho zriadenia štátu a pod. Vštepovanie strachu do spoločnosti je strategickým cieľom⁴⁴ terorizmu.⁴⁵

Podľa sociológa Giddens, A. je definícia terorizmu problematická, pretože terorizmus a teroristov posudzujú ľudia a preto sa môže ľahko stať, že pre niekoho je dotyčná osoba terorista a druhý ho považuje za bojovníka za slobodu.^{46,47}

Ďalší autor terorizmus definuje ako systematické používanie nátlaku, resp. násilia na dosiahnutie politických cieľov. Tento nátlak a násilie sú používané na vznik strachu a jeho zneužitie v cieľovej skupine. Cieľová skupina predstavuje väčšiu masu ľudí než sú bezprostredné obeť tohto konania. Touto činnosťou sa sleduje prilákanie mediálnej pozornosti a donútenie cieľovej skupiny k prístupiu na požiadavky teroristov.⁴⁸

Iný odborník definuje terorizmus ako „*použitie násilie alebo hrozba násilím, zvyčajne zamerané proti nezúčastneným osobám, s cieľom vyvolať strach, prostredníctvom ktorého sú dosahované politické, náboženské alebo ideologické ciele.*“⁴⁹

Z nášho pohľadu s najvhodnejšou definíciou terorizmu prišiel Schmid, A. P. podľa, ktorého je terorizmus „*metóda vzbudzovania strachu prostredníctvom opakovaných násilných aktov, vykonávaných tajnými alebo polotajnými jednotlivcami, skupinami či štátnymi orgánmi z idiosynkratických,⁵⁰ kriminálnych alebo politických dôvodov, pričom na rozdiel od atentátov nie sú priame obeť násilia pravým terčom teroru. Okamžité ľudské obeť násilných činov sú obvykle buď vybrané náhodne (príležitostné) terče z cieľovej verejnosti, alebo zámerne (reprezentatívny alebo symbolický terč) a slúžia k posunutiu správ...“⁵¹*

Podľa niektorých odborníkov terorizmus v sebe inkorporuje tri podstatné znaky:⁵²

- a) Politické násilie – nejde o „bežné násilie“, pretože páchatelia sledujú politický cieľ;
- b) Komunikatívne násilie – motivácia páchatel'ov teroristických činov je zanechanie odkazu;
- c) Asymetria moci – násilie teroristov vzrastá, keď tá-ktorá teroristická skupina pociťuje potrebu mobilizovať sily proti silnejšiemu protivníkovi (napr. štát).

⁴³ Jednotiaci zámer páchatel'a spáchať ten-ktorý trestný čin je jedným zo znakov pokračovacieho trestného činu – ustanovenie § 122 ods. 10 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁴⁴ Cieľ, resp. účel je to, o čo sa páchatel' usiloval svojím činom vyvolať. Bližšie pozri: IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 174.

⁴⁵ JELÍNEK J. *Nekolik poznámek k vymezení pojmu terorismus.* In: JELÍNEK, J. a kol. *Terorismus – základní otázky trestního práva a kriminologie.* Praha: Leges, 2017, s. 24.

⁴⁶ Napr. Nelson Mandela je v súčasnosti označovaný za významného svetového politika, avšak niekoľko desiatok rokov dozadu bola jeho činnosť a jeho meno spájané s terorizmom. Bol prvým prezidentom Juhoafrickej republiky čiernej pleti.

⁴⁷ GIDDENS, A. *Sociologie.* Praha: Argo, 2013, s. 974.

⁴⁸ INNES, M. – LEVI, M. *Terrorism and Counter – Terrorism.* In: MAGUIREM, M. – MORGAN, R. – REINER, R. (ed.) *The Oxford Handbook of Criminology.* Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 662.

⁴⁹ FRIEDLANDER, R. *Terrorism.* In: BERNHARDT, R. (ed.) *Encyklopedia of Public International Law.* Amsterdam, 1981, s. 372.

⁵⁰ = precitlivený. *Slovník.* [online]. [cit. 02.06.2019] dostupné na <https://slovník.aktuality.sk/pravopis/slovník-sj/?q=idiosynkratick%C3%BD>

⁵¹ SCHMID, A. P. *Problémy s definováním terorismu.* In SHARPE, M. E. *Encyklopedie: světový terorismus. Od starověku až po útok na USA.* Praha: Svojtka & Co, 2001, s. 89.

⁵² JELÍNEK J. a kol. *Terorismus – základní otázky trestního práva a kriminologie.* Praha: Leges, 2017, s. 23.

Terorizmus je často pokus o sociálnu kontrolu a svojpomoc relatívne slabšími menšinami.⁵³

Iní autori medzi znaky terorizmu subsumujú:⁵⁴

- a) Násilné konanie, ktorého cieľom sú aktívni nepriatelia ale aj nevinné obeť;
- b) Konanie má politický motív;
- c) Cieľom teroristického činu je vyvolať strach u osôb vystavených takémuto násilnému konaniu.

K štandardným prvkom terorizmu môžeme zaradiť:⁵⁵

- a) Násilie, ktoré sa vzťahuje k teroristickému činu ako celku;
- b) Cieľ, ktorý sa teroristickým činom sleduje;
- c) Úmysel, ktorý predstavuje subjektívnu stránku teroristického činu.

Na záver tejto časti príspevku si dovoľujeme poznamenať blízkosť pojmov terorizmus a extrémizmus. Obdobne, ani extrémizmus nemá všeobecne prijímanú definíciu. Doposiaľ sme sa najviac stotožnili s definíciou uvedenou v Správe o extrémizme z roku 2002 na území Českej republiky, kde je extrémizmus vymedzený ako vyhranené ideologické postoje, ktoré vybočujú z ústavných a zákonných noriem, ktoré sa vyznačujú prvkami intolerancie a útočia proti základným demokratickým ústavným princípom, tak ako sú definované v českom ústavnom poriadku⁵⁶ (napr. úcta k právam a slobodám človeka a občana – čl. 1 Ústavy ČR, ochrana menšín pri rozhodovaní väčšiny – čl. 6 Ústavy ČR, a pod.). Podľa nášho názoru, z doposiaľ prezentovaných informácií môžeme konštatovať, že terorizmus môžeme subsumovať pod pojem extrémizmus, pretože terorizmus prezentuje vyhranené postoje, ktoré vybočujú z ústavných a zákonných noriem, ktoré sa vyznačujú prvkami intolerancie a útočia proti základným demokratickým ústavným princípom. Avšak, nie každý extrémizmus možno spájať s terorizmom, pretože nie každý extrémistický čin naplňa znaky uvedené vyššie (t.j. násilné konanie, konanie má politický vplyv a cieľom je vyvolať strach u osôb vystavených takémuto násilnému konaniu). Záverom si dovoľíme konštatovať, že terorizmus je metóda boja, ktorá využíva násilie ako prostriedok na ovplyvňovanie a manipuláciu.⁵⁷

⁵³ K uvedenému možno uviesť citát od Otta von Bismarcka: „Žijeme v divnej dobe, v ktorej je silný vzhľadom na svoje morálne zábrany slabý a slabý sa vďaka svojej bezohľadnosti stáva silnejším.“

⁵⁴ BROWN, S. E. – ESBENSEN, F. A. – GEIS, G. *Criminology. Explaining Crime and Its Context*. London: Routledge, 2015, s. 455.

⁵⁵ BÍLKOVÁ, V. *Mezinárodní právo a terorizmus. Definovat nedefinovatelné?* In: *Trestněprávní revue* 1/2010, s. 14.

⁵⁶ [online]. [cit. 16.05.2019] dostupné na <https://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>

⁵⁷ BRZYBOHATÝ, M. *Pojem a příčiny terorizmu*. In: IVOR, I. *Společnost proti terorizmu*. Plzeň: Aleš Čenek, 2014, s. 19.

2. Typológia terorizmu

Rovnako ako nie je jednotná definícia terorizmu, tak aj typológie terorizmu sa od seba odlišujú,⁵⁸ v závislosti od toho-ktorého autora. V rámci nášho príspevku uvádzame nasledovnú typológiu:⁵⁹

- Terorizmus podľa pôvodu, resp. aktérov:
 - Štátom podporovaný terorizmus – používanie terorizmu štátom proti domácim a zahraničným oponentom;
 - Neštátny terorizmus – financovanie terorizmu neštátnymi organizáciami;
 - Individuálny terorizmus – terorizmus, ktorý vykonávajú jednotlivci (lone wolf).

- Terorizmus podľa rozsahu:
 - Medzinárodný – terorizmus vykonávaný na území viacerých štátov;
 - Lokálny – terorizmus vykonávaný len na určitom území tej-ktorej krajiny.

- Terorizmus podľa vzniku a šírenia:
 - Politický – dôvodom vzniku terorizmu je politická orientácia;
 - Ideologický – vzniká v dôsledku rôznych ideológií na určitom území;
 - Nacionalistický – dôsledok vyhrotených vzťahov medzi určitými národnosťami, rasami, a pod.

- Terorizmus podľa objektov útoku:
 - Terorizmus zameraný na likvidáciu pravých objektov – terorizmus, ktorého záujmom sú konkrétne osoby (ich likvidácia, diskreditácia a pod.)
 - Terorizmus zameraný na likvidáciu nepravých objektov – terorizmus je zameraný na civilné obyvateľstvo, prostredníctvom ktorého teroristi využívajú nátlak na vládu a iné organizácie.

- Terorizmus podľa použitých prostriedkov:
 - Terorizmus klasický (konvenčný) – teroristi využívajú pri teroristickom útoku klasické prostriedky (výbušniny, strelné zbrane, autá) a bežné metódy (únosy, atentáty, a pod.);
 - Superterorizmus (nekonvenčný) – použitie špeciálnych prostriedkov (jadrové zbrane, chemické zbrane, biologické zbrane, ale ja použitie informačných technológií – kyberterorizmus, pri ktorom priame obeť útoku ani nemusia existovať).

⁵⁸ Napr. SIEGEL, L. J. *Criminology: Theories, Patterns and Typologies*. Wadsworth, 2010, s. 350 a nasl.; SOULEIMANOV, E. *Terorizmus – pokus o porozumení*. Praha: Slon, 2010, s. 36-37.

⁵⁹ KAVICKÝ, V. – JANGL, Š. – GAŠPIERIK, L. *Terorizmus – hrozba doby*. Citadella, 2015, s. 37 – 39.

V rámci Europol-u (Európsky policajný úrad so sídlom v Haag-u, Holandsko) ktorého súčasťou je 28 členských štátov Európskej únie sa terorizmus klasifikuje na:⁶⁰

- Náboženský;⁶¹
- Pravicový;
- Ľavicový a anarchistický;
- Etno-nacionalistický a separatistický;
- iný (napr. za práva zvierat, proti interrupciám a pod.)

3. Právna úprava terorizmu

Prvým medzinárodným dokumentom, ktorý v sebe inkorporuje boj s terorizmom je dokument Organizácie spojených národov s názvom **Dohovor o trestných činoch a niektorých ďalších činoch spáchaných na palube lietadla** z roku 1963, podpísaný v Tokiu.⁶² Medzi ďalšie významné dohovory možno zaradiť Medzinárodný dohovor proti braniu rukojemníka podpísaný v New Yorku v roku 1979, Medzinárodný dohovor o potláčaní bombového terorizmu (New York, 1997), Medzinárodný dohovor o potláčaní financovania terorizmu (New York, 1999), Medzinárodný dohovor o potláčaní činov jadrového terorizmu (New York, 2005), **Dohovor Rady Európy o potlačovaní terorizmu** (Štrasburg, 1977), **Dohovor Rady Európy o predchádzaní terorizmu** (Varšava, 2005) a **Dohovor Rady Európy o praní špinavých peňazí, vyhladávaní, zistení a konfiškácii ziskov z trestnej činnosti a o financovaní terorizmu** (Varšava, 2005). Od roku 2006 existuje **Globálna stratégia boja proti terorizmu**, ktorú prijalo Valné zhromaždenie OSN a aktualizuje ju každé 2 roky.

V rámci Európskej únie stojí za zmienku **Rámcové rozhodnutie Rady EÚ z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu (2002/475/SVV)**, ktoré bolo nahradené **smernicou Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/541 z 15. marca 2017 o boji proti terorizmu**, ďalej **smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2015/849 z 20. mája 2015 o predchádzaní využívaniu finančného systému na účely prania špinavých peňazí alebo financovania terorizmu**, ktorou sa mení nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 648/2012 a zrušuje sa smernica Európskeho parlamentu a Rady 2005/60/ES a smernica komisie 2006/70/ES.

V súvislosti s teroristickými útokmi 11. septembra 2001 na World Trade Centre a Pentagon (budovy Ministerstva obrany USA)⁶³ sa spájajú významné politické⁶⁴ a právne kroky. Po tomto dátume viaceré krajiny prijali právne predpisy, ktorými sa rozširovali kompetencie bezpečnostným zložkám jednotlivých štátov v boji proti terorizmu. Napr.:

- Anti – Terrorism, Crime and Security Act, 2001 (Veľká Británia)⁶⁵;

⁶⁰ *Terorizmus v EÚ od roku 2015*. [online]. [cit. 07.06.2019] dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/security/20180703STO07127/terorizmus-v-eu-od-roku-2015>

⁶¹ Náboženský terorizmus v Európskej únii tvoria zatiaľ len **džihádistské skupiny**. V súvislosti s džihádistským terorizmom bolo v roku 2014 zadržaných 395 osôb a v roku 2017 až 705.

⁶² Vyhláška ministra zahraničných vecí č. 102/1984 Zb.

⁶³ Počet obetí bolo 2999, počet zranených cca 6000 ľudí. *Útoky z 11. septembra 2001*. [online]. [cit. 02.06.2019] dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/%C3%9AAtoky_z_11._septembra_2001

⁶⁴ Napr. USA spolu s Veľkou Britániou už 07. októbra 2001 začali vojenskú inváziu do Afganistanu. Cieľom bolo nájdenie Usáma bin Ládina, ktorý bol považovaný za vodcu teroristickej skupiny Al Káida. Al Káida je považovaná za stroju tohto teroristického útoku. Cieľom bolo aj porazenie Talibanu (afganské vládne hnutie, ktoré podporovalo teroristov).

⁶⁵ Doplnil Terrorism Act, 2000 a umožňoval administratívne zadržiavať cudzích štátnych príslušníkov, ktorí boli bezpečnostnými službami označení ako osoby podozrivé zo spáchania, organizovania alebo podpory terorizmu na

- Prevention of Terrorism Act, 2005 (Veľká Británia);
- Security Legislation Amendment (Terrorism Act, 2002, (Austrália);
- Australian Anti – Terrorism Act, 2005 (Austrália);
- Canada Anti – Terrorism Act, 2001 (Kanada);
- USA PATRIOT Act („Vlastenecký zákon“), celým názvom Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act, 2001 (USA);⁶⁶

Slovenská republika neostala výnimkou a od 11. septembra 2002 nadobudol účinnosť zákon č. 421/2002 Z. z., ktorým došlo k novelizácii starého Trestného zákona⁶⁷ (sTZ“). Týmto bol zavedený nový trestný čin terorizmu podľa § 94 sTZ a definovaný pojem teroristická skupina (§ 89 ods. 28 sTZ).

Prvý dokument, ktorý upravoval boj proti terorizmu na území Slovenskej republiky bol **Národný akčný plán boja proti terorizmu**, ktorý bol prijatý uznesením vlády č. 369/2005. Tento plán sa v pravidelných intervaloch obnovuje, konkrétne to bolo na roky 2011 – 2015, ďalej na roky 2015 – 2018 a v súčasnosti je účinný nelegislatívny materiál Národný akčný plán boja proti terorizmu na roky 2019 – 2022.

3.1. Terorizmus – súvisiace právne normy v právnom poriadku Slovenskej republiky

Právne normy, ktoré v sebe inkorporujú priamo alebo nepriamo boj s terorizmom sa nachádzajú vo viacerých zákonoch. Samozrejme, základnými kódexami, prostredníctvom ktorých sa vedie trestné konanie v súvislosti s terorizmom sú zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov. Avšak, ešte predtým než sa v súvislosti s terorizmom začne trestné konanie je dôležitý zber spravodajských informácií, ktorý zabezpečujú informačné služby aplikáciou ustanovení zákonov, ktoré upravujú tie-ktoré spravodajské služby. V podmienkach Slovenskej republiky je to zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov a zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov. V neposlednom rade aj zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov zveruje policajtom určité kompetencie, ktorými vedú boj proti terorizmu.

Slovenská informačná služba je všeobecnou bezpečnostnou a spravodajskou službou, ktorá v rozsahu svojej pôsobnosti získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie o.i. o:⁶⁸

- terorizme, vrátane informácií o účasti na terorizme, jeho financovaní a podporovaní;

neobmedzený čas v zariadeniach na výkon väzby bez toho, aby boli obvinení, resp. postavení pred zákonného sudcu. Dialo sa to kvôli tomu, pretože Veľká Británia ich nemohla vyhostiť z dôvodu hrozby mučenia alebo iného neľudského zaobchádzania, resp. smrti v ich domovskej krajine. Bližšie pozri: SZABOVÁ, E. *Uplatnenie základných zásad trestného konania v oblasti boja proti terorizmu*. In: JELÍNEK J. a kol. *Terorizmus – základní otázky trestního práva a kriminologie*. Praha: Leges, 2017, s. 115.

⁶⁶ Umožňoval agentom FBI bez súhlasu sudcu napr. kontrolovať akúkoľvek komunikáciu medzi osobami (inštalácia skrytých odposluchov, prístup k emailom a pod.), kontrolovanie finančných záznamov osôb. V roku 2011 došlo k predĺženiu účinnosti tohto zákona na ďalšie 4 roky (Patriot Act II). Od 02. júna 2015 po expirácii Patriot Act II bol zmenený a v súčasnej dobe už National Security Agency nemôže zbierať mobilné dáta ľudí masovo, ale potrebuje na takúto činnosť súhlas federálneho súdu.

⁶⁷ Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁶⁸ Zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov.

- aktivitách a ohrozeniach v kybernetickom priestore, ak táto činnosť je spôsobilá ohroziť bezpečnosť štátu (z toho vyplýva aj o kyberterorizme);
- politickom a náboženskom extrémizme, extrémizme, ktorý sa prejavuje násilným spôsobom a o sektárskych zoskupeniach;
- organizovanej trestnej činnosti.

Vojenské spravodajstvo je, ako sme spomenuli vyššie, taktiež spravodajskou službou, ktorá získava, sústreďuje a vyhodnocuje informácie dôležité pre zabezpečenie obrany a obranyschopnosti Slovenskej republiky na jej území a v zahraničí. Je zamerané o. i. na:⁶⁹

- terorizmus (aj kyberterorizmus), jeho financovanie, resp. podporovanie;
- politický a náboženský extrémizmus, extrémizmus, ktorý sa prejavuje násilným spôsobom a škodlivú propagandu a extrémizmus profesionálnych vojakov;
- škodlivé sektárske zoskupenia, ak ohrozujú plnenie úloh ozbrojených síl.

Policajný zbor je ozbrojeným bezpečnostným zborom, „ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku, bezpečnosti, boja proti zločinnosti vrátane jej organizovaných foriem a medzinárodných foriem a úlohy, ktoré pre Policajný zbor vyplývajú z medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky.“⁷⁰ Medzi jeho úlohy o. i. patrí aj boj proti terorizmu a organizovanému zločinu. V súvislosti s miestom, na ktorom hrozí teroristický útok, resp. na mieste kde už došlo k teroristickému útoku je policajt ešte pred zistením totožnosti tej-ktorej osoby oprávnený zaistiť osobu až na 48 hodín. Rovnaká doba zaistenia platí aj pre zaistenie osoby, ktorá sa nachádza na mieste trestného činu, ktorý súvisí s trestnými činmi terorizmu. V iných prípadoch, t.j. pokiaľ nejde o trestné činy terorizmu zaistenie osoby môže trvať maximálne 24 hodín od obmedzenia osobnej slobody.⁷¹ Ďalej v súvislosti s pátraním po výbušnínach, zbraniach a strelive môže policajt vykonať prehliadku dopravného prostriedku, vecí, batožiny a nákladu, ktoré sa v ňom prepravujú.⁷² Obdobnú prehliadku je policajt oprávnený vykonať pri zaisťovaní bezpečnosti civilnej leteckej dopravy a inej hromadnej dopravy pred teroristickými útokmi.⁷³ Policajt je oprávnený uzatvoriť verejne prístupné miesta kde hrozí teroristický útok, resp. k nemu došlo a vykonať jeho prehliadku s cieľom zistiť, či sa na tomto mieste nenachádzajú najmä hľadané osoby, zbrane, strelivo a výbušniny, prípadne iné veci súvisiace s trestnou činnosťou.⁷⁴

Pokiaľ chce štát predísť škodlivým následkom, ktoré teroristický akt so sebou prináša, je potrebné bojovať s terorizmom už v jeho zárodkoch, resp. už pri jeho príprave. Túto činnosť má v právomoci najmä služba kriminálnej polície, ktorá vykonáva operatívno-pátraciu činnosť podľa zákona o Policajnom zbore.⁷⁵ Pri tejto činnosti využíva prostriedky operatívno-pátracej činnosti, a to sledovanie osôb a vecí, monitorovanie osôb a dopravných prostriedkov, kontrolovanú dodávku, kriminálne spravodajstvo, krycie doklady, nástrahovú a zabezpečovaciu techniku, osoby konajúce v prospech Policajného zboru, objekty a miesta používané pod legendou a predstieraný prevod vecí.⁷⁶

⁶⁹ Zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov.

⁷⁰ Ustanovenie § 1 ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

⁷¹ Ustanovenie § 19 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

⁷² Ustanovenie § 23 ods. 2 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

⁷³ Ustanovenie § 24 ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

⁷⁴ Ustanovenie § 28 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

⁷⁵ Ustanovenie § 38a zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

⁷⁶ Ustanovenie § 39 ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Organizovaný terorizmus nemôže existovať bez finančnej podpory, preto aj samotné financovanie terorizmu je zaradené medzi trestné činy terorizmu.⁷⁷ Pre elimináciu financovania terorizmu bol prijatý v roku 2008 zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Tento zákon ustanovuje povinným osobám⁷⁸ zdržať maximálne 120 hodín neobvyklú obchodnú operáciu⁷⁹ v prípade, ak existuje nebezpečenstvo, že jej realizovaním dôjde k zmareniu alebo podstatnému sťaženiu zaistenia príjmu z trestnej činnosti alebo prostriedkov, ktoré sú určené na financovanie terorizmu. O zadržaní neobvyklej obchodnej operácie povinná osoba ihneď informuje finančnú spravodajskú jednotku, ktorá je súčasťou Národnej kriminálnej agentúry. V prípade ak finančná spravodajská jednotka tú-ktorú vec odovzdá orgánom činným v trestnom konaní, finančná spravodajská jednotka môže písomným oznámením povinnej osobe prikázať zdržať neobvyklú obchodnú operáciu na ďalších 72 hodín. V tejto súvislosti je potrebné upozorniť na oprávnenie finančnej spravodajskej jednotky dať pokyn povinnej osobe zdržať neobvyklú obchodnú operáciu na zákonom stanovenú dobu. Túto možnosť môže finančná spravodajská jednotka aplikovať písomným oznámením povinnej osobe.⁸⁰

⁷⁷ Ustanovenie § 140b zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁷⁸ Ustanovenie § 5 zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov obsahuje enumeráciu povinných osôb. Povinnou osobou je napr. banka, prevádzkovateľ hazardnej hry, audítor, účtovník, daňový poradca, realitný maklér, realitná spoločnosť, osoba vykonávajúca zmenárenskú činnosť, advokát za splnenia určených kritérií, a pod.

⁷⁹ „Neobvyklou obchodnou operáciou je právny úkon alebo in úkon, ktorý nasvedčuje tomu, že jeho vykonaní môže dôjsť k legalizácii alebo financovaniu terorizmu.“ - ustanovenie § 4 ods. 1 zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Podľa ustanovenia § 4 ods. 2 predmetného zákona sa neobvyklou obchodnou operáciou rozumie **najmä** „obchod,

a) ktorý vzhľadom na svoju zložitosť, nezvyčajne vysoký objem finančných prostriedkov alebo inú svoju povahu zjavne vybočuje z bežného rámca alebo povahy určitého druhu obchodu alebo obchodu určitého klienta;

b) ktorý vzhľadom na svoju zložitosť, nezvyčajne vysoký objem finančných prostriedkov alebo inú svoju povahu nemá žiaden zrejmy ekonomický účel alebo zrejmy zákonný účel;

c) pri ktorom sa klient odmieta identifikovať alebo poskytnúť údaje potrebné na vykonanie starostlivosti povinnou osobou podľa § 10, § 11 a 12;

d) pri ktorom klient odmieta poskytnúť informácie o pripravovanom obchode alebo sa snaží poskytnúť čo najmenej informácií alebo poskytne také informácie, ktoré môže povinná osoba veľmi ťažko alebo len s veľkými nákladmi preveriť;

e) pri ktorom klient žiada o jeho vykonanie na základe projektu, ktorý vyvoláva pochybnosti;

f) pri ktorom sú použité finančné prostriedky nízkej menovitej hodnoty v neprimerane vysokom objeme,

g) s klientom, u ktorého možno predpokladať, že vzhľadom na jeho zamestnanie, postavenie alebo inú charakteristiku nie je alebo nemôže byť vlastníkom potrebných finančných prostriedkov;

h) pri ktorom objem finančných prostriedkov, s ktorými klient disponuje, je v zjavnom nepomere k povahe alebo rozsahu jeho podnikateľskej činnosti alebo ním deklarovanej majetkovým pomerom;

i) **pri ktorom je odôvodnený predpoklad, že finančné prostriedky alebo majetok má byť použitý alebo bol použitý na financovanie terorizmu;**

j) **pri ktorom je odôvodnený predpoklad, že jeho konečným užívateľom výhod je osoba, ktorá zhromažďuje alebo poskytuje finančné prostriedky alebo majetok za účelom financovania terorizmu;**

k) **ktorý je realizovaný z krajiny, alebo do krajiny, na území ktorej pôsobia teroristické organizácie, alebo ktorá poskytuje finančné prostriedky alebo inú podporu teroristickým organizáciám;**

l) pri ktorom je odôvodnený predpoklad, že klientom alebo konečným užívateľom výhod je osoba, na ktorú sa vzťahuje medzinárodná sankcia podľa osobitného predpisu, alebo osoba, ktorá môže byť vo vzťahu k tejto osobe, alebo

m) pri ktorom je odôvodnený predpoklad, že jeho predmetom je alebo má byť vec alebo služba, ktorá môže súvisieť s vecou alebo službou, na ktorú sa vzťahuje medzinárodná sankcia podľa osobitného predpisu. “

⁸⁰ Ustanovenie § 16 ods. 2 zákona č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zbor väzenskej a justičnej stráže je ozbrojeným bezpečnostným zborom a plní o. i. úlohy na úseku ochrany verejného poriadku a bezpečnosti v objektoch súdu, prokuratúry a v ich blízkosti. Nakoľko súdna moc tvorí jeden zo základných pilierov štátnej moci, pri teroristických útokoch je vyššia pravdepodobnosť, že teroristická organizácia, ktorej cieľom je destabilizovať štát, zaútočí práve na budovu súdu. Aj preto Zbor väzenskej a justičnej stráže vo svojej pôsobnosti plní úlohy na úseku boja proti terorizmu a organizovanému zločinu.⁸¹

3.1.1. Trestnoprávna úprava terorizmu

Normy trestného práva sa v súvislosti s terorizmom aplikujú bez výnimky,⁸² aj napriek tomu že trestné právo predstavuje prostriedok *ultima ratio*. Podľa nášho názoru je tomu tak preto, že terorizmus predstavuje najzávažnejšiu hrozbu v modernej spoločnosti. Ako sme už prezentovali skôr, terorizmus z hľadiska právnej úpravy už prešiel určitou genézou. Výrazná zmena v legislatívnej oblasti terorizmu nastala až prijatím tzv. „protiteroristického balíčka“, ktorý bol schválený zákonom č. 444/2015 Z. z. a predmetná novela nadobudla účinnosť 01. januára 2016. Dôvodom prijatia tohto protiteroristického balíčka bolo zefektívniť boj proti terorizmu prostredníctvom účinnejšieho získavania informácií a širšími možnosťami využívať preventívne opatrenia. V ďalšom texte sa venujeme slovenskej právnej úprave v súvislosti s terorizmom, v ktorej reflektujeme aj predmetnú „protiteroristickú novelu.“

3.1.1.1. Hmotnoprávna úprava

Z hľadiska trestného práva hmotného je potrebné upozorniť na definíciu **teroristickej skupiny**. Ide o skupinu „*najmenej troch osôb, ktorá existuje počas určitého časového obdobia na účely spáchania niektorého z trestných činov terorizmu, ktorej činnosť sa vyznačuje koordinovanosťou.*“⁸³ Táto skupina nemusí mať formálne vymedzené úlohy medzi jej členmi, nemusí mať ani stálu členskú základňu a ani rozvinutú štruktúru. Teroristická skupina je kvalifikovaná ako nebezpečné zoskupenie.⁸⁴ Ďalej Trestný zákon vymedzuje **činnosť pre teroristickú skupinu** ako úmyselnú účasť v takejto skupine alebo iné úmyselné konanie na účel zachovania existencie teroristickej skupiny alebo spáchania trestných činov terorizmu touto skupinou.⁸⁵ Zároveň Trestný zákon aj určuje aká činnosť predstavuje **podporu teroristickej skupiny**. Musí ísť o úmyselné konanie, ktorým osoba poskytne finančné, resp. iné prostriedky, služby, súčinnosť alebo inak vytvára vhodné podmienky na účel založenia a zachovania existencie teroristickej skupiny, alebo spáchania trestných činov terorizmu touto skupinou.⁸⁶

V súčasnosti terorizmus ako skutková podstata trestného činu neexistuje. Trestný zákon *expressis verbis* určuje, ktoré trestné činy patria do **trestných činov terorizmu**. Ide o:⁸⁷

- trestný čin založenia, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny – § 297 TZ;⁸⁸
- trestný čin teroru – § 313⁸⁹, § 314 TZ;⁹⁰

⁸¹ Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

⁸² Na rozdiel od extrémizmu, pri ktorom za určitých okolností môže ísť iba o priestupok v zmysle ustanovenia § 47a zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

⁸³ Ustanovenie § 129 ods. 5 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁸⁴ Ustanovenie § 141 písm. b) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁸⁵ Ustanovenie § 129 ods. 6 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁸⁶ Ustanovenie § 129 ods. 7 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁸⁷ Ustanovenie § 140b zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁸⁸ Trestná sadzba odňatia slobody desať až pätnásť rokov.

⁸⁹ Trestná sadzba odňatia slobody dvadsať až dvadsaťpäť rokov alebo na doživotie.

⁹⁰ Trestná sadzba odňatia slobody sedem až dvanásť rokov.

- trestný čin teroristického útoku – § 419 TZ;⁹¹
- trestný čin niektorých foriem účasti na terorizme – § 419b TZ;⁹²
- trestný čin financovania terorizmu – § 419c TZ;⁹³
- trestný čin cestovania na účel terorizmu – § 419d;⁹⁴
- zločin spáchaný z osobitného motívu podľa ustanovenia § 140 písm. d) TZ.⁹⁵

Okrem trestného činu niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419b TZ, trestného činu financovania terorizmu podľa § 419c TZ a trestného činu cestovania na účel terorizmu podľa § 419d TZ ide v základných skutkových podstatách o zločin. Zločinom sa rozumie úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby nad päť rokov.⁹⁶ Otázka diferenciacie trestného činu na prečin a zločin je dôležitá v súvislosti s aplikovaním prostriedkov operatívno-pátracej činnosti a informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní.⁹⁷

Pre porovnanie uvádzame čo sa rozumie teroristickým trestným činom podľa **Rámcového rozhodnutia Rady EÚ z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu (2002/475/SVV)**. Pod predmetný termín treba subsumovať každý úmyselný trestný čin spáchaný s cieľom:

- „Vážne zastrašiť obyvateľstvo, alebo
- Neoprávnene naliehať na vládu alebo medzinárodnú organizáciu, aby vykonala alebo sa zdržala vykonania akéhokoľvek činu, alebo
- Vážne destabilizovať alebo poškodiť základné politické, ústavné, hospodárske alebo sociálne štruktúry krajiny alebo medzinárodnej organizácie.“⁹⁸

3.1.1.2. Procesnoprávna úprava

Ako sme už upozornili v príspevku *Operatívno-pátracia činnosť de lege lata*⁹⁹ vyšetrowaniu latentnej kriminality, teda postupu orgánov činných v trestnom konaní v zmysle Trestného poriadku, predchádza spravidla operatívno-pátracia činnosť vykonávaná najmä podľa zákona o Policajnom zbore. Operatívno-pátracia činnosť môže byť uskutočňovaná aj v intenciách zákona č. 35/2019 Z. z. o Finančnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov, prípadne zákona č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov. Avšak, ak sa potvrdí, že určité konanie je možné kvalifikovať ako trestný čin, dostávame sa do roviny procesnej a orgány činné v trestnom konaní postupujú v zmysle Trestného poriadku. V súvislosti s terorizmom sa v rámci trestného konania uplatňujú viaceré výnimky:

- a) pri aplikácii ustanovenia § 117 TP – agent;
- b) pri zadržaní podozrivého;

⁹¹ Trestná sadzba odňatia slobody dvadsať až dvadsaťpäť rokov alebo na doživotie.

⁹² Trestná sadzba odňatia slobody tri až desať rokov.

⁹³ Trestná sadzba odňatia slobody päť až pätnásť rokov.

⁹⁴ Trestná sadzba odňatia slobody päť až dvanásť rokov.

⁹⁵ „Osobitným motívom sa rozumie spáchanie trestného činu písm. d) v úmysle spáchať niektorý z trestných činov terorizmu.“ – ustanovenie § 140 písm. d) zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁹⁶ Ustanovenie § 11 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁹⁷ Napr. použitie agenta podľa § 117 TP pri trestných činoch terorizmu prichádza do úvahy iba pri zločinoch, nie pri prečinoch.

⁹⁸ *Terorizmus v EÚ od roku 2015*. [online]. [cit. 02.06.2019] dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/security/20180703STO07127/terorizmus-v-eu-od-roku-2015>

⁹⁹ JAGNEŠÁK, J. *Operatívno-pátracia činnosť de lege lata*. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019, s. 248 – 258.

c) pri rozhodovaní o väzbe.

Ad a) V tej-ktorej trestnej veci za splnenia zákonných podmienok je možné využiť inštitút **agenta** na účely zabezpečenia informácií do trestného konania. Vo všeobecnosti platí, že agentom môže byť len príslušník Policajného zboru alebo polície iného štátu, ktorý na základe príkazu prokurátora, resp. súdu prispieva k odhaľovaniu, zisťovaniu a usvedčovaniu páchatel'ov zločinu, trestných činov uvedených v treťom diele ôsmej hlavy osobitnej časti Trestného zákona (korupcia), trestného činu zneužívania právomoci verejného činiteľa a trestného činu legalizácie príjmu z trestnej činnosti. Avšak v súvislosti s trestnými činmi terorizmu a korupcie **môže byť agentom aj osoba, ktorá nie je príslušníkom Policajného zboru**, ak ju ustanoví prokurátor na návrh policajta alebo príslušníka Policajného zboru povereného ministrom vnútra Slovenskej republiky.¹⁰⁰

Ad b) Zadržanie podozrivej, resp. obvinenej osoby predstavuje „*procesný prostriedok, ktorým sa krátkodobo obmedzuje osobná sloboda podozrivej osobe alebo obvinenému za účelom rozhodnutia o tom, či má byť zadržaná osoba vzatá do väzby.*“¹⁰¹ Osoba, ktorá je podozrivá zo spáchania trestného činu môže byť podľa § 85 ods. 1 TP¹⁰² alebo § 85 ods. 2 TP¹⁰³ zadržaná. Podozrivou osobou sa na účely trestného konania rozumie osoba, ktorej zatiaľ nebolo vznesené obvinenie, avšak zistené skutočnosti nasvedčujú tomu, že mala spáchať trestný čin.¹⁰⁴

Ak je osoba **podozrivá zo spáchania niektorého z trestných činov terorizmu**, tak pri zadržaní podozrivého za splnenia zákonných podmienok¹⁰⁵ **platí osobitná lehota do 96 hodín**¹⁰⁶ na odovzdanie zadržanej osoby súdu od jej zadržania alebo zaistenia podľa osobitného zákona alebo prevzatia podľa ustanovenia § 85 ods. 2 TP. V prípade nedodržania tejto spoločnej lehoty pre policajta a prokurátora, musí byť zadržaná osoba prepustená na slobodu písomným príkazom prokurátora.

Rovnaká dĺžka lehoty je aj pri aplikácii ustanovenia § 86 ods. 1 TP, t. j. ak pri zadržanom obvinenom existuje niektorý z dôvodov väzby podľa § 71 TP a z dôvodu neodkladnosti veci nie je možné rozhodnutie o väzbe vopred zadovážiť. Vtedy, policajt môže osobu obvinenú z niektorého trestného činu terorizmu predbežne zadržať aj sám. Túto obvinenú a zároveň zadržanú osobu policajt oboznámi s dôvodmi zadržania, vypočuje ju a vykonané zadržanie bezodkladne oznámi prokurátorovi a odovzdá mu rovnopis zápisnice o predmetnom zadržaní spolu so spisom na rozhodnutie o podaní návrhu na vzatie obvineného do väzby. Návrh na vzatie zadržaného obvineného je potrebné podať tak, aby táto osoba bola **najneskôr do 96 hodín od zadržania odovzdaná súdu**,¹⁰⁷ pretože inak musí byť prepustená na slobodu.

Ad c) Väzba predstavuje najzávažnejší zásah do osobnej slobody obvineného, nemá sankčný a ani výchovný charakter, pretože nie je trestom. „*Väzba je procesný prostriedok zabezpečovacieho charakteru, ktorým sa obvinený dočasne pozbavuje osobnej slobody s cieľom zabezpečenia jeho osoby na účely trestného konania.*“¹⁰⁸ Na vzatie obvineného do väzby musia

¹⁰⁰ Ustanovenie § 10 ods. 20 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹⁰¹ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín: Heuréka, 2016, s. 224.

¹⁰² Podľa ustanovenia § 85 ods. 1 TP postupujú policajti, ktorý sú vymedzený v ustanovení § 10 ods. 8 TZ, ale aj príslušníci Policajného zboru služby kriminálnej polície, služby finančnej polície, služby poriadkovej polície, služby dopravnej polície, služby železničnej polície, služby hraničnej a cudzineckej polície a inšpekčnej služby a to z dôvodu, že sú policajtmi zmysle § 10 ods. 10 TZ. Pozri napr. 1 Tdo V 1/2011 zo dňa 14. jún 2011.

¹⁰³ Tzv. občianske zadržanie.

¹⁰⁴ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín: Heuréka, 2016, s. 225.

¹⁰⁵ Pozri ustanovenie § 85 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹⁰⁶ Pri ostatných trestných činoch platí lehota do 48 hodín.

¹⁰⁷ Pri ostatných trestných činoch platí lehota do 48 hodín.

¹⁰⁸ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín: Heuréka, 2016, s. 237.

byť splnené formálne a materiálne podmienky. Medzi formálne podmienky zaradujeme: vznesenie obvinenia proti tej-ktorej osobe a jeho oznámenie tejto osobe¹⁰⁹ a zároveň podanie návrhu na vzatie obvineného do väzby v zákonom stanovenej lehote.¹¹⁰ Zmena v dôvodoch väzby v súvislosti s trestnými činmi terorizmu nastala v materiálnych podmienkach väzby.¹¹¹ *In concreto*, na vzatie obvineného do väzby v zmysle ustanovenia § 71 ods. 2 TP z materiálneho hľadiska stačí, aby trestné stíhanie bolo dôvodné a nie je nutné, aby existoval niektorý z dôvodov väzby uvedený v ustanovení § 71 ods. 1 písm. a),¹¹² písm. b),¹¹³ písm. c)¹¹⁴ TP, tak ako je to pri ostatných trestných činoch. Z uvedeného vyplýva, že aj pri trestných činoch terorizmu má väzba fakultatívnu povahu, avšak preukázanie splnenia zákonných podmienok na vzatie obvineného do väzby je pre orgány činné v trestnom konaní jednoduchšie oproti konaniam o ostatných trestných činoch.

4. Terorizmus vs. organizovaný zločin

S pojmom organizovaný zločin sa laická verejnosť bežne stretáva pri sledovaní večerných televíznych správ, printových či elektronických informačných médií. Z hľadiska práva organizovaný zločin nemá v našom právnom poriadku legálnu definíciu. Ak si toto slovné spojenie rozdelíme dostaneme slovo organizovaný a zločin. S týmito výrazmi už vieme čiastočne pracovať. Slovo **organizovaný** znamená „*usporiadaný, cieľavedomý (sledujúci istý cieľ), premyslený (vopred premyslene utvorený)*“. ¹¹⁵ V súvislosti s pojmom organizovaný, Trestný zákon vymedzuje organizovanú skupinu.¹¹⁶ Definícia **zločinu** je *expressis verbis* uvedená v ustanovení § 11 TZ. Ak sa rigorózne pozrieme na predmetné spojenie, z uvedeného vyplýva, že organizovaný zločin je cieľavedomý, vopred premyslený úmyselný trestný čin, za ktorý Trestný zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby prevyšujúcu päť rokov. Avšak zastávame názor, podobne ako aj iní autori, že organizovaný zločin je potrebné chápať v širšom kontexte a vnímať ho ako právne neurčitý pojem.¹¹⁷

Na základe odbornej literatúry je možné rozlišovať obligatórne a fakultatívne znaky organizovaného zločinu. V rámci obligatórnych znakov ide najmä o:¹¹⁸

- Spoločné konanie viacerých osôb – na základe kvalitatívnej stránky spoločného konania viacerých osôb je možné ďalej rozlišovať štyri modely skupinovej trestnej činnosti a to: príležitostná skupina, partia, organizovaná kriminálna skupina a zločinecká skupina.

¹⁰⁹ Pozri ustanovenie § 206 ods. 1 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹¹⁰ Pozri ustanovenia § 85, § 86 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹¹¹ Zmena sa uskutočnila prijatím zákona č. 444/2015 Z. z. tzv. „protiteroristický balíček.“

¹¹² Úteková väzba.

¹¹³ Kolúzna väzba.

¹¹⁴ Preventívna väzba.

¹¹⁵ *Slovník*. [online]. [cit. 02.06.2019] dostupné na: <https://slovník.aktuality.sk/synonyma/?q=organizovan%C3%BD>

¹¹⁶ Pozri ustanovenie § 129 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

¹¹⁷ Pozri aj MARKO, M. *Pojmové znaky organizovaného zločinu*. In: MARKO, M. – RAPČAN, J. (ed.) *Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne – trendy a výzvy*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2017, s. 22.

¹¹⁸ MARKO, M. *Pojmové znaky organizovaného zločinu*. In: MARKO, M. – RAPČAN, J. (ed.) *Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne – trendy a výzvy*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2017, s. 22-25.

- Hierarchické usporiadanie – charakterizuje vnútornú organizačnú štruktúru organizovaného zločinu. Delí sa do troch základných organizačných stupňov: vrcholový manažment, stredný stupeň riadenia a výkonné zložky.
- Časová kontinuita – znamená, že tá-ktorá skupina bola vytvorená na opakované páchanie úmyselných trestných činov.
- Plánovitosť a cieľavedomosť – objekt záujmu je vopred známi. Pri organizovanom zločine ide takmer vždy o čo najväčší majetkový prospech.
- Absencia ideologického motívu – v porovnaní s teroristickými alebo extrémistickými skupinami absentuje ideová motivácia. V prvom rade organizovaný zločin chce vytvoriť pre seba čo najvyšší zisk.
- Legalizácia príjmov z trestnej činnosti.

Medzi fakultatívne znaky organizovaného zločinu je možné priradiť:¹¹⁹

- Špecifická vnútorná kultúra skupiny (tzv. „vnútorné kódexy“);
- Medzinárodný charakter;
- Využívanie korupcie;
- Prenikanie do legálnych podnikateľských štruktúr;
- Používanie násilia;
- Snaha presadiť sa v politike buď priamo alebo prostredníctvom financovania politických strán.

Ak si porovnáme jednotlivé znaky organizovaného zločinu zistíme, že terorizmus a organizovaný zločin sa z veľkej časti prekrývajú. Avšak predmetné pojmy sa podľa nášho názoru nesmú zamieňať pretože terorizmus má vždy ideologický motív (politický, náboženský, nacionalistický a pod.). Zároveň pri terorizme sa nevyklučuje legalizácia príjmov z trestnej činnosti, ale na rozdiel od organizovaného zločinu, kde dôjde len vytváraniu dojmu, že ide o legálne zarobené peniaze za účelom ich beztrestného využívania na honosný život, teroristické skupiny uskutočňujú tzv. money laundering za účelom presunu aktív na podporu šírenia svojej ideológie. V rámci fakultatívnych znakov opäť dochádza k značnej podobnosti medzi organizovaným zločinom a terorizmom nakoľko obe môžu a zväčša aj majú špecifickú vnútornú kultúru a medzinárodný charakter. Kriminálne skupiny sú v súvislosti s používaním násilia v rámci vyspelých štátov zdržanlivejšie, avšak ako prostriedok *ultima ratio* býva aplikovaný. Pri teroristických skupinách v súčasnej dobe takmer vždy ide o použitie násilia, avšak v budúcnosti je možné očakávať aj teroristické útoky, pri ktorých dôjde k útoku na životu potrebné komodity bez použitia násilia (napr. kontaminácia pitnej vody). Pri terorizme nepredpokladáme snahu presadiť sa v politike, pretože niektoré teroristické skupiny si na obsadenom území vytvárajú vlastnú samosprávu (napr. Islamský štát).

Z uvedeného môžeme odlišné znaky medzi organizovaným zločinom a terorizmom zosumarizovať nasledovne: základným motívom organizovaného zločinu je dosahovanie maximálneho zisku pri eliminácii rizika, zatiaľ čo pre terorizmus sú primárnou motiváciou ideologické či politické pohnutky. Terorizmus potrebuje zisk ako prostriedok na dosahovanie ideologických a politických cieľov, zisk je pre organizovaný zločin tou najvyššou hodnotou. Organizovaný zločin používa násilie ako prostriedok, kým pre terorizmus môže byť násilie aj samotným cieľom. Organizovaný zločin sa snaží postupovať zväčša čo v najvyššej anonymite,

¹¹⁹ MARKO, M. *Pojmové znaky organizovaného zločinu*. In: MARKO, M. – RAPČAN, J. (ed.) *Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne – trendy a výzvy*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2017, s. 25-27.

kým terorizmus chce byť prezentovaný verejne. Snahou organizovaného zločinu je súčasný spoločenský systém zneužívať, kým terorizmus ho chce zničiť.¹²⁰

Záver

Týmto príspevkom sme chceli poukázať na to, čo pojem terorizmus znamená. Ako možno usúdiť z predchádzajúceho textu, jeho definícia nie je jednotná, avšak aj rozdielne vymedzenia terorizmu nachádzajú prienik vo fundamentálnych znakoch tohto fenoménu. Z hľadiska efektívneho boja proti terorizmu je potrebná komplexná a celistvá právna úprava, ktorá poskytne štátnym orgánom vhodné nástroje na potieranie tohto nebezpečného protispoločenského javu. V našom príspevku sme uviedli právne predpisy, ktoré sú podľa nášho názoru alfou a omegou na elimináciu prejavov terorizmu. Dovoľíme si konštatovať, že právny poriadok Slovenskej republiky v rámci boja proti terorizmu je na postačujúcej úrovni, a to aj z toho dôvodu, že Európska únia koordinuje legislatívnu činnosť v rámci jednotlivých členských štátov Európskej únie a v neposlednom rade je to aj existenciou Europolu, ktorý pomáha členským štátom EÚ bojovať proti terorizmu, kybernetickej kriminalite a inej závažnej a organizovanej kriminalite.¹²¹

Zoznam bibliografických odkazov

BÍLKOVÁ, V. *Mezinárodní právo a terorizmus. Definovat nedefinovatelné?* In: *Trestněprávní revue* 1/2010, 11-17 s. ISSN 1213-5313.

BOROŠ, M. *O podobách doli (úmyslu) vo vede trestného práva.* In: *Policajná teória a prax*, 3/2017, 122-133 s. ISSN 1335-1370.

BROWN, S. E. – ESBENSEN, F. A. – GEIS, G. *Criminology. Explaining Crime and Its Context.* London: Routledge, 2015, 646 s. ISBN 0323356486.

BRZYBOHATÝ, M. *Pojem a příčiny terorizmu.* In: IVOR, I. *Spoločnosť proti terorizmu.* Plzeň: Aleš Čenek, 2014, 13-27 s. ISBN 978-80-7380-546-3.

ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná časť.* Šamorín: Heuréka, 2016, 438 s. ISBN 978-80-8173-020-7.

DEFLEM, M. *Terrorism.* In: MILLER, J. M. (ed.) *21st Century Criminology: A Reference Handbook.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications. 533-540 s.

GIDDENS, A. *Sociologie.* Praha: Argo, 2013, 1052 s. ISBN 978-8-257-0807-1.

INNES, M. – LEVI, M. *Terrorism and Counter – Terrorism.* In: MAGUIREM, M. – MORGAN, R. – REINER, R. (ed.) *The Oxford Handbook of Criminology.* Oxford: Oxford University Press, 2012, 1029 s. ISBN 9780199590278.

IVOR, J. – POLÁK, P. – ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, s. 556. ISBN 978-80-8168-509-5.

¹²⁰ SCHEINOST, M. *Zdroj neznámy.*

¹²¹ *About Europol.* [online]. [cit.02.06.2019] dostupné na: <https://www.europol.europa.eu/about-europol>

JAGNEŠÁK, J. *Operatívno-pátracia činnosť de lege lata*. s. 248 – 258. In: ZÁHORA, J. (ed.) *Informačno-technické prostriedky v trestnom konaní – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2019. ISBN 978-80-7502-363-6.

JELÍNEK J. *Nekolik poznámek k vymezení pojmu terorismus*. In: JELÍNEK, J. a kol. *Terorismus – základní otázky trestního práva a kriminologie*. Praha: Leges, 2017, 9-41 s. ISBN 978-80-7502-256-1

KAVICKÝ, V. – JANGL, Š. – GAŠPIERIK, L. *Terorismus – hrozba doby*. Citadella, 2015, s. 334. ISBN 978-80-89628-84-1.

MARKO, M. *Pojmové znaky organizovaného zločinu*. In: MARKO, M – RAPČAN, J. *Organizovaný zločin v stredo európskom regióne – trendy a výzvy*. 2017, Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 21-28 s. ISBN 978-80-8054-720-2.

SCHMID, A. P. *Problémy s definovaním terorismu*. In SHARPE, M. E. *Encyklopedie: světový terorismus. Od starověku až po útok na USA*. Praha: Svojtka & Co, 2001, 236 s. ISBN 8072373404.

SOULEIMANOV, E. a kol. *Terorismus – válka proti státu*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2006, 394 s., ISBN 80-8681-76-7.

SZABOVÁ, E. *Uplatnenie základných zásad trestného konania v oblasti boja proti terorizmu*. In: JELÍNEK J. a kol. *Terorismus – základní otázky trestního práva a kriminologie*. Praha: Leges, 2017, s. 113-126. ISBN 978-80-7502-256-1.

Terorismus v EÚ od roku 2015. [online]. [cit. 07.06.2019] dostupné na: <http://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/security/20180703STO07127/terorizmus-v-eu-od-roku-2015>

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV. [online]. [cit. 07.06.2019] dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/>

Web slovník. [online]. [cit. 19.06.2019] dostupné na: <https://webslovník.zoznam.sk/latinsko-slovensky/?s=terror>

Terorismus. [online] [cit. dňa 02.06.2019] dostupné na <https://sk.wikipedia.org/wiki/Terrorizmus>

Slovník. [online]. [cit. 02.06.2019] dostupné na <https://slovník.aktuality.sk/pravopis/slovník-sj/?q=idiosynkratick%C3%BD>

About Europol. [online]. [cit.02.06.2019] dostupné na: <https://www.europol.europa.eu/about-europol>

Útoky z 11. septembra 2001. [online]. [cit. 02.06.2019] dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/%C3%9Atoky_z_11._septembra_2001

Zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

Zákon č. 46/1993 Z. z. o Slovenskej informačnej službe v znení neskorších predpisov

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 198/1994 Z. z. o Vojenskom spravodajstve v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Autor:

Mgr. et Mgr. Jakub JAGNEŠÁK
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminálnej polície
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
email: jakub.jagnesak@minv.sk

ANALÝZA ÚROVNE KONTROLY (PREVENCIE, PROFYLAXIE, ODHAĽOVANIA, OBJASŇOVANIA, VYŠETROVANIA A TRESTNOPRÁVNEHO POSTIHU PÁCHATEĽOV) TRESTNÉHO ČINU KUPIARSTVA V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Monika HULLOVÁ

Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Katedra kriminálnej polície

Abstrakt

Autorka sa v príspevku zaoberá hodnotením úrovne kontroly kupliarstva v podmienkach Slovenskej republiky z pohľadu činnosti vybraných subjektov presadzujúcich právo (polície, prokuratúry a súdov). Za týmto účelom využíva analýzu štatistických ukazovateľov úrovne odhaľovania a objasňovania kupliarstva, počtu trestne stíhaných a vyšetrovaných osôb, obžalovaných, súdených a odsúdených osôb, počtu recidivistov, charakteru uložených trestov a schválených dohôd o vine a treste.

Kľúčové slová

Trestný čin, kupliarstvo, odhaľovanie, objasňovanie, objasnenosť, vyšetrovanie, trestné stíhanie, trestné konanie, recidíva, recidivista, trestne stíhaná osoba, obžalovaná osoba, súdená osoba, odsúdená osoba.

Abstract

In the paper the author deals with evaluation of the level of control of procuring and soliciting prostitution in the conditions of the Slovak Republic from the point of view of activity of particular law enforcement subjects (police, prosecution, courts). For this purpose she uses analysis of statistic data of level of detection and clarification of procuring and soliciting prostitution, numbers of criminal prosecuted and investigated persons, accused persons, judged persons, sentenced persons, recidivists, character of punishment and approved agreements on guilt and punishment.

Keywords

Criminal offence, procuring and soliciting prostitution, detection, clarification, clearance rate, investigation, criminal prosecution, recidivism, recidivist, criminal prosecuted person, accused person, accused persons, judged persons, sentenced persons.

Úvod

„Ľudské práva sú právnym nárokom, ktorý má každá osoba ako človek. Ľudské práva sú všeobecné a náležia každému, bohatému, chudobnému, mužovi aj žene. Ľudské právo je možné porušiť, ale nemožno ho nikomu odňať.“¹²²

Trestná činnosť kupliarstva ako kategória mravnostnej trestnej činnosti svojim charakterom ohrozuje alebo narúša ľudské práva a slobody a v niektorých prípadoch aj slobodu rozhodovania v pohlavných vzťahoch, či život a zdravie občanov. Spoločnou črtou týchto konaní je fakt, že tu dochádza ku konfliktu s všeobecne proklamovanými morálnymi princípmi a zásadami spoločnosti. Zrejme sa nedopustíme žiadneho pochybenia, keď budeme tvrdiť, že táto tematika je ešte stále tabuizovaná. Jednou z možných príčin je fakt, že kupliarstvo ako forma trestnej činnosti bezprostredne súvisí s prostitúciou, ktorá ako typický sociálno-patologický jav na seba viaže veľké množstvo rizík (*bezpečnostných, zdravotných, ekonomických a spoločenských*) a zároveň sme tu konfrontovaní určitou dávkou ambivalencie v postojoch spoločnosti. Uvedené sa často zrkadlí v problémoch na úseku odhaľovania a objasňovania tejto trestnej činnosti, s ktorými policajná prax systematicky zápasí.

¹²² ROVER de, C. Slúžiť a chrániť: Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily, s. 66.

Aj tieto dôvody viedli náš výskumný tím (*zložený z pracovníkov Katedry kriminálnej polície A PZ v Bratislave a z vybraných príslušníkov policajnej praxe*) k tomu, že sme sa týmto nežiaducim javom začali vedecky zaoberať.¹²³ Našou ambíciou bolo vytvoriť výskumom objektivizované poznanie, ktoré je možné využiť pri spracovaní metodík odhaľovania a objasňovania kupliarstva.

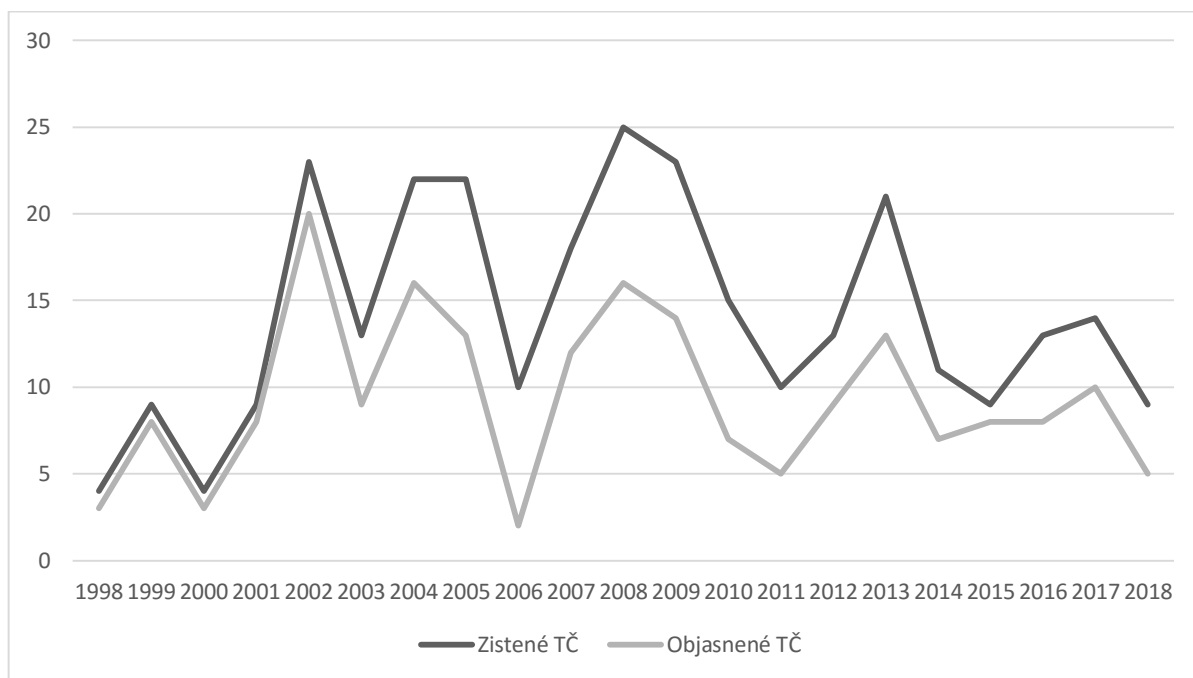
Ambíciou autorky v predkladanom príspevku je komplexne a s využitím metód vedeckého poznávania kriminálnej reality analyzovať problém kupliarstva z pohľadu jeho kontroly, identifikovať možné problémy a hľadať ich uspokojivé riešenia.

1 Analýza úrovne odhaľovania a objasňovania trestného činu kupliarstva z pohľadu činnosti polície

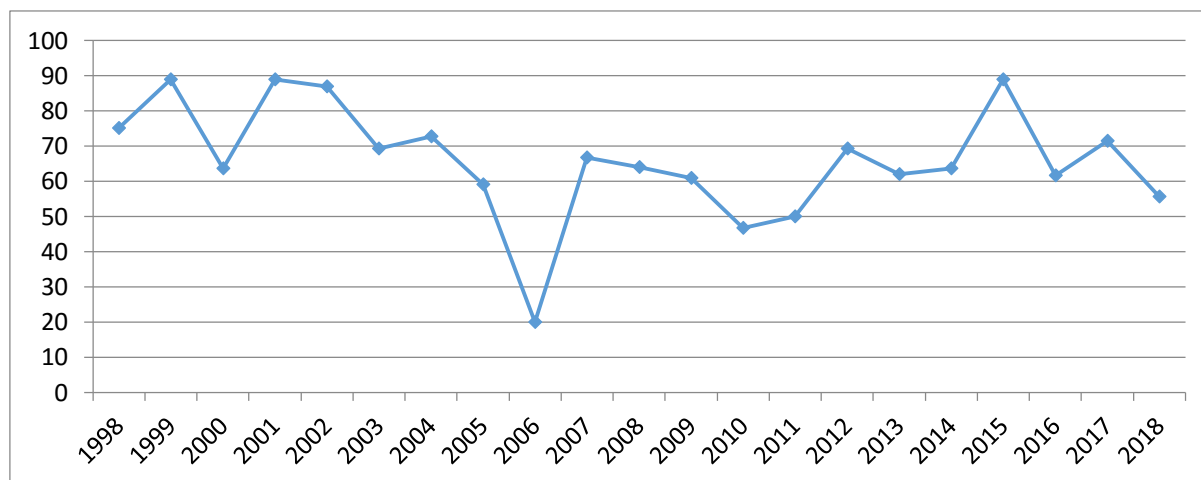
V rozpätí rokov 1998 – 2018 mala **dynamika trestného činu kupliarstva na území Slovenskej republiky kolísavý charakter**, pričom z pohľadu celkového trendu možno hovoriť **o skutočne miernom narastaní počtu registrovaných prípadov kupliarstva**, aj vzhľadom na výsledky komparácie vstupných dát o zistenej trestnej činnosti (*z roku 1998*) a výstupných dát (*z roku 2018*). Nárast registrovanej trestnej činnosti kupliarstva v sledovanom období 21 rokov predstavoval 2 prípady. Globálne maximum bolo zaznamenané v roku 2008 (*25 zistených prípadov*), pričom v roku 2002 bolo zaregistrované výraznejšie lokálne maximum v počte zistených prípadov (*23*). Globálne minimum v počte zistených prípadov bolo dosiahnuté na začiatku analyzovaného obdobia, v roku 1998 (*4 prípady*) a rovnako v roku 2000 (*tiež 4 prípady*). Čo sa týka počtu objasnených trestných činov kupliarstva, globálne maximum bolo dosiahnuté v roku 2002 (*20*) a globálne minimum v roku 2006 (*len 2 prípady*). Výraznejšie lokálne minimá v počte objasnených prípadov boli zaregistrované v roku 1998 a 2011 (*v týchto rokoch sa polícii podarilo objasniť len 3 prípady kupliarstva*) a výraznejšie lokálne maximá – v rokoch 2004 a 2008 (*16 objasnených prípadov*). V sledovanom období 21 rokov bolo na Slovensku políciou zistených 297 trestných činov kupliarstva, pričom 196 sa podarilo objasniť. V priemere je každoročne políciou zistených viac ako 14 prípadov kupliarstva, pričom viac ako 9 z nich sa priemerne podarí objasniť (***priemerná objasnenosť v sledovanom období 21 rokov takmer dosahovala hranicu 66 %***). Najvyššia objasnenosť bola zaznamenaná v rokoch 1999, 2001 a 2015 (*až 88, 89 %*) a najnižšia v roku 2006 (*20 %*). Ak to porovnáme s inými mravnostnými trestnými činmi, napríklad trestnými činmi sexuálneho zneužívania, znásilnenia alebo sexuálneho násillia, tak priemerná úroveň objasnenosti trestného činu kupliarstva je výrazne nižšia ako priemerná objasnenosť uvedených mravnostných trestných činov. Z uvedeného vyplýva, že tento stav nemožno hodnotiť pozitívne a vyžaduje si hlbšiu analýzu jeho príčin a dôsledkov.

¹²³ HULLOVÁ, M. a kol. Problémy pri odhaľovaní a objasňovaní vybraných druhov mravnostnej kriminality: Záverečná správa. Výsk. 240.

Graf 1 Komparácia dynamiky vývoja registrovaných a objasnených trestných činov kupliarstva (§ 367 zákona č. 300/2005 Z. z. a § 204a zákona č. 140/1961 Zb. TZ) v rokoch 1998 – 2018 podľa EŠSK

Graf 2 Úspešnosť objasňovania trestných činov kupliarstva v rokoch 1998 – 2018 podľa EŠSK (v %)

Zamerali sme sa aj na štatistickú analýzu ukazovateľov trestnej činnosti kupliarstva z geografického hľadiska. V roku 2018 bolo najviac trestných činov kupliarstva zistených v Košickom kraji (2 prípady, z toho sa 1 podarilo objasniť) a v Bratislavskom kraji (2 prípady, z toho sa 1 podarilo objasniť), ďalej v Prešovskom kraji (1 prípad, ktorý sa podarilo objasniť), rovnako ako v Trnavskom a Trenčianskom kraji. V Nitrianskom kraji a v Banskobystrickom kraji bol síce zistený jeden prípad, avšak tie sa nepodarilo objasniť. A na druhej strane, v Žilinskom kraji nebol zistený žiadny prípad. Z uvedeného vyplýva, že z geografického hľadiska neboli na území Slovenskej republiky zaznamenané relevantnejšie rozdiely, ktoré by poukazovali na vyšší výskyt tejto trestnej činnosti v určitom regióne, prípadne by poukazovali na vyššiu efektívnosť odhaľovacej činnosti orgánov presadzujúcich právo.

2 Analýza vybraných aspektov trestného konania vo vzťahu k trestnému činu kupliarstva

Presnejší obraz o situácii na území Slovenskej republiky ponúkajú aj **údaje Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky**. Vzhľadom na to, že sme mali prístup k štatistickým údajom popisujúcim trestnú činnosť kupliarstva až od roku 2006, vykonali sme analýzu a komparáciu dát v sledovanom období 13 rokov. Z dostupných údajov vyplýva, že najviac trestne stíhaných osôb bolo v roku 2010 (*40 osôb*) a najmenej v roku 2006 (*15*). Čo sa týka obžalovaných osôb, prokurátori podali najviac obžalôb v roku 2012 (*24*) a najmenej v roku 2016 (*len 3*). Analogicky, v roku 2012 bolo súdených najviac osôb za trestný čin kupliarstva (*26 osôb*) a rovnako aj najviac odsúdených osôb za tento trestný čin (*23*). Naproti tomu, v roku 2007 a v roku 2009 bolo súdených najmenej osôb za celé sledované obdobie (*iba 8*) a v roku 2009 bolo odsúdených najmenej osôb za tento trestný čin (*iba 3 osoby*). Z uvedeného možno vyvodit' záver, že v roku 2012 boli evidované globálne maximum v 3 analyzovaných parametroch (*v počte obžalovaných, súdených a odsúdených osôb*) a v roku 2010 globálne maximum v 1 analyzovanom parametre (*v počte trestne stíhaných osôb*). Ďalej v roku 2009 boli dosiahnuté globálne minimum v 2 analyzovaných parametroch (*v počte súdených a odsúdených osôb*), v roku 2006 globálne minimum v 1 analyzovanom parametre (*v počte obžalovaných osôb*) a v roku 2007 globálne minimum v 1 analyzovanom parametre (*v počte súdených osôb, analogicky ako v roku 2009*). V sledovanom období 13-tich rokov, t.j. od roku 2006 do roku 2018 bolo sumárne trestne stíhaných 328 osôb (*každoročne priemerne cca 25 osôb*), obžalovaných 172 osôb (*každoročne priemerne cca 13 osôb*), súdených 193 osôb (*každoročne priemerne cca 15 osôb*) a odsúdených za tieto trestné činy 153 osôb (*každoročne priemerne cca 12 osôb*). Ak sa bližšie zameriame na komparáciu jednotlivých vývojových kriviek počtu trestne stíhaných, obžalovaných, súdených a odsúdených osôb, z grafu je zjavné, že **všetky analyzované atribúty majú z pohľadu ich dynamiky kolísavý charakter, pričom dva analyzované atribúty majú skôr narastajúcu tendenciu (trestne stíhané a obžalované osoby) a dva analyzované atribúty majú skôr klesajúcu tendenciu (súdené a odsúdené osoby)**, osobitne ak si porovnáme počiatkový stav (*rok 2006*) a konečný stav (*rok 2018*). Rozdiel v počte trestne stíhaných osôb v týchto dvoch analyzovaných rokoch predstavoval nárast o 8 osôb (*t.j. o viac ako 53 %*), v počte obžalovaných osôb – nárast o 10 osôb (*t.j. o 100 %*), súdených osôb – pokles o 4 osoby (*t.j. o takmer 31 %*) a odsúdených osôb – pokles o 2 osoby (*t.j. o 20 %*). Zamerali sme sa aj na **rozdiel v sumárnom počte trestne stíhaných a vyšetrovaných osôb a sumárneho počtu odsúdených osôb. Tento rozdiel v sledovanom období 13 rokov predstavoval viac ako 53 % (175 osôb)**.

Okrem toho sme sa zamerali aj na analýzu schválených dohôd o vine a treste, vzhľadom na to, že niektoré konania môžu končiť aj takýmto spôsobom. V priebehu 13-tich rokov bol tento inštitút využitý v 54 prípadoch, tzn. každoročne priemerne v cca 4 prípadoch.

O efektívnosti trestnoprávneho postihu a zároveň aj o efektívnosti odhaľovania a objasňovania tejto trestnej činnosti vypovedá aj **miera výskytu recidívy**. V rokoch 2006 – 2018 bolo spomedzi celkového počtu 172 obžalovaných osôb 50 recidivistov, čo predstavuje viac ako **29 %** podiel všetkých obžalovaných osôb. Ak to porovnáme s mierou výskytu recidívy u iných (*vybraných*) mravnostných trestných činov, je zrejmé, že **miera trestnoprávnej recidívy je u trestných činov kupliarstva vyššia ako u trestných činov detskej pornografie (14 %), ale nižšia ako u trestných činov znásilnenia (45 %), trestných činov sexuálneho násillia (41 %) alebo u trestných činov sexuálneho zneužívania (35 %)**.

Čo sa týka sankcií, v štruktúre trestov uložených súdom v sledovanom období **dominovali podmienené odklady výkonu trestu odňatia slobody (spolu boli uložené v 63 prípadoch)** a potom nasledovali nepodmienené tresty odňatia slobody (*spolu bolo uložených 44 takýchto trestov*). Ak to porovnáme so sankciami uloženými za trestné činy sexuálneho zneužívania, detskej pornografie, sexuálneho násillia a znásilnenia, podmienené tresty odňatia

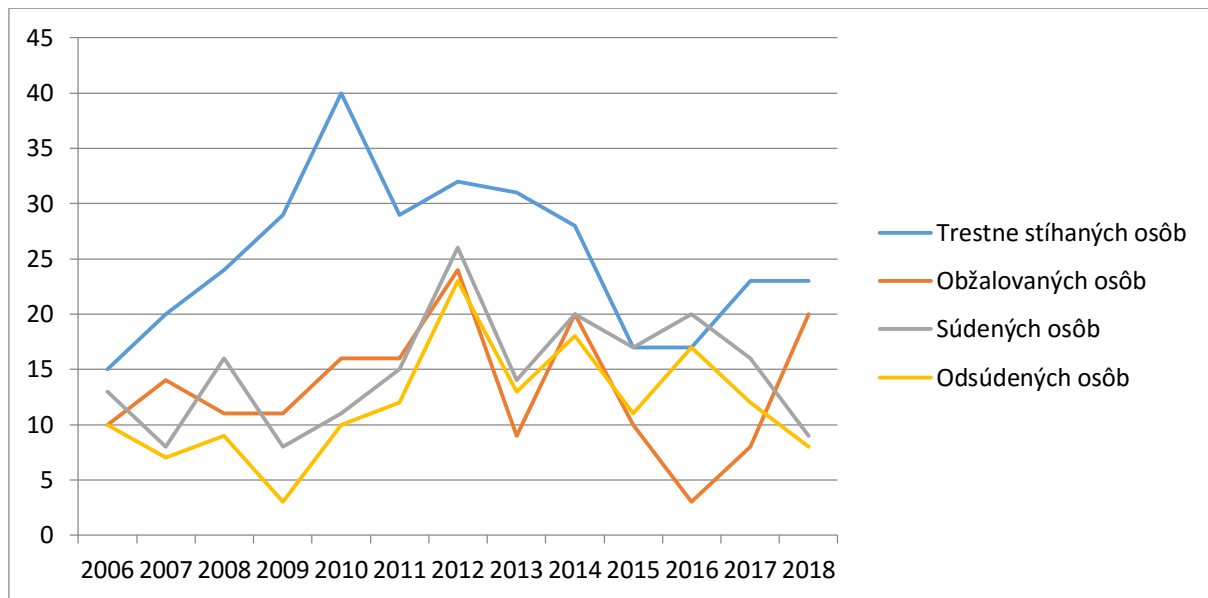
slobody dominovali pred nepodmienečnými trestami odňatia slobody aj u trestných činov sexuálneho zneužívania a detskej pornografie. Iba u trestných činov znásilnenia a sexuálneho násillia tomu tak nebolo. Z uvedeného vyplýva, že z pohľadu trestnoprávneho postihu páchatel'ov sa pri trestných činoch kupliarstva, sexuálneho zneužívania a detskej pornografie menej intenzívne zasahuje do práv a slobôd odsúdených osôb než u trestných činov sexuálneho násillia a znásilnenia.

Z prezentovaných dát možno vyvodit' záver, že **efektívnosť kontroly trestnej činnosti kupliarstva z pohľadu trestnoprávneho postihu známych páchatel'ov (orgánom presadzujúcim právo) je skutočne sporná**, napriek tomu, že počet trestne stíhaných a obžalovaných osôb v posledných 13 rokov mierne narástol. V prospech tohto tvrdenia vypovedá hlavne klesajúci počet súdených a odsúdených osôb a údaje o relatívne vysokej miere recidívy u páchatel'ov týchto trestných činov.

Tabuľka 1 Komparácia počtu trestne stíhaných, obžalovaných, obžalovaných recidivistov, súdených, odsúdených osôb, schválených dohôd o vine a treste, podmienených a nepodmienečných trestov odňatia slobody uložených za trestné činy kupliarstva v rokoch 2006 – 2018

Počet osôb/Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Trestne stíhaných	15	20	24	29	40	29	32	31	28	17	17	23	23
Obžalovaných	10	14	11	11	16	16	24	9	20	10	3	8	20
Obžalovaných recidivistov	5	4	3	5	2	8	1	0	7	2	2	6	5
Súdených	13	8	16	8	11	15	26	14	20	18	20	16	9
Odsúdených osôb	10	7	9	3	10	12	23	13	18	14	17	12	8
Schválených dohôd o VaT	0	1	6	2	3	6	8	9	3	1	11	6	0
Trest NEPO	6	1	5	1	4	3	7	5	4	4	3	1	0
Trest PO	4	3	3	2	4	5	12	4	6	7	6	1	6

Graf 1 Komparácia počtu trestne stíhaných, obžalovaných, súdených a odsúdených osôb pre trestné činy kupliarstva v rokoch 2006 – 2018

Záver

Z doteraz uvedeného možno na základe nami vykonanej analýzy vyvodit' záver, že **efektívnosť kontroly kupliarstva z pohľadu činnosti a trestnoprávneho postihu známych páchatel'ov (orgánmi presadzujúcimi právo) je sporná**. Tieto skutočnosti uvádzame vzhľadom na to, že v sledovanom období:

- ✓ dynamika registrovanej trestnej činnosti kupliarstva mala v sledovanom období 21 rokov kolísavý charakter, so stúpajúcou tendenciou (nárast o takmer 125 %), čo možno hodnotit' ambivalentne (príčinou môže byť napr. zvýšenie úrovne odhaľovania a objasňovania v činnosti polície, zvýšenie ochoty oznamovať skutok polícii, čo sa odzrkadlilo vo zvýšení počtu registrovaných trestných činov verzus nedostatočná prevencia a profylaxia; na druhej strane si je potrebné uvedomiť, že celkový nárast v skutočnosti predstavoval len 5 prípadov v porovnaní s počiatočným stavom, t.j. 4 prípadmi),
- ✓ dynamika objasnenej trestnej činnosti kupliarstva mala v sledovanom období 21 rokov kolísavý charakter, so stúpajúcou tendenciou (nárast o viac 66 %) (ambivalencia v hodnotení; pričom aj tu si je potrebné uvedomiť, že celkový nárast v skutočnosti predstavoval len 2 prípady v porovnaní s počiatočným stavom, t.j. 3 prípadmi),
- ✓ priemerná úroveň objasnenosti trestných činov kupliarstva v sledovanom období 21 rokov dosahovala len 66 % (hodnotíme negatívne),
- ✓ evidujeme pokles úrovne objasnenosti trestných činov kupliarstva v sledovanom období 21 rokov (pokles o viac ako 19 %) (hodnotíme negatívne),
- ✓ evidujeme nízky sumárny počet trestne stíhaných, obžalovaných, súdených a odsúdených osôb, čo možno hodnotit' ambivalentne (príčinou môže byť zníženie úrovne odhaľovania a objasňovania v činnosti polície, zníženie funkčnosti trestného konania (dokazovania), čo sa odzrkadlilo v znížení počtu odsúdených osôb verzus efektívne vykonávaná prevencia a profylaxia),
- ✓ dynamika vybraných atribútov (počtu trestne stíhaných, obžalovaných, súdených a odsúdených osôb) za trestné činy kupliarstva mala kolísavý charakter, pričom

- u trestne stíhaných a obžalovaných osôb mala táto tendencia stúpajúci charakter (a u súdených a odsúdených osôb klesajúci charakter) (ambivalentnosť v hodnotení),
- ✓ evidujeme rozdiel v sumárnom počte trestne stíhaných a vyšetrovaných osôb v porovnaní so sumárnym počtom odsúdených osôb o viac ako 53 % (hodnotíme negatívne),
 - ✓ 1, 4-násobnú dominanciu podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody na úkor nepodmienených trestov odňatia slobody v štruktúre uložených trestov (hodnotíme negatívne),
 - ✓ evidujeme konštantne vysokú mieru trestnoprávnej recidívy v jednotlivých rokoch, ako aj vysokú priemernú úroveň trestnoprávnej recidívy (29 %) (hodnotíme negatívne).

V tomto príspevku sme sa s využitím metódy analýzy štatistických dát a ukazovateľov orgánov presadzujúcich právo snažili hodnotiť úroveň kontroly kupliarstva na území Slovenskej republiky v sledovanom období 21 rokov (resp. 13 rokov vo vzťahu k vybraným analyzovaným údajom Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky). Dospeli sme k záveru, že úroveň kontroly kupliarstva nie je dostatočná a z tohto uhla pohľadu je potrebné:

- ✓ zvýšiť úroveň prevencie a profylaxie tejto trestnej činnosti,
- ✓ zlepšiť úroveň osvetu (orientácia na obeť tejto trestnej činnosti a ich ochotu spolupracovať s orgánmi presadzujúcimi právo) a zefektívniť spoluprácu s občanmi ako najdôležitejšieho zdroja informácií,
- ✓ zvýšiť úroveň odhaľovania a objasňovania kupliarstva (využitím proaktívnych metód, hlavne operatívno-pátracej činnosti, ako aj prostriedkov operatívno-pátracej činnosti, napr. nástrahovej a zabezpečovacej techniky na miestach so zvýšeným výskytom tejto trestnej činnosti s cieľom znižovať anonymitu prostredia, kde sa pohybuje páchatel' a obeť),
- ✓ zefektívniť činnosť prokuratúry a súdov (častejšie využívať dohody o vine a treste, debyrokratizovať a zjednodušiť trestné konanie),
- ✓ zefektívniť koordináciu činnosti prokuratúry a súdov s políciou, s cieľom redukovať rozdiel v počte trestne stíhaných a vyšetrovaných osôb v porovnaní s počtom odsúdených osôb,
- ✓ sprísniť trestnoprávny postih páchatel'ov (v prospech nepodmienených trestov odňatia slobody v štruktúre uložených trestov),
- ✓ znížiť mieru trestnoprávnej recidívy (tzn. zefektívniť probačný dohľad a zároveň aj kontrolu záujmových osôb, ktorú by mala vykonávať polícia).

Zoznam bibliografických odkazov

GP SR. Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za roky 2006 – 2018. Dostupné na internete: <https://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>, [online]. [cit. 13-10-2019].

HULLOVÁ, M. a kol. *Problémy pri odhaľovaní a objasňovaní vybraných druhov mravnostnej kriminality: Záverečná správa*. 1. vydanie. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2018, 326. s. Výsk. 240.

MV SR. *Evidenčno-štatistický systém kriminality: Štatistika kriminality podľa TŠK za obdobie od 1. 1. – 31. 12. 1998 – 2018*.

ROVER de, C. *Slúžiť a chrániť: Ľudské práva a humanitárne právo pre policajné a bezpečnostné sily*. Bratislava: Medzinárodný výbor červeného kríža: Príroda, 2002, 414 s.

Autorka:

doc. JUDr. Monika HULLOVÁ, PhD.
Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Katedra kriminálnej polície
Sklabinská 1
835 17 Bratislava
email: monika.hullova@minv.sk

PROSTŘEDKY OPERATIVNĚ PÁTRACÍ ČINNOSTI A SPECIFICKÉ PROSTŘEDKY ZÍSKÁVÁNÍ INFORMACÍ V OBLASTI ORGANIZOVANÉ KRIMINALITY – AKTUÁLNÍ ZMĚNY V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ ČESKÉ REPUBLIKY

JUDr. Martin KLOUBEK
Policejní akademie České republiky v Praze

Luděk MICHÁLEK
Policejní akademie České republiky v Praze

Abstrakt

Příspěvek poskytuje přehled prostředků operativně pátrací a zpravodajské činnosti využívaných Policií České republiky, respektive zpravodajskými službami České republiky. Pojednává zejména o jejich právním ukotvení, využití v různých formách a stádiích aktivit bezpečnostních složek a zejména možnostech a limitech využití takto získaných informací v trestním řízení. Dále upozorňuje na některé historicky vzniklé problematické skutečnosti a předkládá informaci o aktuálních připravovaných změnách právní úpravy v této oblasti.

Klíčová slova

Operativně pátrací činnost, zpravodajská činnost, operativně pátrací prostředky, podpůrné operativně pátrací prostředky, specifické prostředky získávání informací, kriminální zpravodajství .

Anotation

The contribution provides an overview of the means of operative search and intelligence activities used by the Czech Police, respectively the intelligence services of the Czech Republic. It deals in particular with their legal anchoring, use in various forms and stages of activities of security forces, and in particular the possibilities and limits of the use of the information thus obtained in criminal proceedings. It also draws attention to some historically problematic facts and submits information on the upcoming changes to the legislation in this area.

Keywords

Operative search activities, intelligence activities, operative search means, supporting operative search means, specific means of information obtaining, criminal intelligence.

Úvod

Záměrem autorů tohoto příspěvku je, u příležitosti konference „*Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne – Pozícia a rola kriminálneho spravodajstva v systéme identifikácie aktivít kriminálných skupín*“, poskytnout přehled a právní ukotvení prostředků operativně pátrací a zpravodajské činnosti policie a zpravodajských služeb České republiky, pojednat o problémech, které se váží k současnému stavu a zároveň informovat o aktuálních připravovaných legislativních změnách.

Prostředky operativně pátrací činnosti – právní ukotvení

Vzhledem k současnému právnímu členění jsou operativně pátrací prostředky kodifikovány jednak zákonem o Policii ČR a rovněž trestním řádem. Nejzásadnější rozdíl mezi oběma zmíněnými typy právní kodifikace je jejich rozdílný význam v dokazování v rámci trestního řízení. Zatímco prostředky ukotvené zákonem o Policii ČR mají charakter pouze

operativní či podpůrný¹²⁴ a jejich výstupy nelze přímo použít jako důkazu, informace získané prostředky ukotvenými v trestním řádu lze použít jako důkazu v trestním řízení.¹²⁵

Operativně pátrací prostředky označené adjektivem podpůrné jsou tedy prostředkem operativně pátrací činnosti v rámci forem předcházení, odhalování a objasňování. Jedná se o následující podpůrné operativně pátrací prostředky:

- **informátor,**
- **krycí prostředky** (včetně krycích dokladů),
- **zabezpečovací technika** (včetně signalizační a nástrahové techniky)
- **zvláštní finanční prostředky**, určené mimo zabezpečování operativně pátrací činnosti rovněž ke krátkodobé ochraně osob.

Po právní stránce jsou kodifikovány § 72 a následujícími zákona o Policii ČR.¹²⁶ K podrobnějšímu obeznámení s problematikou lze doporučit publikace autorů uvedených v poznámce pod čarou.¹²⁷

Operativně pátrací prostředky upravené trestním řádem¹²⁸ jsou primárně určeny k dokazování v trestním řízení a trestní řád rigidně vymezuje podmínky jejich použití. V průběhu vývoje legislativní úpravy trestně právních předpisů byly převedeny z odvětví práva policejního do odvětví práva trestního. Jejich použití probíhá zpočátku v příslušném režimu utajení, avšak pokud mají být jejich výsledky použity k dokazování v řízení před soudem, musí být před zařazením do trestního spisu odtajněny a seznámena s nimi osoba, proti které je trestní řízení vedeno. Po právní stránce jsou kodifikovány trestním řádem v ustanoveních § 158b a následujících. Jedná se o následující operativně pátrací prostředky:

- **předstíraný převod,**
- **sledování osob a věcí,**
- **použití agenta.**

Další operativně pátrací prostředky jsou v trestním řádu kodifikovány jednak v § 86 až 87c, **zadržení, otevření, záměna a sledování zásilky**, a dále pak v § 88 až 88a, **odposlech a záznam telekomunikačního provozu**. K podrobnějšímu seznámení s problematikou lze doporučit publikace autorů uvedených v poznámce pod čarou.¹²⁹

V oblasti mezinárodní justiční spolupráce jsou prostředky výše označované jako operativně pátrací definovány v §59¹³⁰ a následujících pojednávajících o možnostech použití institutu **skrytého vyšetřování** (použití cizího agenta na území ČR a naopak), **předstíraný převod, odposlech a sledování** (včetně přeshraničního sledování) v mezinárodním měřítku.

¹²⁴ Používány jsou konspirativně v oboru policejního zpravodajství.

¹²⁵ Takto získané informace je případně nutno pro potřeby dokazování využít jako podkladů pro jejich získání procesní formou.

¹²⁶ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky v aktuálním znění

¹²⁷ ŠKODA, Jindřich a kol. *Zákon o policii s komentářem*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-447-3 nebo VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky, Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-543-5.

¹²⁸ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹²⁹ JELÍNEK, Jiří: *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*, 5. vyd., Praha: Leges, 2014, 1248 s. ISBN: 978-80-7502-049-9

¹³⁰ Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní spolupráci ve věcech trestních.

Specifické prostředky získávání informací zpravodajských služeb ČR¹³¹

Zpravodajské služby České republiky jsou státní orgány bez výkonných pravomocí, nepatří mezi tzv. orgány vynucující právo (v angličtině se pro tento typ státních institucí používá pojem *law enforcement agency - LEA*). Nemají proto svěřena žádná oprávnění donucovací povahy, a nedisponují tedy žádnými výkonnými pravomocemi policejního typu, které jsou standardně v souladu s jejich působností svěřeny ostatním bezpečnostním (veřejným) sborům. Příslušníci zpravodajských služeb *neprovádějí služební zákroky*, nemohou tedy ani používat jakékoli donucovací prostředky, které jsou svěřeny ostatním veřejným (bezpečnostním) sborům právě jako nástroj s cílem vytvořit předpoklad pro efektivní dokončení služebního zákroku.¹³² Ty lze totiž použít zejména jako následek porušení právní povinnosti, a to toliko osobou, která je k tomu určená právní úpravou.¹³³

Prostředky získávání informací

Zpravodajské služby obecně mohou získávat informace, kromě *otevřených zdrojů*, které jsou veřejně dostupné a ze *zdrojů neveřejných (s omezeným přístupem)*, přístupných pouze oprávněným subjektům (např. údaje z evidencí a registrů vedených příslušnými orgány veřejné správy), i ze *zdrojů zpravodajských*, tedy z takových, z nichž lze informace získat pouze použitím zvláštních, pro zpravodajské služby charakteristických, prostředků. Tyto prostředky příslušné právní předpisy označují jako tzv. *specifické prostředky získávání informací*, mezi nimiž jsou rozlišovány *zpravodajské prostředky a využívání služeb osob jednajících ve prospěch zpravodajské služby*. Zpravodajské služby mohou používat pouze takové prostředky, v takovém rozsahu a takovým způsobem, který je dán zákonem.¹³⁴

Specifické prostředky používané Bezpečnostní informační službou a Vojenským zpravodajstvím

K zajištění plnění úkolů v oboru své působnosti jsou zpravodajské služby České republiky oprávněny používat *specifické prostředky získávání informací* za podmínek stanovených zákonem o ZS ČR, zákonem o BIS a zákonem o VZ.

Bezpečnostní informační služba a Vojenské zpravodajství jsou podle zákona oprávněny používat tyto specifické prostředky získávání informací:

- **zpravodajské prostředky,**
- **využívání služeb osob jednajících ve prospěch BIS, resp. VZ.**

Zpravodajské prostředky

Bezpečnostní informační služba je na základě §7 zákona č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě oprávněna v oboru své působnosti používat následující zpravodajské prostředky:

- *zpravodajská technika,*

¹³¹ Více např. v Kloubek, M., Pokorný, L., Michálek L. *Prostředky operativně pátrací a zpravodajské činnosti v podmínkách České republiky*. In *Aktuálně otázky kriminálního spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii*. Kolektivní vědecká monografie. Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 86-104. ISBN 978-80-8054-760-8.

¹³² Viz Mates, P., Škoda, J., Vavera, F. *Veřejné sbory*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 182.

¹³³ Tamtéž, s. 193.

¹³⁴ Viz § 2 odst. 3 Ústavy a § 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

- *krycí prostředky a krycí doklady,*
- *sledování.*

Vojenské zpravodajství je na základě §7 zákona č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství oprávněno v oboru své působnosti požívat tyto zpravodajské prostředky:

- *zpravodajská technika*
- *krycí doklady*
- *krycí prostředky*
- *sledování osob a věci*

Z výše uvedeného je zřejmé, že zpravodajské prostředky obou služeb jsou velmi podobné, lze dokonce říci, že totožné, avšak z důvodů historického vývoje legislativy došlo k situaci, kdy se poněkud liší pojmy (zejména „sledování“ vs. „sledování osob a věci“), ač obsah je u obou služeb prakticky totožný.

Zpravodajská technika

Zpravodajská technika je zpravodajským prostředkem, jehož použitím se již z jeho pojmového vymezení zasahuje do základních lidských práv. S ohledem na tuto skutečnost také zákonodárce věnuje právní úpravě zpravodajské techniky mimořádnou pozornost a upravuje její použití velmi podrobně a detailně. Zvláště odposlech telekomunikačního provozu je velmi podrobně zkoumán z hlediska formálních procesních postupů, jimiž je zákonem limitován. Institutu odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu je intenzivní pozornost věnována jak v teorii,¹³⁵ tak v praktické rozhodovací činnosti soudů – viz rozsudky Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva.¹³⁶ Účel používání zpravodajské techniky zpravodajskými službami je specifický – získávání informací patřících do jejich působnosti. Názory na využitelnost záznamu telekomunikačního provozu pořízeného zpravodajskou službou se postupně vyvíjely tak, že s přesunutím právní úpravy odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu výlučně do trestního řádu, a nakonec *Nálezem Ústavního soudu*

¹³⁵ Pipek, J.: K novelizaci úpravy odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. *Trestněprávní revue*, roč. 2002, č. 8, s. 224-226. Sokol, T.: Odposlech. *Právní rádce*, 2005, č. 1, s. 4-11. Jirousek, V.: Stanovisko České advokátní komory k problematice odposlechu. *Bulletin advokacie*, roč. 2005, č. 2, s. 11. Vantuch, P.: K možnosti využití odposlechu a záznamů telekomunikačního provozu jako důkazu ve věci. *Bulletin advokacie*, roč. 2005, č. 11-12,

s. 24-28. Rathouský, O.: Jsou odposlechy a záznamy telekomunikačního provozu podle § 88 trestního řádu ústavně konformní? *Bulletin advokacie*, roč. 2007, č. 5, s. 72-77. Klement, P. Možnosti odposlechu tzv. internetové telefonie. *Státní zastupitelství*, roč. 2008, č. 3, s. 37-44. Souček, J.: Odposlech a záznam telekomunikačního provozu po novele trestního řádu č. 177/2008 Sb. *Trestní právo*, roč. 2008, č. 12, s. 25-31. Kocina, J. Záznamy telefonických hovorů pořízené třetími osobami jako důkaz. *Bulletin advokacie*, roč. 2009, č. 3, s. 25. Herczeg, J.: Ústavněprávní limity monitoringu telekomunikačního provozu: konflikt mezi bezpečností a svobodou. *Bulletin advokacie*, roč. 2010, č. 5, s. 28, aj.

¹³⁶ *Nálezy Ústavního soudu ČR č. II. ÚS 502/2000, IV. ÚS 78/2001, Pl. ÚS 8/06, II. ÚS 615/2006, I. ÚS 3038/2007, IV. ÚS 1235/09...*, rozsudky *ESLP Klass proti Německu, Malone proti Spojenému království, Kruslin a Huvig proti Francii, Kopp proti Švýcarsku, Amman proti Švýcarsku, Lambert proti Francii, Leander proti Švédsku, P.G. a J. H. proti Spojenému království, Perry proti Spojenému království, Rotaru proti Rumunsku, Uzun proti Německu.*

ČR sp. zn. I. ÚS 3038/2007 pozbyly tyto záznamy – v souladu s dosavadní praxí - důkazní povahu v trestním řízení. Případné využití informací získaných zpravodajskou technikou může mít ve vztahu k trestnímu řízení pouze operativní povahu, nikoli povahu důkazů v trestním řízení.

Vymezení pojmu

Zpravodajskou technikou se rozumějí technické prostředky a zařízení, zejména elektronické, fototechnické, chemické, fyzikálně-chemické, radiotechnické, optické, mechanické nebo jejich soubory, používané utajovaným způsobem, pokud je při něm zasahováno do základních práv a svobod občanů při:

- a) vyhledávání, otevírání a zkoumání dopravovaných zásilek a jejich vyhodnocování,
- b) odposlouchávání, popřípadě zaznamenávání telekomunikačního, radiokomunikačního a jiného obdobného provozu, popřípadě zjišťování údajů o tomto provozu,
a dále, je-li při tom zasahováno do základních práv a svobod občanů:
- c) pořizování obrazových, zvukových nebo jiných záznamů,
- d) vyhledávání použití technických prostředků, které by mohly znemožnit nebo znesnadnit plnění úkolů v rámci Bezpečnostní informační služby /Vojenského zpravodajství,
- e) identifikaci osob nebo předmětů, popřípadě při zjišťování jejich pohybu za použití zabezpečovací a nástrahové techniky.

Zákon dále zpravodajskou techniku vymezuje i negativně, stanoví, že *použitím zpravodajské techniky, pokud jím není zasahováno do základních práv a svobod občanů, není:*

- a) zachycování, poslech, monitorování a vyhodnocování informací, které jsou šířeny způsobem, jenž k němu umožňuje přístup předem neurčeného okruhu osob,
- b) pořizování obrazových nebo zvukových záznamů,
- c) používání zabezpečovací a nástrahové techniky,¹³⁷
- d) monitorování telekomunikačního, radiokomunikačního a jiného obdobného provozu bez odposlechu jeho obsahu, popřípadě zjišťování údajů o tomto provozu.¹³⁸

Krycí prostředky a krycí doklady

Bezpečnostní informační služba a Vojenské zpravodajství jsou oprávněny používat v oboru své působnosti *krycí prostředky a krycí doklady*. Použití těchto prostředků je dle zákona přísně účelově určeno a slouží k:

¹³⁷ Nástrahovou a zabezpečovací technikou se rozumí např. kamerové systémy v budovách, čidla zaznamenávající vniknutí do budovy apod. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR např. vymezuje v § 76 zabezpečovací techniku široce tak, že se jí rozumí technické prostředky, zařízení a jejich soubory používané za účelem předcházení nebo odstranění ohrožení veřejného pořádku a bezpečnosti.

¹³⁸ Pro toto ustanovení je významný Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 502/2000 ze dne 21. ledna 2001, kterým ÚS konstatoval, že čl. 13 Listiny zakládá nejen ochranu z hlediska vlastního obsahu zpráv podávaných telefonem, ale

i ochranu tajemství volaných čísel a dalších souvisejících údajů, jako je datum a čas hovoru, doba jeho trvání, v případě volání mobilním telefonem i označení základnových stanic zajišťujících hovor. Při svém rozhodnutí se ÚS ztotožnil s rozsudkem ESLP ze dne 2. 8. 1984 ve věci *Malone proti Spojenému království*. Zjišťování údajů o telekomunikačním provozu je tedy zásahem do základních práv a svobod občanů. Obdobně též nález ÚS sp. zn. II. ÚS 789/06 ze dne 27. září 2007, který se zabývá rozhodováním obecných soudů o příkazu ke zjištění údajů o telekomunikačním provozu a otázkou nakládání se záznamem telekomunikačního provozu.

- utajení *skutečné totožnosti* příslušníka BIS, resp. zastírání *skutečné totožnosti* příslušníka VZ nebo
- utajení jeho *příslušnosti k BIS /VZ/* nebo
- utajení *skutečných zájmů nebo objektů BIS /VZ/*, to vše za podmínky, že je toto utajení nutné pro plnění úkolů BIS /VZ/.

Zákon nestanoví, které doklady mohou být krycím dokladem, ale používá *negativní vymezení*, když stanoví, že krycím dokladem *nesmějí být* doklady taxativně vypočtené v zákoně o BIS, resp. v zákoně o VZ (§ 13 odst. 2). Těmito doklady jsou: průkaz prezidenta republiky, poslance nebo senátora Parlamentu, člena vlády, člena Nejvyššího kontrolního úřadu, guvernéra České národní banky, služební průkaz státního zástupce nebo soudce, diplomatický pas a doklady žijících osob. V případě Vojenského zpravodajství je výslovně uveden ještě průkaz soudce Ústavního soudu, naopak ve výčtu chybí diplomatický pas.

Bezpečnostní informační služba vydává krycí doklady a vydává, zřizuje nebo dává podnět ke zřízení krycích prostředků *na základě rozhodnutí ředitele*. BIS vede evidenci vydaných a zřízených krycích dokladů a krycích prostředků.

Vojenské zpravodajství opatřuje nebo zřizuje krycí doklady a krycí prostředky *na základě rozhodnutí jeho ředitele*. Vydání krycího dokladu zabezpečuje Vojenskému zpravodajství Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra nebo Bezpečnostní informační služba. Vojenské zpravodajství vede evidenci opatřených krycích dokladů a krycích prostředků.

Sledování

Zákon o BIS sám pojem „*sledování*“ nevymezuje a nedefinuje, ze zákonem stanovených podmínek použití sledování a jeho dokumentace však lze dovodit, že jde o specifický prostředek získávání informací spočívající zpravidla ve vizuálním pozorování na místech veřejně přístupných, přičemž nesmí být omezena základní práva a svobody občanů. O použití sledování a jeho dokumentaci *rozhoduje ředitel BIS nebo jím určený vedoucí organizačního útvaru*.

Vojenské zpravodajství je oprávněno používat „*sledování osob a věcí*“, kterým se rozumí získávání poznatků o osobách a věcech prováděné utajovaným způsobem technickými nebo jinými prostředky. O použití sledování osob a věcí a o jeho dokumentaci *rozhoduje na žádost ředitele Vojenského zpravodajství ministr obrany*.

V případě sledování BIS a VZ nemůže tedy být zasahováno do nedotknutelnosti obydlí, do listovního tajemství nebo zjišťován obsah jiných písemností a záznamů za použití technických prostředků.

Využívání služeb osob jednajících ve prospěch BIS/VZ

Bezpečnostní informační služba a Vojenské zpravodajství jsou oprávněny při plnění svých úkolů využívat služeb poskytovaných osobami jednajícími v její prospěch.

Osobou jednající ve prospěch BIS /resp. VZ/ se rozumí:

- *fyzická osoba starší 18 let, která*
- *dobrovolně a utajovaným způsobem (resp. „takovým způsobem, aby nebyla vyražena její spolupráce s VZ“)* poskytuje služby BIS/resp. VZ/ při plnění jejích úkolů.

Bezpečnostní informační služba a Vojenské zpravodajství jsou povinny ochraňovat osobu jednající ve prospěch před vyrazením a způsobením újmy na cti, životě, zdraví nebo majetku, která by jí mohla vzniknout pro poskytování těchto služeb nebo v souvislosti s ním. Vojenské zpravodajství je oprávněno vést evidenci osob jednajících v jeho prospěch pouze po dobu plnění úkolů: údaje z této evidence se musí po splnění úkolu zničit.

Oprávnění ÚZSI

V případě ÚZSI je situace poněkud odlišná. Zákon o ZS vyjmenované prostředky neoznačuje jako specifické prostředky získávání informací a opravňuje ÚZSI používat *sledování osob a věcí, krycí doklady, nástrahovou a zabezpečovací techniku a využívat služeb osob jednajících v jeho prospěch (starších 18ti let)* pouze pro ochranu činností, které koná na území České republiky, a jestliže je to nezbytné pro plnění úkolů v jeho působnosti.

Z vyjmenovaných prostředků zákon specifikuje pouze krycí doklady. Těmito se rozumějí listiny a předměty sloužící k utajení skutečné totožnosti osoby. Krycím dokladem nesmí být průkaz prezidenta republiky, poslance nebo senátora Parlamentu, člena vlády, člena Nejvyššího kontrolního úřadu nebo guvernéra České národní banky, služební průkaz státního zástupce nebo soudce, diplomatický pas nebo doklad dosud žijící osoby. Krycí doklady pro ÚZSI vydává Ministerstvo vnitra.

Celkový přehled používání operativně pátracích a zpravodajských prostředků v České republice

Výše uvedený popis existujících operativně pátracích a zpravodajských prostředků je již sám o sobě poměrně komplikovaný. Ve skutečnosti však tyto prostředky využívají i další státní instituce – Generální inspekce bezpečnostních sborů, Celní správa, Vězeňská a justiční stráž České republiky a Vojenská policie. Celkový přehled používaných operativně pátracích prostředků (dále OPP), podpůrných operativně pátracích prostředků (dále POPP) a specifických prostředků získávání informací (dále SPZI) používaných konkrétními institucemi, jejich právní ukotvení a použitelnost získaných informací jako důkazu v trestním řízení je uveden v tabulce č. 1.

Instituce	OPP¹³⁹, POPP¹⁴⁰ nebo SPZI¹⁴¹	Použitelnost jako důkazu	Zákonná úprava
Policie České republiky	<ul style="list-style-type: none"> - předstíraný převod - sledování osob a věcí - použití agenta - zadržení, otevření, záměna a sledování zásilky - odposlech 	ANO	Zák. 141/1961 Sb., o trestním řízení (trestní řád)

¹³⁹ OPP – operativně pátrací prostředek.

¹⁴⁰ POPP – podpůrný operativně pátrací prostředek.

¹⁴¹ SPZI – specifický prostředek získávání informací.

	<ul style="list-style-type: none"> - skryté vyšetřování - předstíraný převod - sledování - odposlech 	ANO	Zák. 104/2013 Sb. o mezinárodní spolupráci ve věcech trestních
	<ul style="list-style-type: none"> - informátor - krycí prostředky - zabezpečovací technika - zvláštní finanční prostředky 	NE	Zák. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
Generální inspekce bezpečnostních sborů	<ul style="list-style-type: none"> - předstíraný převod - sledování osob a věcí - použití agenta - zadržení, otevření, záměna a sledování zásilky - odposlech 	ANO	Zák. 141/1961 Sb., o trestním řízení (trestní řád) (Zák. 341/2011 Sb. o Generální inspekci bezpečnostních sborů)
	<ul style="list-style-type: none"> - informátor - krycí prostředky - zabezpečovací technika - zvláštní finanční prostředky 	NE	Zák. 273/2008 Sb., o Policii České republiky (Zák. 341/2011 Sb. o Generální inspekci bezpečnostních sborů)
Celní správa	<ul style="list-style-type: none"> - skryté vyšetřování - předstíraný převod - sledování - odposlech 	ANO	Zák. 104/2013 Sb. o mezinárodní spolupráci ve věcech trestních (Zák. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky)
	<ul style="list-style-type: none"> - krycí prostředek - krycí doklad - zabezpečovací technika - zvláštní finanční prostředky - informátor 	NE	Zák. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky
Vězeňská služba	<ul style="list-style-type: none"> - předstíraný převod - sledování osob a věcí 	ANO	Zák. 141/1961 Sb., o trestním řízení (trestní řád)

	<ul style="list-style-type: none"> - použití agenta - zadržení, otevření, záměna a sledování zásilky - odposlech 		(Zák. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážci České republiky)
	<ul style="list-style-type: none"> - zabezpečovací technika - zvláštní finanční prostředky 	NE	Zák. 555/1992 Sb., o Vězeňské a justiční strážci České republiky
Bezpečnostní informační služba	<ul style="list-style-type: none"> - Zpravodajské prostředky - zpravodajská technika - krycí prostředky a krycí doklady - sledování - Využívání služeb osob jednajících ve prospěch BIS 	NE	Zák. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě
Vojenské zpravodajství	<ul style="list-style-type: none"> - zpravodajské prostředky - zpravodajská technika <ul style="list-style-type: none"> - krycí doklady - krycí prostředky - sledování osob a věcí - využívání osob jednajících ve prospěch VZ 	NE	Zák. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství
Úřad pro zahraniční styky a informace	<ul style="list-style-type: none"> - sledování osob a věcí - krycí doklady - nástrahová a zabezpečovací technika - využívání osob jednajících ve prospěch ÚZSI 	NE	Zák. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky
Vojenská policie	<ul style="list-style-type: none"> - nástrahové prostředky a zabezpečovací technika - zvláštní finanční prostředky 	NE	Zák. 300/2013 Sb., o Vojenské policii

Tab. č. 1: Přehled základních prostředků operativně pátrací činnosti a specifických prostředků získávání informací a jejich zákonné úpravy.

Je třeba zdůraznit, že výše uvedená tabulka č. 1 předkládá pouze základní přehled problematiky využívání prostředků operativně pátrací a zpravodajské činnosti. Pokud bychom přehled doplnili ještě o seznam policejních orgánů, které mohou používat prostředky operativně pátrací činnosti na základě §12, odst. 2¹⁴², zák. 141/1961 Sb., o trestním řízení (trestní řád), získala by tabulka velmi nepřehlednou a prakticky nečitelnou podobu.

Pro doplnění výše uvedeného přehledu a pro ilustraci komplikovanosti právní úpravy v této oblasti je v následující tabulce č. 2 podán přehled zákonné úpravy problematiky „sledování“ (pojem je v uvozovkách, protože ve skutečnosti subsumuje i další pojmy – „sledování osob a věcí“ a „zpravodajská technika“).

¹⁴² Policejními orgány se rozumějí:

- a) útvary Policie České republiky,
- b) Generální inspekce bezpečnostních sborů v řízení o trestných činech příslušníků Policie České republiky, příslušníků Vězeňské služby České republiky, celníků anebo zaměstnanců České republiky zařazených k výkonu práce v Policii České republiky, nebo o trestných činech zaměstnanců České republiky zařazených k výkonu práce ve Vězeňské službě České republiky anebo v Celní správě České republiky, spáchaných v souvislosti s plněním jejich pracovních úkolů,
- c) pověřené orgány Vězeňské služby České republiky v řízení o trestných činech osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence, spáchaných ve vazební věznici, věznici nebo v ústavu pro výkon zabezpečovací detence,
- d) pověřené celní orgány v řízení o trestných činech spáchaných porušením
 1. celních předpisů a předpisů o dovozu, vývozu nebo průvozu zboží, a to i v případech, kdy se jedná o trestné činy příslušníků ozbrojených sil nebo bezpečnostních sborů,
 2. právních předpisů při umístění a pořízení zboží v členských státech Evropské unie, je-li toto zboží dopravováno přes státní hranice České republiky,
 3. daňových předpisů upravujících daň z přidané hodnoty,
 4. daňových předpisů v případech, kdy jsou celní orgány správcem daně podle jiných právních předpisů,
- e) pověřené orgány Vojenské policie v řízení o trestných činech příslušníků ozbrojených sil a osob, které páchají trestnou činnost proti příslušníkům ozbrojených sil ve vojenských objektech anebo proti vojenským objektům, vojenskému materiálu nebo ostatnímu majetku státu, s nímž jsou příslušné hospodařit Ministerstvo obrany nebo jím zřízené organizační složky státu nebo s nímž jsou příslušné hospodařit anebo s nímž mají právo hospodařit státní organizace zřízené nebo založené Ministerstvem obrany,
- f) pověřené orgány Bezpečnostní informační služby v řízení o trestných činech příslušníků Bezpečnostní informační služby,
- g) pověřené orgány Úřadu pro zahraniční styky a informace v řízení o trestných činech příslušníků Úřadu pro zahraniční styky a informace,
- h) pověřené orgány Vojenského zpravodajství v řízení o trestných činech příslušníků Vojenského zpravodajství,
- i) pověřené orgány Generální inspekce bezpečnostních sborů v řízení o trestných činech příslušníků Generální inspekce bezpečnostních sborů nebo o trestných činech zaměstnanců České republiky, zařazených k výkonu práce v Generální inspekcí bezpečnostních sborů.

Zákonné úpravy "sledování" v ČR				
Subjekt	Specifikace pojmu	Ukotvení v zákonu	Míra zásahu do základních práv a svobod	Povolovací orgán
Policie ČR	Sledování osob a věcí	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (tr. řád) §158d odst. 2 ¹⁴³	Nezasahuje	Státní zástupce
	Sledování osob a věcí	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (tr. řád) § 158d odst. 3 ¹⁴⁴	Zasahuje	Soudce
BIS	Sledování ¹⁴⁵	Předpis č. 154/1994 Sb., Zákon o BIS §7 a §14	Nezasahuje	Ředitel nebo jím určený vedoucí organiz. útvaru
	Zpravodajská technika ¹⁴⁶	Předpis č. 154/1994 Sb., Zákon o BIS §8 odst. 1 ¹⁴⁷	Zasahuje	Soudce vrchního soudu příslušného podle sídla BIS
	Technika (nástrahová, monitorovací, záznamová a zabezpečovací)	Předpis č. 154/1994 Sb., zákon o BIS, §8 odst. 2 ¹⁴⁸	Nezasahuje	Ředitel nebo jím určený vedoucí organiz. útvaru

¹⁴³Sledování, při kterém mají být pořizovány zvukové, obrazové nebo jiné záznamy, lze uskutečnit pouze na základě písemného povolení státního zástupce.

¹⁴⁴ Pokud má být sledováním zasahováno do nedotknutelnosti obydlí, do listovního tajemství nebo zjišťován obsah jiných písemností a záznamů uchovávaných v soukromí za použití technických prostředků.

¹⁴⁵ Bezpečnostní informační služba je oprávněna v oboru své působnosti používat zpravodajské prostředky, kterými jsou a) zpravodajská technika, b) krycí prostředky a krycí doklady, c) sledování.

¹⁴⁶ Sledování zde není řešeno, ale je zde řešena zpravodajská technika, kterou je možné využít také při sledování.

¹⁴⁷ Zpravodajskou technikou se pro účely tohoto zákona rozumějí technické prostředky a zařízení, zejména elektronické, fototechnické, chemické, fyzikálně-chemické, radiotechnické, optické, mechanické anebo jejich soubory, používané utajovaným způsobem, pokud je při něm zasahováno do základních práv a svobod občanů při a) vyhledávání, otevírání, zkoumání nebo vyhodnocování dopravovaných zásilek, b) odposlouchávání, popřípadě zaznamenávání telekomunikačního, radiokomunikačního a jiného obdobného provozu, popřípadě zjišťování údajů o tomto provozu, c) pořizování obrazových, zvukových nebo jiných záznamů, d) vyhledávání použití technických prostředků, které by mohly znemožnit nebo znesnadnit plnění úkolů v rámci Bezpečnostní informační služby, e) identifikaci osob nebo předmětů, popřípadě při zjišťování jejich pohybu za použití zabezpečovací a nástrahové techniky.

¹⁴⁸ Použitím zpravodajské techniky, pokud jím není zasahováno do základních práv a svobod občanů, není a) zachycování, poslech, monitorování a vyhodnocování informací, které jsou šířeny způsobem, jenž k nim umožňuje přístup předem neurčeného okruhu osob b) pořizování obrazových nebo zvukových záznamů c) používání zabezpečovací a nástrahové techniky, d) monitorování telekomunikačního, radiokomunikačního nebo jiného obdobného provozu bez odposlechu jeho obsahu, popřípadě zjišťování údajů o tomto provozu.

UZSI	Sledování osob a věcí	Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách ČR - zvláštní ustanovení o ÚZSI §18 odst.1 ¹⁴⁹	Zákon nespecifikuje	Zákon neřeší
VZ	Sledování osob a věcí	Zákon č. 289/2005 Sb., Zákon o Vojenském zpravodajství §7 odst.1 a §15 odst.1 ¹⁵⁰	Nezasahuje	Na žádost ředitele ministr obrany
	Zpravodajská technika ¹⁵¹	Zákon č. 289/2005 Sb., Zákon o Vojenském zpravodajství §8 odst. 1	Zasahuje	Soudce vrchního soudu příslušného podle sídla Ministerstva obrany
	Technika (nástrahová, monitorovací, záznamová a zabezpečovací)	Předpis č. 89/2005 Sb., Zákon o Vojenském zpravodajství §8 odst. 2	Nezasahuje	Na žádost ředitele ministr obrany

Tab. č. 2: Porovnání zákonných úprav oblasti sledování u jednotlivých subjektů v rámci České republiky¹⁵²

Problematické prvky současné právní úpravy v pojednávané oblasti

Výše uvedený text lze považovat za vstup do pojednávané problematiky. Dále budou stručně popsány některé problematické či diskutabilní prvky současné právní úpravy, které by se mohly a měly stát objektem zájmu akademické sféry a měly by vyústit, a jak bude poukázán dále, již také vyústiti, v návrhy změn zákonné úpravy.

1. Z uvedeného je zjevná nesourodost systému prostředků operativně pátrací (Policie ČR a další vyjmenované orgány mající charakter policejních orgánů¹⁵³) a zpravodajské činnosti (zpravodajské služby ČR) zejména z pohledu využitelnosti výstupů této činnosti jako důkazů v trestním řízení.

¹⁴⁹ Úřad pro zahraniční styky a informace může pro ochranu činností, které koná na území České republiky, a jestliže je to nezbytné pro plnění úkolů v jeho působnosti, používat sledování osob a věcí.

¹⁵⁰ Sledování osob a věcí se rozumí získávání poznatků o osobách a věcech prováděné utajovaným způsobem technickými nebo jinými prostředky. Viz. §8 odst. 3 - Vojenské zpravodajství je oprávněno žádat technické zabezpečení použití sledování osob a věcí pro vlastní potřebu i od jiných, k této činnosti oprávněných orgánů. V tomto případě je povinno doložit, že použití sledování bylo podle tohoto zákona povoleno.

¹⁵¹ Při sledování lze použít i zpravodajskou techniku viz zákon č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství §8, zde podléhá jinému povolovacímu režimu.

¹⁵² Krtilová, Eva. *Vybrané aspekty problematiky sledování osob a věcí*. Diplomová práce. PA ČR v Praze, 2016. Vedoucí práce Doc. JUDr. Kloubek, Martin, Ph.D.

¹⁵³ Viz §12 odst. 2, zákona č. 141/1961 Sb. Trestní řád.

- Výstupy použití **operativně pátracích prostředků** (používané policejními orgány a ukotvené v trestním řádu) **mohou** být použity jako důkazy v trestním řízení.
- Výstupy použití podpůrných **operativně pátracích prostředků** (používané policejními orgány a ukotvené v zákonu o policii, popř. dalších speciálních zákonech) **nemohou** být použity jako přímé důkazy v trestním řízení.
- Výstupy činnosti zpravodajských služeb **nemohou** být, na základě usnesení Ústavního soudu, použity jako přímý důkaz v trestním řízení.

2. Historickým vývojem vzniklá nejednotnost v používání a definování stejných či podobných pojmů a činností jednotlivých subjektů v pojednávané oblasti:

- Pro osobu spolupracující utajeným způsobem pro policejní orgán se používá pojem **informátor** a jedná se o osobu starší 15 let, která utajeným způsobem poskytuje služby a informace.
- Pro osobu spolupracující utajeným způsobem se zpravodajskými službami se používá termín **osoba jednající ve prospěch** a jedná se o osobu starší 18 let, která dobrovolně a utajeným způsobem poskytuje služby (BIS resp. VZ) nebo pouze o osobu starší 18 let v případě ÚZSI.
- Rozdíly v zákonem stanovených podmínkách pro využívání informátora nebo osoby jednající ve prospěch jsou souhrnně uvedeny v tabulce č. 3.

Informátor / Osoba jednající ve prospěch ¹⁵⁴	Podmínky	BIS / VZ	PČR	ÚZSI
	Věk	18	15 ¹⁵⁵	18
	Dobrovolnost	X		
	Utajení	X	X	
	Ochrana / újma	X	odměna	

Tab. č. 3. Přehled zákonných podmínek pro využívání informátora nebo osoby jednající ve prospěch.

- Dále je v této souvislosti třeba zmínit institut **agenta**, tedy příslušníka Policie ČR působícího pod krytím v zájmovém prostředí. V případě zpravodajských služeb není tento pojem používán vůbec.
- Významné rozdíly lze identifikovat také v používání a definování pojmu **sledování**, popř. **sledování osob a věcí**. Prakticky stejná činnost je různě pojmenována u BIS a VZ, zatímco stejně pojmenovaná činnost u PČR, VZ a ÚZSI je chápána podstatně rozdílně. Podrobnosti k rozdílům v používaných pojmech a právní úpravě viz tab. 2.

¹⁵⁴ Pro termín „osoba jednající ve prospěch se používá zkratka OJVP.

¹⁵⁵ Zákon o Policii České republiky explicitně neuvádí věk 15 let, hovoří pouze o fyzické osobě, za kterou je podle českého právního řádu považována osoba starší 15 let.

3. Přes uvedené rozdílnosti lze však vidět, že uvedené operativně pátrací prostředky, podpůrné operativně pátrací prostředky a specifické prostředky získávání informací mají prakticky totožný charakter použití – jedná se o utajované získávání, shromažďování a vyhodnocování dat a informací z příslušné zájmové oblasti, tedy jedná se o činnost běžně nazývanou zpravodajství (*intelligence*).¹⁵⁶ Bylo by tedy na místě tuto činnost v oblasti kriminální policie analogicky nazývat kriminálním zpravodajstvím.

Aktuální diskuse a navrhované změny v oblasti používání podpůrného operativně pátracího prostředku informátor

Jak již bylo uvedeno výše, podpůrné operativně pátrací prostředky jsou rovněž používány některými dalšími, dále uvedenými, policejními orgány (bezpečnostními sbory) uvedenými v ustanovení § 12 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

V případě generální inspekce bezpečnostních sborů bylo odkazovým ustanovením plně převzato příslušné ustanovení zákona o Policii ČR.

V případě celní správy byly příslušným právním předpisem kodifikovány stejné podpůrné operativně pátrací prostředky. Jedná se o zrcadlové ustanovení zvláštního zákona (*lex specialis*).

V případě vězeňské služby byly příslušným právním předpisem kodifikovány jako podpůrné operativně pátrací prostředky pouze zabezpečovací technika a zvláštní finanční prostředky. V současnosti byl Vězeňskou službou v tomto ohledu podán návrh na doplnění podpůrných operativně pátracích prostředků používaných vězeňskou službou příslušný návrh na doplnění o informátora. Má tak být obecně posílena možnost odhalování trestné činnosti ve věznicích, a dále pak příprava útěku, případně vzpour. Ministerstvo spravedlnosti v rámci připravované novelizace zákona o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky ji předložilo k projednání a přijetí Parlamentu České republiky.

Ve dnech 29. - 31. 10. 2018 proběhla na zámku Štířín mezinárodní konference na téma „Potenciál využití informátora v trestním řízení“. Obsahem jednání byly možnosti kriminální zpravodajství jako nástroj predikce, prevence, odhalování a objasňování trestné činnosti a zajišťování vnitřní bezpečnosti. Konference byla svolána na základě podnětu Vrchního státního zastupitelství v Praze a jejím garantem a organizátorem byla Národní protidrogová centrála služby kriminální policie a vyšetřování. Náplní konference byla výměna zkušeností mezi policejními specialisty řídicími sítě policejních informátorů (České republiky, USA, Německa, Rakouska a Polska).

Z hlediska české služby kriminální policie a vyšetřování bylo inspirativní, že je v řadě států právní úprava používání operativně pátracích prostředků, včetně podpůrných v policejním zpravodajství, na rozdíl od České republiky, sjednocena do společného právního předpisu.¹⁵⁷ V Rakousku, jehož policejní právo je českému nejvíce podobné, je používání všech operativně

¹⁵⁶ K definování pojmu zpravodajství více např. Michálek, L., Pokorný, L., Stieranka, J., Marko M. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-428-2, s. 15.

¹⁵⁷ V této souvislosti je možné uvést např. britský *Regulation of Investigatory Powers Act 2000* (dostupný na WWW: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/23/pdfs/ukpga_20000023_en.pdf), dále upřesněný dokumentem ministerstva vnitra *Covert Human Intelligence Sources, Revised Code of Practise, August 2018* (dostupný na WWW: <https://www.gov.uk/government/publications/covert-surveillance-and-covert-human-intelligence-sources-codes-of-practice>) nebo např. slovenský zákon č. 166/2003 Z. z., *Zákon o ochrane súkromia pred neoprávněným použitím informačno-technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním)*.

pátracích prostředků, včetně policejních informátorů sjednoceno do společného právního předpisu (lex specialis) a vykonáváno specializovaným útvarem. U Policie ČR je tato činnost členěna. Útvar speciálních činností služby kriminální policie a vyšetřování je příslušný pro použití agenta policie, provádění předstíraného převodu, zabezpečování krycích dokladů a krátkodobou ochrany osob. Útvar zvláštních činností služby kriminální policie a vyšetřování se zabývá odposlechem a záznamem telekomunikačního provozu, sledováním osob a věcí a dalšími specializovanými úkony. K používání policejních informátorů jsou pak příslušné všechny útvary služby kriminální policie a vyšetřování.¹⁵⁸

Aktuální připravované změny v právní úpravě zákona o zpravodajských službách České republiky v oblasti používání zpravodajské techniky

Jak je zřejmé z výše uvedeného textu, informace pocházející od zpravodajských služeb nelze v současnosti použít jako přímého důkazu v trestním řízení, mohou být použity pouze jako podpůrný operativní materiál. Zejména v případě použití zpravodajské techniky, především pak v případě zaznamenání jedinečných skutečností, např. ve formě obrazového nebo zvukového záznamu, může být nemožnost využití takového dokumentu jako důkazu výraznou překážkou v úspěšném vedení trestního řízení. Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 3038/2007 nepřímě stanovil určité požadavky pro případ využití informací zpravodajských služeb jako důkazu. Pokorný je shrnuje následovně: „*Pro případ takové změny právní úpravy stanoví nepřímě určité požadavky – 1) především garanční kvality, které vyžaduje trestní řád. Z toho pak plyne nezbytnost nové legislativní úpravy, která by tyto garance zakotvila a 2) úroveň bezprostřední hrozby, kvůli níž by bylo nutné prolomit ústavní garance základních práv za účelem ochrany jiných statků.*“¹⁵⁹ Aby bylo těchto požadavků dosaženo, usilují příslušné orgány o doplnění zákonné úpravy této oblasti o příslušná ustanovení. V letošním roce došlo k významnému posunu od pouhých akademických debat k praktickým krokům, jejichž výsledkem by v případě jejich přijetí bylo umožnění využívat informace zpravodajských služeb za splnění příslušných podmínek jako důkazu v trestním řízení.

První, relativně jednoduchá změna právní úpravy navrhuje sjednocení doby používání zpravodajské techniky zpravodajskými službami (BIS a VZ) s dobou používání odposlechu podle § 88 trestního řádu na čtyři měsíce.¹⁶⁰

Druhým, podstatně komplexnějším krokem je teprve nedávno předložený návrh změn¹⁶¹ zákona o policii, trestního řádu a zákona o zpravodajských službách České republiky, který navrhuje zařadit do § 89 následující text: „*Informace získaná zpravodajskými službami podle zákonů upravujících jejich činnost na základě použití zpravodajské techniky spočívající ve vyhledávání, otevírání, zkoumání nebo vyhodnocování dopravovaných zásilek, v odposlouchávání nebo zaznamenávání telekomunikačního, radiokomunikačního a jiného obdobného provozu, ve zjišťování údajů o telekomunikačním, radiokomunikačním a jiném obdobném provozu, nebo v pořizování obrazových, zvukových nebo jiných záznamů, může*

¹⁵⁸ Vzhledem k citlivosti projednávaných témat, není možné k obsahu jednání konference uvést bližší podrobnosti s odkazem na ustanovení § 115 zákona o Policii ČR.

¹⁵⁹ POKORNÝ, Ladislav. *K vybraným otázkám důkazního použití odposlechu pořízeného zpravodajskými službami*. Příspěvek zpracovaný pro konferenci „Informačno-technické prostředky v trestním konání - možnosti a perspektivy“, uskutečněné 4. 4. 2019 Paneurópskou vysokou školou v Bratislavě, s. 9.

¹⁶⁰ Více k navrhované změně na internetovém portálu Úřadu vlády České republiky na WWW: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNAJ7GZBU7>

¹⁶¹ Více k navrhované změně na internetovém portálu Úřadu vlády České republiky na WWW: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNBB6HZA5Q>

*sloužit jako důkaz...*¹⁶² V dalším textu návrh vymezuje konkrétní trestné činy a vybrané subjekty (ústavní činitelé), kdy by informace získané zpravodajskými službami mohly být využity jako důkaz v trestním řízení. Další návrhy se pak týkají úpravy zákona o zpravodajských službách, které upřesňují způsob předávání informací zpravodajských služeb pro potřeby trestního řízení (úprava § 8 zák. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky). Ve vztahu k probíhajícímu legislativnímu procesu lze považovat za věcně významnou zejména připomínku a návrh BIS, který navrhuje nahradit výše zmíněnou a poměrně komplikovanou změnu trestního řádu vztahující se k rozsahu trestných činů a vybraných subjektů odkazem na § 88 odst. 1 trestního řádu, který vymezuje okruh trestných činů, při jejichž trestním řízení je možné použít odposlech a záznam telekomunikačního provozu.

Závěr

Uvedený článek je třeba chápat jako přehledný úvod do problematiky právní úpravy prostředků operativně pátrací a zpravodajské činnosti v České republice, pojednání o problematických skutečnostech současného stavu a informace o aktuálních krocích k jejich napravení.

Autoři článku zpracovali v rámci výzkumného projektu zabývajícího se problematikou kriminálního zpravodajství a dalším krokem by mělo být provedení podrobné analýzy současné právní úpravy uvedené oblasti a navržení vhodné úpravy *de lege ferenda* tak, aby byly odstraněny výše uvedené, případně další identifikované disproporce a nevyváženosti.

Seznam bibliografických odkazů

HERCZEG, J. Ústavněprávní limity monitoringu telekomunikačního provozu: konflikt mezi bezpečností a svobodou. In *Bulletin advokacie*, roč. 2010, č. 5.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 5. vyd., Praha: Leges, 2014, ISBN: 978-80-7502-049-9.

JIROUSEK, V. Stanovisko České advokátní komory k problematice odposlechů. In *Bulletin advokacie*, roč. 2005, č. 2, s. 11.

KLEMENT, P. Možnosti odposlechu tzv. internetové telefonie. In *Státní zastupitelství*, roč. 2008, č. 3, s. 37-44.

KLOUBEK, M., POKORNÝ, L., MICHÁLEK L. Prostředky operativně pátrací a zpravodajské činnosti v podmínkách České republiky. In *Aktuálne otázky kriminálneho spravodajstva v kontexte nových trendov v Európskej únii*. Kolektivní vědecká monografie. Akadémia policajného zboru v Bratislave, 2018, s. 86-104. ISBN 978-80-8054-760-8.

KOCINA, J. Záznamy telefonických hovorů pořizené třetími osobami jako důkaz. In *Bulletin advokacie*, roč. 2009, č. 3, s. 25.

KRTILOVÁ, Eva. *Vybrané aspekty problematiky sledování osob a věcí*. Diplomová práce. Policejní akademie České republiky v Praze, 2016. Vedoucí práce Doc. JUDr. KLOUBEK, Martin, Ph.D.

¹⁶² Tamtéž, dokument označený *ma_KORNBB6HZA5Q.doc*.

MATES, P., ŠKODA, J., VAVERA, F. *Veřejné sbory*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011. ISBN 978-80-7357-604-2.

MICHÁLEK, L., POKORNÝ, L., STIERANKA, J., MARKO, M. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-428-2.

PIPEK, J. K novelizaci úpravy odposlechu a záznamu telekomunikačního provozu. In *Trestněprávní revue*, roč. 2002, č. 8, s. 224-226.

POKORNÝ, Ladislav. *K vybraným otázkám důkazního použití odposlechu pořízeného zpravodajskými službami*. Příspěvek zpracovaný pro konferenci „Informačno-technické prostředí v trestnom konaní - možnosti a perspektivy“, uskutečněné 4. 4. 2019 Paneurópskou vysokou školou v Bratislavě.

RATHOUSKÝ, O. Jsou odposlechy a záznamy telekomunikačního provozu podle § 88 trestního řádu ústavně konformní? In *Bulletin advokacie*, roč. 2007, č. 5, s. 72-77.

SOKOL, T. Odposlech. In *Právní rádce*, 2005, č. 1, s. 4-11.

SOUČEK, J. Odposlech a záznam telekomunikačního provozu po novele trestního řádu č. 177/2008 Sb. In *Trestní právo*, roč. 2008, č. 12, s. 25-31.

ŠKODA, Jindřich a kol. *Zákon o policii s komentářem*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-447-3.

VANGELI, Benedikt. *Zákon o Policii České republiky, Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-543-5.

VANTUCH, P. K možnosti využití odposlechlů a záznamů telekomunikačního provozu jako důkazu ve věci. In *Bulletin advokacie*, roč. 2005, č. 11-12, s. 24-28.

Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 3038/2007.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky.

Zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě.

Zákon č. 289/2005 Sb., o Vojenském zpravodajství.

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Zákon č. 412/2005 Sb., o ochraně utajovaných informací.

Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní spolupráci ve věcech trestních.

Autoři:

Doc. JUDr. Martin KLOUBEK, Ph.D.

Ing. Bc. Luděk MICHÁLEK, Ph.D.

Policejní akademie České republiky v Praze

Katedra kriminální policie

Lhotecká 559/7

P.O. BOX 52

143 00 PRAHA 4

SÚDNA EXPERTÍZA A PREDBEŽNÉ SKÚMANIE V RUSKOM TRESTNOM PROCESE

СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА И ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Oksana Dyakonova

The State Educational Institution of Higher Education of Moscow Region

«State University of Humanities and Social Studies»

Аннотация

Наиболее востребованными формами использования специальных знаний в российском уголовном процессе является судебная экспертиза и участие специалиста с целью дачи консультации. Однако существуют и другие формы использования специальных знаний, которые часто применяются. Одной из таких форм являются предварительные исследования. В российском уголовном процессе в рамках стадии возбуждения уголовного дела производится проверка сообщения о преступлении, на которой весьма часто проводятся и предварительные исследования, и, в последующем, судебная экспертиза одних и тех же объектов. Автор рассуждает о целесообразности существования обеих форм использования специальных знаний в ракурсе защиты прав и законных интересов лиц, участвующих в производстве процессуальных действий при проверке сообщения о преступлении.

Ключевые слова

Судебная экспертиза, предварительное исследование, возбуждение уголовного дела, проверка сообщения о преступлении.

Abstrakt:

Najobľúbenejšími formami využívania špeciálnych poznatkov v ruskom trestnom konaní je forenzná expertíza a účasť špecialistu s cieľom poskytovať poradenstvo. Existujú však aj iné formy využívania špecializovaných znalostí, ktoré sa často používajú. Jednou z takýchto foriem je predbežný výskum. V ruskom trestnom konaní sa v rámci fázy začatia trestného konania preveruje informácia o trestnom čine, pri ktorej sa veľmi často vykonávajú predbežné vyšetrovania a následne forenzné vyšetrovanie tých istých predmetov. Autorka rozoberá vhodnosť existencie oboch foriem použitia špeciálnych poznatkov z hľadiska ochrany práv a oprávnených záujmov osôb zapojených do konania o konaní pri objasňovaní trestného činu.

Kľúčové slová

Súdna expertíza, predbežné skúmanie, začatie trestného stíhania, previerka trestného oznámenia.

Введение

Вопросам соотношения судебной экспертизы и иных видов использования специальных знаний с применением исследования всегда уделялось много внимания.

В российском уголовном процессе наиболее распространенным видом исследования является судебная экспертиза. До недавнего времени ее назначение и производство было возможно только после возбуждения уголовного дела, то есть проведения ряда действий, предусмотренных Уголовно-процессуальным кодексом РФ, направленных на процессуальное оформление этой стадии. Однако некоторые следственные действия, которые носят неотложный характер, производились и производятся по закону до возбуждения уголовного дела — на этапе проверки сообщения о преступлении. И нередко при производстве таких следственных действий до возбуждения уголовного дела применяются так называемые «предварительные исследования». Казалось бы, цель скорейшего проведения исследования в целях определения наличия оснований для возбуждения уголовного дела оправдывает необходимость проведения предварительных исследований. Но возникает вопрос о соблюдении прав и законных интересов лиц, в отношении которых еще не определен их

правовой статус как участника процесса, поскольку как таковой процесс по закону пока еще не начат (не существует).

Поэтому, вопросы о целесообразности назначения и производства судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела, а также соотношения предварительного исследования и судебной экспертизы имеют важное значение для соблюдения прав и законных интересов физических и юридических лиц.

Судебная экспертиза.

Назначение и производство судебной экспертизы представляется как процессуальное действие, состоящее из нескольких этапов – назначения экспертизы (как следственного или судебного действия), проведения непосредственно экспертного исследования (производства экспертного исследования) и оценки заключения эксперта. Судебная экспертиза является процессуальным действием — совокупностью действий познавательного характера, направленных на получение ответов на вопросы, требующие использования специальных знаний в различных областях науки, техники, искусства, ремесла, включающих назначение и производство исследования, которые осуществляют соответственно субъект, ведущий процесс (следователь, дознаватель, судья), и эксперт, а также составление экспертом заключения и представление его субъекту, назначившему экспертизу, и его оценку.

Признаки судебной экспертизы можно разделить по основаниям:

1) Характеризующие назначение судебной экспертизы: а) процессуальная форма – регламентированный законом порядок назначения судебной экспертизы; б) субъект, ведущий процесс, нуждающийся в помощи эксперта; в) цель назначения и производства судебной экспертизы; г) объект (как предмет материально мира либо нематериального – психика человека), исследование и оценка которого с точки зрения доказывания затруднена; д) специальные знания, наличие которых необходимо для исследования объекта; е) субъект, обладающий специальными знаниями, – эксперт; ж) осуществление прав, связанных с назначением экспертизы, участниками процесса, которым это право предоставлено законом.

2) Характеризующие производство исследования: а) процессуальная форма – регламентированный законом порядок производства судебной экспертизы; б) применение специальных знаний; в) субъект, обладающий специальными знаниями, – эксперт; г) объект и предмет экспертного исследования; д) цель производства исследования – получение результатов исследования и формулирование выводов для отражения их в заключении; е) методы (методики) исследования; ж) заключение эксперта; з) субъект, ведущий процесс, назначивший судебную экспертизу; и) осуществление прав, связанных с производством экспертизы, участниками процесса, которым это право предоставлено законом.

3) Характеризующие оценку представленного заключения эксперта участниками судопроизводства: а) процессуальная форма – регламентированный законом порядок представления заключения эксперта лицу, ведущему процесс, и его оценки участниками судопроизводства; б) заключение эксперта; в) субъект, ведущий процесс, назначивший судебную экспертизу; г) оценка субъектами процесса, определенными законом, экспертного заключения; д) объект и предмет экспертного исследования; е) методы (методики) исследования; ж) субъект, обладающий специальными знаниями, – эксперт.

Предполагалось, что судебная экспертиза как процессуальное действие может проводиться только после начала процесса.

Еще в середине прошлого века известные ученые-процессуалисты и криминалисты писали о необходимости производства судебной экспертизы в некоторых случаях до возбуждения уголовного дела. Периодически интерес к обсуждению этого вопроса возникает в связи с практикой назначения и производства судебной экспертизы

по конкретным делам, а также в связи с вносимыми в УПК РФ изменениями и дополнениями. Так в ч.4 ст.146 УПК РФ законодатель указал на возможность проведения отдельных следственных действий, в том числе о назначении судебной экспертизы. Недосказанность законодателя привела к тому, что в этой части данная норма практически не применялась. В такой редакции указанное положение просуществовало вплоть до 5 июня 2007 года¹⁶³, когда и было отменено.

В научной литературе задолго до принятия УПК РФ 2002 года высказывались точки зрения, обосновывающие возможность, а в некоторых случаях и необходимость проведения судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела. Так, по мнению профессора С.А. Шейфера, «назначение и проведение СМЭ до возбуждения уголовного дела позволит устранить параллелизм в работе судебных медиков, исключить подмену СМЭ освидетельствованием, свести к минимуму ущерб правам участников процесса и расследованию дела»¹⁶⁴. В.М. Быков и Л.В. Березина предполагают, что «законодатель, указывая на возможность назначения судебной экспертизы в стадии возбуждения уголовного дела, имеет в виду именно назначение и производство судебной экспертизы, поскольку само по себе назначение судебной экспертизы к получению доказательств не приводит, а заключение эксперта появляется только в результате производства судебной экспертизы»¹⁶⁵.

Однако противников производства судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела было гораздо больше. Высказывались мнения против возможности и назначения, и производства судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела. Одним из главных аргументов является несоблюдение процессуального порядка назначения судебной экспертизы, которое влечет нарушения прав и законных интересов лиц, процессуальный статус которых является неопределенным.

Поскольку до возбуждения уголовного дела на этапе рассмотрения сообщения о преступлении на основании процессуального закона просто не существует таких субъектов как подозреваемый, обвиняемый, потерпевший, свидетель. Но существуют некие «лица, участвующие в производстве процессуальных действий при проверке сообщения о преступлении» (ч.1.1 ст.144 УПК РФ). Многие исследователи подвергли критике формулировку ст.144 УПК РФ, однако до сих пор законодатель не внес никаких изменений, позволяющих указанное положение скорректировать.

Внесенные Федеральным законом № 87-ФЗ изменения, исключили из ч.4 ст.146 УПК положение, касающееся возможности проведения каких-либо следственных действий до возбуждения уголовного дела, предусмотрев в п.3 ст.149 УПК, что после вынесения постановления о возбуждении уголовного дела орган дознания производит неотложные следственные действия и направляет уголовное дело руководителю следственного органа, а по уголовным делам, указанным в части третьей статьи 150 УПК, производит дознание. При этом перечень неотложных действий законодатель снова не определил, но, как следовало из положения ч.2 ст.176 УПК, осмотр места происшествия может быть произведен до возбуждения уголовного дела в случаях, не терпящих отлагательств. Таким образом, ни назначение, ни, тем более, производство судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела до 4 марта 2013 года были невозможны.

¹⁶³ О внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации и Федеральный закон «О прокуратуре Российской Федерации»: Федеральный закон от 5.06.2007 № 87-ФЗ //СЗ РФ. 2007. № 24. Ст.2830.

¹⁶⁴ См.: Шейфер С.А. Судебно-медицинская экспертиза и судебно-медицинское освидетельствование // Уголовно-правовые и процессуальные проблемы реализации уголовной ответственности. Межвузовский сборник статей. Куйбышев, 1986. С.140.

¹⁶⁵ Быков В.М., Березина Л.В. Производство следственных действий в стадии возбуждения уголовного дела //Вестник криминалистики. 2005. Вып. 1 (13). С. 49.

Однако 4 марта 2013 года Федеральным законом № 174-ФЗ¹⁶⁶ были внесены изменения в ч.1 ст.144 УПК РФ, устанавливающие возможность лиц, осуществляющих предварительное расследование при проверке сообщения о преступлении, назначать судебную экспертизу, принимать участие в ее производстве и получать заключение эксперта в разумный срок. Речь идет о возможности назначения и производства судебной экспертизы, а также привлечения специалиста в стадии проверки сообщения о преступлении. Хотя, по данным исследователей экспертизы назначались и до возбуждения уголовного дела. Так, по мнению В.К. Ашурова, почти 10 % следователей и руководителей следственных органов подтвердили наличие неверной практики производства судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела в ряде регионов России, они отметили, что до 2007 года назначали и проводили экспертизы до возбуждения уголовного дела¹⁶⁷. Однако с принятием закона № 174-ФЗ практика не изменилась кардинально. Поскольку, несмотря на то, что увеличилось количество случаев назначения судебной экспертизы, предварительные исследования не перестали проводиться.

По мнению Е.А. Зайцевой, «очевидно, что в стадии возбуждения уголовного дела жизненно необходимы экспертизы, которые устанавливают признаки преступления, образующие основание для возбуждения уголовного дела (ч.2 ст.140 УПК РФ). Наряду с судебной экспертизой для исследования свойств предмета, орудия преступления, прямо указанного в соответствующей статье Особенной части УК РФ, следует предусмотреть и судебно-медицинские экспертизы трупов и живых лиц для установления причиненного вреда здоровью»¹⁶⁸. Продолжая свою мысль, Е.А. Зайцева полагает необходимым «сформулировать комплекс законодательных новелл, направленных на четкое закрепление процедуры проведения судебной экспертизы в ходе проверочных мероприятий в целях установления оснований для возбуждения уголовного дела, но с соблюдением прав и законных интересов личности»¹⁶⁹.

Полагаем, что судебная экспертиза может быть назначена и проведена до возбуждения уголовного дела: 1) при одновременном исключении дублирующих ее действий, таких как, например, предварительная проверка или исследование; 2) с учетом требования, в соответствии с которым судебная экспертиза в отношении живых лиц могла бы проводиться только при их согласии (при согласии законного представителя); 3) при обязательном наделении предполагаемых участников уголовно-процессуальных правоотношений правами в отношении назначения и производства судебной экспертизы. Последнее условие требует отдельного пояснения. При проведении проверки о совершенном преступлении субъекты, – предполагаемые потерпевший, подозреваемый, свидетель, – могут быть уже известны. Но поскольку еще не вынесено постановление о возбуждении уголовного дела, приобрести процессуальный статус и воспользоваться своими правами эти лица не могут. В связи с этим дополнение процессуального закона указанием на то, что данные лица могут обладать правами, и на них возлагаются обязанности в связи с судебной экспертизой, выглядит оправданным.

¹⁶⁶ О внесении изменений в статьи 62 и 303 Уголовного кодекса Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. Федеральный закон от 04.03.2013 № 23-ФЗ // СЗ РФ. 2013. № 9. Ст.875.

¹⁶⁷ Ашуров, В.К. Практика назначения судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела // Судебная экспертиза. 2013. № 3 (35). С.23.

¹⁶⁸ Зайцева Е. А., Садовский А. И. Формирование доказательств следователем с использованием специальных познаний и технических средств: моногр.. – Волгоград : ВА МВД России, 2013. – 292 с. С.216.

¹⁶⁹ См.: Зайцева Е. А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2008. С. 30, 31.

Если данные лица не установлены сразу, а проведение судебной экспертизы в отношении определенных объектов необходимо, то она может быть назначена и проведена без их участия. В этом случае, у лиц, которые будут установлены и в дальнейшем обретут процессуальный статус, появится возможность оценить заключение эксперта и по результатам оценки заявить дознавателю или следователю ходатайство о проведении дополнительной или повторной экспертизы, воспользовавшись в полной мере своими правами. Однако в этом случае требует решения вопрос о возможности повторного исследования тех объектов, которые не могут быть сохранены для дальнейшего исследования.

Участниками уголовно-процессуальных правоотношений на данном этапе являются лица, вовлеченные в производство следственных действий, в будущем предположительно имеющие возможность стать подозреваемым, обвиняемым, потерпевшим, свидетелем. Таких лиц можно именовать, как это сделано в ч. 1.1 ст. 144 УПК РФ, лицами, участвующими в производстве процессуальных действий при проверке сообщения о преступлении. Процессуально-правовой статус данных субъектов отдельно в УПК РФ не закреплен и в этом, как представляется, нет необходимости. Достаточно конкретизировать в ч. 1.1 ст. 144 УПК РФ, какие права и обязанности, «предусмотренные настоящим Кодексом», должны быть разъяснены этим лицам, среди которых, полагаем, следует указать права, предусмотренные ст. 198 УПК РФ. Отметим также, что лицам, участвующим в производстве процессуальных действий при проверке сообщения о преступлении, должны быть предоставлены все права, перечисленные в ст. 198 УПК РФ, за исключением права присутствовать при проведении судебной экспертизы, о чем мы уже писали ранее¹⁷⁰.

Понятие и сущность предварительного исследования.

До настоящего времени нет четкого содержания термина «предварительное исследование», хотя сформировалось несколько подходов к его определению.

Так, по мнению профессора Е.Р. Россинской «специалисты в ряде случаев (например, при проверке до возбуждения уголовного дела) также проводят исследования, но эти исследования называются предварительными и полученные результаты не имеют доказательственного значения. Такая форма использования специальных знаний не является процессуальной»¹⁷¹. А.М. Зинин рассматривает предварительное исследование с двух сторон: 1) как процессуальную деятельность – предварительные исследования, предусмотренные ст. 58 УПК РФ и регламентированные также Наставлением по организации экспертно-криминалистической деятельности в системе МВД России (Приказ № 7 МВД РФ от 11.01.2009 г.)¹⁷², оформляемые справкой об исследовании; 2) как непроцессуальную форму, к которой, по его мнению, следует отнести проведение предварительных исследований, которые выполняются при участии специалистов в оперативно-розыскных мероприятиях, о чем указано в 3-ем разделе Наставления и ч. 5 ст. 6 Закона об оперативно-розыскной деятельности¹⁷³. Полагаем, что вряд ли можно в этой ситуации относить к процессуальной деятельности,

¹⁷⁰ Дьяконова О.Г. Процессуально-правовой статус субъектов применения и использования специальных знаний. Сер. Уголовный процесс. Монография. — М.: Юрлитинформ, 2019. — 400 с. С.314.

¹⁷¹ Россинская, Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: монография / Е. Р. Россинская. 3-е изд., доп. 2014. 736 с. С.11.

¹⁷² Наставление по организации экспертно-криминалистической деятельности в системе МВД России. Утв. Приказом № 7 МВД РФ от 11.01.2009 г. (ред. 16.08.2018) [Электронный ресурс]. Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс» (дата обращения: 10.02.2019).

¹⁷³ Зинин А.М. Предварительные исследования, их виды, нормативно-правовая регламентация // Вестник криминалистики. 2018. № 1 (65). С.27.

осуществляемую в соответствии с нормами административного права (а Наставление по организации экспертно-криминалистической деятельности в системе МВД России содержит именно нормы административного права, регламентируя соответствующие правоотношения в экспертных подразделениях системы МВД России).

С.Н. Волочай также подчеркивает неоднозначность термина «предварительные исследования»: «под ним в криминалистике традиционно понимаются исследования следов непосредственно на местах их обнаружения с целью получения такой информации, которая позволила бы там же скорректировать выдвинутые версии и организовать поиск скрывшихся лиц и спрятанных предметов. И вот в таком понимании предварительные исследования не только могут, но и должны остаться как на стадии возбуждения, так и на стадии предварительного расследования»¹⁷⁴.

Предварительным исследованием объектов, по мнению С.И. Земцовой является результат использования специальных знаний, направленный на выявление признаков, служащих основанием для возбуждения уголовного дела и получения розыскной информации для выявления, раскрытия и расследования преступлений¹⁷⁵.

Е.П. Гришина и С.А. Саушкин полагают, что «понятие «предварительное» означает производство исследования до возбуждения уголовного дела либо без вынесения постановления о назначении экспертизы (такое исследование иногда именуют экспресс-методом)»¹⁷⁶. Приведенное определение подчеркивает непроцессуальный, а, следовательно, дискуссионный характер «предварительных исследований». При этом не совсем ясно, почему авторы отождествляют исследование с «экспресс-методом». Во-первых, применение термина «экспресс-метод» в таком варианте не совсем корректно, поскольку метод сам по себе не является исследованием, а подразумевает способ его осуществления. Во-вторых, экспрессные методы исследования могут применяться при производстве судебной экспертизы, на соответствующей стадии, что не позволяет поставить знак равенства между таким методом и самим предварительным исследованием.

С учетом непроцессуального характера предварительных исследований доказательственное значение их результатов находится под вопросом. Также возникает вопрос, может ли результат предварительного исследования послужить основанием для возбуждения уголовного дела.

Объекты для предварительного исследования, как правило, обнаруживаются при проведении безотлагательных следственных действий. Например, в ходе осмотра места происшествия, задержания подозреваемого, обыска. Исследование таких объектов может быть произведено как специалистом, обладающим специальными знаниями в определенной научной области, так и следователем, обладающим знаниями в области криминалистики. По этому и ряду других оснований предварительное исследование невозможно назвать процессуальным. Действительно, имея важное значение, помогая сориентироваться в направлении последующего расследования, выдвижении версий, результаты предварительного исследования носят ориентирующий характер. Но, несмотря на сомнение в результатах, эти сведения могут выступить в качестве оснований для возбуждения уголовного дела.

Ученые предлагают разные варианты решения проблемы. Так, Е.П. Гришина и С.А. Саушкин считают нужным сохранить предварительные исследования и оформлять

¹⁷⁴ Волочай С.Н. Предварительные исследования как основа для выдвижения версий и организации расследования // Актуальные вопросы борьбы с преступлениями. 2014. № 1. С.69-71. С.70.

¹⁷⁵ Земцова С.И., Зырянов В.В. Предварительное исследование объектов: проблемные вопросы теории и практики // Вестник Калининградского юридического института МВД России. 2010. С.42-45. С.43.

¹⁷⁶ Гришина Е.П., Саушкин С.А. Использование результатов предварительного исследования объектов в доказывании: за и против // Современное право. 2006. № 8. С. 65-68.

их «справкой специалиста» приобщаемой в качестве «иного документа к материалам дела»¹⁷⁷.

С.И. Земцова придерживается похожей позиции и считает, что «придание «справке о предварительном исследовании объектов» статуса «заключения специалиста» будет способствовать уменьшению необоснованных затрат времени и материалов, в частности, и эффективности уголовного судопроизводства, и установлению истины по уголовному делу в целом»¹⁷⁸.

Представляется правильной позиция Е.Р. Россинской, категорически не согласной с учеными, которые видят в заключении специалиста способ придать доказательственное значение предварительным исследованиям. Поскольку в этом случае нивелируется различие между судебной экспертизой и заключением специалиста. Полагаем, что никакие экспресс-исследования не могут заменить полноценной судебной экспертизы, назначаемой, если этого требует практика (например, по делу о пожаре), до возбуждения уголовного дела¹⁷⁹.

Можно выделить основные черты предварительного исследования:

1) Предварительное исследование проводится в отношении объектов, сохранность которых для последующих экспертных исследований обеспечить затруднительно, в виду чего исследование должно проводиться незамедлительно, сразу же после обнаружения и фиксации объекта.

2) Предварительные исследования проводятся посредством применения методов и методик, позволяющих это сделать в условиях проведения следственных действий или оперативно-розыскных мероприятий, без использования сложного лабораторного оборудования.

3) Предварительные исследования не затрачивают продолжительное время на получение результата, в отличие от многих видов судебной экспертизы.

Следует определить несколько условий возможности и целесообразности проведения предварительного исследования. Во-первых, предварительное исследование может быть проведено, когда есть обоснованное убеждение в возможности утраты или изменения свойств объектов или вещественных доказательств в виду их природных особенностей, а их фиксация в последующем затруднит или сделает невозможным проведение экспертизы. Предварительное исследование можно проводить только в случаях, когда в последующем можно установить правильность процедуры его проведения, например, при осуществлении видеозаписи следственного действия, при котором проводилось предварительное исследование. Эти два условия должны действовать в совокупности, совместно.

Предварительное исследование versus судебная экспертиза.

Объекты, обнаруженные на месте происшествия, подвергаются предварительному исследованию, а в последующем в отношении этих же объектов в большинстве случаев назначается и проводится судебная экспертиза. На повторность исследования указывают многие авторы¹⁸⁰. Так, профессор Е.Р. Россинская пишет: «Предварительное исследование на стадии возбуждения уголовного дела способствует

¹⁷⁷ Гришина Е.П., Саушкин С.А. Использование результатов предварительного исследования объектов в доказывании: за и против // Современное право. 2006. № 8. С. 65-68.

¹⁷⁸ Земцова С.И., Зырянов В.В. Предварительное исследование объектов: проблемные вопросы теории и практики // Вестник Калининградского юридического института МВД России. 2010. С.42-45. С.43.

¹⁷⁹ Россинская, Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: монография / Е. Р. Россинская. 3-е изд., доп. 2014. 736 с. С.11.

¹⁸⁰ Волочай С.Н. Указ.соч. С.70; Земцова С.И., Зырянов В.В. Предварительное исследование объектов: проблемные вопросы теории и практики // Вестник Калининградского юридического института МВД России. 2010. С.42-45. С.43.

уточнению и выдвижению оперативных и следственных версий, рациональному и результативному планированию расследования и т.д. Во многих случаях без предварительного исследования вообще нельзя обойтись, но поскольку его результаты не имеют доказательственного значения, исследование затем повторяется в рамках судебной экспертизы, т.е. фактически выполняется двойная работа»¹⁸¹.

С учетом признаков предварительного исследования и судебной экспертизы, а также ситуации, когда одни и те же объекты исследуются дважды, поднимается вопрос о целесообразности одновременного наличия и использования обеих форм применения специальных знаний.

В.К. Ашуров, вслед за А.И. Садовским и Е.А. Зайцевой¹⁸², отмечает дублирование исследований в стадии возбуждения уголовного дела, «поскольку законодатель сохранил возможность проведения предварительных исследований наряду с введением судебной экспертизы»¹⁸³. А.И. Садовский пишет, что «правоприменители, предвидя возможность удовлетворения ходатайств стороны защиты и потерпевшего о производстве повторной и дополнительной судебной экспертиз (в порядке ч. 1.2 ст. 144 УПК РФ), не рискуют назначать судебную экспертизу в стадии возбуждения уголовного дела и отправляют материалы для производства предварительных исследований, т.к. законодатель сохранил эту непроцессуальную форму применения специальных познаний в числе проверочных мероприятий»¹⁸⁴. Отметим, что в последующем, как правило, назначаются судебные экспертизы, дублируя проведенное предварительное исследование, что не сказывается положительно ни на временных, ни на финансовых затратах судопроизводства.

Е.А. Логвинец, Н.В. Бобылева, прогрессивно оценивая нововведение в ст.144 УПК, также пишут, что «оно не снимает проблему дублирования предварительного исследования судебной экспертизой. Анализируя точки зрения различных ученых, авторы приходят к тому, что предложенные ниже варианты не подходят для решения этой проблемы, а именно выделить предварительные исследования в «особую форму исследований, проводимых специалистом» (В.А. Снетков), придать статус «иного документа» «справке о предварительном исследовании» (Е.П. Гришина, Н.Н. Лысова)»¹⁸⁵. Делая вывод о загромождении процесса собирания доказательств, указанные авторы не предлагают собственный вариант, констатируя неразрешимость проблемы законодательного закрепления возможности производства экспертизы до возбуждения уголовного дела.

И.М. Комаров подчеркивает «экономическую и правовую нецелесообразность проведения «предварительного исследования» объектов на стадии возбуждения уголовного дела и необходимость введения норм позволяющих в приведенных и схожих обстоятельствах назначать соответствующие экспертизы, признавая их выводы доказательствами по уголовному делу» и полагает, в случае письменного согласия лица

¹⁸¹ Россинская, Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: монография / Е. Р. Россинская. 3-е изд., доп. 2014. С.202.

¹⁸² См.: Зайцева, Е.А. Новый закон «о сокращенном дознании» и регламентация использования специальных познаний в досудебном производстве по уголовным делам: или «хотели как лучше, а получилось как всегда...» //Российский судья. 2013. № 4. С. 36-39.

¹⁸³ Ашуров, В.К. Практика назначения судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела //Судебная экспертиза. 2013. № 3 (35). С.23.

¹⁸⁴ Садовский, А.И. Проблемы формирования доказательств следователем с использованием специальных познаний и технических средств: дис. ...канд.юрид.наук. Волгоград, 2013. С.126.

¹⁸⁵ Логвинец, Е.А., Бобылева, Н.В. О правовой регламентации предварительных исследований в уголовном процессе //Материалы 3-й Международной научно-практической конференции «Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях» (г. Москва, 25-26 января 2011 г.). Москва: Проспект, 2011. С.118, 120.

на производство в отношении него экспертизы до возбуждения уголовного дела ему должны быть предоставлены права, предусмотренные ст. 198 УПК РФ¹⁸⁶. Д.А. Варнавский полагает возможным «заменить производство документальных проверок, ревизий, исследований документов, предметов и трупов, проводимых по требованию субъектов, указанных в ч.1 ст.144 УПК РФ, на установленное и детально регламентированное такое следственное действие, как назначение судебной экспертизы»¹⁸⁷.

Справедливо отмечает Е.А. Зайцева, обращая внимание на лишенное логики «сохранение предварительных исследований в ряду проверочных мероприятий, если в стадии возбуждения уголовного дела по закону разрешается назначение и производство судебной экспертизы, которая вводится, прежде всего, для устранения дублирующей практики предварительных исследований»¹⁸⁸. Кроме того, Е.А. Зайцева выделяет проблемы реализации ст.144 УПК в действующей редакции, определяя следующее: «1) отсутствие перечня ситуаций, когда экспертиза должна быть назначена в ходе проверки сообщения о преступлении; 2) фрагментарное регулирование статуса участников проверочных мероприятий, непродуманная система гарантий защиты их интересов; 3) одной из проблем регулирования судебной экспертизы на стадии возбуждения уголовного дела является отсутствие уголовно-правовых гарантий достоверности заключения эксперта»¹⁸⁹.

Следует также поддержать мнение Е.А. Зайцевой «о внесении в ст. 144 УПК РФ изменений, в соответствии с которыми для решения вопроса о наличии достаточных оснований для возбуждения уголовного дела допускается производство судебных экспертиз, если они не связаны с применением мер процессуального принуждения в отношении живых лиц»¹⁹⁰.

Зачастую под предварительными исследованиями имеются в виду именно исследования, проводимые специалистами. Отмечая разницу между экспертным и предварительным исследованием, авторы фактически сводят ее на нет и, сами того не желая, подчеркивают, что предварительное и экспертное исследование имеют единую сущность, но искусственно разграничиваются законодательно.

Выводы.

Фактически надлежащее регулирование порядка назначения и производства судебной экспертизы на этапе проверки сообщения о преступлении, вполне способно решать задачи, которые и ранее, и, частично, в настоящее время решаются за счет предварительных исследований.

Предварительное исследование и судебная экспертиза имеют единую сущность — и то, и другое являются видами исследования определенных объектов. При этом искусственно разграничиваются законодателем. Представляется нецелесообразным

¹⁸⁶ Комаров, И.М. К вопросу о процессуальной регламентации производства судебных экспертиз до возбуждения уголовного дела //Материалы 3-й Международной научно-практической конференции «Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях» (г. Москва, 25-26 января 2011 г.). Москва: Проспект, 2011. С.111.

¹⁸⁷ Варнавский, Д.А. Проверка сообщения о преступлении: генезис и перспектива: дис. ...канд.юрид.наук. М., 2017. С.106.

¹⁸⁸ Зайцева, Е.А. Новый закон «о сокращенном дознании» и регламентация использования специальных познаний в досудебном производстве по уголовным делам: или «хотели как лучше, а получилось как всегда...» // Российский судья. 2013. № 4. С.38.

¹⁸⁹ Зайцева Е. А. Регламентация судебной экспертизы на стадии возбуждения уголовного дела: современное состояние и пути совершенствования //Судебная экспертиза. 2016. № 1 (45). С.43.

¹⁹⁰ Зайцева, Е.А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства: дис. ...д-ра юрид. наук. Москва, 2008. С.279

сохранять предварительное исследование в качестве отдельной непроцессуальной формы применения специальных знаний на стадии возбуждения уголовного дела, когда в арсенале у следователя имеется возможность назначения судебной экспертизы. Расширение возможности назначения и производства судебной экспертизы на стадии возбуждения уголовного дела вполне обоснованно и позволяет устранить необходимость проведения предварительных исследований. Однако, судебная экспертиза, назначаемая для установления данных, указывающих на наличие или отсутствие признаков преступления, может иметь серьезное значение для лиц, так или иначе участвующих в стадии проверки сообщения о преступлении. Именно судебная экспертиза как процессуальное действие способна гарантировать права и законные интересы субъектов.

Библиографический список

Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. (в ред. от 27.12.2018 г.) // Собрание законодательства РФ. – 2001. – № 52. – Ст. 4921; Собрание законодательства РФ. – 2018. – № 53 (часть I). – Ст. 8478.

О внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации и Федеральный закон «О прокуратуре Российской Федерации»: Федеральный закон от 5.06.2007 № 87-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 2007. – № 24. – Ст. 2830.

О внесении изменений в статьи 62 и 303 Уголовного кодекса Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. Федеральный закон от 04.03.2013 № 23-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 2013. – № 9. – Ст. 875.

Наставление по организации экспертно-криминалистической деятельности в системе МВД России. Утв. Приказом № 7 МВД РФ от 11.01.2009 г. (ред. 16.08.2018) [Электронный ресурс]. Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс» (дата обращения: 10.02.2019).

Агешкина Н.А., Бельянская А.Б., Смушкин А.Б. Комментарий к Федеральному закону от 25.12.2008 № 273-ФЗ «О противодействии коррупции» (постатейный). [Электронный ресурс]. Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс» (дата обращения: 10.02.2019).

Ашуров В.К. Практика назначения судебной экспертизы до возбуждения уголовного дела // Судебная экспертиза. — 2013. — № 3 (35). — С.19-25.

Быков В.М., Березина Л.В. Производство следственных действий в стадии возбуждения уголовного дела // Вестник криминалистики. — 2005. — Вып. 1 (13). — С.49-54.

Варнавский Д.А. Проверка сообщения о преступлении: генезис и перспектива: дис. ...канд. юрид. наук. — М., 2017. — 217 с.

Волочай С.Н. Предварительные исследования как основа для выдвижения версий и организации расследования // Актуальные вопросы борьбы с преступлениями. — 2014. — № 1. — С. 69-71.

Гришина Е.П., Саушкин С.А. Использование результатов предварительного исследования объектов в доказывании: за и против // Современное право. — 2006. — №

8. — С. 65-68.

Дьяконова О.Г. Процессуально-правовой статус субъектов применения и использования специальных знаний. Сер. Уголовный процесс. Монография. — М.: Юрлитинформ, 2019. — 400 с.

Дьяконова О.Г. Судебная экспертиза в стадии возбуждения уголовного дела // Судебная экспертиза. — 2013. — № 3 (35). — С. 12-19.

Зайцева Е.А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 2008. — 52 с.

Зайцева Е.А. Концепция развития института судебной экспертизы в условиях состязательного уголовного судопроизводства: дис. ... д-ра юрид. наук. — М., 2008. — 505 с.

Зайцева Е.А., Садовский А. И. Формирование доказательств следователем с использованием специальных познаний и технических средств: моногр. — Волгоград : ВА МВД России, 2013. — 292 с.

Зайцева Е.А. Новая практика назначения и производства судебных экспертиз на стадии возбуждения уголовного дела // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. — 2013. — № 4-2. — С.63-69.

Зайцева Е.А. Арсенал средств доказывания в стадии возбуждения уголовного дела в контексте Федерального закона от 4 марта 2013 г. № 23-ФЗ // Проблемы отправления правосудия по уголовным делам в современной России: теория и практика: матер. V-ой Междунар. науч.-практ. конф. 11-13 апреля 2013 г. / редкол.: Т.К. Рябинина (отв. ред.), [и др.]; Юго-Зап. гос. ун-т. Курск, 2013. — С.73-79.

Зайцева Е.А. Новый закон «о сокращенном дознании» и регламентация использования специальных познаний в досудебном производстве по уголовным делам: или «хотели как лучше, а получилось как всегда...» // Российский судья. — 2013. — № 4. — С. 36-39.

Зайцева Е.А. Регламентация судебной экспертизы на стадии возбуждения уголовного дела: современное состояние и пути совершенствования // Судебная экспертиза. — 2016. — № 1 (45). — С. 38-44.

Земцова С.И., Зырянов В.В. Предварительное исследование объектов: проблемные вопросы теории и практики // Вестник Калининградского юридического института МВД России. — 2010. — С. 42-45.

Зинин А.М. Предварительные исследования, их виды, нормативно-правовая регламентация // Вестник криминалистики. — 2018. — № 1 (65). — С. 26-30.

Комаров И.М. К вопросу о процессуальной регламентации производства судебных экспертиз до возбуждения уголовного дела // Материалы 3-й Международной научно-практической конференции «Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях» (г. Москва, 25-26 января 2011 г.). — Москва: Проспект, 2011. — С.110-113.

Логвинец Е.А., Бобылева Н.В. О правовой регламентации предварительных исследований в уголовном процессе // Материалы 3-й Международной научно-практической конференции «Теория и практика судебной экспертизы в современных условиях» (г. Москва, 25-26 января 2011 г.). — Москва: Проспект, 2011. — С. 117-120.

Россинская Е.Р. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе: монография. 3-е изд., доп. — М.: Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2014. — 736 с.

Садовский А.И. Проблемы формирования доказательств следователем с использованием специальных познаний и технических средств: дис. ...канд. юрид. наук. — Волгоград, 2013. — 243 с.

Шейфер С.А. Судебно-медицинская экспертиза и судебно-медицинское освидетельствование // Уголовно-правовые и процессуальные проблемы реализации уголовной ответственности. Межвузовский сборник статей. — Куйбышев, 1986. — С. 139-140.

Author:

Oksana Dyakonova, Candidate Science (Law)
The State Educational Institution of Higher Education of Moscow Region
State University of Humanities and Social Studies
Department of criminalistics and criminal proceedings
Zelenaya street, 30
140411 Kolomna, Russian Federation Bratislava
email: oxana_diakonova@mail.ru

ORGANIZOVANÉ FORMY TRESTNEJ ČINNOSTI V PODMIENKACH DIGITALIZÁCIE: NOVÉ HROZBY

ОРГАНИЗОВАННЫЕ ФОРМЫ ПРЕСТУПНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ: НОВЫЕ УГРОЗЫ¹⁹¹

Александр ЧУЧАЕВ

Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА)

Юлия ГРАЧЕВА

Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА)

Сергей МАЛИКОВ

Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина (МГЮА)

Аннотация

Достижения информационной эпохи обладают большими возможностями и влекут новые опасности. За последние пять лет количество преступлений в цифровой среде в России возросло в семь раз (с 10 тыс. до 70 тыс.); две трети из них являются преступлениями экстремистского характера, каждое девятое преступление - террористического характера. Киберпреступления приобрели организованный и транснациональный характер. Цифровые технологии, проникая во все сферы жизни государства и общества, параллельно создают угрозу национальной (государственной, экономической, информационной, экологической и др.) безопасности, в связи с чем существует необходимость в оптимизации уголовного законодательства с учетом новых информационных технологий и киберугроз. В статье приводится характеристика отдельных сфер и технологий цифрового мира, которые могут быть использованы организованной преступностью.

Ключевые слова

цифровизация, преступность, риски, угрозы, мобильные сети, социальные сети, телемедицина, экономическая сфера, цифровой копия гражданина.

Abstrakt

Úspechy informačného veku majú veľký potenciál a prinášajú nové riziká. Za posledných päť rokov sa počet trestných činov v digitálnom prostredí v Rusku zvýšil sedemnásobne (z 10 000 na 70 000); dve tretiny z nich sú zločinnými extrémistickej povahy, každý deviaty zločin je teroristickej povahy. Počítačové zločiny získali organizovaný a nadnárodný charakter. Digitálne technológie, ktoré prenikajú do všetkých sfér života štátu a spoločnosti zároveň predstavujú hrozbu pre národnú (štátnu, hospodársku, informačnú, environmentálnu atď.) bezpečnosť, a preto je potrebné optimalizovať trestnú legislatívu v kontexte nových informačných technológií a počítačových hrozieb. Článok popisuje jednotlivé oblasti a technológie digitálneho sveta, ktoré môže organizovaný zločin využiť.

Кľúčové slová

Digitalizácia, kriminalita, riziká, hrozby, mobilné siete, sociálne siete, sieť, telemedicina, hospodárska sféra.

Введение. Организованная преступность – изменяющееся и гибкое явление. Многие из преимуществ глобализации, в частности, облегчение и ускорение коммуникации, движение финансов и международных поездок, создают возможности

¹⁹¹ Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ в рамках научного проекта № 18-29-16158.

для процветания, диверсификации и расширения деятельности транснациональных организованных преступных групп. Традиционные, территориальные преступные группы эволюционировали или были частично заменены более мелкими и гибкими сетями с филиалами в нескольких юрисдикциях. Современная организованная преступность представляет собой глобальную проблему, которую необходимо решать согласованными глобальными мерами. В связи с этим возникают новые угрозы глобальной безопасности, а это означает увеличение количества жертв от таких преступлений. ООН в качестве основных видов преступлений, совершаемых организованными группами, выделила следующие: киберпреступность, преступления с использованием личных данных, незаконный оборот культурных ценностей, экологические преступления, пиратство, незаконный оборот органов и мошенничество в медицине в качестве новых и возникающих преступлений, представляющих опасность. Появление этих новых видов преступлений обуславливает необходимость того, чтобы правоохранительные органы соответствующим образом изменяли подходы к противодействию организованной преступности. В рамках настоящей статьи мы лишь остановимся на некоторых рисках цифровизации и тех ее проявлениях, которые могут быть использованы организованной преступностью.

1. Цифровая трансформация коммерческой и иной деятельности – главный тренд в государственной и корпоративной деятельности – меняет способ ведения бизнеса и государственного управления. Одной из областей, которую она трансформирует, является кибербезопасность. Сейчас существует больше потенциальных киберугроз, чем когда-либо прежде, и атаки становятся все более инновационными. Защита от этих угроз требует проактивного, постоянно интегрированного и автоматизированного подхода к кибербезопасности. С цифровизацией специалистами связываются следующие тенденции, приводящие к росту киберугроз.

Увеличение количества потенциальных точек атаки. Чем больше приложений, данных и процессов перемещается в цифровую среду, тем больше возможностей появляется у хакеров и других злоумышленников. Существует больше потенциальных точек входа, что затрудняет специалистам по кибербезопасности обнаружение всех уязвимостей и отслеживание всех угроз. Также для хакеров существует возможность атаковать сеть компаний не напрямую, к наиболее охраняемым объектам защиты, например, базам финансового учета, а через, например, внутреннюю социальную сеть компании. Как только они получают доступ к одной системе они могут использовать данные для авторизации в другой. Это означает, что сеть является настолько же безопасной, насколько ее слабое место.

Увеличение ущерба от действий преступников. Вероятность повреждения в результате взлома или взлома данных также выше, чем когда-либо. Сегодня данные чрезвычайно ценны для бизнеса, и теперь все больше устройств подключены к Интернету, что предполагает возможность взлома. Некоторые из этих устройств и технологий задействованы в критических процессах. Событие, при котором кибератака нарушает некоторые из этих действий, может иметь серьезные последствия. Например, энергосистема, больничное оборудование и транспортные средства теперь имеют цифровые компоненты. Чем сильнее организация зависит от цифровых технологий, тем серьезнее могут быть последствия атаки.

Рост уязвимостей за счет использования распределенных сетей. В прошлом многие компании размещали все свое ИТ-оборудование и организовывали сети исключительно на одной территории. Некоторые компании, особенно крупные или те,

которые обрабатывают особо важные данные, все еще делают это. Однако, в настоящее время большинство компаний используют внешние цифровые приложения и размещают свои серверы в облаке. Это означает, что сети этих компаний не изолированы и подключены к общедоступному интернету. Хотя каналы передачи должны иметь средства защиты, ограничивающие доступ, использование цифровых технологий создает потенциальную возможность для хакеров взломать эти средства защиты и получить доступ к корпоративным сетям.

Постоянное изменение. Цифровые технологии и другие технологические улучшения увеличили скорость, с которой разработчики могут создавать и обновлять программное обеспечение. Современные технологии быстро меняются, и хотя это дает преимущества, это также усложняет отслеживание процессов безопасности. Увеличенная скорость изменений облегчает проникновение уязвимостей в систему безопасности. Киберпреступники также постоянно придумывают новые методы, а это означает, что специалистам по безопасности необходимо постоянно работать, чтобы найти новые способы обеспечения защиты.

Увеличение сложности атак. Методы хакеров не только быстро меняются, но и становятся все более изощренными. Киберпреступники могут использовать искусственный интеллект и другие передовые технологии, как это делают профессионалы в области безопасности. Один тип атаки с поддержкой искусственного интеллекта, называемый полиморфной атакой, является серьезной проблемой. Эти типы атак могут трансформироваться, чтобы избежать обнаружения традиционными решениями безопасности.

2. Реализация цифрового идентификатора гражданина («цифровой копии»).

При создании единого идентификатора в муниципальных и государственных системах, риски лежат в области утечки данных, которые гражданин может предоставить о себе самостоятельно и которые содержатся в государственных информационных системах (персональные данные). При обработке этих данных на уровне, например, города создает вероятность причинения крупного ущерба. Так, например, размер подтвержденного финансового ущерба от утечки персональных данных в одной из российской компании составил более 200 миллионов рублей. При замыкании муниципальных органов ответственности на себя есть риски того, что ответственных не будет вовсе, поскольку в законодательстве нет однозначно понимаемой методологии определения личной и коллективной ответственности за утечку данных, а, следовательно, и меры безопасности не применяются должным образом. Также отсутствует однозначно понимаемая методология оценки вероятного и фактически понесенного ущерба от утечки персональных данных создают высокие риски для прав, жизни и здоровья граждан РФ. В информационной безопасности правовые меры защиты информации имеют крайне высокое значение. Их отсутствие является общепризнанной уязвимостью информационных систем.

При создании цифровой копии гражданина данные не только предоставляются гражданином, но и автоматически собираются факты его активности. В частности, это могут быть данные о его перемещении по городу – на основании данных сотовых операторов и видеокамер, покупательской активности – на основе данных операторов фискальных данных, социальной активности – на основе данных социальных сетей, коммерческой активности – на основе данных налоговой службы, личных активностей – на основе данных видеокамер. Таким образом, цифровая копия гражданина в широком смысле – это инструмент мониторинга любых проявлений жизнедеятельности человека.

Подобного рода данные, как о каждом отдельном человеке, так и в совокупности, позволяют не только собирать факты, но и прогнозировать поведение, поступки и предпочтения каждого конкретного человека. В руках преступника это беспрецедентное средство шантажа, способ оказывать психологическое воздействие на основе данных медицинской карты, способ узнавать об отсутствии человека дома или на даче по данным таможенных служб или данным видеонаблюдения. Вероятный ущерб при использовании подобного рода сведений в целях манипуляций над психически не устойчивым человеком или с целью шантажа можно считать жизнь. Правовой оценки требует адекватность получаемой пользы вероятному ущербу от утечки цифровой копии.

3. Цифровизация медицинской деятельности. Использование информационных систем для сбора всеобъемлющей информации о пациентах и врачах создает определенные угрозы безопасности, которые могут исходить от медицинского персонала, IT-персонала, иных преступников, самих пациентов.

Мошенничество со страховыми выплатами. В настоящее время в зарубежных странах появляется практика, когда для искажения работы диагностического алгоритма врачи изменяли пиксели в снимке МРТ. В результате система искусственного интеллекта определяла признаки болезни, которой на самом деле нет. Такого рода преступления снижают скорость распространения автоматизированных систем проверки заявок на страховые выплаты, поскольку есть риск, что недобросовестные должностные лица будут пытаться обмануть ее ради получения одобрения. В конечном счете от подобного мошенничества пострадает здоровье пациентов поскольку автоматизированная система повысила бы скорость ответа и как следствие, качество медицинского вмешательства.

Неквалифицированная медицинская помощь. Создание новых форм взаимодействия с пациентом через сайт продаж медицинских услуг и услуг телемедицины создает риски появления ситуаций, в которых подтверждение личности врача не обеспечено, в результате чего лица с не подтвержденной квалификацией осуществляют удаленное консультирование с целью получения денежного вознаграждения. Это создает риски нанести вред здоровью пациентов, получающих неквалифицированную медицинскую помощь.

Риски врачебных ошибок. Некоторые методы машинного обучения подразумевают использование прошлого опыта – ретроспективных данных о лечении и результатах лечения – для улучшения алгоритмов и самонастройки. Эти данные актуализируют после принятия системы в эксплуатацию. Для обучения системы используются данные, которые заносит врачи специалисты, работающие в конкретной организации. Если подавляющее большинство специалистов будут заносить в систему не корректные заключения из-за своей низкой квалификации, если данные в систему о результатах лечения будут вноситься в искаженном виде, то система с некоторой вероятностью пройдет самообучение и будет генерировать ошибочные заключения, в соответствии с загружаемыми данными. Таким образом, корректность занесения сведений о текущем пациенте влияет на точность диагностики следующего. Трудность в контроле ручного занесения информации создает риски появления врачебных ошибок не только в отношении одного врача к одному пациенту, но и всех пользующихся системой диагностики для всех последующих обследуемых пациентов.

Нарушение конфиденциальности сведений о здоровье человека. Такая ситуация может возникнуть в результате кибератаки на медицинские организации, преступлений медицинских работников, халатности службы информационной безопасности и привести к таким последствиям как:

вымогательство денежных средств совершаемому с угрозой уничтожить эти данные;

шантаж пациентов, для которых утечка сведений о здоровье может привести к отказу принятия на работу (если соискатель зарегистрирован в наркологии, имеет хронические болезни, беременный), увольнению (известны прецеденты в отношении больных гепатитом, СПИДом), семейным конфликтам с финансовыми последствиями (венерические заболевания, беременность)

мошенничество в отношении психологически не здоровых, одиноких пациентов, психологическое давление и принуждение к передаче имеющихся у них активов;

провоцирование к самоубийству на основе данных о психическом состоянии;

противоправные действия в отношении имущества пациентов на основе данных о их перемещениях и местонахождении (больница, санаторий);

Нарушение целостности и достоверности данных о здоровье, что может иметь следующие виды и последствия:

подмена диагностической информации с целью спровоцировать неадекватное лечение и причинить вред здоровью;

подмена информации с целью признания невеняемости и принудительного лечения;

подмена информации с целью получать льготы инвалидам и другим категориям;

причинение вреда здоровью пациенту в результате разрыва сеанса удаленной хирургической операции;

причинение вреда здоровью в результате недостаточно оперативного предоставления сведений электронной карты больного или потери этой информации;

причинение вреда здоровью в результате сбоя в работе электронно-управляемого оборудования;

создание угрозы жизни больному при нарушении передачи информации с датчиков давления, уровня сахара, пульса и т.п.

4. Мобильные и телематические сервисы. Большинство мобильных сервисов поддерживают возможность доступа по учетным данным социальных сетей. Например, в программное приложение, которое позволяет проследить, где находится ребенок пользователя, можно получить доступ с помощью логина и пароля от Facebook. Такого рода сквозная авторизация создает повышенные риски для человека, его родственников и его имущества:

расположение человека, его транспортных средств в случае взлома его учетной записи в социальных сетях позволяет знать его местоположение в режиме реального времени и планировать кражу в его квартире, доме, даче.

в случае взлома системы GPS оповещения и подмены информации о местоположении транспортного средства можно вызвать ложную уверенность у владельца, что оно не украдено или не используются несанкционированно.

любой злоумышленник может стать участником социальной сети которые связывают друг с другом попутчиков. Фальшивая анонимная учетная запись позволит

злоумышленнику подобрать «попутчика» на дальнюю дистанции, которого достаточное время никто не будет искать.

5. Проблемы и риски использования социальных сетей. Заполнение профилей социальных сетей, фиксация своей ежедневной активности, убеждений, расовой принадлежности (легко определяемой по фотографии), физического состояния также сопряжено с рядом рисков. Последствиями для пользователей социальных сетей могут стать следующие ситуации:

преследование стalkerами – лицами, которые выбирают в социальной сети жертву, по записям, фотографиям, геолокации определяют часто посещаемые ею места и любимые маршруты и преследуют как с целью запугивания, так и с целью проявить сексуальную агрессию, выплеснуть расовую, политическую ненависть;

лица с психическими отклонениями используют в социальных сетях возможность познакомиться с детьми или подростками и анонимно назначать с ними встречи с травмирующими для детей последствиями;

преступники могут выявлять в социальных сетях лиц физически слабых, тяжело физически или психически больных с целью грабежа, вымогательства, мошенничества;

определение по геолокации и фотографиям отсутствие хозяев, злоумышленники могут предпринять попытки кражи автомобиля или взлома квартиры, дачи;

лица, ведущие работу над популяризацией своей личности в медийном пространстве, могут в дальнейшем использовать социальный капитал для побуждения к физическому насилию, проведения атак на репутацию в отношении как физических лиц, так и компаний и брендов. Чаще всего такие действия оплачиваются заинтересованным в этом заказчиком;

социальный капитал и согласованная деятельность оплачиваемых сотрудников могут использоваться также для формирования общественного мнения, формирование негативного образа физических лиц, политических деятелей, компаний посредством распространения клеветы;

социальные сети – главный инструмент призыва к бойкотированию продуктов и компаний по политическим мотивам или другим убеждениями (экология, вегетарианство). Такие бойкоты наносят серьезный финансовый ущерб производителям;

заполненные тесты, участие в конкурсах, предоставление фотографий позволяют получать персональные данные и прогнозировать поведение человека. Современные технологии позволяют по совокупности таких данных сделать не просто сегментировать покупателей, но и делать весьма точные заключения о наличии определенных заболеваний. Сопоставление сведений из социальной сети сведений об активностях делают человека подверженным манипуляциям, в частности, вымогательству;

одной из серьезных уязвимостей социальных сетей является пропаганда использования сквозного метода авторизации Single Sign On. Это метод позволяет пользователя социальной сети, например, Facebook, использовать для доступа на совсем другие сайты логина и пароля Facebook. Таким образом, утечка данных авторизации на одном не очень надежном сайте приведет к компрометации данных доступа ко всем интернет ресурсам, которыми пользуется человек. А это могут быть и интернет-магазины, и маркетплейсы с сопоставленными им банковскими картами. Тот же самый логин и пароль люди зачастую используют и для доступа к интернет-банкам. Даже если банк использует дополнительную защиту sms -кодом, это преодолимая сложность –

данные мобильной связи не шифруются и sms- код может быть перехвачен злоумышленниками.

Заключение. В рамках настоящей статьи мы остановились лишь на небольшом спектре потенциальных рисков и угроз, связанных с цифровизацией. Всеобщая связанность, интеграция личных девайсов (многофункциональных устройств), общественных сетей, корпоративных систем и правительственных инфраструктур в единое целое – цифровой взаимосвязанный мир – открывает невиданные возможности, но одновременно делает нас обитателями дома со стеклянными стенами. В данном случае возможности, риски и угрозы растут пропорционально и экспоненциально.

Авторы:

Чучаев Александр Иванович, доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры уголовного права Московского государственного юридического университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА)
125993, Россия, Москва, Садовая-Кудринская улица, дом 9
email: mokshal@rambler.ru

Грачева Юлия Викторовна, доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры уголовного права Московского государственного юридического университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА)
125993, Россия, Москва, Садовая-Кудринская улица, дом 9
email: uvgracheva@mail.ru

Маликов Сергей Владимирович, кандидат юридических наук,
старший преподаватель кафедры уголовного права Московского государственного юридического университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА)
125993, Россия, Москва, Садовая-Кудринская улица, дом 9
email: s.v.malikov@yandex.ru

HLAVNÉ OBLASTI ŠKOLENIA JEDNOTIEK KRIMINÁLNEJ POLÍCIE UKRAJINY

THE MAIN AREAS OF TRAINING FOR THE UNITS OF THE CRIMINAL POLICE OF UKRAINE

Serhii BALABAN

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Abstract

The research paper deals with modern approaches to the training of criminal police officers. It is determined that the basis of practical training is the conduct of police quests both during the practical classes on the criminal investigation specialization, and when determining the level of students' knowledge and skills during the examinations and the defence of the results of internship and probation at the position of Officer of the Criminal Investigation Department. The emphasis is placed on the necessity of implementing an experiment on selection for optional training of individual groups of students on urgent problems of criminal investigation activities.

Keywords

Criminal police, criminal investigation activities, students, practical training, police quest, criminal analysis.

Abstrakt

Príspevok približuje súčasné spôsoby školenia príslušníkov kriminálnej polície. Tréningy príslušníkov služby kriminálnej polície sú vymedzené základnými praktickými tréningami, ktoré sú vykonávané policajným vyhľadávaním pri výučbe špecializovaného predmetu kriminálne vyšetrovanie, a zároveň aj pri vykonávaní skúšok a preverovaní vedomostí príslušníka Policajného zboru na Katedre kriminálneho vyšetrovania. Akcent je kladený na potrebu implementácie výberu vhodných tréningov v jednotlivých skupinách študentov, ktoré závisia od aktuálnych problémov z praxe pri kriminálnom vyšetrovaní.

Kľúčové slová

Kriminálna polícia, činnosť kriminálneho vyšetrovania, študenti, praktický výcvik, policajná potreba, kriminálne analýzy.

Since 2015, the process of reforming the bodies of internal affairs has been implemented in Ukraine according to the Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 22, 2014, which approved the Concept of the Priority Measures for Reforming the Ministry of Internal Affairs and the Internal Affairs Development Strategy. It should be noted that the priority step of the reform was the adoption of the Law of Ukraine "On National Police" by the Verkhovna Rada of Ukraine on 07.02.2015, which came into force on November 5, 2015. In addition, a large number of regulatory acts aimed at regulating police activity have already been developed and adopted. However, reforming the system of the Ministry of the Internal Affairs as a whole and the creation of a police as a qualitatively new law enforcement body, which will be trusted by society, is not possible without the purposeful competent professional police officers. The success of police activity depends primarily on the personal culture and outlook of the policeman, the motives of the acts and his real social actions.

One of the main units of the National Police that are directly involved in detecting and preventing crimes; detecting persons who committed crimes; searching for persons who evade the pre-trial investigation, investigating judge, court, serving the sentence, and persons who have disappeared without a trace are criminal police units.

The public units of the Criminal Police of Ukraine include the following units: Criminal Prosecution; Strategic Investigations, Combating Human Trafficking Crimes; Counteracting Drug Crimes; Provision of Activities Related to Hazardous Materials; Criminal Analysis; Internal Security; Cyber Police; Economic Protection. It should be noted that the creation of such a number of units is due to the specifics of crime in the country and the need to separate them into separate units, taking into account the complexity of counteracting certain types of crime.

The units of the criminal police carry out both operational and investigative activities until the time of the establishment of the fact of criminal activity, as well as their activities during the criminal proceedings regarding the identification of the person who committed the crime.

In accordance with the Law of Ukraine “On Criminal Investigation Activity”, criminal investigation activity is a system of public and secret investigation, intelligence and counter-intelligence activities carried out with the use of operational as well as operational and technical means. The task of investigation activity is to search for and record facts about unlawful acts of individuals and groups, responsibility for which is provided for by the Criminal Code of Ukraine, intelligence and subversive activities of special services of foreign states and organizations for the purpose of ceasing offenses and in the interests of criminal justice, as well as receiving information in the interests of the security of citizens, society and the state [1]. Given that the activities of criminal police units are aimed at counteracting crime, they carry out only public and secret search and investigation activities. The conduct of counter-intelligence activities is inherent in the units of the Security Service of Ukraine.

During the criminal proceedings, the criminal police units conduct investigative actions and secret investigative actions on the written instruction of the investigator/prosecutor. During the execution of the orders of the investigator/prosecutor, the employee of the operational unit shall use the powers of the investigator. In this case he has no right to conduct procedural actions in criminal proceedings on his own initiative or to file a petition to an investigating judge or prosecutor (Article 41 of the Criminal Procedural Code of Ukraine) [2].

Given the diversity of actions carried out by criminal police units in combating crime, the question is raised about the quality of training for criminal police units and the acquisition of those necessary theoretical knowledge and practical skills that will contribute to the full and effective performance of their functional responsibilities in combating crime.

Analysis of the training of specialists for the criminal police units showed that modern approaches to the training of law enforcement officers do not fully provide the necessary quality of this training. Taking into account the above, one can come to the conclusion that today the issue of improving the professional training of specialists for the criminal police units is urgent.

The need for practice involves the transition from the formal theoretical educational process to the introduction of training technologies, especially in the last year of study, the formation of established professional skills [3].

The basic knowledge, skills and abilities necessary for the future activity as employees of the criminal police units are provided at the subjects of the investigative direction, in particular: Investigation Activity, Investigation Activity of the National Police, Investigation Documenting, Organization of Work with the Secret Personnel, etc. Therefore, in our opinion, the main direction of improving such training should be the improvement of the educational process while teaching the subjects of investigative direction. In particular, in order to improve the quality of professional training for criminal police units in higher education institutions with

specific training conditions that train policemen, practical training should be in line with theoretical training of students.

The basis of practical training is the conduct of police quests as part of the practical training at the subjects of investigation specialization, as well as in determining the level of the students' knowledge and skills during the examinations and the defence of the results of internship and probation as a criminal police officer.

The basis of the police quest is a situational method, the content of which is aimed at mastering the algorithm of actions related to the implementation of its operational and service tasks. The quest involves an entire immersion in the storyline, based on the content of specific work plots and active actions aimed at achieving a certain goal and making a decision based on the analysis of the situation.

We can theoretically determine the following stages of a police quest:

- 1) organizational stage: explaining the purpose and objectives of the police quest; acquaintance of students with the procedure for conducting them; distribution of the students of the training group into subgroups; choice of plots of situational tasks by subgroups for their solution;
- 2) the process of finding solutions and fulfilling tasks assigned to the participants: familiarizing the students with the plot; the main issues that need to be addressed; direct process of providing an algorithm of action in solving practical problems and drawing up necessary operational service documents;
- 3) final: evaluation of the results of the police quest.

It should be noted that at the time of the police quest, students must:

1) know:

- legal foundations of investigative activity;
- means, methods and forms of investigative activity;
- organization of investigative activity of criminal police units;
- records used by the operational units of the National Police in counteracting crimes;
- categories of persons who cooperate with the National Police confidentially and specifics of working with them;
- an algorithm of actions in identifying and documenting certain types of criminal activity and identifying those who committed crimes;
- peculiarities of realization of investigative information;
- organization of investigative activity by the National Police;

2) be able to:

- analyze and evaluate the operational situation in general and by the directions of work of the operational units of the National Police;
- determine the tendencies of spread of certain types of crimes, their determinants and the state of counteraction thereto;
- predict criminogenic situations, be able to arrange investigative forces of the National Police;
- plan the work of operational units of the National Police to document criminal activity;
- draw up operation service documents.

Today, it is necessary to introduce experiments on the selection of separate groups of students for optional training on the urgent problems of investigative activities and to provide for widespread use of practical classes in the operational units to which they will be sent for further service.

An example can be holding of optional courses in the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs for cadets of the Faculty of Training Specialists for Criminal Police Units on topical issues of criminal analysis. These classes are held by the scientific and pedagogical staff of the Investigative Activity Department and directly by the employees of the Criminal Analysis Department of the Main Directorate of the National Police in Dnipropetrovsk region. In addition to in-depth study of theoretical problems of criminal analysis, practical skills are being trained for actions aimed at identifying and determining exact interrelations between information related to criminal events, persons associated with them, and data originating from various sources, their use by law enforcement agencies and courts. It should be noted that the students work with open sources of information, in particular with Internet resources. Although it's not long time that they have started to work in this area, but already have certain results of their work with practicing police officers, in particular possible facts of human trafficking are established. This information provided by the criminal police officers is being checked.

The cadets' knowledge and practical skills acquired at these optional classes will enable them to work in criminal analysis units, and if they work in other criminal police units, this will facilitate the effective fulfillment of operational and service tasks for counteracting certain types of crime in the direction of activity of the operational unit.

In our opinion, the introduction of these forms of professional training for criminal police units in higher educational institutions with specific training conditions that train policemen will contribute to raising the level of professional competence of future employees of the criminal police units of the National Police of Ukraine and counteracting crime in the country.

Bibliography

On Criminal Investigation Activity: Law of Ukraine dated February 18, 1992. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1992, No. 22, Art. 303.

Criminal Procedural Code of Ukraine No. 4651-VI dated April 13, 2012. Holos Ukrainy, 2012, No. 90-91.

Korystin, O.Ye. Professional Education of a Policeman: What is the Direction to Move? Available at: <http://politrada.com/news/profes-yna-osv-ta-poltseyskogo-v-yakomu-napryamku-rukhatyis/>

Author:

Serhii Balaban, Phd

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Dean of the Faculty of Training Specialists for Criminal Police Units

26 Haharina Avenue

49005 Dnipro, Ukraine

E-mail: mr.balaban81@gmail.com

POUŽÍVÁNÍ ŠPECIÁLNÝCH VEDOMOSTÍ NA URČENÍ POZÍCIE OSOBY V HIERARCHII ZLOČINECKÉJ ORGANIZÁCIE PRI TELEFONICKEJ KOMUNIKÁCI

USING SPECIAL KNOWLEDGE TO ESTABLISH THE POSITION OF A PERSON IN THE HIERARCHY OF A CRIMINAL COMMUNITY (ORGANIZATION) BY TELEPHONE CONVERSATIONS

Elena I. GALYASHINA

Kutafin Moscow State Law University (MSAL)

Abstract

Theoretical and practical aspects of special knowledge usage for establishment by telephone negotiations social position of a person in hierarchy of criminal community (organization) are considered. Lexical and morphological structures, which are used to encode status and prestige, and mark the communicative distance in asymmetric social relations such as "boss-subordinate", are singled out as the main speech features.

Keywords

Hierarchy of criminal community, forensic linguistics, speech characteristics, social status, telephone conversations.

Abstrakt

Príspevok skúma teoretické a praktické aspekty špeciálnych užívateľských zručností, ktoré sú potrebné na skúmanie sociálnej pozície osoby v hierarchii zločineckej organizácie. Hlavnou témou príspevku je slovná a morfológická štruktúra komunikácie, ktorá je používaná na rozšifrovanie statusu a prestíže, a zistenie komunikačnej vzdialenosti v nesympetrických spoločenských vzťahoch ako je "boss a podriadený".

Kľúčové slová

Hierarchia kriminálnej skupiny, forénzna lingvistika, charakteristika prejavu, sociálny status, telefónna komunikácia.

Introduction

The organization of the criminal community refers to serious crimes, the responsibility for which is provided by article 210 of the Criminal Code of the Russian Federation¹⁹², infringing on public safety, life, health and property of citizens, violating the functioning of state, commercial and other organizations and associations.

Criminal community should be distinguished from an organized group, which, according to part 3 of article 35 of the Criminal Code of the Russian Federation refers to a stable group of persons united in advance to commit crimes: crime shall be deemed to be committed by an organized group, if it was committed by a stable group of persons who in advance united for the commission of one or more offences. In accordance with part 4 of art. 35 of the Criminal Code of the Russian Federation a crime is recognized as committed by a criminal community (criminal organization) if it is committed by a structured organized group or association of organized groups operating under a single leadership, whose members are united in order to jointly commit one or more serious or particularly serious crimes for obtaining directly or indirectly financial or other material benefit. It is said: a crime shall be deemed to be committed

¹⁹² The Criminal Code of the Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996 (with Amendments and Additions). Available at: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ru/ru080en.pdf>

by a criminal community (criminal organization), if it has been perpetrated by a structured organized group or by an association of organized groups under a consolidated guidance whose members have united for the purpose of joint committing of one or several grave and especially grave crimes aimed at deriving direct or indirect financial or other material benefits.

A criminal community is characterized by the presence of hierarchy, discipline, distribution of roles and functions and certain rules of relations between members of the community¹⁹³. It has a hierarchically organized structure, stable relationship of leadership and subordination. The integration of organized groups presupposes the existence of a unified leadership and stable links between independent organized groups, joint planning and participation in the commission of one or more serious or particularly serious crimes. Unlike an organized group with a single structure, the criminal community has a higher degree of cohesion and organization. Analysis of the functional role of the members of an organized group allows to identify the place and role of each participant in the implementation of criminal activity and specific crimes¹⁹⁴.

In order to prove the fact of a person's participation in the activities of a criminal community, it is necessary, among other things, to understand what position a person occupies in its structure, what function he performs in accordance with the rules established in the organization.

The place and role of each participant can be explicated in relation to its actions with other members. It can be established due to the formation and development of the group communication and interaction management. Particular importance is attached to the role of organizer, leader or person occupying the highest position in the criminal hierarchy. The organizers and leaders of the criminal community are responsible for all crimes covered by their intent and committed by members of the community they organized or directed.

According part 5 of article 35 of the Criminal Code of the Russian Federation a person who has created an organized group or a criminal community (criminal organization), or has directed them, shall be subject to criminal liability for their organization in cases provided for by Articles 208, 209, 210 and 282.1 of this Code, and also for all the offences committed by the organized group or the criminal community (criminal organization), if they have been embraced by his intent. Other participants in the organized group or criminal community (criminal organization) shall bear criminal liability for their participation in cases provided for by the relevant Articles of the Special Part of this Code, and also for the crimes, in the preparation and commission of which they have taken part.

Under the leadership of the criminal community (organization) or its structural units refers to the implementation of organizational and (or) managerial functions in relation to the community, its structural units and individual participants in the commission of specific crimes, and in ensuring the activities of the community (organization) as a whole. The management can be expressed in definition of the purposes, development of the general plans of activity, preparation for commission of specific crimes, commission of other criminal actions directed on achievement of the purposes set by the criminal community (organization) and entering into its (its) structure of divisions. Such actions include, for example, the distribution of roles among members of the community, the recruitment of new members of the community and the

¹⁹³ Resolution of the Russian Federation Supreme Court Plenum. 10 June 2010. No. 12 "About court practice of consideration of criminal cases about the organization of a criminal community (criminal organization)". (in Russian).

¹⁹⁴ GRIGORIEV, D. A., MOROZOV, V. I., 2012. To the question of the content of the sign of the structure of the criminal community (criminal organization). *Legal science and law enforcement practice*. № 3 (21). P. 46-54. (in Russian).

introduction into the state, including law enforcement agencies, the organization of logistics, the development of methods for the commission and concealment of crimes, the adoption of community security measures, conspiracy, the distribution and legalization of funds derived from criminal activities, as well as decision-making and giving appropriate instructions.

Solving the question of the subject of the crime specified in p. 4 of Art. 210 of the Criminal Code of the Russian Federation courts must establish the position of a person in the criminal hierarchy, specify actions of such a person for the creation or leadership of a criminal community (criminal organization) or for the coordination of criminal actions, establishment of stable relations between the various independently acting organized groups or for the division of spheres of criminal influence and criminal incomes, as well as other criminal actions.

The supreme position of a person in a criminal hierarchy and his leadership can be evidenced by his authority or presence of links with extremist and (or) terrorist organizations, corruption links, etc.¹⁹⁵ Meanwhile, the activities of leaders of criminal associations and their organization of active counteraction to law enforcement agencies often remain outside the investigation, which contributes to the evasion of criminal responsibility. The establishment of the real status of each person in the framework of joint criminal activities is complicated by of a multi-level hierarchical structure of a criminal community, suggesting that the leadership and internal issues are dealt with by authorized persons – leaders. The organizers of criminal activities carry out control and supervisory functions, using technical means and methods of communication with ordinary members of the community, widely introducing means of conspiracy. To solve the priority tasks that practice poses to criminologists, speech knowledge is used, optimizing the methods and means of forensic examination. The negotiations of communicants recorded in the materials of the criminal case can become the object of expert research of speech signs of participation in an organized group, signs of status, functions, roles in joint criminal activities.

Research tasks, materials and methods

The task of our research was to establish a diagnostic complex of speech signs (marks) that can explicit leading role and the higher position in hierarchical structure of the organized community¹⁹⁶. The organizer and the head of a criminal community has a power and, as a rule, is charged with coordinating, controlling and supervising the activities of the criminal association (organization), performing governance, managerial, administrative functions, distributing the income received from criminal activities among the participants, etc. Some practical approaches to solving the problem of establishing the hierarchical status of the communicant of phone conversation by his speech behavior are reflected in a number of methodological recommendations¹⁹⁷. But active development of communication technologies, intellectualization of organizational and management approaches to the activities of the criminal community, improvement of conspiratorial discourse devices complicate the task of forensic research of negotiations between members of the criminal community and require

¹⁹⁵ Resolution of the Russian Federation Supreme Court Plenum. 10 June 2010. No. 12 "About court practice of consideration of criminal cases about the organization of a criminal community (criminal organization)". Point 24. (in Russian).

¹⁹⁶ BELLSKAYA, N.S., 2015. Speech action "Request for decision" in the forensic linguistic examination of group communication in the investigation of crimes committed by a criminal community (criminal organization). *Bulletin of Tomsk State University (Tomsk State University Journal)*. № 398 (September). p. 5-14. (in Russian).

¹⁹⁷ *Development of methods of psychological and linguistic research of oral speech on the records of telephone and other conversations in the investigation of crimes committed by an organized group or criminal community (criminal organization)*., 2008. Moscow: Research Center of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Russian Federation. (in Russian).

more effective expert approaches and methods of establishing a hierarchical position of the organized community participants¹⁹⁸.

The objects of examination were phonograms of telephone Russian language conversations and their police enforcement transcripts¹⁹⁹.

Results and discussion

To identify the organizational function of a participant in telephone conversations and reveal signs of intra-group communication in an organized criminal group, special linguistic knowledge is necessary. Since based on the examination of phone dialogues, it is possible to establish speech signs of the hierarchical position of the participant in the community, his social status and functional role.

Analysis of lexical frequency and participants' activity in a conversation can be used as objective parameters to determine the key words of the communicative act, correlated with the signs of "cohesion" and "stability" of the group, "coordinating and directing" of the role of its leaders, subordination of organized community structural units.

Speech features of the criminal participant activity are manifested in the key words of the concept "joint activity»:

"Contractor" - to make, execute, decide, work, etc.

"Organizer" - organize, adjust, arrange, allow, specify, order, force, hire, pay, distribute, control, punish, encourage, etc.

"Assistant" - to help, participate, prepare, contribute, get, assist, etc.

"Negotiator" - to talk, to agree, to persuade, etc.

"Mediator" - to convey, to carry, to bring, to give, to trust, etc.

For explication of the communicant role and place of the following questions can be put to the expert:

- Are there any verbal signs that the participants of the phone communication are joined in an organized group, characterized by the stability of the composition and cohesion of its members?
- Are there any verbal signs that the participants of the phone communication are aware about the goals, criminal nature and social danger of the committed or planned criminal acts?
- Are there any verbal signs that the relationship of communication parties has a hierarchical order? What is a subordination between the members of the group? Who are the leaders?
- Are there any verbal signs of compliance with the measures of conspiracy in the implementation of communication by members of an organized group? If so, what specific words, expressions, sentences do they contain?
- Are there any speech signs that the personalized participant coordinates and directs the activities of the other members of the organized group?

¹⁹⁸GALYASHINA, E. I.,2017. Establishing the position of a person in the hierarchy criminal community (organization) by telephone dialogs. 2017. *The Union of Criminalists and Criminologists*. №. 1-4. p. 133-139. (in Russian).

¹⁹⁹ GALYASHINA, E. I. 2019. The use of the results of forensic linguistic expertise of phone and other negotiations in order to identify the organizer or head of an organized criminal communities. *Bulletin of the Moscow University of the MIA of Russia*. № (1) p.25-31. (in Russian).

- Are there any speech signs in the dialogues that the personalized participant demands, encourages, persuades, urges the other members of group communication to commit certain actions?
- Are there any speech signs in the dialogues the personalized participant gives instructions, orders on the distribution of income received from criminal activities among the other participants of the organized group?
- Are there in the dialogues verbal indications that the personalized participant coordinates activities of the other communicants?

It should be noted that coordination, planning, control over the implementation of the joint criminal act is manifested by speech markers of mutual understanding and interaction.

Key words, creating a thematic framework and forming a semantic network of the text, perform a tectonic function, ensuring the integrity and coherence of spontaneous speech, establishing thematic-situational and evaluative-pragmatic relations in the dialogue.

The situation of communication, which allows to identify intra-group criminal business discourse within the framework of joint activities, is reflected in such communicative variables as genre, spatial-temporal relations, situational-communicative roles, the direction of communicative actions in conversation, the fixity of the topic, the attitude of communication to practical activities, etc.

For example, a key marker of cohesion is the manifestation in speech communication of the opposition "own" – "alien". This system establishes a relationship between the "I" of each member of the group, the interlocutor (s) involved in the conversations, and the third parties in question. A member of the group carries out self-presentation, in accordance with the communicative task and the situation of distinguishing "ours" from "aliens" by explicit or implicit designation in speech. Differentiation occurs on the basis of symbols "bad" and "good", "normal" and "dangerous", etc. for this group. Modeling of the "image of the enemy" occurs through the attitude to the main activity of the participants of the group communication discourse.

Role, distance and normative characteristics of behavior constitute the conceptual core of the category of social status of a person and are revealed in the signs of speech behavior. The correlative status assessment is manifested in: a) status in the system of social stratification (stratification assessment); b) status position of a higher, lower and equal person (remote assessment); C) compliance of behavior with the status norm (role assessment).

Communication initiative can help to find a dominant partner in the dialogue on the basis of explication of the distribution of communicative initiatives (speech control strategy topics and genre of communication).

Verbal signs of cohesion between the communicants of organized criminal community:

- coordination of criminal activity (consistency of communicative intentions and the modal-evaluative meanings of speech acts, the cooperativity of verbal behavior, tone of communication, activity in the mutual support of communication initiatives, the presence and the nature of the communicative result);
- consistency of functional features of discourse;

- regularity of the subject-thematic context ²⁰⁰.

Lexical and morphological structures that are regular used to encode status and prestige, and mark the communicative distance in asymmetric social relations are considered to be markers of authority (power) manifestation of the head (leader).

The functional approach assumes that the speech signs of power correlate with social values, organization and stratification in society and that these signs influence the perception and behavior of individuals and groups. These speech forms are indices of power and recognition of the right of certain individuals, groups and institutions of society to control others. A person with less power in an asymmetric relationship will not give orders to a person with more power. Other speech acts can also be caused by the relations of power: an apology, a request for permission, a proposal of the council, etc.²⁰¹. The signs of power at the level of discourse will correlated with the ability to interrupt, to initiate the continuation or transition of the topic and to assess the contribution of the other in communicative interaction. This is a meaningful and compositional organizing force in interaction, embodied in the role of a communicative leader, in fact, the concept of a dominant partner in the dialogue, which has a greater communicative activity in speech behavior.

A status characteristic is correlated with an active source of the action and with special abilities/disabilities of the person to take action. The space of label relations includes the priority of the position, the type of distance, the algorithm of behavior, the required/prohibited forms of behavior, the degree of permissible deviations from the corresponding forms of behavior. Etiquette is idiomatic, however, there are constants, which include the order of priorities, the use of titles for people with high social status, the formation of status connotations in various combinations of full and abbreviated names.

Bibliography

BELLSKAYA, N.S., 2015. Speech action "Request for decision" in the forensic linguistic examination of group communication in the investigation of crimes committed by a criminal community (criminal organization). *Bulletin of Tomsk State University (Tomsk State University Journal)*. № 398 (September). p. 5-14. (in Russian).

BELLSKAYA, N.S., 2014. *Development of methods of forensic linguistic examination of group communication in the organization in cases related to combating organized economic crime* (Master's thesis. Master's program "Legal linguistics". Scientific supervisor professor Galyashina E. I.). Moscow: Kutafin Moscow State Law University. (in Russian).

DEVELOPMENT of methods of psychological and linguistic research of oral speech on the records of telephone and other conversations in the investigation of crimes committed by an

²⁰⁰ BELLSKAYA, N.S., 2014. *Development of methods of forensic linguistic examination of group communication in the organization in cases related to combating organized economic crime* (Master's thesis. Master's program "Legal linguistics". Scientific supervisor professor Galyashina E. I.). Moscow: Kutafin Moscow State Law University. (in Russian). p.123-124.

²⁰¹ SAVILLE-TROIKE, M., 2003. *The Ethnography of Communication*. 3rd ed. UK: Blackwell Publishing. p.256-258.

organized group or criminal community (criminal organization)., 2008. Moscow: Research Center of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Russian Federation. (in Russian).

GALYASHINA, E. I., 2017. Establishing the position of a person in the hierarchy criminal community (organization) by telephone dialogs. 2017. *The Union of Criminalists and Criminologists*. №. 1-4. p. 133-139. (in Russian).

GALYASHINA, E. I. 2019. The use of the results of forensic linguistic expertise of phone and other negotiations in order to identify the organizer or head of an organized criminal communities. *Bulletin of the Moscow University of the MIA of Russia*. № (1) p.25-31. (in Russian).

GRIGORIEV, D. A., MOROZOV, V. I., 2012. To the question of the content of the sign of the structure of the criminal community (criminal organization). *Legal science and law enforcement practice*. № 3 (21). P. 46-54. (in Russian).

SAVILLE-TROIKE, M., 2003. *The Ethnography of Communication*. 3rd ed. UK: Blackwell Publishing.

Author:

Elena GALYASHINA, Doctor of Law Science, Doctor of Philology Science, PhD, Professor
Kutafin Moscow State Law University
Forensic Examination Department
Sadovaya-Kudrinskaya Str., 9
125993, Moscow
E-mail: eigalyashina@gmail.com

OBCHODOVANIE S DROGAMI A PSYCHOTROPNÝMI LÁTKAMI. AKTUÁLNE VÝZVY A PRÁVNA ÚPRAVA

ОБОРОТ ПРОИЗВОДНЫХ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ И ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И РЕГЛАМЕНТАЦИЯ

Елена ИВАНОВА

Государственный социально-гуманитарный университет, Коломна, Российская Федерация

Оксана ЖУРАВЛЕВА

Государственный социально-гуманитарный университет, Коломна, Российская Федерация

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы нормативного закрепления понятия «производные наркотических средств и психотропных веществ» - веществ, чья химическая структура незначительно видоизменена, их месте в незаконном обороте наркотических средств и психотропных веществ.

Ключевые слова

Производные наркотических средств и психотропных веществ, новые психоактивные соединения, нормативно-правовая документация.

Abstrakt

Tento článok pojednáva o problematike normatívnej konsolidácie konceptu „derivátov omamných látok a psychotropných látok“ - látok, ktorých chemická štruktúra je mierne upravená, o ich mieste v nelegálnom obehu omamných a psychotropných látok.

Kľúčové slová

Deriváty omamných látok a psychotropných látok, nové psychoaktívne prostriedky, právna dokumentácia.

Противодействие незаконному обороту наркотических средств, психотропных и сильнодействующих веществ продолжает оставаться одной из наиболее важных проблем национальной безопасности.

Все чаще потребителями наркотиков, а также вовлеченными в их незаконный оборот оказываются достаточно обеспеченные и социально адаптированные граждане. Так, согласно данным независимых аналитиков ООН, за прошедшие 10 лет в Российской Федерации число наркозависимых выросло в 11 раз. Была отмечена стойкая тенденция к росту подростковой и уже детской наркомании. Статистика свидетельствует:

- на долю нашей страны приходится порядка 1/5 части всего мирового наркооборота;
- 8 000 000 человек имеют статус наркозависимых;
- 15-18 лет – это средний возраст людей, страдающих от наркомании;
- 90% из всего количества наркоманов употребляют наркотики инъекционным путем;

- 90 000 россиян ежегодно начинают употреблять наркопрепараты на регулярной основе;
- 18 000 000 жителей России имели уже опыт пробы того или иного вида наркотика;
- 70 000 людей ежегодно гибнут по разным причинам на фоне наркотического опьянения.

Основные нормативные документы Российской Федерации, регулирующие оборот наркотических средств и психотропных веществ – это Федеральный закон от 08.01.1998 №3-ФЗ «О наркотических средствах и психотропных веществах» и Постановление Правительства РФ от 30.06.1998 №681 «Об утверждении перечня наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, подлежащих контролю в Российской Федерации». Вышеуказанное Постановление Правительства состоит из четырех Списков:

1) Список наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, оборот которых в Российской Федерации запрещен в соответствии с законодательством Российской Федерации и международными договорами Российской Федерации (список I), который включает в себя разделы – Наркотические средства, Психотропные вещества и Прекурсоры.

2) Список наркотических средств и психотропных веществ, оборот которых в Российской Федерации ограничен и в отношении которых устанавливаются меры контроля в соответствии с законодательством Российской Федерации и международными договорами Российской Федерации (список II), который включает в себя разделы Наркотические средства и Психотропные вещества.

3) Список психотропных веществ, оборот которых в Российской Федерации ограничен и в отношении которых допускается исключение некоторых мер контроля в соответствии с законодательством Российской Федерации и международными договорами Российской Федерации (список III).

4) Список прекурсоров, оборот которых в Российской Федерации ограничен и в отношении которых устанавливаются меры контроля в соответствии с законодательством Российской Федерации и международными договорами Российской Федерации (список IV).

Основные термины и понятия нормативных правовых актов, регламентирующих наркотические средства и психотропные вещества в Российской Федерации, базируются на международных антинаркотических конвенциях²⁰².

Согласно Единой конвенции о наркотических средствах 1961 г., принятой на Конференции ООН, «наркотическое средство» означает любое из веществ, включенных в Списки I и II, – естественных или синтетических. Аналогично наркотическое средство определяет и Федеральный закон Российской Федерации №3-ФЗ от 12.01.1998 «О наркотических средствах и психотропных веществах».

В большинстве нормативных правовых актов наркотические средства и психотропные вещества определяют не через их признаки, а через многообразные

²⁰² См., Федоров А.В. Приведение российских перечней наркотических средств, психотропных веществ, прекурсоров наркотических средств и психотропных веществ, сильнодействующих и ядовитых веществ в соответствие с международными антинаркотическими конвенциями: история вопроса и современное состояние Наркоконтроль, 2013, № 2, с 8-19.

наименования, что неизбежно влечет за собой различные трактовки дефиниций как в научной литературе, так и в правоприменительной практике²⁰³.

Наиболее важным в понимании наркотического средства, на наш взгляд, является его значение с точки зрения способности оказывать негативное влияние на организм человека и будущих поколений. В Единой конвенции о наркотических средствах 1961 г. упоминается об опасных свойствах наркотических средств и о вредных последствиях при злоупотреблении ими. Эти свойства были отмечены и Конвенцией о психотропных веществах 1971 года, в которой, в частности, указаны основные критерии включения вещества в соответствующие Списки. Так, если Всемирная организация здравоохранения считает, что данное вещество обладает способностью

1) вызывать состояние зависимости и оказывать стимулирующее или депрессивное воздействие на центральную нервную систему, вызывая галлюцинации или нарушения моторной функции, либо мышления, либо поведения, либо восприятия, либо настроения, или

2) приводить к аналогичному злоупотреблению и аналогичным вредным последствиям, что и какое-либо вещество, включенное в Список I, II, III или IV;

а также если есть достаточные свидетельства того, что имеет место злоупотребление данным веществом или существует вероятность такого злоупотребления, которое представляет или может представить собой проблему для здоровья населения и социальную проблему, дающие основания для применения к этому веществу мер международного контроля Всемирная организация здравоохранения сообщает Комиссии оценку данного вещества, включая оценку степени или вероятности злоупотребления им, степени серьезности проблемы для здоровья населения и социальной проблемы и степени полезности данного вещества в терапевтической практике, а также рекомендации, если таковые имеются, о мерах контроля, которые были бы целесообразными в свете ее оценки. Такой подход к контролю вновь появляющихся в незаконном обороте наркотиков представляется наиболее взвешенным и объективным.

В то же время, одним из наиболее опасных вызовов современному обществу со стороны организованной преступности является производство в промышленных масштабах незначительно видоизмененных наркотиков, формально не контролируемых государствами и антинаркотическими конвенциями. Так, в 2012 - 2014 годах на нелегальном рынке психоактивных соединений широкое распространение получили синтетические каннабиноиды из групп индол – 3 карбоксамидов, индазол – 3 карбоксамидов, индол- 3 карбоксилатов, индазол – 3карбоксилатов. Именно каннабиноиды этих групп дали в течение последних лет наибольшее количество новых психоактивных соединений²⁰⁴.

Такое «бурное развитие» рынка новых психоактивных соединений в Российской Федерации не могло не повлечь за собой ряд законодательных мер. Так, только с 2010 года по 2018 год в Постановление Правительства РФ от 30.06.1998 №681 было внесено более 40 изменений и дополнений, большая часть которого касалась списка I запрещенных к обороту веществ. Помимо внесения в Перечень наркотических средств и

²⁰³ Иванова Е.В. Вопросы регламентации наркотических средств и психотропных веществ в нормативных актах Российской Федерации и международных конвенциях / Наркоконтроль.– М., 2013, №2, с. 35-38.

²⁰⁴ Согласно определению Управления ООН по наркотикам и преступности, новые психоактивные соединения - это психоактивные вещества в чистом виде или в составе препаратов, которые не контролируются Конвенцией 1961 года о наркотических средствах или Конвенцией о психотропных веществах 1971 года, но которые могут нести угрозу для здоровья населения.

психотропных веществ²⁰⁵ отдельными позициями многих новых психоактивных соединений, в соответствии с постановлением Правительства Российской Федерации от 30.10.2010 №882 «О внесении изменений в некоторые акты Правительства Российской Федерации по вопросам, связанным с оборотом наркотических средств и психотропных веществ», ряд включенных в перечень веществ дополнены их «производными».

Основная цель законодательного нововведения – установление контроля над новыми видами синтетических каннабиноидов или так называемых «дизайнерских наркотиков» без их внесения дополнительными позициями в списки. Изменение подхода к контролю наркотических средств и психотропных веществ в Российской Федерации явилось ответом на вызов современной технологии производства наркотиков, позволяющей в результате органического синтеза в несколько стадий изменить вещество, имеющееся в списке, и избежать уголовной ответственности.

В законодательных актах Российской Федерации понятие «производных наркотических средств и психотропных веществ» не определено. Однако в примечании к Постановлению Правительства РФ от 30.06.1998 №681 указано, что «производные наркотических средств и психотропных веществ являются веществами синтетического или естественного происхождения, которые не включены самостоятельными позициями в государственный реестр лекарственных средств или в настоящий перечень, химическая структура которых образована заменой (формальным замещением) одного или нескольких атомов водорода, галогенов и (или) гидроксильных групп в химической структуре соответствующего наркотического средства или психотропного вещества на иные одновалентные и (или) двухвалентные атомы или заместители (за исключением гидроксильной и карбоксильной групп), суммарное количество атомов углерода в которых не должно превышать количество атомов углерода в исходной химической структуре соответствующего наркотического средства или психотропного вещества».

Более подробно разъясняют содержание дефиниции методические рекомендации для экспертов, в которых для отнесения исследуемых соединений к «производным наркотических средств или психотропных веществ» предлагается руководствоваться следующими положениями:

1. Под «производными наркотических средств и психотропных веществ» для целей Постановления следует понимать соединения, химическая структурная формула которых образована формальным замещением одного или нескольких атомов водорода в молекуле соответствующего наркотического средства или психотропного вещества на атомы галогенов и (или) на одновалентные заместители (алкил-, алкенил-, галогеналкил-, арил-, нафтил-, ацил-, amino-, алкиламино-, алкилтио-, алкилокси-группы), и (или) на мостиковые двухвалентные заместители (алкано-, алкено-, алкадиено-, алканокси-, алканодиокси-группы).

2. В случае если одно и то же соединение может быть рассмотрено как «производное» от нескольких альтернативных наркотических средств или психотропных веществ из числа указанных в Постановлении, предпочтение следует отдавать тому наркотическому средству (психотропному веществу), для соответствующей модификации химической структуры которого в его формулу необходимо ввести заместители с минимальным общим количеством атомов углерода.

²⁰⁵ Утвержден Постановлением Правительства Российской Федерации №681 от 30 июня 1998 г.

3. К «производным наркотических средств или психотропных веществ», являющихся карбоновыми кислотами, кроме того, относятся их эфиры, ангидриды, галогенангидриды, амиды, имидазы и гидразиды²⁰⁶.

Поскольку на сегодняшний день понятие «производных» не закреплено ни одним нормативным правовым актом Российской Федерации, при рассмотрении уголовных дел, связанных с незаконным оборотом наркотиков, суды опираются исключительно на заключения экспертов, которые в данном случае являются единственным источником сведений о природе вещества. Как следствие, с момента введения дефиниции «производные наркотических средств и психотропных веществ», за истекшие 8 лет неоднократно фиксировались случаи ошибочного вынесения судебных решений.

Таким образом, организованная преступность по-прежнему бросает вызов гражданскому обществу в виде распространения новых психоактивных соединений – производных наркотических средств и психотропных веществ. Устоявшаяся процедура внесения новых видов психоактивных веществ в соответствующие нормативные акты Российской Федерации на первом этапе не позволяла своевременно реагировать на вызовы организованной преступности. В какой-то мере введённый термин «производные наркотических средств» способствовал решению этой задачи. В то же время исключение из системы оценки вещества целого ряда критериев, в частности характера его воздействия на организм человека, создает возможность несоответствия мер контроля степени опасности вновь появляющихся контролируемых веществ. Кроме того, многообразие используемых в повседневной жизни химических соединений создает опасность случайного соответствия химической структуры какого-либо вещества формальным условиям признания «производным».

Авторы:

Елена Вячеславовна ИВАНОВА, д.ю.н., доцент
Государственный социально-гуманитарный университет,
кафедра криминалистики и уголовного процесса,
Зеленая 30
140411, Коломна, Российская Федерация
Эл. адрес: ivanova-elena-7@ya.ru

Оксана Сергеевна ЖУРАВЛЕВА
Государственный социально-гуманитарный университет,
кафедра криминалистики и уголовного процесса,
Зеленая 30
140411, Коломна, Российская Федерация
Эл. адрес: oksana-zhurava@yandex.ru

²⁰⁶ Методические подходы по отнесению соединений к «производным наркотических средств и психотропных веществ», разработанные ЭКЦ МВД РФ в соответствии с постановлением Правительства Российской Федерации от 30 октября 2010 г. №882

MOŽNOSTI SÚDNEJ POČÍTAČOVO-TECHNICKEJ-EXPERTÍZY V RUSKU VO VYŠETROVANÍ TRESTNÝCH ČINOV ORGANIZOVANÝCH SKUPÍN

ВОЗМОЖНОСТИ СУДЕБНОЙ КОМПЬЮТЕРНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ В РОССИИ ДЛЯ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ОРГАНИЗОВАННЫХ СООБЩЕСТВ

Анастасия Семикаленова

Московского юридического университета
имени О.Е. Кутафина (МГЮА)

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы возможности оказания помощи следственным и судебным органам со стороны судебной компьютерно-технической экспертизы в России. Рассмотренные с позиций классификации данного рода судебных экспертиз и особенностей квалификации эксперта.

Ключевые слова

Компьютер, экспертиза, следствие, компетенция эксперта, специальные знания эксперта, компьютерно-техническая экспертиза, компьютерная экспертиза.

Abstrakt

Tento článok pojednáva o možnosti poskytovania pomoci vyšetrovacím a súdnym orgánom z forenzného počítačovo-technického skúmania v Rusku. Z hľadiska klasifikácie tohto druhu forenzných expertíz a charakteristík odbornej kvalifikácie experta.

Kľúčové slová

Počítač, vyšetrovanie, vyšetrovanie, odborná spôsobilosť, odborné odborné znalosti, počítačovo technická expertíza, počítačové odborné znalosti.

Говоря о возможностях судебной компьютерно-технической экспертизы в России сегодня необходимо, на наш взгляд, сначала разъяснить что мы понимаем под этим термином. Судебная компьютерно-техническая экспертиза - достаточно новый вид судебных экспертиз. Моментом её становления, как самостоятельного рода, можно считать 2001 - 2002 годы, когда в свет вышла книга Е.Р. Россинской и А.И. Усова «Судебная компьютерно-техническая экспертиза»¹, а также А.И.Усов² была защищена докторская диссертация «Концептуальные основы судебной компьютерно-технической экспертизы». С этого времени разработки методического обеспечения производства экспертных исследований, доступного для экспертного и научного сообщества, долгое время в основном велись в соответствующих подразделениях при Минюсте РФ, МВД РФ, там же и осуществлялось научное развитие этого направления. Сегодня же к ним присоединились частные экспертные компании такие как Лаборатория Касперского и IBGroup. При этом необходимо отметить, что приоритетным направлением этих разработок является обеспечение производственного процесса, направленного на

¹Россинская Е.Р., Усов А.И. Судебная компьютерно-техническая экспертиза. - М.: Право и закон, 2001. - 416с. (Серия «Практическая юриспруденция. Судебная экспертиза»), 416 с.

²Усов А.И. Концептуальные основы судебной компьютерно-технической экспертизы. Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Защищена в 2002 г. МИ МВД РФ.

решение конкретных практических задач судебной информационно-компьютерной экспертизы и информационной безопасности. В связи с чем, данный род судебных экспертиз в экспертных подразделениях МВД России получил название Компьютерная экспертиза, что связана с аналогичными исследованиями в области компьютерной информации в ряде стран Европы и США, которые имеют название - computer forensics. Следует уточнить, что такое название используется там в основном в контексте информационной безопасности. В наших же реалиях судебная компьютерно-техническая экспертиза рассматривается гораздо шире. Это и экспертные исследования, связанные с:

- установлением качества и работоспособности вычислительной техники, под которой понимаются не только сами компьютеры, но и их комплектующие, торговые электронные витрины и компьютерные игровые автоматы;
- программные продукты на разных стадиях их готовности к использованию;
- работа с такими комплексными электронными устройствами как мобильные телефоны, смартфоны, ряд разновидностей «планшетов».

В связи с этим ни как нельзя, на наш, взгляд сводить судебную компьютерно-техническую экспертизу к сугубо компьютерной (computer forensics), которая, без сомнения является ее составляющей и долгое время занимали львиную долю исследований, проводимых по уголовным делам. Однако на сегодняшний день ситуация достаточно серьезно изменилась. Если ранее исследована в области компьютерной техники были связанные с применением ее преступными сообществами в качестве хранилища данных. По ним необходимо было в основном осуществлять поиск интересующей следствие информации во всех зонах поиска (реально существующая, удаленная, скрытая, кодированная). Сегодня мы имеем дело с высокотехнологичными преступлениями, исследования по которым затрагивают не только поиск информации, но и анализ работы программной и аппаратной составляющей компьютерной техники. Соответственно изменились требования к квалификации судебных экспертов, проводящих экспертизу, используемому ими оборудованию и методическому обеспечению. Если раньше для исследования экспертами применялись в основном специально разработанные аппаратные и программные комплексы такие как EnCase, UFED и др., то сегодня от эксперта требуется использования базовых знаний в различных области фундаментальных и прикладных наук, связанных с компьютерными технологиями. Невозможно объять необъятное. Следовательно, для проведения более детального и продуктивного исследования требуется узкая специализация экспертов.

Как следственным и судебным органам определить возможности конкретного экспертного подразделения или частного эксперта? В России для этого существует классификация судебных экспертиз, позволяющая определиться с объектами, отправляемыми на экспертизу; кругом задач, который может решить каждая экспертиза и квалификацией, которой должен обладать эксперт. Здесь нужно отметить, что данное положение вещей действует очень хорошо уже для разработаны «старых» видов судебной экспертизы. Судебная компьютерно-техническая же экспертиза достаточно молода и все еще развивается, в след развитию информационно-компьютерных технологий. Как мы уже отмечали выше, до недавнего времени даже с названием вставали вопросы. По этой причине постараемся привести, на наш взгляд, актуализированную систему судебной компьютерно-технической экспертизы (СКТЭ), которая, как мы постараемся показать, именно в таком виде может принести максимальную пользу в расследовании преступлений совершаемых организованными преступными сообществами.

В 2000 году Россинская Е.Р. и Усов А.И. в работе «Классификация компьютерно-технической экспертизы и ее задачи»³ ввели классификацию СКТЭ, основанную на обеспечивающих компонентах компьютерного средства. В соответствии с этим были выделены следующие виды судебных экспертиз: аппаратно-компьютерная, программно-компьютерная и информационно-компьютерная экспертизы. Также был введен еще один вид экспертиз – компьютерно-сетевая. Появление данного вида базировалось на выделении в отдельную отрасль знаний и быстром развитии сетевых технологий.

Поддерживая подобное деление судебных компьютерно-технических экспертиз, обосновывая требования, как к специальным знаниям, необходимым для их проведения, так к экспертам их проводящим, приведем виды специальных знаний обуславливающих компетентность компьютерно-технического эксперта⁴.

К ним были отнесены познания в области:

- Электроники и электротехники;
- Сетей ЭВМ и средств телекоммуникаций;
- Интернет технологий;
- Методов и средств защиты информации;
- Основ алгоритмизации и программирования;
- Баз и банков данных;
- Проектирование периферийных устройств;
- Схемотехники телекоммуникационных устройств;
- Методов и средств экспертного исследования компьютерных средств и мобильных устройств
- Компьютерного реинжиниринга.

При таком комплексном подходе предложенная видовая классификация, как представлялось, полностью учитывала не только различия в обеспечивающей компоненте вычислительной техники, но и в специальных знаниях, необходимых для исследования объектов, относящихся к различным видам судебной компьютерно-технической экспертизы.

Однако в дальнейшее развитие информационно-цифровых технологий привело к появлению новых, не типичных для компьютерной техники объектов. Их исследование требовало познаний не только в основах программирования и конструирования вычислительной техники, но и ряда других направлений высоких технологий (радиотехники, связи и др.). К таким объектам уже сегодня можно отнести сотовые телефоны, смартфоны, цифровые микропроцессорные блоки бытовой техники. Сегодня все это уже стало объектами СКТЭ. В связи с этим достаточно остро встал вопрос о расширении не только официально признанных наукой экспертологией видов СКТЭ. Это объясняется не только увеличением видов объектов, расширением задач, которые решаются при их исследовании, но и специальных знаний применяемых для их решения.

Рассмотрим подробно предлагаемую классификацию в целом:

Класс: Судебная компьютерно-техническая экспертиза.

Объекты: типичные компьютерные устройства (персональные компьютеры, периферийные устройства, сетевые аппаратные средства (серверы, рабочие станции, активное оборудование); средства сотовой связи и нетипичные компьютерные средства; компьютерные программы и информация.

³ Россинская Е.Р., Усов А.И. Классификация компьютерно-технической экспертизы // Уголовный процесс и криминалистика на рубеже веков. – М.: Академия управления МВД РФ, 2000.

⁴ См. работы по данной теме: Россинская Е.Р., Усов А.И., Васильев А.А., Яковлев А.Н., Усов А.И., Семенов Г.В., Абдуругимова Т.И., Семикаленова А.И., Рядовский И.А., Тушканова О.В. и др.

Кроме этого объектами СКТЭ являются материалы дел, в которых изложены технические характеристики и иная информация об обстоятельствах изменения свойств объектов (условия маркировки, эксплуатации, сертификаты, технические паспорта).

Род: Экспертиза типичных компьютерных устройств.

Вид: Судебная аппаратно-компьютерная экспертиза (САКЭ) занимается исследованием аппаратно-компьютерных средств.

Объектами судебной аппаратно-компьютерной экспертизы являются: персональные компьютеры (настольные, портативные); периферийные устройства; сетевые аппаратные средства (серверы, рабочие станции, активное оборудование, сетевые кабели и т.д.); интегрированные системы (органайзеры; пейджеры; мобильные телефоны и т.п.); встроенные системы на основе микропроцессорных контроллеров (иммобилайзеры, транспондеры, круиз-контроллеры и т.п.); любые комплектующие всех указанных компонент (аппаратные блоки, платы расширения, микросхемы и т.п.).

На сегодняшний день судебная аппаратно-компьютерная экспертиза решает следующий круг задач:

Определение вида (типа, марки), свойств, аппаратного средства, а так же его технических и функциональных характеристик для решения определенных функциональных задач.

Определение фактического состояния и исправности аппаратного средства, наличия физических дефектов.

Определение структуры механизма и обстоятельства события по его результатам за счет использования выявленных аппаратных средств, как по отдельности, так и в комплексе в составе компьютерной системы.

Установление причинной связи между использованием конкретных возможностей аппаратных средств и результатами их применения.

Определение условий (обстановки) применения аппаратных средств, восстановление хронологической последовательности их использования, места действия и функционирования.

На сегодняшний день наиболее востребованными являются экспертизы установления фактического состояния и исправности аппаратного средства.

Специальные знания, которыми должен обладать эксперт: микроэлектроника, схемотехника, архитектура и конструирование компьютеров, аппаратный реинжиниринг.

Род: Судебная программно-компьютерная экспертиза (СПКЭ) проводится для осуществления экспертного исследования программного обеспечения. Определяются факты и обстоятельства, имеющие значение для судебного дела, связанные с созданием, использованием или распространением компьютерных программ.

Поскольку компьютерные программы в процессе своего создания проходят три стадии: алгоритм, исходный текст программы и сама программа, исходя из этого, *родовыми объектами* судебной программно-компьютерной экспертизы являются: исполняемые модули, пакеты, алгоритмы, исходные текст программы, техническая и проектная документация.

Задачами СПКЭ являются:

Индивидуальное отождествление оригинала программы (инсталляционной версии) и её копии на носителях данных компьютерной системы;

Установлением групповой принадлежности программного обеспечения по общим признакам;

Выявление частных признаков программы, позволяющих впоследствии идентифицировать ее авторство;

Выявление частных признаков программы, позволяющих впоследствии выявить взаимосвязь с информационным обеспечением исследуемой компьютерной системы;

Выявление частных признаков программы, позволяющих впоследствии выявить взаимосвязь с аппаратным обеспечением исследуемой компьютерной системы;

Установление признаков контрафактности представленных на экспертизу информационно-программных продуктов.

Определение основных характеристик операционной системы;

Выявление и исследование функциональных свойств, а также настроек программного обеспечения, времени его инсталляции (установки на машинный носитель);

Определение фактического состояния программного объекта, состава соответствующих ему файлов, их параметров (объем, дата создания, атрибуты), способов ввода-вывода информации, наличия или отсутствия каких-либо отклонений от типовых параметров (например, недокументированных функций);

Диагностирование алгоритма программного продукта (представленного как в виде программного продукта, так и графического или текстового файла);

Установление видов инструментальных средств, использованных при разработке программного продукта (алгоритма);

Установление типов аппаратно-программных платформ, поддерживаемых программным продуктом;

Установление первоначального состояния программы (например, при начальной инсталляции) и выявление возможных последующих изменений (обновлений, изменений состава);

Определение целей и условий изменения свойств и состояния программного обеспечения (преднамеренное изменение каких-либо функций, конфигурирование на конкретную аппаратную среду);

Установление способа осуществления изменений в программе (например, воздействие вредоносной программы, ошибки программной среды, несанкционированный доступ);

Определение свойств и состояния программы по ее отображению в обрабатываемых данных (по содержанию служебных, системных файлов), по обеспечивающим аппаратным средствам;

Выявление структуры механизма события по результатам работы программного обеспечения и в динамике;

Установление причинной связи между действиями пользователя компьютерной системы в отношении программного обеспечения и наступившими последствиями.

Специальные знания, которыми должен обладать эксперт: познания в области, программирования, алгоритмизации, взаимодействия программных и аппаратных компонент компьютеров, программного реинжиниринга.

Вид: Судебная информационно-компьютерная экспертиза (ИКЭ) (данных) проводится для исследования данных являющихся, информационной составляющей компьютерной системы. *Целью* этого рода является поиск, обнаружение, анализ и оценка информации, подготовленной пользователем или порожденной (созданной) программами для организации информационных процессов в компьютерной системе.

Объектами ИКЭ являются все файлы компьютерной системы, не являющиеся исполняемыми модулями и подготовленные пользователем или самой системой, с точки зрения их информативности.

Судебная информационно-компьютерная экспертиза (данных) является наиболее распространенным родом компьютерно-технических экспертиз, проводимых в

экспертных учреждениях Российской Федерации. Она производится для решения следующих задач:

Исследование данных (поиск, обнаружение, анализ и оценка информации, подготовленной пользователем или сформированной программами для организации информационных процессов).

Специальные знания, которыми должен обладать эксперт: владение специализированным экспертным оборудованием, позволяющим решить задачу данного класса. Здесь необходимо отметить, что эксперт в области компьютерных технологий не обязан обладать специальными знаниями (лингвистическими, экономическими, психологическими и др.) для оценки обнаруженной информации. Исключение составляет информация фактах и обстоятельствах связанных с работой компьютера.

Вид: Судебная компьютерно-сетевая экспертиза (СКСЭ), основывается на функциональном предназначении компьютерных средств, реализующих информационно-сетевые технологии. Она выделена в отдельный вид в связи с тем, что лишь использование специальных знаний в области сетевых технологий позволяет соединить воедино полученные объекты, сведения о них и эффективно решить поставленные экспертные задачи.

Судебной экспертизы этого рода производится для решения следующих задач:

Определение свойств и характеристик аппаратного средства и программного обеспечения; установление места, роли и функционального предназначения исследуемого объекта в сети (например, для программного средства в отношении к сетевой операционной системе; для аппаратного средства – отношение к серверу, рабочей станции, активного сетевого оборудования и т.д.);

Выявление свойств и характеристик вычислительной сети, установление ее архитектуры, конфигурации, выявление установленных сетевых компонент, организации доступа к данным;

Определение соответствия выявленных характеристик типовым для конкретного класса средств сетевой технологии; определение принадлежности средства к серверной или клиентской части приложений.

Определение фактического состояния и исправности сетевого средства, наличия физических дефектов, состояния системного журнала, компонент управлением доступа.

Установление первоначального состояния вычислительной сети в целом, и каждого сетевого средства в отдельности, возможного места покупки (приобретения), уточнение изменений, внесенных в первоначальную конфигурацию (например, добавление дополнительных сетевых устройств, устройств расширения на сервере, либо рабочих станциях и пр.).

Определение причин изменения свойств вычислительной сети (например, по организации уровней управления доступом; установление факта нарушения режимов эксплуатации сети; фактов (следов) использования внешних («чужих») программ и т.п.).

Определение свойств и состояния вычислительной сети по ее отображению в информации носителей данных (например, RAID-массивы; жесткие диски, флоппи-диски, CD-ROM, ZIP-накопители и т.п.) и пр..

Определение структуры механизма и обстоятельства события в сети по его результатам (например, сценария несанкционированного доступа, механизма распространения в сети вредоносных функций и т.д.).

Установление причинной связи между использованием конкретных аппаратно-программных средств вычислительной сети и результатами их применения.

Специальные знания, которыми должен обладать эксперт: схемотехника, вычислительные системы и сети; протоколы передачи данных в компьютерных сетях,

телекоммуникационные технологии, информационной безопасности, систем управления и связи.

Род: Экспертиза нетипичных компьютерных средств. Появление данного рода экспертизы стало необходимо в силу того, что сегодня большое количество техники не соответствующей по функциональному назначению понятию вычислительная техника (ЭВМ)⁵. Однако в своем составе имеет микропроцессорное устройство с встроеной программой, которая, зачастую, может обновляться.

Объекты последние модели телевизоров, медиаплееров, стиральных машинок, швейных машинок, фоторамок, цифровых фотоаппаратов и т.п., которые обладают некоторыми функциональными возможностями компьютера).

Виды: программно-компьютерная экспертиза (ПКЭ), информационно-компьютерная экспертиза (ИКЭ).

Аппаратное исследование целесообразно оставить в рамках экспертизы электробытовой техники, т.к. в рамках компьютерно-технической они рассматриваются только на основании некоторых функциональных возможностей компьютера, которыми обладают.

Возможные задачи: определение функционального назначения и возможностей микропроцессорного блока; определение его работоспособности; определение информационного содержания.

Специальные знания, которыми должен обладать эксперт: микроэлектроника, программирования микропроцессорных устройств, программирование, алгоритмизация, функционирование микропроцессорных устройств заданного класса.

Род: Экспертиза средств сотовой связи

Объектами выступают мобильные телефоны сотовой связи, смартфоны, коммуникаторы, ряд планшетов.

Вид: Аппаратно-компьютерная экспертиза (АКЭ), предметом которой являются факты и обстоятельства, устанавливаемые на основе исследования закономерностей эксплуатации аппаратной составляющей средств сотовой связи.

Объектами выступают аппаратные компоненты (чипы, микросхемы, SIM-карты) мобильных телефонов сотовой связи, смартфонов, коммуникаторов GPRS-навигаторов.

Задачи:

Определение работоспособности мобильного телефона

Определение дефектов мобильного телефона и причины их возникновения.

Определение соответствия аппаратных параметров заявленным.

Специальные знания, которыми должен обладать эксперт: микроэлектроника, схемотехника, аппаратный реинжиниринг, конструирование средств сотовой связи.

Вид: Программно-компьютерная экспертиза (ПКЭ),

Объектами выступает: программное обеспечение реализующее функциональные возможности средства мобильной связи

Задачи:

Определение общей характеристики и функционального предназначения программного обеспечения представленного объекта.

Определение реквизитов разработчика, правообладателя представленного программного средства.

Определение наличия на носителях данных программного обеспечения для решения конкретной (потребительской) задачи.

⁵ См. например: ГОСТ 16325-88*. Машины вычислительные электронные цифровые общего назначения. Общие технические требования. ГОСТ 15971-90 Системы обработки информации. Термины и определения

Определение совместимости конкретного программного средства с представленной аппаратно-программной системой.

Определить имеются ли программы с признаками (указывается интересующий перечень конкретных признаков) вредоносности.

Определить имеет ли программное средство защитные возможности (программные, аппаратно-программные) от несанкционированного доступа и копирования.

Определить каким образом организованы защитные возможности программного средства.

Специальные знания, которыми должен обладать эксперт: познания в области, программирования, алгоритмизации, взаимодействия программных и аппаратных компонент мобильной связи, программного реинжиниринга.

Вид: Информационно-компьютерная экспертиза

Объектами являются файлы, подготовленные с использованием указанных выше и других программных средств.

Задачи:

Определение данных находящихся в памяти мобильного телефона (наименование или модель), SIM-карты и карты памяти.

Восстановление информации, находящейся в предоставленных на исследование мобильных телефонах и SIM-картах без PIN-кодов.

Определение взаимосвязи информации находящейся в предоставленных на исследование мобильных телефонах и SIM-картах без PIN-кодов одного телефона и различных телефонов⁶

Специальные знания, которыми должен обладать эксперт: знания в области радиотехники, информатики и вычислительной техники, информационной безопасности, систем управления и связи

Из представленной классификации видно, что для полноценного исследования новых объектов необходимо применение ряда методов и средств, являющихся составляющей специальных знаний в области радиотехники и связи, специальные знания аппаратной составляющей средств сотовой связи, связанные с созданием, использованием и распространением программ для средств сотовой связи и микропроцессорных устройств бытового назначения, а также специальные знания в области разработки и эксплуатации средств сотовой связи, обеспечивающих реализацию информационных процессов, и особенностей использования инструментальных средств и аппаратно-программных комплексов. На сегодняшний день наиболее развитым из новых направлений СКТЭ, с точки зрения методического обеспечения, можно считать экспертизу средств сотовой связи. В ней имеются уже разработанные методики по установлению работоспособности аппаратных средств (РФЦСЭ при Минюсте России), а также несколько инструментальных методик по исследованию информационного содержания: XRY COMPLETE, производителем которого, как уже отмечалось выше, является шведская компания Micro Systemation (MSAB) Швеция; ЗАО «Оксиджен Софтвр» - Мобильный криминалист Россия; MOBILedit Forensic CONPELSON Labs США; Cellebrite's UFED компании Cellebrite США. Остальные же направления находятся в стадии разработки.

⁶ См: Русских Д.Л., Сыромятников С.В., Баталин С.В., Михайлов И.Ю. Методические рекомендации по криминалистическому исследованию мобильных телефонов сотовой связи в органах по контролю за оборотом наркотических средств и психотропных веществ. / Под редакцией д.ю.н., профессора А.М. Черенкова. – М.: ЭКУ 9 Департамента ФСКН России, 2008. - С. 521-22.

Библиография:

- Россинская Е.Р., Усов А.И. Классификация компьютерно-технической экспертизы // Уголовный процесс и криминалистика на рубеже веков. – М.: Академия управления МВД РФ, 2000
- Россинская Е.Р., Усов А.И. Судебная компьютерно-техническая экспертиза. - М.: Право и закон, 2001. - 416с. (Серия «Практическая юриспруденция. Судебная экспертиза»), 416 с.
- Зубаха В.С., Усов А.И., Саенко Г.В., Волков Г.А., Белый С.Л., Семикаленова А.И. Общие положения по назначению и производству компьютерно-технической экспертизы: Методические рекомендации. – М.:, 2000. – 625 с
- Нехорошев А.Б., Шухнин М.Н., Юрин И.Ю., Яковлев А.Н. Практические основы компьютерно-технической экспертизы: учебно-методическое пособие. – Саратов: Научная книга, 2007 г 236 с
- Россинская Е.Р. Рядовский И.А. Концепция цифровых следов в криминалистике// Аубакировские чтения: материалы международной научно-практической конференции (19 февраля 2019 г.). – Алматы: Қазақстан Республикасы ИМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының ҒЗжРБЖҰБ, 2019. С. 6-8
- Саенко Г.В., Тушканова О.В. Типовые экспертные методики исследования вещественных доказательств. Ч. I Исследование компьютерной информации /Под ред. канд. техн. наук Дильдина Ю.М.. Общая редакция канд. техн. наук Мартынова В.В.. – М.: 2010. – 568 с.
- Семикаленова А.И. Судебная программно-компьютерная экспертиза по уголовным делам. Дис. ... канд. юрид. наук: - М., 2005. – 228 с.
- Усов А.И. Судебно-экспертное исследование компьютерных средств и систем: Основы методического обеспечения: Учебное пособие – М.:, 2003
- Чекунов И. Г., Рядовский И. А., Иванов М. А. и др. Методические рекомендации по расследованию преступлений в сфере компьютерной информации: учебное пособие / Под ред. И. Г. Чекунова. – М.: 2018. – 106 с

Автор:

Анастасия Семикаленова
Phd, доцент кафедры судебных экспертиз
Московского юридического университета
имени О.Е. Кутафина (МГЮА)
125993, Россия, г. Москва,
ул. Садовая-Кудринская, д. 9
email: semiks@mail.ru

**ŠPECIFIKÁ VYŠETROVANIA MEDZINÁRODNÝCH ZLOČINOV
SPÁCHANÝCH NA DOČASNE OKUPOVANOM ÚZEMÍ
AUTONÓMNEJ REPUBLIKY KRYM A MESTA SEVASTOPOL**

**SPECIFICS OF INVESTIGATION OF INTERNATIONAL CRIMES
COMMITTED IN A TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORY OF
THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA AND THE CITY OF
SEVASTOPOL**

Vitalii RADIONOV

The Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea

Viktorii MOZGHOVA

The Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea

Abstract

This report is about problematic issues of pre-trial investigation of international crimes, committed in the temporarily occupied territory of the Crimean Peninsula (Ukraine).

It is also considered the experience of communication of the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea with the International Criminal Court with the purpose to begin an investigation of situation regarding Ukraine (in connection with the war crimes and crimes against humanity committed by the representatives of the occupation power) as fast as possible by the Prosecutor of this Court.

Keywords

Prosecutor's office, international armed conflict, temporarily occupied territory, war crimes, crimes against humanity.

Abstrakt

Príspevok sa venuje problematickým veciam, ktoré súvisia s predprípravným konaním vyšetrovania medzinárodných zločinov spáchaných na dočasne okupovanom území Krymskeho poloostrova. Zároveň príspevok zmieňuje skúsenosti komunikácie Prokurátorského úradu autonómnej republiky Krym s Medzinárodným trestným súdom s cieľom začať čo najrýchlejšie vyšetrovanie v súvislosti s udalosťami na Ukrajine (vojnové zločiny proti ľudskosti spáchané reprezentantmi okupačných síl) prostredníctvom Prokurátora tohto súdu.

Ключові слова

Prokurátorský úrad, medzinárodný ozbrojený konflikt, dočasne okupované územie, vojnové zločiny, zločiny proti ľudskosti.

In accordance with the provisions of Articles 1, 2 and 3 of the Law of Ukraine «On ensuring the rights and freedoms of citizens and legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine» (No. 1207-VII dated 15 April 2014⁷), the date of the beginning of the temporarily occupation by the Russian Federation of the territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (hereinafter referred to as the Crimean Peninsula), which is an integral part of the territory of Ukraine, and to which the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine are applicable, falls to 20 February 2014.

⁷ Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованих територіях України (On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territories of Ukraine): Law of Ukraine № 1207-VII dated 15.04.2014 [online]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-vii>

After the beginning of the temporarily occupation of the Crimean Peninsula, the General Assembly of the United Nations (hereinafter referred to as the UN General Assembly), the Parliamentary Assembly of the Council of Europe adopted a number of resolutions and decisions regarding the situation in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol.

Thus, in particular, the UN General Assembly in its Resolution No. 68/262 dated 27 March 2014 on «Territorial Integrity of Ukraine»⁸ recognized «the sovereignty, political independence, unity and territorial integrity of Ukraine within its internationally recognized borders» (paragraph 1).

Resolutions of the UN General Assembly No. 71/205⁹ dated 19 December 2016 and No. 72/190¹⁰ dated 19 December 2017 on the «Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)» condemn the temporarily occupation by the Russian Federation of part of the territory of Ukraine, namely the Crimean Peninsula, affirm non-recognition of its annexation, and emphasize on sovereignty, political independence, unity and territorial integrity of Ukraine within its internationally recognized borders, as well as observance of human rights and fundamental freedoms.

In addition, the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court (hereinafter referred to as the «ICC») recognizes Russia as an occupation power, Crimea and the city of Sevastopol as the occupied territory and the situation on this territory as an international armed conflict between Russia and Ukraine, which is subject to international humanitarian law (in particular, the provisions of the Geneva Conventions of 1949) in its reports on the preliminary examination for 2016¹¹, 2017¹² and 2018¹³ in the case «Situation in Ukraine».

Regarding the actual state of affairs, it must be noted that now the territory of the Crimean Peninsula is under the effective control of the Russian Federation, the state authorities of Ukraine do not function in this territory, and their officials do not have access to it.

The occupation power, contrary to the requirements of international humanitarian law, created its own «bodies of public authorities» in the territory of Ukraine that is under its control.

Taking into account the aforementioned, the process of relocation of certain public institutions to the mainland of Ukraine, including the prosecutor's offices, has begun in Ukraine since the occupation of the Peninsula.

Thus, the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea was relocated to the capital city of Kyiv by the order of the Prosecutor General of Ukraine in June 2014;

⁸ Territorial integrity of Ukraine: United Nations General Assembly Resolution 68/262, adopted on 27 March 2014 (UN Doc. A/RES/68/262) [online]. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/68/26>

⁹ Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine): United Nations General Assembly Resolution 71/205, adopted on 19 December 2016 (UN Doc. A/RES/71/205) [online]. URL: <https://undocs.org/A/RES/71/205>

¹⁰ Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine): United Nations General Assembly Resolution 72/190, adopted on 19 December 2017 (UN Doc. A/RES/72/190) [online]. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/72/190>

¹¹ Report on Preliminary Examination Activities 2016 [online]. URL: https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf

¹² Report on Preliminary Examination Activities 2017 [online]. URL: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2017-PE-rep/2017-otp-rep-PE_ENG.pdf

¹³ Report on Preliminary Examination Activities 2018 [online]. URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/181205-rep-otp-PE-ENG.pdf>

territorial (local) prosecutors in the system of the bodies of the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea ceased to function.

On the mainland of Ukraine were also formed law enforcement agencies (that are supervised by the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea), namely the Directorate-General of the Security Service of Ukraine in the Autonomous Republic of Crimea (from 2016, Kherson) and the Directorate-General of the National Police in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (from 2019, Kherson; previous placement was in Odessa from 2015 till the end of 2018).

One of the priority directions of the work of the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea has become the criminal prosecution of guilty people in violation of human rights in the temporarily occupied territory of the Crimean Peninsula.

In describing this direction of the work of the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea in detail, it should be noted that in the territory of the Crimean Peninsula, the occupation authorities systematically and extensively carry out acts of gross violation of human rights, which are qualified as war crimes and crimes against humanity in accordance with article 438 (violation of laws and customs of war) of the Criminal Code of Ukraine; the Convention on the Protection of Civilian Persons in Time of War; Articles 7, 8 of the Rome Statute of the ICC; as well the Geneva Convention on the Treatment of Prisoners of War¹⁴.

In this regard, we draw attention to the following serious systematic and widespread violations of international humanitarian law by the representatives of the occupation authorities at the Crimean Peninsula:

- violations of the right to life and health (disappearances and killings, torture and other cruel, inhuman or degrading treatment);
- illegal deprivation of liberty;
- illegal, compulsory conscription to the Armed Forces of the Russian Federation (under threat of administrative or criminal liability for evasion);
- destruction and the appropriation of state and private property, not justified by military necessity, and carried out illegally and purposelessly;
- deportation (forced displacement and expulsion) of the population from the temporarily occupied territory of the Crimean Peninsula and the settlement of this territory by the population of Russia.

At the same time, the overwhelming majority of these criminal acts are characterized as the persecution of the Ukrainian population on discriminatory grounds in Crimea.

The beforementioned, in particular, is the reason for the mass forced displacement of Crimeans to the mainland of Ukraine. Thus, according to official figures, more than 38 thousand people left to the mainland of Ukraine after the occupation of the Crimean Peninsula (data as of March 2019). Meanwhile, there are grounded reasons to affirm that this figure is much higher, since not all forced migrants from Crimea register in the state authority and receive the corresponding status, namely the «internally displaced persons» (hereinafter - IDP), and those who have received the status of IDP eventually may be removed from the accounts in accordance with the law (in particular, due to changes in property status, re-registration of

¹⁴ Convention (IV) relative to the protection of civilian persons in time of war of 12 August 1949, Geneva [online]. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf

permanent residence, etc.). Accordingly, the figure is constantly changing both in the direction of an increase and decrease.

Describing the process of organizing the investigation of war crimes, as well as crimes against humanity in the occupied territory of Ukraine, it should be emphasized that the investigation of these crimes is a formal investigative activity conducted in the course of criminal proceedings in strict accordance with the criminal procedural law of Ukraine.

The Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea develops its methodology for investigation and procedural guidance in criminal proceedings on these crimes, we are working towards the establishment of a secure digital evidence repository for systematization, collection, digitalization and maintenance of evidence; as well as using new technologies in the collection of evidence.

The main types of evidence in these crimes committed by representatives of the occupation authorities are:

- testimony of witnesses and victims;
- documentary and material evidence;
- reports on conducting investigative activities, including identification of perpetrators, investigative experiments;
- reports on monitoring of websites, international and national mass media;
- conclusions of medical and forensic examinations.

Need to emphasize that effective processual work with witnesses and victims is hampered by the fear of possible persecution by representatives of the occupation authorities for cooperation with law enforcement agencies of Ukraine.

The Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea also has been actively cooperating with the human rights NGOs and other expert organizations for documenting war crimes, crimes against humanity and serious human rights violations in the occupied territories. In particular, we have created and maintain a register of victims of the international armed conflict in the occupied territory of the Crimean Peninsula.

We analyze and verify in criminal proceedings the information contained in the statements and reports of international organizations, independent observers and NGOs, such as reports and statements issued by the UN, the Council of Europe (CE), the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) and Ukrainian human rights non-governmental organizations (e.g. the Crimea SOS, the Crimean Human Rights Group, the Regional Center for Human Rights, the Ukrainian Helsinki Human Rights Union), demonstrating human rights violations committed in the occupied Crimea.

Despite of all our achievements in the field of investigation of this category of crimes in Crimea, we must note the existence of problems, the solution of which requires the cooperation at the international level, first of all, with European institutions and other countries.

It is for the first time in history that the law enforcement system of Ukraine has faced crimes of this nature and scale. The law enforcement agencies do not have sufficient experience of work in conditions of the international armed conflict and with criminal offenses of that particular nature.

In general, if characterize the investigative situation, it should be noted that the main challenge to investigate and prosecute perpetrators is the lack of access to suspects for investigative authorities.

Many of those who committed crimes are wanted and hiding in temporarily occupied territories of Ukraine or in the territory of the Russian Federation.

Understanding these challenges to bring the perpetrators to justice, we systematically submit information about the facts of committed war crimes and crimes against humanity in the occupied territories of Ukraine to the ICC in order to initiate the opening of the investigation of these crimes by the Prosecutor of this Court.

In particular, since mid-2017 to date, the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea together with human rights NGOs in accordance with the provisions of Article 15 of the Rome Statute of the ICC submitted to the ICC six information reports on the facts of committing the relevant crimes in the occupied Crimea. In particular, these informational messages contain the following facts:

- mass destruction and the appropriation of state and private property not justified by military necessity;
- mass forced displacement of Crimean residents to the mainland of Ukraine;
- forced displacement and deportation of residents from Crimea (based on the decisions of the courts of the occupation authorities);
- forcible transfer of prisoners to penitentiary institutions located in the territory of the Russian Federation;
- coercion under the threat of legal liability of citizens of Ukraine, residents of the temporarily occupied territory, to conscript in the Armed Forces of the Russian Federation and propaganda of military service (in particular, it was established that during the period from April 1, 2015 to July 1, 2018, the occupation authorities called for a regular military service more than 12,200 inhabitants of Crimea, and has brought to criminal responsibility about 35 persons for refusal to conscript);
- the use by Russia of the civilian population of the Crimea as «living shields» during the military actions of the active phase of the occupation of the Crimean Peninsula in February-March of 2014 (during the seizure of military units and administrative facilities).

In the latest Report of the Office of the Prosecutor of the ICC on the preliminary examination for 2018, the section regarding the situation in Ukraine consists of all types of international crimes, which were submitted by the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea.

In general, characterizing the state of an investigation of crimes committed by the occupation authorities in Crimea, it should be noted that, to date, the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea and its law enforcement agencies that constantly face with the need to solve complex problems of obtaining appropriate evidence in the absence of actual access to the place of such crimes.

Meanwhile, the constant studying and borrowing of the experience of international institutions and individual states on the relevant issues, involving international experts in international humanitarian law and international human rights law as specialists in criminal proceedings, as well as systematic training of employees on the formation of evidence base on the facts of the commission of international crimes in conditions of armed conflict, provides a steady tendency to increase the effectiveness of pre-trial investigation criminal proceedings of the relevant category, procedural guidance of which perform the Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea.

In conclusion, it is important to note that the work of Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea is aimed at improving its functioning under existing conditions as an effective, independent, objective and professional body in order to protect the rights of citizens, ensure the principle of inevitability of criminal responsibility for committing gross violations in the occupied territory of the norms of international humanitarian law and international human rights law and the fastest de-occupation of the Crimean Peninsula.

Bibliography

Convention (IV) relative to the protection of civilian persons in time of war of 12 August 1949, Geneva [online]. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.33_GC-IV-EN.pdf

Report on Preliminary Examination Activities 2016 [online]. URL: https://www.icc-cpi.int/iccdocs/otp/161114-otp-rep-PE_ENG.pdf

Report on Preliminary Examination Activities 2017 [online]. URL: https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/2017-PE-rep/2017-otp-rep-PE_ENG.pdf

Report on Preliminary Examination Activities 2018 [online]. URL: <https://www.icc-cpi.int/itemsDocuments/181205-rep-otp-PE-ENG.pdf>

Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine): United Nations General Assembly Resolution 71/205, adopted on 19 December 2016 (UN Doc. A/RES/71/205) [online]. URL: <https://undocs.org/A/RES/71/205>

Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine): United Nations General Assembly Resolution 72/190, adopted on 19 December 2017 (UN Doc. A/RES/72/190) [online]. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/72/190>

Territorial integrity of Ukraine: United Nations General Assembly Resolution 68/262, adopted on 27 March 2014 (UN Doc. A/RES/68/262) [online]. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/68/262>

Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованих територіях України (On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territories of Ukraine): Law of Ukraine № 1207-VII dated 15.04.2014 [online]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-vii>.

Authors:

Vitalii RADIONOV

The Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea
Division of information, analytical, methodological work and
law enforcement coordination

Directorate for Supervision of Criminal Proceedings

24, Dilova Str.

03150, Kyiv, Ukraine

email: radionov.vm@gp.gov.ua, prok.ark@ark.gp.gov.ua

Viktorii MOZGHOVA (PhD, senior research fellow)
The Prosecutor's Office of the Autonomous Republic of Crimea
Division for International Cooperation
24, Dilova Str.
03150, Kyiv, Ukraine
email: mozghova.va@ark.gp.gov.ua, prok.ark@ark.gp.gov.ua

RUSKÁ PRÁVNÁ ÚPRAVA FORIEM VYUŽITIA ŠPECIÁLNYCH ZNALOSTÍ V BOJI S ORGANIZOVANOU KRIMINALITOU

РЕГЛАМЕНТАЦИЯ В РОССИЙСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ФОРМ ПРИМЕНЕНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ХОДЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Елена Александра Зайцева

Волгоградская академия
Министерства внутренних дел Российской Федерации

Аннотация

С учетом специфики нормативной регламентации в уголовно-процессуальном законодательстве России деятельности компетентных лиц (экспертов и специалистов) в статье подвергнуты анализу особенности их участия в уголовном судопроизводстве на стадии возбуждения уголовного дела и предварительного расследования уголовных дел о преступлениях, совершенных организованными преступными группами. На основе исторического исследования показано, что институт специалиста и институт судебной экспертизы в российском уголовном процессе развивались самостоятельно, что в современных условиях привело к формированию уголовно-процессуальных статусов эксперта и специалиста как отдельных участников процесса. Указанная специфика отмечается не только российскими высшими судебными инстанциями, но и Европейским Судом по правам человека. Эта особенность регламентации статусов компетентных лиц в уголовном судопроизводстве России, а также четкое отраслевое разграничение кодифицированных нормативных правовых актов проявляет себя в формах применения специальных знаний. Автором анализируется процессуальная форма применения специальных знаний (назначение и производство судебных экспертиз и участие специалиста в следственных действиях) при расследовании отдельных категорий уголовных дел о преступлениях, совершенных организованными преступными группами. В статье уделено внимание и непроцессуальной форме применения специальных знаний в ходе противодействий организованной преступности (осуществление сотрудниками экспертных подразделений предварительных исследований по заданиям оперативных служб, участие их в оперативно-розыскных мероприятиях). Автором сделан акцент на необходимости четкого соблюдения требований уголовно-процессуального закона при использовании специальных познаний компетентных лиц, на недопустимости смешения процессуальных и непроцессуальных форм применения специальных знаний.

Ключевые слова

обвинение, эксперт, экспертное заключение, организованная преступность.

Abstrakt

Berúc do úvahy špecifiká normatívnej regulácie v trestnoprávných procesných právnych predpisoch Ruska, činnosť kompetentných osôb (odborníkov a špecialistov) v článku analyzuje charakteristiky ich účasti na trestnom konaní vo fáze začatia trestného konania a predbežného vyšetrovania trestných prípadov trestných činov spáchaných organizovanými zločineckými skupinami. Na základe historického výskumu sa ukazuje, že inštitút špecialistu a inštitút forenzného vyšetrovania v ruskom trestnom konaní sa vyvíjal nezávisle, čo v moderných podmienkach viedlo k formovaniu trestnoprávných štatútov expertov a špecialistov ako jednotlivých účastníkov procesu. Špecifickú osobitosť zaznamenávajú nielen ruské vyššie súdy, ale aj Európsky súd pre ľudské práva. Táto črta regulácie postavenia kompetentných osôb v trestnom konaní v Rusku, ako aj jasné odvetvové rozlíšenie medzi kodifikovanými regulačnými právnymi aktmi, sa prejavuje vo forme uplatňovania osobitných vedomostí. Autorka analyzuje procedurálnu formu aplikácie špeciálnych poznatkov (menovanie a vedenie forenzných vyšetrení a účasť špecialistu na vyšetrovacích konaniach) pri vyšetrovaní určitých kategórií trestných prípadov týkajúcich sa trestných činov organizovaných zločineckými skupinami. Článok sa zameriava na nes procedurálnu formu aplikácie špeciálnych poznatkov v boji proti organizovanému zločinu (implementácia predbežných výskumov o úlohách operačných služieb expertmi, ich účasť na opatreniach operačného výskumu). Autor zdôrazňuje potrebu prísneho dodržiavania požiadaviek trestného poriadku pri využívaní špeciálnych znalostí kompetentných osôb, neprípustnosti miešania procesných a iných procedurálnych foriem uplatňovania špeciálnych znalostí.

Klíčové slová

Trestné stíhanie, expert, znalecký posudok, organizovaná kriminalita.

Организованная преступность в современных условиях, без всякого преувеличения – угроза национальной безопасности любого государства, так как ее разрушительное воздействие испытывают на себе почти все сферы общественной жизни. В условиях вызовов XXI века преступные сообщества используют достижения научно-технического прогресса для осуществления своей незаконной деятельности, что диктует объективную необходимость создания надежной системы противодействия организованной преступности с привлечением к выявлению, раскрытию и расследованию преступлений компетентных лиц, обладающих соответствующими специальными знаниями.

При рассмотрении проблематики использования возможностей специальных знаний в противодействии организованной преступности в России необходимо исходить из реалий нормативной регламентации форм применения специальных знаний в российском уголовном судопроизводстве. Здесь следует подчеркнуть особенности нормативного регулирования процедур участия в российском уголовном судопроизводстве лиц, обладающих специальными знаниями. Дело в том, что в российском уголовном процессе, в отличие от уголовного процесса ряда зарубежных стран, сложилась своя, уникальная, система форм применения специальных знаний.

Становление нормативной регламентации этой системы началось в первой половине XVIII века при императоре Петре I. Среди законодательных актов того времени следует особо выделить Артикул воинский от 26 апреля 1715 г., в котором в главе 19 «О смертном убийстве» закреплялись требования приглашать компетентных лиц («лекарей») для выяснения причин смерти и характера телесных повреждений и общие правила установления «смертельных ран» (Артикул 154) [1]. В последующих актах можно наблюдать дальнейшее развитие нормативного регулирования вовлечения в уголовное судопроизводство компетентных лиц. Так, в Указе Императора Николая I от 19 декабря 1828 г. утвердившем «Наставление врачам при судебном осмотре и вскрытии мертвых тел» была дана подробная регламентация деятельности уездного, городского и полицейского врача по судебному осмотру и вскрытию тел. Если эти компетентные лица не могли осуществить осмотр, то вместо них предусматривалось участие «военного, гражданского или вольнопрактикующего Медицинского Чиновника» [2, с. 1167]. Указанные лица должны были «по сему предмету иметь особенные сведения» [2, с. 1168], что в современной интерпретации означает, что они должны были обладать достаточными специальными знаниями в указанной области медицины. Основные положения этого документа были восприняты Уставом врачебным, включенным в Свод законов Российской Империи 1832 г. [3], в тексте которого начал использоваться термин «сведущие люди».

Если проанализировать документы, принятые в дальнейшем в период великой Судебной Реформы, можно отметить, что так же, как и предыдущие законодательные акты, Устав Уголовного Судопроизводства 1864 г. [4] не различал форм применения специальных знаний, относя всех лиц, обладающих таковыми знаниями, к категории «сведущих людей» («сведущих лиц»). Но уже в Уголовно-процессуальном кодексе Р.С.Ф.С.Р. 1922 г. [5] и Уголовно-процессуальном кодексе Р.С.Ф.С.Р. 1923 г. [6] законодатель упоминал среди участников уголовного процесса **эксперта**.

Таким образом, можно констатировать, что для современного правового института специальных знаний в российском уголовном процессе «отправной точкой» формирования послужил правовой институт «сведущих людей», нашедший свое закрепление еще в нормативных актах дореволюционной России. Затем из этой

нормативной общности выделился правовой институт судебной экспертизы, который существовал в структуре правового института «сведущих людей» как самостоятельный, отдельный компонент, пока законодатель не обратился к проблеме регламентации уголовно-процессуального статуса еще одного «сведущего лица» – **специалиста**.

Нормы о специалисте получили свое оформление в тексте УПК РСФСР 1960 г. [7] наряду с комплексом положений, расширивших содержание правового института судебной экспертизы. Принятие в 1960 г. УПК РСФСР явилось важным этапом в совершенствовании уголовно-процессуального института судебной экспертизы и формирования основ института специалиста. УПК РСФСР 1960 г., в отличие от УПК РСФСР 1922 г. (и УПК РСФСР в редакции 1923 г.), существенно укрепил нормативные основы судебно-экспертной деятельности, дал более четкую регламентацию процедуры назначения и производства экспертизы в досудебном (глава 16) и судебном производстве (ст. ст. 288, 289), разграничил основания назначения повторных и дополнительных экспертиз (ст. ст. 81, 194); установил особенности проведения комиссионных экспертиз (ч. 2 ст. 80); расширил перечень случаев обязательного назначения экспертизы (ст. 79); четко регламентировал права, обязанности, ответственность судебного эксперта (ст. 82), основания для его отвода (ст. 67); определил содержание заключения эксперта (ст. 191).

Законодатель в УПК РСФСР 1960 г. уделил особое внимание вопросам соблюдения прав обвиняемого при назначении и производстве экспертизы (ч. 2 ст. 184, ст. ст. 185, 193), гарантиям обеспечения прав личности при помещении подозреваемого и обвиняемого в медицинское учреждение для производства стационарной судебно-медицинской или судебно-психиатрической экспертиз (ст. 188). 31 августа 1966 г. Указом Президиума Верховного Совета в данный кодекс были внесены значительные дополнения¹⁵, которые, впервые регламентировав в российском законодательстве статус специалиста, закономерно закрепили итог нормативного обособления в системе уголовно-процессуального права института судебной экспертизы, разграничили предмет правового регулирования института судебной экспертизы и института специалиста и установили пределы действия норм данных институтов.

Дальнейшее совершенствование в уголовно-процессуальном законодательстве России правового института судебной экспертизы связано с принятием в 2001 г. Федерального закона «О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации» [8] и Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации [9].

Этот исторический обзор был предпринят нами намеренно – чтобы показать закономерности становления и развития системы форм применения специальных знаний в современном российском уголовном процессе, подчеркнуть ее специфику. Здесь весьма уместно процитировать профессора В.Н. Махова, который очень тонко подметил эту российскую специфику: «еще в дореволюционной России в определенной мере были заложены теоретические основы для самостоятельного, отличного от уголовного процесса стран Запада, пути развития в уголовном процессе нашей страны института сведущих лиц. Его характерными чертами стали узкое понимание экспертизы, заключения эксперта, отграничение экспертизы от участия специалистов в следственных действиях и допросах сведущих лиц» [10, с. 24].

Следует подчеркнуть, что указанную специфику (отличие участия специалиста в уголовном судопроизводстве от назначения и производства судебной экспертизы)

¹⁵ В УПК РСФСР 1960 г. были введены ст. ст. 66¹, 133¹, 253¹, 275¹, содержание права, обязанности и ответственность специалиста в досудебном и судебном производстве. Ст. ст. 105, 106, 170, 174, 179, 180, 183, 186, 202, 204, 228, 268, 272, 277, 291, 293, 323 были дополнены положениями, определяющими особенности участия специалиста в отдельных следственных и судебных действиях.

отмечают не только российские высшие судебные инстанции, но и Европейский Суд по правам человека.

Так, в 2010 г. Пленум Верховного Суда РФ в п. 1 Постановления № 28 «О судебной экспертизе по уголовным делам» четко выделил отличие в процессуальных формах применения специальных знаний, акцентировав внимание на целях привлечения к производству по уголовному делу компетентных лиц: «когда для разрешения возникших в ходе судебного разбирательства вопросов требуется проведение исследования с использованием специальных знаний в науке, технике, искусстве или ремесле», то требуется назначать судебную экспертизу. «Если же проведение исследования не требуется, то возможен допрос специалиста» [11]. В п. 20 того же постановления Пленум еще раз обратил внимание на то, что «что специалист не проводит исследование вещественных доказательств и не формулирует выводы, а лишь высказывает суждение по вопросам, поставленным перед ним сторонами. Поэтому в случае необходимости проведения исследования должна быть произведена судебная экспертиза» [11].

Вслед за Пленумом Верховного Суда РФ, в 2014 г. эту специфику в привлечении к производству по уголовному делу специалистов и экспертов подчеркнул и Европейский Суд по правам человека в обосновании решения по делу «Матыцина (Matytsina) против Российской Федерации» от 27.03.2014. Европейский Суд в п. 167 указанного постановления отметил «существующее в законодательстве Российской Федерации различие между двумя формами экспертных доказательств¹⁶: заключениями "экспертов" и заключениями "специалистов", устными и письменными» [12]. Позицию Верховного Суда РФ в выявлении отличительных черт участия специалиста и назначения и производства судебной экспертизы поддерживает и Конституционный Суд РФ, который в определении по жалобе П.В. Астахова [13] полностью воспроизвел положение из п. 20 Постановления № 28 «О судебной экспертизе по уголовным делам».

Таким образом, в уголовном судопроизводстве Российской Федерации предусмотрено две основные¹⁷ процессуальные формы применения специальных знаний: участие специалиста в следственных и процессуальных действиях, а также назначение и производство судебной экспертизы. Именно данные две формы являются наиболее востребованными при производстве по уголовным делам о преступлениях, совершенных организованными преступными группами.

Так, именно в составе криминальных групп совершаются деяния, предусмотренные п. «а» ч. 2, ч.ч. 4, 6 ст. 171.1 Уголовного кодекса Российской Федерации [14] («Производство, приобретение, хранение, перевозка или сбыт товаров и продукции без маркировки и (или) нанесения информации, предусмотренной законодательством Российской Федерации»). Для доказывания состава преступления по таким делам назначаются товароведческие экспертизы, экспертизы материалов, веществ и изделий, пищевые экспертизы, которые устанавливают стоимость произведенного, перевезенного, хранимого или реализуемого товара, его соответствие установленным требованиям с точки зрения качества и безопасности для потребителя.

На потребительском рынке существенный ущерб интересам государства и граждан наносят преступления, предусмотренные ч. ч. 3 и 4 ст. 327.1 УК РФ – изготовление в целях сбыта или сбыт поддельных акцизных марок либо федеральных

¹⁶ «Экспертными доказательствами» в практике ЕСПЧ именуется «источники информации, которые ... содержат научный, технический и иной сходный анализ данных фактов» [12] – т.е. доказательства, полученные с применением специальных знаний компетентных лиц.

¹⁷ В рамках настоящей статьи мы не будем анализировать такую процессуальную форму применения специальных знаний, как участие в деле переводчика (ст. 59 УПК РФ) – в виду специфики его статуса, целей и процедур привлечения к производству по уголовному делу.

специальных марок для маркировки алкогольной продукции либо поддельных специальных (акцизных) марок для маркировки табачных изделий, а также использование для маркировки алкогольной продукции заведомо поддельных акцизных марок либо федеральных специальных марок, а равно использование для маркировки табачных изделий заведомо поддельных специальных (акцизных) марок¹⁸. По официальным данным ГИАЦ МВД России [15], нелегальные предприниматели не только осуществляют «подпольный» выпуск алкогольных напитков, продажа которых не обеспечивает поступлений акцизных сборов в бюджет. «На указанных предприятиях производство продукции организуется из неучтенного, как правило, недоброкачественного сырья, а порой и опасного для жизни и здоровья человека. Кроме того, широкое распространение получил «ложный экспорт», который осуществляется с целью уклонения от уплаты акцизных сборов. Следствием этого государство несет убытки в виде разницы между акцизными сборами на производство алкогольной продукции и таможенными платежами на экспорт. На рынке товаров, облагаемых акцизными сборами, растет доля оборота неучтенной продукции с использованием поддельных федеральных специальных и акцизных марок» [16, с. 37].

Установление факта изготовления поддельных акцизных марок требует специальных знаний экспертов различных специальностей. Востребованными по таким категориям уголовных дел являются технико-криминалистические экспертизы; экспертизы материалов, веществ, изделий. Особую сложность для экспертов-криминалистов, осуществляющих технико-криминалистические экспертизы изъятых акцизных марок, представляют масштабы таких экспертиз, т.к. на исследование в лаборатории представляются большие объемы изъятой в ходе следственных мероприятий маркированной продукции или самих акцизных марок. При этом эксперты обязаны исследовать все представленные на исследование объекты – не зависимо от их количества, т.к. среди направленных на экспертизу объектов могут оказаться не только опечатанные поддельными акцизными марками экземпляры алкогольной и табачной продукции, но и легитимно изготовленная и снабженная подлинными акцизными марками продукция. А это имеет принципиальное значение для установления размера вменяемого преступной группе ущерба, а также для выяснения, какая продукция подлежит изъятию, аресту и последующей конфискации. Также по данным категориям уголовных дел актуальным является назначение товароведческой экспертизы, которая, с учетом данных предыдущих технико-криминалистических экспертиз документов, проведенных в отношении изъятых акцизных марок на алкогольной продукции, решает вопрос о размере причиненного казне ущерба.

Существенный вред нормальному развитию экономики России причиняют преступные организованные группы, возглавляемые коррумпированными чиновниками. Международное антикоррупционное движение Transparency International опубликовало Индекс восприятия коррупции (Corruption Perception Index, CPI) за 2018 год. Россия в прошедшем, 2018 г., заняла 138 место из 180 [17], снизив свой рейтинг. И это – несмотря на череду громких арестов чиновников, осуществленных в прошлом году и в последнее время. Широкий резонанс получило уголовное производство в отношении клана Арашуковых. Следствие считает, что Рауф Арашуков, экс-сенатор, входил в преступное сообщество, организованное его отцом – советником гендиректора ООО «Газпром межрегионгаз» Раулем Арашуковым, который также был арестован. По версии следствия, преступное сообщество похитило более 30 млрд рублей [18]. В настоящий момент Следственный комитет Российской Федерации установил 17 фигурантов в рамках данного уголовного дела [19].

¹⁸ Далее по тексту – «акцизных марок».

Не меньшую известность приобрело уголовное дело в отношении экс-министра Михаила Абызова, которому 26 марта 2019 г. Следственный комитет Российской Федерации предъявил обвинение в создании преступного сообщества с использованием служебного положения и в мошенничестве. СК России считает, что Абызов и его соучастники поставили под угрозу устойчивое экономическое развитие и энергетическую безопасность ряда регионов России [20].

Для создания надежной доказательственной базы по уголовным делам в отношении упомянутых бывших чиновников требуется производство комплекса судебных экспертиз, особое место среди которых занимают экономические, компьютерно-технические экспертизы, а также такие традиционные криминалистические экспертизы, как почерковедческие и технико-криминалистические экспертизы документов.

Безусловно, упомянутые проявления организованной преступности наносят существенный вред экономическим отношениям в России. Тем не менее, значительную опасность в современных условиях представляют преступления организованных групп, занятых в сфере торговли оружием и боеприпасами, наркотическими средствами и психотропными веществами. Так, 26 марта 2019 г. в ходе спецоперации сотрудники УФСБ совместно с полицейскими пресекли деятельность мастерской по изготовлению оружия и боеприпасов в г. Белово Кемеровской области. У организаторов незаконного бизнеса был изъят целый арсенал [21].

При этом хотелось бы особо акцентировать внимание на использовании специальных знаний в ходе выявления, документирования противоправной деятельности по данным категориям преступлений, осуществления проверки сообщений об этих преступлениях. В рамках настоящей статьи, разрешенной к опубликованию в открытом доступе, мы не будем анализировать конкретные вопросы использования специальных познаний при проведении оперативно-розыскной деятельности (далее – ОРД), направленной на выявление и противодействие организованной преступности. Однако отметим, что действующий закон «Об оперативно-розыскной деятельности» [22] предусматривает также возможность участия в оперативно-розыскных мероприятиях компетентных лиц, которые не являются участниками уголовного процесса при проведении указанных мероприятий, но также используют специальные познания в непроцессуальной форме. К таким формам закон относит:

1) исследование предметов и документов (п. 5 ч. 1 ст. 6 Федерального закона «Об оперативно-розыскной деятельности»). Исследования, проводимые в рамках ОРД, осуществляются теми же сотрудниками экспертных служб, которые в дальнейшем могут быть привлечены к проверке сообщения о преступлении на стадии возбуждения уголовного дела или к производству по возбужденному уголовному делу – в качестве экспертов и специалистов. При производстве таких исследований в непроцессуальной форме сотрудники экспертных учреждений используют те же методики, что и при проведении судебных экспертиз в рамках уголовно-процессуальных отношений. И здесь необходимо учитывать, что правовой статус этих компетентных лиц и результатов применения их специальных познаний в непроцессуальной форме регулируются нормами приказов, издаваемых ведомствами, подразделения которых вправе осуществлять ОРД. Т.е. результаты их исследований именуется не «заключениями экспертов», а «справками об исследовании» (если речь идет о сотрудниках подразделений органов внутренних дел, для которых данные отношения по осуществлению экспертно-криминалистической деятельности регламентированы приказом № 7 МВД России [23];

2) участие в иных оперативно-розыскных мероприятиях компетентных лиц, применяющих специальные познания, специальные и иные технические средства (об

этом говорится в ч.ч. 5 и 6 ст. 6 Федерального закона «Об оперативно-розыскной деятельности»).

Так как в российском законодательстве осуществляется четкое разграничение кодифицированных актов по отраслевой принадлежности норм, в них закрепленных, то это явление оказывает существенное влияние на процедуры «вхождения» в уголовно-процессуальную деятельность результатов применения специальных знаний в непроцессуальной форме. Это означает, что результаты ОРД с использованием специальных знаний могут быть вовлечены в доказательственную деятельность по уголовным делам только в установленной законом процессуальной форме. Поэтому результаты специальных исследований, осуществленных в ходе выявления и документирования противоправной деятельности организованных преступных групп, оформленные как «справки об исследовании» могут быть использованы в доказывании только в виде документов (ст. 84 УПК РФ), т.к. по форме и содержанию они вполне отвечают требованиям, предъявляемым к документальным доказательствам уголовно-процессуальным законом. Для усиления гарантий достоверности сведений, отраженных в таких «справках об исследовании», следователь или дознаватель (а впоследствии и суд) могут допросить компетентное лицо, проводившего данное непроцессуальное исследование.

При документировании преступной деятельности, связанной с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов, нередко проводятся предварительные исследования данных средств или веществ, в ходе которых расходуется часть из них, из-за чего масса вещества или средства становится значительно меньше первоначальной. В этой ситуации сотрудник экспертного подразделения, проводящий исследование, должен четко зафиксировать первоначальную массу вещества, поступившего ему на исследование, указать, сколько вещества он израсходовал в ходе исследования, и отметить, какая масса вещества осталась после исследования. Эта информация важна для дальнейшего принятия решения по сообщению о совершенном или готовящемся преступлении, она же имеет важное значение для правильной квалификации содеянного. Именно в таких ситуациях «справка об исследовании» является документом, впервые фиксирующим массу наркотического средства (психотропного вещества или его аналога), в силу чего нередко суды в приговорах ссылаются именно на «справку об исследовании» как источник информации о массе изъятых веществ (средств), определяя статус данной справки как документа-доказательства согласно ст. 84 УПК РФ. Таким образом, справка, составленная самостоятельно компетентным лицом, фактически является основой для формирования документа-доказательства.

Иначе обстоит дело с результатами применения специальных знаний и специальных и иных технических средств в ходе других оперативно-розыскных мероприятий. Т.к. компетентные лица, приглашенные в порядке ч.ч. 5 и 6 ст. 6 Федерального закона «Об оперативно-розыскной деятельности» для содействия должностным лицам, осуществляющим ОРД, не формируют самостоятельно документов, содержащих результаты ОРД, а только содействуют соответствующим должностным лицам, то именно на указанных должностных лиц и возлагается обязанность по оформлению полученных результатов ОРД согласно ведомственным приказам и федеральному закону. Результаты деятельности компетентных лиц, оказывающих содействие должностным лицам, осуществляющим ОРД, являются составной частью получаемых в ходе ОРД сведений и в таковом качестве могут быть использованы в доказывании по уголовным делам по правилам ст. 89 УПК РФ. Этот процесс (вовлечения в доказывание результатов ОРД) именуют легализацией (или трансформацией) результатов ОРД. Происходит процессуальное «преобразование»

информации, полученной за рамками уголовно-процессуальных отношений, в уголовно-процессуальные доказательства, которые органы предварительного расследования и суд могут использовать в процессе уголовного судопроизводства.

Однако для того, чтобы результаты применения специальных познаний в непроцессуальной форме смогли обеспечивать надежную основу для формирования доказательств в ходе процессуальной деятельности по уголовным делам о преступлениях организованных преступных групп, они должны отвечать не только требованиям, предъявляемым к доказательствам действующим УПК РФ, но и соответствовать всем требованиям, которые предъявляются к результатам ОРД. «Двойная система» требований создает гарантии формирования качественных доказательств на основе сведений, полученных в ходе ОРД. И это логично – с учетом специфики условий, в которых формируются сведения, собираемые в рамках оперативно-розыскных мероприятий.

При характеристике непроцессуальных форм использования специальных познаний, привлекаемых к производству по уголовным делам о противоправной деятельности организованных преступных групп, следует отметить, что на этапе документирования преступной деятельности, когда по поводу данных деяний еще не проводится проверка сообщения о преступлении в порядке ст. 144 УПК РФ, используются только непроцессуальные формы, т.к. процессуальные формы можно применять исключительно в рамках процессуальной деятельности – при проверке сообщения о преступлении или при производстве по возбужденному уголовному делу. Иначе обстоят дела, когда о совершенном преступлении поступает сообщение, которое регистрируется в установленном законом порядке и по которому начинается процессуальная проверка (ст. 144 УПК РФ), которая позволяет использовать в качестве проверочных мероприятий не только непроцессуальные исследования предметов, документов, трупов, но и назначать и производить судебные экспертизы для установления основания к возбуждению уголовного дела.

На этом этапе для обеспечения гарантий допустимости формируемых доказательств с использованием процессуальных форм применения специальных знаний субъекты проверки сообщения о преступлении должны учитывать все необходимые условия формирования допустимых доказательств, касающиеся требований о надлежащем источнике доказательства, о надлежащем субъекте его получения, о надлежащей процедуре и надлежащей форме закрепления получаемых сведений. Только соблюдение этих требований гарантирует субъектам проверки надежную основу для формирования доказательств, которые в дальнейшем будут способствовать справедливому разрешению в суде уголовного дела о противоправных действиях организованных преступных групп.

Библиографический список

Артикул воинский от 26 апреля 1715 г. [Электронный ресурс. PDF.]. URL: <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/articul.htm> (дата обращения: 24.03.2019).

Указ Императора Николая I от 19 декабря 1828 г. об утверждении «Наставления врачам при судебном осмотре и вскрытии мертвых тел» [Электронный ресурс. PDF.] // Полное собрание законов Российской империи : Собрание 2-е. – Санкт-Петербург : В типографии Второго отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1828. – Т. 3. URL: <https://www.prilib.ru/item/358471> (дата обращения: 24.03.2019).

Устав врачебный : [Свод законов Российской империи]. Т. 13. Санкт-Петербург : Кодификац. отд. при Гос. совете, 1892.

Устав уголовного судопроизводства 20 ноября 1864 г. [Электронный ресурс. PDF.] URL: <http://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/> (дата обращения 3.01.2019).

Об Уголовно-Процессуальном Кодексе: Постановление ВЦИК от 25.05.1922 (вместе с «Уголовно-Процессуальным Кодексом Р.С.Ф.С.Р.») // СУ РСФСР. – 1922. – № 20 - 21. – Ст. 230.

Об утверждении Уголовно-Процессуального Кодекса Р.С.Ф.С.Р.: Постановление ВЦИК от 15.02.1923 (вместе с «Уголовно-Процессуальным Кодексом Р.С.Ф.С.Р.») // Известия ВЦИК. – № 37. – 1923. – 18 февр.

Уголовно-процессуальный кодекс РСФСР (утв. ВС РСФСР 27.10.1960) // Свод законов РСФСР. – Т. 8. – С. 613.

О государственной судебно-экспертной деятельности в Российской Федерации: Федеральный закон от 31 мая 2001 г. № 73-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 2001. – N 23. – Ст. 2291.

Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 2001. – N 52 (ч. I). – Ст. 4921.

Махов В.Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений. – М. : Изд-во РУДН, 2000.

О судебной экспертизе по уголовным делам: Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 21.12.2010 N 28 // Бюллетень Верховного Суда РФ. – 2011. – N 2.

Дело «Матыцина (Matytsina) против Российской Федерации» (жалоба N 58428/10): Постановление ЕСПЧ от 27.03.2014 // Прецеденты Европейского Суда по правам человека. – 2014. – № 4(04).

Об отказе в принятии к рассмотрению жалобы гражданина Астахова Павла Васильевича на нарушение его конституционных прав рядом положений Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации: Определение от Конституционного Суда РФ от 29.09.2016 N 2032-О. [Электронный ресурс]. Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 27.12.2018) // Собрание законодательства РФ. – 1996. – N 25. – Ст. 2954; Собрание законодательства РФ. – 2018. – N 53 (часть I). – Ст. 8495.

Статистические данные ГИАЦ МВД РФ [Электронный ресурс]. URL: <https://мвд.рф/Deljatelnost/statistics> (дата обращения: 12.01.2019).

Зайцева Е.А., Васильев Д.В. Возможна ли выборка федеральных специальных и акцизных марок в рамках технико-криминалистического исследования по уголовным делам с большим объемом изъятой продукции? // Судебная экспертиза. – 2017. – № 2 (50). – С. 35-43.

Россия в Индексе восприятия коррупции – 2018: 28 баллов из 100 и 138 место [Электронный ресурс]. Заглавие с экрана. URL: <https://transparency.org.ru/research/indeks-vospriyatiya-korrupsii/> (дата обращения: 22.04.2019).

Суд оставил под арестом сенатора Арашукова [Электронный ресурс] // Мир 24. Заглавие с экрана. URL: <https://mir24.tv/news/16354299/sud-ostavil-pod-arestom-senatora-arashukova> (дата обращения: 27.03.2019).

Прокуратура рассказала о 17 обвиняемых по делу Арашукова [Электронный ресурс]. Заглавие с экрана. URL: <https://russian.rt.com/russia/news/620524-17-obvinyaemyh-delo-arashukov> (дата обращения: 22.04.2019).

Экс-министра Михаила Абызова подозревают в создании преступного сообщества и афере на 4 млрд рублей [Электронный ресурс] // Комсомольская правда. Федеральный

выпуск. Заглавие с экрана. URL: <https://www.kp.ru/daily/26958/4012254/>(дата обращения: 27.03.2019).

В Кузбассе обнаружен подпольный цех по производству огнестрельного оружия [Электронный ресурс] // 26 марта 2019 ГТРК «Кузбасс». Заглавие с экрана. URL: <https://vesti42.ru/news/57133-v-kuzbasse-obnaruzhen-podpolnyiy-tseh-po-proizvodstvu-ognestrel'nogo-oruzhiya/> (дата обращения: 27.03.2019).

Об оперативно-розыскной деятельности: Федеральный закон от 12.08.1995 № 144-ФЗ (ред. от 06.07.2016) // Собрание законодательства РФ. – № 33. – Ст. 3349; Собрание законодательства РФ. – 2016. – № 28. – Ст. 4558.

Об утверждении Наставления по организации экспертно-криминалистической деятельности в системе МВД России: Приказ МВД России от 11.01.2009 N 7 (с изм. от 16.05.2016). [Электронный ресурс]. Документ опубликован не был. Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

Автор:

Елена Александра Зайцева, профессор

Волгоградская академия

Министерства внутренних дел Российской Федерации

400089, Историческая ул., 130, Волгоград, Россия

email: zaitceva-expert@rambler.ru

KRÁDEŽ A JEJ PROTIOPATRENIA V GRUZÍNSKU

“LAWFUL THEFT” AND THE MEASURES AGAINST IT IN GEORGIA

Giorgi SVIANADZE

Georgian Technical University

Abstract

The following paper outlines the causes and consequences of development of organized crime, which threatens to the security of modern states. Along with the importance of organized crime and the dangers arising from it, one of the types of organized crime- “theft law” -is discussed on the example of Georgia, which maintains very relevant form in the post Soviet space. The paper briefly discusses supplemented anti-criminal reforms organized by Georgia and the existing challenges concerned to it.

Keywords

Thefts, Georgia, organized crime.

Abstract

Nasledujúci príspevok načrta príčiny a dôsledky vývoja organizovaného zločinu, ktorý ohrozuje bezpečnosť moderných štátov. Ďalej s dôrazom na organizovaný zločin a jeho vzrastajúce hrozby poukazuje na právnu úpravu krádeží v Gruzínsku, nakoľko krádeže v Gruzínsku ako post komunistickej krajiny predstavujú stále významnú formu trestnej činnosti. Zároveň príspevok stručne spomína protikriminálne reformy uskutočnené v Gruzínsku a existujúce výzvy zamerané na predmetnú problematiku.

Klíčové slová

Krádeže, Gruzínsko, organizovaný zločin.

In the last quarter of last century, the global economy has created favorable conditions for further development of organized crime. Unprecedented simplification of international trade, financing, communications and movement, along with the growth of economic development and living standards, gave criminals a lot of opportunities to produce illegal businesses. Simply put, illegal goods can be produced on one continent and proliferated in to third continent through the second one. Mafia type groups are a transnational threat today, which threaten state security, hinder civil society development and development of democratic institutions especially in developing countries and countries with internal conflicts.

Geographical location of Georgia and the existence of occupied territories is an attractive factor for transnational organized criminal groups. In addition to this, there is the high level of unemployment and hard social background in country. For many decades, the specific form of organized crime, in other words institution of “lawful theft” dominated in Georgia.

You could have met people, sharing thief traditions in the streets, schools, universities army and almost in every social area.

It should be noted that there is no clear answer to the precise time and place of establishing a criminal institution. According to the part of the researchers, the “zhigans”¹⁹ are the predecessors of the thieves of law. However the most credible version is that the regime of Stalin artificially created “lawful thefts”. Under the massive repression, concentration camps were filled with prisoners and the existence of an informal supervisor among prisoners was necessary to escape massive riots.

¹⁹ slayers and swindlers who had their own unwritten laws (during Russian empire)

The criminal institution in Georgia has quicker established compared to other Soviet republics. In particular, unlike other Soviet republics, “lawful thefts” were sacralized in Georgia. “Lawful thefts” were deemed as the people fighting for justice. The thieves' traditions became more and more popular in Georgian society.

They were popularized through the films and literature. This has resulted in the 1990s when Jaba Ioseliani, a lawful thief , became one of the governors in Georgia. The “lawful thieves” have played a big role in the destruction of Georgia's economy in the 1990s, the unprecedented increase in crime and the spread of drugs. various attempts to fight against them failed. On the contrary, many “lawful thieves” had more influence than ministers in Georgia.

Thus, the state of Georgia was faced with the choice: either to fight against organized crime or to become the nest of the crime. The Georgian governemtn demonstrated unprecedented principle and began to fight against organized crime, ingrained in the body of the country, through effective reforms.

In the post-Soviet space, the first and only Georgia has criminalized forms of organized crime, such as “lawful theft” and membership of criminal world.

In particular, Georgia adopted the Law on “Organized Crime and Racket”, Amendments were made to the Criminal Code of Georgia. This aims to fight against the "thief world", its members and the racket. The law establishes criminal responsibility for "lawful thefts" and a racket, as well as "thief world" and a membership of the racketeering group. The Criminal Code provides for the confiscation of illegal, and / or unjustified property acquired by a criminal offense. In addition, the law "On Organized Crime and Racket" defines the property gained as a result of racket and “lawful theft”. According to the law, the above-mentioned property is subject to deprivation and transfer to the lawful owner. In case if the owner can not be identified, the seized property will be transferred to the state. Significant changes have also been made to the Civil Code of Procedure, which determines the procedures of transferring property of racketeers, "lawful thefts” as well as other illegal and unjustified property in favor of the state.

In spite of the measures taken by Georgia, the "thief world" is still popular in some circles of society.

The Supreme Court of Georgia established, that according to the data for 2015-2018, 82 persons were charged for membership of the criminal world.²⁰

Statistic is the following:

year	The amount of sentenced
2018	13
2017	52
2016	6
2015	11

The most vulnerable part of society are the adolescent and socially vulnerable people, who are easily influenced by criminal "bosses" and generally criminal world. Consequently, one of the important tasks of the state is to raise public awareness on existing issues.

²⁰ <http://www.supremecourt.ge/statistics/>

The defeat of a large part of the "thieves world" resulted in criminals being in penitentiary system.

Nevertheless, in order to avoid strengthen of criminal world , while they are in prison, it is important to control penitentiary system, to elaborate individual legal approaches toward convicted person and to create adequate conditions for legal control.

It is advisable to create special risk office, which will facilitate prevention of “thief world” through the special observation and services. For the purpose of combating organized crime, it is also important to strengthen the capacity of relevant agencies and coordinate work.

Bibliography

Strategy to fight organized crime 2015-2018 http://gov.ge/files/411_51784_674512_506..pdf

Criminological and Criminal Characteristics of Organized Crime in Georgia
<http://www.nplg.gov.ge/dlibrary/collect/0002/000603/Meskhishvili%20D.Dis.pdf>

Problems of criminalization of modern manifestation of organized crime and legal remedies in Georgian criminal proceedings
https://www.tsu.ge/data/file_db/library/organizebuli%20danashauli.pdf

Statistic information <http://www.supremecourt.ge/statistics/>

Author:

Giorgi Svianadze

The assistant of the faculty of law and international relation

Georgian Technical Univeristy

email: g.svianadze@yahoo.com

REFORMA KRIMINÁLNEJ POLÍCIE PODĽA SÚČASNÝCH HROZIEB Z KRIMINÁLNEHO PROSTREDIA NA UKRAJINE

THE ACCORDANCE OF THE CRIMINAL POLICE REFORMATION WITH THE CURRENT CRIMINAL THREATS SITUATION IN UKRAINE

Oleh KYRYCHENKO

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Abstract

The problems of conformity of criminal police reform to the current state of criminal threats in Ukraine are discussed in scientific article. It is indicated that reforming the law enforcement system in the context of the formation of civil society, building a legal state and adapting national legislation to the legislation of the European Union requires continuous improvement of the legal and organizational-tactical aspects of the activities of the bodies and units of the National Police of Ukraine. The need for reforming the criminal police units, both a component of the law enforcement system, and their work in combating crime, is especially relevant. Directions for increasing the effectiveness of the criminal police in combating crime are identified, and criteria for evaluating the effectiveness of such activities are proposed. Issues of the advisability of introducing the institution of detectives in police activities are examined. It is concluded that the reform of the criminal police should be carried out taking into account the accumulated positive experience of the police in combating crime, the current criminal threats that exist in the country, the trends in the spread of crime, as well as the positive experience gained by international partners.

Keywords

Criminal police, criminal threats, crime, Ukraine.

Abstrakt

V nasledujúcom príspevku sú riešené úlohy súvisiace s prispôbením reformy kriminálnej polície podľa súčasných hrozieb z kriminálneho prostredia na Ukrajine. Autor naznačuje, že systém trestného stíhania v kontexte na formovanie civilnej spoločnosti, budovanie právneho systému štátu, a adaptácie národnej legislatívy k legislatíve Európskej únie si vyžaduje pokračovanie v právnych a organizačno-taktických aspektoch aktivít zboru a jednotiek Národnej polície Ukrajiny. Potreba reformy jednotiek kriminálnej polície a najmä právnej úpravy, ktorá sa zaoberá trestným stíhaním a činnosťou kriminálnej polície v boji proti potieraniu kriminality, je obzvlášť dôležitá. Autor identifikuje orientáciu za účelom zvýšenia efektivity kriminálnej polície pri boji s trestnou činnosťou, a taktiež aj kritéria pre hodnotenie efektívnosti kriminálnej polície. Ďalej je v článku skúmaná problematika prospešnosti zavádzania inštitútu detektíva do policajných aktivít. V závere je zahrnutá pozitívna skúsenosť polície s potieraním kriminality, súčasné hrozby, ktoré existujú pre Ukrajinu, trendy, ktoré sú rozšírené v rámci kriminality, a taktiež aj pozitívne skúsenosti nadobudnuté so zahraničnými partnermi.

Kľúčové slová

Kriminálna polícia, kriminálne hrozby, kriminalita, Ukrajina.

The international and national security threats cover factors that, firstly, relate to the global problems of modernity. The general global problems according to international community are those of techno gene character, demographic crisis, social inequality, oncological diseases problems and AIDS, other social problems, and those that relate to criminality, and, first of all, terrorism, illegal turnover of weapon and drug, organized criminal activity phenomenon.

Countering criminal activity effectively is impossible without identifying priorities for combating this socially dangerous phenomenon, which has to be realized on the base of analysis of the crime proliferation tendency research. But the determining criteria of countering criminal activity effectiveness in the country has to be a level of security which is supposed to be felt by

citizens occupying that exact territory. At the same time to get rid of criminality with the help of penal measures is impossible, an accent must be put on different mechanisms of social control and early prevention.

In general criminal situation in Ukraine during the years of independence is characterized with stable tendency till raising the quantity registered crimes. But that tendency did not use to be equal and in specific years (i.e. in 2006 - 2008) there was the level of criminality decreasing.

Since 2013 a level of criminality in Ukraine is characterized as high, at the same time it is should be taken into account that in the official statistics the criminal activity in Autonomic Republic of Crimea and uncontrolled by the State Authorities territories of Donetsk and Luhansk regions is not included. Thus, according to the official information of the Prosecutor's Office of Ukraine in 2013 563560 criminal offences were registered, in 2014 – 529139, in 2015 – 565182, in 2016 – 592604, in 2017 – 523911. Significant increase of registered criminal acts has occurred through increase quantity of mercenary and mercenary-violent criminal phenomenon. At that time it is marked increase of violence, which manifests in the dynamic of violent criminal activity.

In 2018 in Ukraine the level of criminal activity significantly decreased to 487133 illegal acts. However among all committed criminal offenses there were 3,2 % extremely serious and 34,4 % serious criminal acts. It is should be noted that only 2763 criminal acts were interfered at the stage of preparation and crime attempt that consists of 0,5 % of the illegal acts total quantity.

Statistic figures of criminality do not mirror the real situation due to high latency of many types of criminal offences. Some changes in dynamics of criminality do not provide with basis to consider obviously about the start of stabilization of operative situation, because of the main specificity of modern criminogenic situation still remain transfer of quantity characteristics into quality ones, increased level of social danger of criminal phenomenon.

Thus, to those tendencies it should be included:

- 1) raise of organized criminality, upgrading of its qualification, organized illegal associations integration with subjects of economics activities and with the state power authorities, local governance, law enforcement. At the same time organized criminal activity becomes more transnational in its character and invincible enough for police influence;
- 2) corruption;
- 3) high level of terroristic threats;
- 4) raise of premeditated murders committed under mercenary motives, violate – mercenary criminal acts (banditries, robberies and assaults).

At the same time in 2018 the National Police terminated activity of 258 organized criminal groups that is in one and a half more than it was in 2017. Every fourth organized criminal group among them used to run their activity in the area of illegal drugs turnover, 14 – within the sphere of public ethic norms and human trafficking, the same amount of crimes fell into thefts of public funds [1].

During this period of time there were recorded by the police department 23 organized groups and criminal organizations with interregional links and 5 – with transnational links. Also there were 20 groups identified as those which were organized on the ethics basis. Besides 14

“thieves in Law” were arrested, 11 of them were expelled from Ukraine.

Taking into account criminogenic situation in the country there priority for specific term of time tasks and directions for countering crime and its certain aspects are defined. Thus, for example, according to the Decision of the National Security and Defense of Ukraine Council of 06.02.2015 “About measures of strengthening the crime combating in Ukraine” in order to avoid escalation of the criminogenic situation in certain regions of Ukraine, to minimize the relevant threatening factors influence on the national security, raise the effectiveness of citizens’ rights and freedoms defense, it has been defined next priority directions of countering crime:

- 1) decrease of the level of criminal activity in the country, related to illegal firearms turnover, other ammunitions and explosive substances;
- 2) identification and elimination of smuggling channels, illegal movement of these prohibited items through the territory of Ukraine;
- 3) control strengthening on objects, where firearms are concentrated, and other ammunitions, lethal weapons and explosive substances;
- 4) banditry manifestation suppression, ensuring quality pre-trial investigation and transfer to court of existing criminal proceedings in cases of banditry, crimes committed by organized groups or criminal organizations;
- 5) identifying and suppression the channels that finance gangs and firearms smuggling other ammunitions, lethal weapons and explosive substances [2].

Among all law enforcement of the government about 80% of the organized groups and criminal organizations are identified just the National Police of Ukraine.

The law enforcement system reformation in the condition of civil society formation, the legal government construction and the National Law adaptation to the Law of European Union demands permanent development legal and organizing and tactic aspects of activities of the Authorities and the National Police of Ukraine departments. Especially the need in reformation of the criminal police departments actualizes, as a part of the law enforcement system, and their activity in countering crime.

It is should be noted that since 2015 the authorities of internal affairs activity has been under serious changes. With regard to the Law of Ukraine “About the National Police” adoption on July 2, 2015, which came into force on November 5, 2015, the militia, which was a part of the internal affairs bodies were renamed into the police.

The criminal police was under changes as well. In 2015 the specialized department of organized crime combating was liquidated, which functioned in the structure of internal affairs authorities. Those specialized departments were authorized with functions of countering the creation of organized criminal associations and the prevention of the crimes commission by them. That decision was made in connection with the number of factors, ones of the general were: the functions dabbling with the functions of some operative departments (criminal investigation, department for combating economic crime); some workers of that departments stepped on the way of criminality, especially in economic sphere.

As practice has shown against the activity of the organized criminal associations may counteract special departments of combating the organized crime. So that for organized criminal activity countering in 2018 were created departments of strategic investigations and in new format and taking into account positive experience of the international law enforcement activity. Staff recruiting before those structures based on the competition and taking into

accounts the experience in law enforcement in the fight against organized crime, as well as the ethic and business qualities of the applicant.

First real steps in the criminal police reformation have shown that their organization and functioning becomes more complicate under the number of problems, which demand appropriate scientific and theoretic argumentation and practical decision. We think to those problems we can add:

- 1) incompleteness and inconsistency of legal acts that are aimed at countering crime, including those that regulate the operational-search activity;
- 2) duplication of functions by some units of the criminal police;
- 3) the lack of specialized departments for counter the new criminal threats that were absent before;
- 4) the lack of a systematic approach to the analysis and criminal activity identification;
- 5) the lack of effective preventive activity by the operational units;
- 6) performance of uncharacteristic functions by the staff of the operational divisions (most of the time it is spent on the individual instructions execution of the investigator and documenting completed assignments, escorting detainees on criminal proceedings, protecting public order, etc.), which makes it impossible to fully implement operational and investigative activity;
- 7) staff “rejuvenation” (in connection to insufficient material provision and unstable politics of the government in questions of pension for police officers the most of them who has enough experience through work in the department of the criminal police, retired from the police to another law enforcement bodies where there is in times the salary is higher (for example, to the National Anticorruption Office of Ukraine, the State Bureau of investigation) or even chose civil career.

One of the first steps of the criminal police reformation became reorganization some units of the criminal police and creating the new ones. Today on the level of the Central Administration of the National Police those kinds of departments exist that relate to the criminal police:

- Department of Criminal Investigation;
- Department of Economic Protection;
- Department of Strategic Investigations;
- Department for Combating Crimes Related to Human Trafficking;
- Department of combating drug crime;
- Department of operational services;
- Department of operational and technical activities;
- Department of Cyber Police;
- Department for the provision of activities related to hazardous materials;
- Department of Homeland Security;
- Manage criminal analysis.

Aimed at identification and suppression of criminal offenses related to the illicit treatment of radioactive, chemical, biological and nuclear materials, as well as for the

implementation of international conventions on the physical protection of nuclear material, nuclear safety and other international treaties that Ukraine ratified; in 2017 there was a department created for providing activities related to hazardous materials. This Department takes part in the implementation of state policy on the handling of these hazardous materials, which, by their harmful properties, can create or create a danger to people's life and health, to the interests of society and the state.

Besides, in 2017 the divisions for criminal analysis were designed. The role of analytical police divisions in crime countering is that on the basis of constant monitoring and criminal activity examining, they project prospects of its development and identify the most vulnerable aspects. One of the most general methods of data gathering about crimes of the leaders and active participants of the organized criminal associations is constant monitoring different sides of their activity: from private life to criminal activity.

In relation with it especially perspective dimension of the police activity effectiveness increase in combating the criminality is increase the level of informational and analytical provision for the criminal police. The main target of the informational and analytical provision of operational control over criminal environment is identification of latent processes, which are happening within it, and tendencies of its development, on the basis of which there is modeling of probable operational-tactical situations and forecasting of the operational situation, identification of risks, which allows making optimal management decisions.

The processes of criminal activities mirror modeling is implemented as a rule in cases with lack of clear understanding the mechanism and because of that there is difficulty of results estimation. The mechanism of criminal activities mirror is defined by the pattern of mirror of illegal acts in people's minds and by the nature of prints, which are left as a result of this activity. During this modeling participants of it replace themselves with the criminals and practically (or conditionally) mirror behavior of objects of operative interest in real situation that is in fact they play in analog situations of their acts by the way of imitation.

Taking into account the activity of the criminal police divisions, tasks, which those units face by, in the ground of their activity criteria under our opinion it must be put that sort of quantity and quality indicators as:

- public opinion about the police activities, which is formed, including taking into account the assessment of the operational units activities;
- the state of law and order in the police service area and the number of registered criminal acts;
- the number of persons identified by the operational units and among whom in connection with their criminal activities in the past with the antisocial lifestyle or behavior, we can expect the crimes commission, and the state of preventive work with them;
- the number of facts of crimes prevention by operational divisions (carried out in respect of persons who have the intention to commit criminal acts, but they have not yet begun such actions);
- the number of facts of suppression criminal acts by the operational units at the stage of preparation or attempted crime;
- the number of detected latent crimes;
- the number of identified organized groups and criminal organizations and individuals who acted as a participant of them;
- the number of persons found who are hiding from the bodies of pre-trial investigation, the investigating judge, the court and the serving of punishment for the crime committed.

Also as criteria of operational department activity effectiveness may be that kind of indicators as uncovering the crime “of hot pursuit” and exposing offences of the past.

As have already noted one of the problem of criminal police department functioning are problems of the legal order over operational and investigative activity.

Since 2012 in Ukraine it has started the reformation of the code of criminal procedure and crime detection and operational investigation legislation. In particular, there were adopted the new Criminal Procedure Code of Ukraine dated April 13, 2012 [3] and the Law of Ukraine dated April 13, 2012 “About Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine in connection with the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine” [4]. These legal acts have forced the transfer to the new system of reaction on criminal acts committing. Meanwhile norms of the new Criminal Procedure Code of Ukraine are in tight connection with the Crime Detection and Operational investigation legislation. Thus, before criminal proceeding initiation it must be implementing detecting and operational activities for reporting of criminal acts by an individual or a group of individuals and since the very moment of the facts of criminal activities identification by individuals involved and the initiation of criminal proceedings should be carried out as a public investigative actions, and covert investigative actions. In accordance with the regulatory legal acts of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, after the commencement of criminal proceedings, the conduct of operational-investigative measures is prohibited.

Taking into account that in the Law of Ukraine of 18.02.1992 “About operational-investigative activity” operational-investigative activity is defined as a system of public and covert investigative, intelligence and counter – intelligence measures, which conducted through operational and technical means [5], law enforcement practice has discovered some inconsistencies between norms of the Criminal Procedure Code and the Law of Ukraine “About Operational Investigative Activity”, as a result operational divisions in some extent suspend themselves from their immediate tasks. This is due to the fact that the operational units receive the most piece of information with regard to persons who have already committed crimes (primarily, it concerns latent crimes), however, the reliability of these data is not always known. In this case, it is necessary to initiate criminal proceedings. These factors avoid operational units from using the entire arsenal of forms, methods and means of operational and investigative activities, to verify the accuracy of information about the crime fact and the possibility of obtaining additional information about the facts of criminal activity.

Actual for today there is a problem of detectives’ institution implementation into the police activity. For example, in created in Ukraine the National Anticorruption Bureau of Ukraine and the State Office of investigations there are detectives. Today there the institution of detectives has not been implemented. Only on the regional level in the investigative administrations of the Head Offices of the National Police those departments of investigation extremely serious crime really are (service of detectives), where it is provided with the positions of investigators. In criminal procedural and operational and investigative legislation, a detective as a subject of countering crime process is not defined.

Considering the problem of the detectives institution implementation into the police it is should be said that sort of innovation would improve police activity in countering criminality, because the detective would function as an investigator at the same time, and a member of operational division. But in our view it is possible to implement in that operational units that work with information, because the reporting of the criminal activity those units could conduct as at the time of operational and investigative proceeding, and during criminal ones. The detectives’ institution implementation in departments and offices of the police that service certain territories is not possible because they mostly work with very facts of crimes committed.

Thus, century – old history of governments, civilizations existing manifest and teach that any reform could not provide with positive results if it would not take into account traditions, customs, features and experience accumulated for years. So the reformation of the National Police, including criminal one, must be on the basis of gained good experience by the police (militia) countering criminality, nowadays criminal threats, that exist in the country, tendencies of crime spreading, as well as on good experience, accumulated by the international partners.

Bibliography

The official webpage of the National Police. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/golovne/u-2018-roczj-policziya-pripinila-diyalnist-258-organizovanix-zlochinnix-grup-v-yacheslav-abroskin>

About the National Security and Defend of the Ukraine Council Decision of 06.05.2015 “About measures on strengthening the combating crime in Ukraine”: Ukrainian Presidential Decree 16.06.2015 No. 341/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/3412015-19136>

The Criminal Procedural Code of Ukraine. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

The Law of Ukraine «About Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine in connection with the adoption of the Criminal Procedural Code of Ukraine». URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

The Law of Ukraine of 18.02.1992 «About operational and investigation activity». URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

Author:

Oleh Kyrychenko, Doctor of Science of Law
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Заведуючий кафедри оперативно-розсыкной деятельности
Gagarina Avenue 26
49005 Dnipro, Ukraine
email: kirichenkooleg75@ukr.net

Názov:	Organizovaný zločin v stredoeurópskom regióne – „Pozícia a rola kriminálneho spravodajstva v systéme identifikácie aktivít kriminálnych skupín“
Vydavateľ:	Akadémia Policajného zboru v Bratislave
Zostavovatelia:	Mgr. et Mgr. Jakub JAGNEŠÁK, JUDr. Adrián VAŠKO, PhD.
Pracovisko:	Akadémia Policajného zboru v Bratislave Katedra kriminálnej polície
Rok vydania:	2019
Vydanie:	prvé
Formát:	B 5
Rozsah:	165 strán

Za obsahovú, gramatickú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú ich autori. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou. Editori si vyhradili právo formálnej úpravy príspevkov, aby sa dosiahla ich jednotnosť.

ISBN 978-80-8054-829-2
EAN 9788080548292